

Begroting 2024

Provinciale Staten
8 november 2023

Begrutting 2024 yn ien eachopslach

Mei-inoar ynvestearje is nedich om Fryslân fierder te helpen. Yn 'e begrutting steane de útjeften en ynkkomsten dy't de provinsje foar 2024 ferwachtet. Sadree't Provinsjale Steaten yn novimber 2023 de begrutting fêststelle, kinne Deputearre Steaten yn 2024 de útjeften dwaan dy't nedich binne om de doelen en resultaten fan it provinsjale belied yn 2024 te realisearjen.

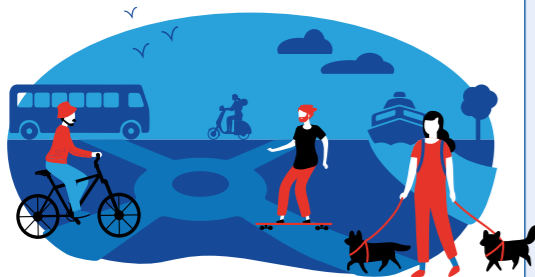
Utjeften

totaal
€ 527,4
miljoen

Wêr wol de provinsje yn 2024 yn investearje:

Ynfrastruktuer

€ 133,4 miljoen

- Wurkje oan de doelstelling dat alle Friezen har yn 2050 feilich, flot en fossylfrij ferpleatse kinne.
- Provinsjale diken, brêgen en farwegen ferbetterje en op oarder hâlde.
- Foar heechwaardich bus- en treinferfier yn Fryslân soargje.
- Ymplementaasje nije buskonesje tariede en der ein 2024 mei útein sette.

Natuer & Lânbou

€ 113,4 miljoen

- Us ambysje is in fitaal, fearkrêftich, moai en sûn Fryslân.
- Wy wolle ús lânbousektor foarút helpe, wurkje oan in robúste natuer en soargje foar in goed bioferskaat.
- Wy wurkje fierder oan it Frysk Programma Lanlik Gebiet.

Romte & Klimaat

€ 44,3 miljoen

- Mei ús partners de ôfspraken út de regionale wendeals fierder útwurkje en de gearwurking fuortsterkje.
- De provinsjale omjouwingsfisy yn gearsprak mei ús partners aktualisearje.
- Mear faasje yn de útfiering fan it Feangreideprogramma.
- Subsydzjeregelingen foar enerzjy ienfâldiger meitsje en mei gemeenten oan ien provinsjaal loket wurkje.

Ekonomy & Mienskip

€ 75,7 miljoen

- Fierder ynsette op fiif sektoaren: agraryske produkten, wetter-technology, materialen dy't op 'e nij brûkt wurde kinne, heechwaardige systemen en materialen, en maritime technology.
- Us rekreaasje- en gastfrijheidssektor is der foar alle ynkommensgroepen.
- It lepen Mienskipsfûns fuortsette en in regeling foar 'Lytse Mienskipsinisjativen' iepenje.
- Nij Poadium ôfslute en op de nije perioade fan ús kultuerbelied tariede.

Bestjoer

€ 21,6 miljoen

- It stypjen fan Provinsjale Steaten, Deputearre Steaten en de kommissaris fan de Kening.
- De kwaliteit fan it bestjoer yn Fryslân en de bestjoerlike gearwurking fuortsterkje.

Bedriuwsfiering

€ 92,0 miljoen

- De middels foar de provinsjale organisaasje (personeel, húsfêsting en ICT) om de ambysjes en doelen te realisearjen.
- Optimalisearring fan tsjinstferliening en bedriuwsfiering troch programma digitalisearring.
- De organisaasje is liniger en wurket mei ús partners oan de opjeften gear.

Oare útjeften

€ 46,7 miljoen

- Tafoegings oan provinsjale reserves foar lettere útjeften.*
- Algemiene dekkingsmiddels.

Ynkkomsten

totaal
€ 527,4
miljoen

Provinsjefûns

€ 243,3 miljoen

- Middels dy't de provinsje fan it Ryk kriget foar it útfieren fan (wetlike) taken.

Opsinten - motorreaubelesting

€ 74,6 miljoen

- Dizze belesting heft de provinsje foar de útfiering fan (wetlike) taken.

Oare boarnen fan ynkkomsten

€ 209,5 miljoen

- Dit binne ynkkomsten troch rendemint, dividint, subsydzjes, reserves* ynsette en oare baten.

* Reserves

Benammen fanwegen de plande ynvestearrings út it bestjoersakkoart sakket de Frij te besteegjen reserve yn de koälysjeperioade 2023-2027 fan € 177 miljoen nei € 42,4 miljoen. Om foldwaande finansjele buffers te hâlden is der boppe-op dizze ynvestearrings finansjeel gjin romte om noch in part fan de frij te besteegjen reserve yn te setten.

Begroting 2024 in één oogopslag

Samen investeren is nodig om Fryslân verder te helpen. In de begroting staan de uitgaven en de inkomsten die de provincie voor 2024 verwacht. Zodra Provinciale Staten in november 2023 de begroting vaststellen, kunnen Gedeputeerde Staten in 2024 de uitgaven doen die nodig zijn om de doelen en resultaten van het provinciale beleid te realiseren in 2024.

Uitgaven

totaal
€ 527,4
miljoen

Waar wil de provincie in 2024 in investeren:

Infrastructuur

€ 133,4 miljoen

- Werken aan doelstelling dat alle Friezen zich in 2050 veilig, vlot en fossielvrij verplaatsen.
- Verbeteren en op orde houden van provinciale wegen, bruggen en vaarwegen.
- Zorgen voor hoogwaardig bus- en treinvervoer in Fryslân.
- Implementatie nieuwe busconcessie voorbereiden en eind 2024 starten.

Natuur & Landbouw

€ 113,4 miljoen

- Onze ambitie is een vitaal, veerkrachtig, mooi en gezond Fryslân.
- Wij willen onze landbouwsector vooruit helpen, werken aan een robuuste natuur en zorgen voor een goede biodiversiteit.
- We werken verder aan het Fries Programma Landelijk Gebied.

Ruimte & Klimaat

€ 44,3 miljoen

- Met onze partners de afspraken uit de regionale woondeals verder uitwerken en versterken de samenwerking.
- Actualiseren van de provinciale omgevingsvisie in samenspraak met onze partners.
- Versnellen van de uitvoering van het Veenweideprogramma.
- Versimpelen van subsidieregelingen voor energie en met gemeenten werken aan één provinciaal loket.

Economie & Mienskip

€ 75,7 miljoen

- Verder inzetten op vijf sectoren: agrarische producten, water-technologie, herbruikbare materialen, hoogwaardige systemen en materialen en maritieme technologie.
- Onze recreatie- en gastvrijheidssector is er voor elke inkomensgroep.
- Voortzetting van het Iepen Mienskips-fûns en openen van een regeling voor 'Lytse Mienskipsinisjativen'.
- Afronding Nij Poadium en voorbereiding op de nieuwe periode van ons cultuurbeleid.

Bestuur

€ 21,6 miljoen

- De ondersteuning van Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning.
- Versterken van de kwaliteit van het bestuur in Fryslân en de bestuurlijke samenwerking.

Bedrijfsvoering

€ 92,0 miljoen

- De middelen voor de provinciale organisatie (personeel, huisvesting en ICT) om de ambities en doelen te realiseren.
- Optimalisering van dienstverlening en bedrijfsvoering door programma digitalisering.
- De organisatie is meer wendbaar en werkt samen met onze partners aan de opgaven.

Overige uitgaven

€ 46,7 miljoen

- Toevoegingen aan provinciale reserves voor latere uitgaven.*
- Algemene dekkingsmiddelen.

Inkomsten

totaal
€ 527,4
miljoen

Provinciefonds

€ 243,3 miljoen

- Middelen die de provincie ontvangt van het Rijk voor het uitvoeren van (wettelijke) taken.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

€ 74,6 miljoen

- Deze belasting heft de provincie voor de uitvoering van (wettelijke) taken.

Overige inkomstenbronnen

€ 209,5 miljoen

- Dit zijn inkomsten door rendement, dividend, subsidies, inzetten reserves* en overige baten.

* Reserves

Met name vanwege de geplande investeringen uit het bestuursakkoord daalt de Vrij Aanwendbare reserve in de coalitieperiode 2023-2027 van € 177 mln. naar € 42,4 mln. Om voldoende financiële buffers te houden is er bovenop deze investeringen financieel geen ruimte om nog een deel van de vrij aanwendbare reserve in te zetten.

Inhoudsopgave

	Pagina
Inleiding	3
Beleidsprogramma's	
Programma 1 - Bestuur	6
Programma 2 - Infrastructuur	18
Programma 3 - Natuur en Landbouw	33
Programma 4 - Ruimte en Klimaat	44
Programma 5 - Economie en Mienskip	61
Programma 6 - Bedrijfsvoering	82
Programma 7 - Provinciefinanciën	89
Paragrafen	
Paragraaf 1 - Provinciale heffingen	95
Paragraaf 2 - Weerstandsvermogen en risicobeheersing	101
Paragraaf 3 - Onderhoud kapitaalgoederen	115
Paragraaf 4 - Financiering en beleggingen	119
Paragraaf 5 - Verbonden partijen	126
Paragraaf 6 - Grondbeleid	147
Paragraaf 7 - Bedrijfsvoering	151
Paragraaf 8 - VTH taken	160
Paragraaf 9 - Grote projecten	162
Paragraaf 10 - Samenwerkingsverbanden	182
Financiële begroting	
Introductie financiële begroting	186
Financieel kader	187
Overzicht van lasten en baten	194
Financiële positie	198
Bijlagen	
1. Onderhanden en opgeleverde investeringen	203
2. Begrotingshistorie per programma	209
3. Verloop vaste activa	216
4. Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva	217
5. Tijdelijke budgetten	221
6. Raming EMU-saldo	226
7. Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen	227
8. Uitgangspunten begroting 2024	228
9. Voorstellen Bestuursakkoord 2024	231
10. Verwerkte voorstellen Bestuursrapportage 2023	233
11. Subsiestaat begroting 2024	235
12. Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld	243
13. Verplichte indicatoren in het kader van de BBV	245
14. Begrippenlijst	247
15. Trends Staat van Fryslân	250

Inleiding

Voor u ligt de begroting 2024 van de provincie Fryslân. Dit is de eerste begroting in de nieuwe bestuursperiode. In deze periode bouwen we verder aan Fryslân op basis van ons bestuursakkoord 'Oparbeidzje foar Fryslân'. Daarbij staan we voor grote maatschappelijke vraagstukken, die we in samenhang willen oppakken. Dit doen we in samenwerking en in verbinding met de mienskip. In het bijzonder ook met de gemeenten en het waterschap. Hieronder leest u op programma-niveau wat we de komende jaren gaan doen en willen bereiken.

Bestuur

We zetten onverminderd in op de kwaliteit van het openbaar bestuur in Fryslân, en daarmee ook onze eigen organisatie. Zo bouwen we aan het vertrouwen in de overheid. Het nastreven van publieke waarden zoals participatie, doelmatigheid en betrouwbaarheid zijn daarbij van essentieel belang. Ook het belang van samenwerken verliezen we daarbij niet uit het oog, we werken waar dat kan het liefst als één overheid. Daarnaast hebben we in het bijzonder aandacht voor het thema ondermijning. Daarbij werken we aan het intensiveren van de inzet op de Wet Bibob en blijven we investeren in onze gezamenlijke aanpak 'de Friese Norm'.

Infrastructuur

Een goede infrastructuur en bereikbaarheid is belangrijk voor de leefbaarheid en economische ontwikkeling van Fryslân. Wij zetten ons in voor een goed bereikbaar Fryslân, voor nu en in de toekomst. Daarbij is er een achterstand op het gebied van bereikbaarheid en het openbaar vervoer, vooral op het platteland. Een van onze speerpunten is om het regionaal vervoer te versterken. Daarnaast willen we ervoor zorgen dat Fryslân de fietsprovincie van Nederland wordt. Daarom werken we aan een verbeterde fietsinfrastructuur.

Landbouw en Natuur

Wij zetten in op een toekomstbestendige landbouw. Onze provincie moet de landbouwprovincie van Nederland blijven. Tegelijkertijd zetten we in op een rijke natuur. We willen dat landbouw en natuur elkaar blijven versterken. We werken aan de uitvoering van het Fries Programma Landelijk Gebied. Dat doen we op een manier die bij Fryslân past, en alleen als hiervoor voldoende geld vanuit het Rijk komt.

Ruimte en Klimaat

Wij zien dat het klimaat verandert. Weersextremen nemen toe. De bodem daalt. Dit vergroot de kans op zaken als droogteschade, hittestress en wateroverlast. Fryslân moet zich hierop voorbereiden. Een gezonde bodem, schoon en voldoende zoet water en een veilig watersysteem zijn van groot belang. Bij keuzes in wat in een gebied mogelijk is, kijken wij steeds naar wat de waterhuishouding en de bodem aankunnen. We blijven werken aan een goed bodem- en watersysteem.

Het veenweideprogramma 2021 - 2030 is het uitgangspunt voor ons beleid voor de komende vier jaar. In 2024 komt een versnelling van de uitvoering van het Veenweideprogramma.

We willen Fryslân samen op energiegebied vooruit helpen. Iedereen moet de mogelijkheid hebben om te verduurzamen. Daarom maken we de subsidieregelingen op energiegebied simpeler. Voor inwoners, bedrijven en organisaties. Of het nu gaat om het isoleren van een woning, de activiteiten van een lokale energiecoöperatie of het vergroenen van bedrijven. Samen met gemeenten gaan we werken aan één provinciaal loket waar iedereen terecht kan.

Economie en Mienskip

We gaan verder inzetten op de vijf sectoren waarin wij als Fryslân vooroplopen en goed in zijn: agrarische producten, watertechnologie, herbruikbare materialen, hoogwaardige systemen en materialen en maritieme technologie. We werken hierin volop samen met het bedrijfsleven, onderwijs- en kennisinstellingen en andere overheden. Ook komt er een vernieuwd Europebeleid mét een agenda voor de economische samenwerking met Duitsland, dat onze grootste internationale handelspartner is.

We zijn trots op onze recreatie- en gastvrijheidssector. Die moet zich verder kunnen ontwikkelen. Onze recreatie- en gastvrijheidssector is er voor elke inkomensgroep.

We investeren de komende periode fors in cultuur. Ook zijn we als provincie de hoeder van de Friese taal. We zetten vol in op het Taalplan Frysk 2030. Binnen de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) willen wij in de komende tijd meer aandacht voor onze Friese geschiedenis. Met het Rijk maken wij daarom afspraken over meer rijksgeld voor de tweede rijkstaal.

We blijven investeren in de leefbaarheid van dorpen, buurten en wijken in onze provincie. Dit doen we bijvoorbeeld met het voortzetten van de Dorpsontwikkelingsmaatschappijen (DOM's) en het Iepen Mienskipsfûns, waarbij we aandacht hebben voor 'Lytse Mienskipsinisjativen'.

Bedrijfsvoering

Om onze maatschappelijke opgaves en ambities te realiseren zetten we in op goed werkgeverschap, en op het behouden en het werven van medewerkers. Dit doen we samen als één overheid met andere gemeenten en Wetterskip Fryslân. Verder is de ambitie om de provinciale dienstverlening te vergroten, door bijvoorbeeld het aanvragen van subsidies eenvoudiger te maken en meer medewerkers in te zetten voor onze wettelijke taken. Om de basis op orde te krijgen voor o.a. digitalisering en digitale dienstverlening zijn er extra middelen beschikbaar gesteld.

Financieel perspectief

In het financieel beleid gaan we verder op de ingezette solide koers. De komende jaren kunnen we zo'n € 175 mln. extra investeren in Fryslân. Verder verwachten wij de komende tijd duidelijkheid over het geld dat wij van het Rijk voor een aantal zaken krijgen. Hierbij speelt echter wel de onzekerheid rondom de val van het Kabinet.

Tot slot:

Ons bestuursakkoord is een akkoord op hoofdlijnen. We zullen deze hoofdlijnen nog verder uitwerken in concrete doelstellingen, acties en te bereiken resultaten. Dat vraagt tijd en zorgvuldigheid, waarbij we de afstemming met de Mienskip zoeken. Voor de begroting 2024 betekent dit dat de geformuleerde doelen, acties en resultaten betrekking hebben op het bestaande, voortgezette beleid. Bij de bestuursrapportage 2024 zullen we op basis van onze uitwerking de acties en resultaten aanvullen in lijn met de basis en ambities uit het bestuursakkoord.

Het college van Gedeputeerde Staten van Fryslân

Beleidsprogramma's

Programma 1: Bestuur

Portefeuillehouders

Commissaris van de Koning Arno Brok en gedeputeerden Eke Folkerts en Matthijs de Vries

Inleiding

Het omgaan met de groeiende complexiteit van de samenleving vraagt een goede ambtelijke advisering en ondersteuning van het provinciebestuur. Dit programma gaat over de ondersteuning van Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning. Het gaat ook over de kwaliteit van ons eigen bestuur en hoe we dat verder willen verbeteren. Op die manier bouwen we aan het vertrouwen in de overheid. Tenslotte gaat het om onze wettelijke taak om zorg te dragen voor en toe te zien op de kwaliteit van het Friese lokaal bestuur.

Vastgestelde beleidsnotities

- Visie op de lokaal-bestuurlijke inrichting van Fryslân (2012)
- Nota samenwerkingsrelaties (2013)
- Beleidsbrief Recht om uit te dagen (2017)
- Startnotitie Regionale Samenwerking (2020)
- Beleidsbrief grote integrale maatschappelijke initiatieven (2020)
- Discussienotitie Bestuurlijke vernieuwing (2021)
- Beleidsbrief participatie (inclusief Participatiehandreiking) (januari 2023)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staan in paragraaf 5 van deze begroting.

- Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag
- Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën, Brussel (België)
- Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
- Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen
- Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds
- Omgevingsberaad Waddengebied (OBW)
- Regioboard Noordoost Fryslân

Overzicht lasten en baten programma 1 Bestuur

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
1.1 Provinciale Staten en Statengriffie	5.030	4.677	4.616	4.616	4.616
1.2 Gedeputeerde Staten	1.941	2.008	2.008	2.008	2.008
1.3 Commissaris van de Koning	342	356	356	356	356
1.4 Kwaliteit van het bestuur	583	345	108	108	108
1.5 Bestuurlijke samenwerking	12.771	14.170	14.619	14.672	5.046
Totaal lasten	20.666	21.556	21.706	21.760	12.134
Baten					
1.1 Provinciale Staten en Statengriffie	17	17	17	17	17
1.2 Gedeputeerde Staten	5	5	5	5	5
1.3 Commissaris van de Koning	0	0	0	0	0
1.4 Kwaliteit van het bestuur	0	0	0	0	0
1.5 Bestuurlijke samenwerking	1.583	715	715	715	715
Totaal baten	1.605	737	737	737	737
Saldo van lasten en baten	19.061	20.819	20.969	21.023	11.397

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 1.1. Provinciale Staten en Statengriffie

Wat zien we?

In 2023 hebben de inwoners van Fryslân hun Provinciale Staten gekozen. Net als in de rest van Nederland betekende dit een grote verandering in de samenstelling van en dus ook van de machtsverhoudingen binnen de Staten. De BoerBurgerBeweging deed voor het eerst mee aan de verkiezingen en deze partij vormt ruim de grootste fractie binnen de Staten. In 2024, het eerste volle jaar binnen de nieuwe bestuursperiode, zal de financiële doorwerking van het nieuwe coalitieakkoord duidelijk worden. Daarna zal in 2025 ook inzicht worden gegeven welke effecten de (financiële) keuzes hebben gehad.

Dit houdt in dat niet alleen het proces van begroting en verantwoording, maar ook de processen om te ondersteunen bij het maken van inhoudelijke keuzen door de Staten, aandacht vragen. Deze ondersteuning wordt ook in 2024 door de Statengriffie geleverd. Hiertoe heeft de griffie in 2023, in samenspraak met de werkgeverscommissie, een griffieplan voor de periode 2023 - 2027 opgesteld.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

De taken zijn voor een groot deel verplicht. Provinciale Staten stellen zelf het reglement van orde vast.

Rolvrijheid

Bij het invullen van de vastgelegde taken hebben Provinciale Staten vrij veel vrijheden. Hierbij kan gedacht worden aan de commissiestructuur; vergaderlocatie, vergaderfrequentie, wijze van ondersteuning door de griffie, wijze van ondersteuning per fractie, keuze voor Statenakkoorden, coalitieakkoorden of samenlevingsakkoorden en dergelijke.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.1.

1. Provinciale Staten en de Statenleden zijn in staat om hun kaderstellende, controlerende en volksvertegenwoordigende rol zo goed mogelijk uit te voeren. De Statengriffie ondersteunt, adviseert en informeert Provinciale Staten hierbij.
2. De drempel tussen Provinciale Staten en de inwoners van Fryslân wordt lager en het werk van Provinciale Staten krijgt meer bekendheid in Fryslân.
3. Er is een evenwichtig samenspel tussen PS en GS, waarbij de griffie en de ambtelijke organisatie (met respect voor elkaars rollen) Provinciale Staten optimaal bedienen. Hierbij is in de cultuur van werken manifest is dat de politiek het primaat heeft.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Ondersteuning PS door Statengriffie	We versterken het kwaliteitskader voor Statenstukken verder (zie ook evenwichtig samenspel tussen PS en GS).
	We maken gebundelde kennis toegankelijk door het verkennen van mogelijkheden voor een kennisbank (zie ook evenwichtig samenspel tussen PS en GS).
	We maken alle relevante Stateninformatie digitaal toegankelijk en verbeteren continu de digitale dienstverlening.
	We verbeteren de introductie voor tussentijdse instromers van de Staten.
Drempel verlagen tussen PS en inwoners Fryslân	We brengen provinciale politiek onder de aandacht en laten inwoners en met name jongeren kennismaken met de politiek
	We laten inwoners kennis maken met de politiek, door diverse activiteiten te organiseren zoals het statenspel, het Fries jeugdparlement en de Gast van de Staten.
	We betrekken jongeren actief bij de politiek vanuit een integraal plan rondom jongerenparticipatie.
	Wanneer dit passend is bij het hoofdonderwerp op de agenda vergaderen de Staten ook buiten het provinciehuis.
Evenwichtig samenspel tussen PS en GS	Wij streven in samenspraak met de dienst naar het steeds beter voorzien in de vraag naar relevante informatie van de Staten, bijvoorbeeld door het blijven doorontwikkelen van het format voor de Statenstukken.
	Wij bevorderen een cultuur van werken waarin het samenspel tussen PS en GS helder is en waarbij het manifest is dat Provinciale Staten het primaat hebben.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	5.030	4.677	4.616	4.616	4.616
Totaal baten	17	17	17	17	17
Saldo van lasten en baten	5.013	4.660	4.599	4.599	4.599

Toelichting

De begrote lasten betreffen alle met Provinciale Staten gemoeide middelen, o.a. voor de griffie, fracties en het onderhoud en de afschrijving van ICT-middelen. De begroting van 2024 is lager dan die van 2023, doordat in 2023 een donatie slachtoffers aardbeving Turkije & Syrië is gedaan van € 300.000 en er in 2023 Statenverkiezingen waren begroot voor € 150.000.

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 1.1 Provinciale Staten en Statengriffie					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Provinciale Staten en Statengriffie algemeen	5.030	4.677	4.616	4.616	4.616
Totaal lasten	5.030	4.677	4.616	4.616	4.616
Baten					
Provinciale Staten en Statengriffie algemeen	17	17	17	17	17
Totaal baten	17	17	17	17	17
Saldo van lasten en baten	5.013	4.660	4.599	4.599	4.599

Beleidsveld 1.2. Gedeputeerde Staten

Wat zien we?

We staan nog aan het begin van een nieuwe bestuursperiode. Het jaar 2024 staat in het teken van de verdere uitwerking van het bestuursakkoord. Dit gebeurt door samen met Provinciale Staten en de Friese mienskip beleid te vormen en plannen uit te werken. Tegelijk brengt deze tijd grote vraagstukken met zich mee, die op ons provinciebestuur af komen. Dit vraagt om een goede ambtelijke ondersteuning van Gedeputeerde Staten.

Taak-, en rolvrijheid

Taakvrijheid

De taken zijn voor een groot deel verplicht. Gedeputeerde Staten stellen zelf het reglement van orde vast.

Rolvrijheid

Het verschilt per beleidsterrein, maar binnen de vastgelegde taken van GS, kunnen er keuzes gemaakt worden. Bijvoorbeeld in een meer of minder actieve (spil)functie als samenwerkend bestuurder, participatief of meer regulerend, etc.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.2.

1. Gedeputeerde Staten functioneren efficiënt en effectief.
2. Gedeputeerde Staten hebben goede contacten met de mienskip en mede overheden.
3. Gedeputeerde Staten stellen Provinciale Staten in staat hun rol goed te vervullen.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Contacten met de mienskip en mede-overheden	GS vergadert 8x per jaar op externe locaties, gekoppeld aan werkbezoek of bestuurlijk overleg.
PS in staat stellen hun rol goed te vervullen	90% van de PS-voorstellen worden zes weken voor de PS-vergadering toegezonden.
	95% van de schriftelijke vragen van PS worden binnen 30 dagen beantwoord.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	1.941	2.008	2.008	2.008	2.008
Totaal baten	5	5	5	5	5
Saldo van lasten en baten	1.936	2.003	2.003	2.003	2.003

Toelichting

De begrote lasten betreffen de salariskosten van de gedeputeerden, uitkeringen voor oud leden van Gedeputeerde Staten, representatiekosten en overige met het college gemoeide kosten.

Het gaat vooral over structurele budgetten die aan wettelijke taken zijn verbonden, namelijk de vergoeding van de leden en oud-leden van Gedeputeerde Staten en hun ondersteuning. Daarnaast is er het budget voor de veteranendag, dat beleidsmatig is vastgelegd. Er zijn geen tijdelijke budgetten.

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 1.2 Gedeputeerde Staten					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Gedeputeerde Staten algemeen	1.941	2.008	2.008	2.008	2.008
Totaal lasten	1.941	2.008	2.008	2.008	2.008
Baten					
Gedeputeerde Staten algemeen	5	5	5	5	5
Totaal baten	5	5	5	5	5
Saldo van lasten en baten	1.936	2.003	2.003	2.003	2.003

Beleidsveld 1.3. Commissaris van de Koning als rijksorgaan

Wat zien we?

De commissaris van de Koning (CvdK) is naast voorzitter van Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten ook rijksorgaan. De CvdK vertegenwoordigt de regering in de provincie Fryslân. In zijn rol als rijksorgaan heeft de CvdK verschillende taken die zijn uitgewerkt in een ambtsinstructie. We zorgen ervoor dat de CvdK deze rijkstaken goed kan uitvoeren. De CvdK krijgt hiertoe ondersteuning van zijn eigen kabinet en een communicatieadviseur.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

De taken van deze taakvelden kennen een grotendeels verplichtend karakter. De wettelijke taken van de CvdK bevinden zich vooral op de terreinen van openbare orde en veiligheid en van de kwaliteit van het openbaar bestuur in algemene zin. De commissaris bevordert de bestuurlijke integriteit, bevordert een goede samenwerking tussen overheden en in de provincie werkzame rijksambtenaren, bevordert een zorgvuldige behandeling van klachten en heeft een toezichthoudende rol richting de veiligheidsregio.

Rolvrijheid

De driedubbelrol van de CvdK (rijksorgaan, voorzitter PS, voorzitter en lid GS) vertaalt zich in een reeks aan wettelijke voorschriften. De rolvrijheid is daarom beperkt.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.3.

1. We willen bereiken dat de CvdK zijn taken als rijksorgaan goed kan uitvoeren.
2. Er wordt ingezet op het versterken van de weerbaarheid van het decentraal bestuur en de preventieve aanpak van ondermijning en het beperken van integriteitsrisico's.
3. De CvdK zet zich in voor het bevorderen van interbestuurlijke samenwerking, waarbij 'horizontaal besturen' en het benadrukken van de kracht van Fryslân als regioprovincie centraal staan.

Omdat de CvdK over de uitvoering van zijn rijkstaken enkel verantwoording aflegt aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, volgen hieronder geen specifieke doelindicatoren.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Aanpak ondermijning	De CvdK bevordert, met als uitgangspunt de in 2022 ondertekende Intentieverklaring Friese Norm, de samenwerking met gemeenten en ketenpartners in de aanpak van ondermijning.
Interbestuurlijke samenwerking binnen Fryslân	De CvdK stimuleert de Friese samenwerking middels de bestuurlijke overleggen tussen provincie, Wetterskip Fryslân, Vereniging van Friese Gemeenten (VFG) en gemeente Leeuwarden.
Interbestuurlijke samenwerking buiten Fryslân	De CvdK geeft een vervolg aan het bestuurlijk arrangement met de provincie Zeeland en het ministerie van BZK en bevordert daarbij de deelname van andere overheden.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	342	356	356	356	356
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	342	356	356	356	356

Toelichting

De begrote lasten betreffen de salariskosten van de CdK en aanverwante kosten.

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 1.3 Commissaris van de Koning als rijksorgaan					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Commissaris van de Koning algemeen	342	356	356	356	356
Totaal lasten	342	356	356	356	356
Baten					
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	342	356	356	356	356

Beleidsveld 1.4. Kwaliteit bestuur

Wat zien we?

Dit betreft één van de kerntaken van de provincie. Als provincie vinden we de kwaliteit van het openbaar bestuur in Fryslân van essentieel belang: een goed openbaar bestuur is belangrijk voor onze democratie en samenleving. Zo werken wij aan het vertrouwen in de overheid.

Wij streven een publieke waarden na zoals integriteit, vertrouwen, toegankelijkheid en legitimiteit. Deze zijn geformuleerd in de Code goed openbaar bestuur. De waarden worden concreet in de wijze waarop we de maatschappelijke opgaven aanpakken in een sterk bestuurlijk regionaal ecosysteem. Dit doen we zowel zelfstandig als gezamenlijk met anderen (gemeenten, Vereniging van Friese Gemeenten, Wetterskip Fryslân, maatschappelijk initiatief). Uitgangspunt is om vanuit de eigen verantwoordelijkheden elkaars kracht en kennis te benutten. Daarbij proberen we ons in Fryslân waar mogelijk als één overheid (horizontaal bestuur) te organiseren.

Participatiebeleid en democratische vernieuwing

Naast en niet tegenover de burger staan, is onze belangrijkste werkhouding. Dit vraagt heldere uitgangspunten voor participatie, nieuwe werkwijzen en inzet op samen leren. In de beleidsbrief participatie (2023) is uitgewerkt hoe de provincie Fryslân hier invulling aan geeft. In 2024 gaan nieuwe wetten in, te weten de Omgevingswet en de wet Versterking participatie op decentraal niveau. Die moeten de betrokkenheid van inwoners bij beleid en uitvoering verder versterken en verankeren.

Financiële positie gemeenten

De financiële positie van de Friese gemeenten is op de lange termijn kwetsbaar. Specifiek zijn er voor de gemeentelijke financiën veel onzekerheden vanaf 2026. In het Regeerakkoord is namelijk afgesproken dat na 2025 de financiering van de decentrale overheden anders zal worden ingericht. De provincie ondersteunt de gemeenten waar mogelijk, ook in de Haagse lobby.

Interbestuurlijk toezicht (IBT)

Binnen het IBT wordt gewerkt aan het verder vormgeven van risicogericht maatwerktoezicht. Dit gebeurt in lijn met het beleidskader IBT 2023-2026 en de Uitvoeringsagenda IBT 2023-2024. Door middel van toezichtgesprekken (dialogo) en thema-onderzoeken identificeren we gezamenlijk uitvoeringsrisico's. Daarnaast ondersteunen we gemeenten en Wetterskip Fryslân door middel van *best-practices*. Een opvallende ontwikkeling die we zien, is een toename van toezichtstaken als gevolg van nieuwe wetgeving op diverse terreinen. We monitoren deze ontwikkeling en passen het IBT zo nodig hierop aan.

Weerbaar bestuur

Het is belangrijk om voortdurend te werken aan een weerbaar bestuur en ambtelijke organisatie, vooral in een tijd van grote maatschappelijke uitdagingen. Zo is er bezorgdheid over toenemende verruwing, het gevoel van niet gehoord worden en on gepaste invloed op politieke ambtsdragers, bestuurders en ambtenaren. Dit heeft impact op de democratische waarden in onze rechtsstaat. Het kabinet zet zich in om de weerbaarheid van het bestuur te versterken als onderdeel van de strijd tegen georganiseerde ondermijnende criminaliteit. Naast het vergroten van persoonlijke en organisatorische weerbaarheid, is in onze aanpak samenwerking met gemeenten en andere partners van cruciaal belang.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

Onder dit thema vallen:

- Enkele verplichte toezichthoudende taken ten aanzien van: wijzigingen in de gemeentelijke indeling, de financiële gezondheid van gemeenten en gemeenschappelijke regelingen van gemeenten alsmede de Wet Revitalisering Generiek Toezicht;
- Enkele optionele wettelijke taken (Wet algemene regels herindeling (Wet arhi) en Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr));
- Vrijwel volledige taakvrijheid voor vernieuwen Friese bestuur.

Rolvrijheid

- Minimaal voor verplichte toezichthoudende en wettelijke taken;
- Maximaal voor vernieuwen Friese bestuur en samenwerking.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.4.

1. We willen een goed functionerende overheidsorganisatie zijn die weerbaar, vernieuwend en toegankelijk is, die (als één overheid) goed met anderen samenwerkt en die aansluit bij ontwikkelingen en ideeën in de samenleving.
2. We willen zorgen voor toegankelijke en heldere participatieprocessen. We willen bevorderen dat inwoners ervaren dat zij zeggenschap hebben over hun leefomgeving.
3. We willen bevorderen dat de Friese gemeenten toekomstbestendig, financieel gezond en weerbaar zijn.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Kwaliteit openbaar bestuur	Provincie, Friese gemeenten en VFG stemmen de gezamenlijke inzet op de interbestuurlijke opgaven optimaal op elkaar af, dit in navolging van het onderzoek naar een bestuurlijk regionaal ecosysteem.
	Door effectieve inzet van beschikbare personele capaciteit bij de Friese overheidspartijen vergroten we de afzonderlijke en gezamenlijke uitvoeringskracht.
Participatiebeleid en democratische vernieuwing	We realiseren 2 tot 4 pilots/experimenten op het terrein van (jongeren)participatie, gericht op het vergroten van directe betrokkenheid, invloed en eigenaarschap van inwoners.
	We bouwen een gezamenlijk kennisnetwerk democratie & participatie, aansluitend bij bestaande netwerken in Fryslân, en we organiseren een serie dialoogsessies.
	We ontwikkelen een ondersteunend intern leertraject rond participatief werken.
	We leveren de evaluatie op van het digitaal participatieplatform Stim fan Fryslân.
Financiële positie gemeenten	We bevorderen een gezonde financiële situatie bij Friese gemeenten en Wetterskip Fryslân
Interbestuurlijk toezicht	We voeren toezichtgesprekken met gemeenten en Wetterskip om risico's te identificeren bij de uitvoering van medebewindstaken. Hierdoor kunnen zij hun taken goed blijven uitvoeren en kan de mienskip erop vertrouwen dat dit beschermd en geborgd is.
Weerbaar bestuur	We richten ons op verdere bewustwording van de medewerkers en het versterken van processen, o.a. op het gebied van het verstrekken van vergunningen en subsidies, vastgoed- en grondtransacties en aanbestedingen.
	We werken aan het intensiveren van de inzet van het bestuursrechtelijk instrument Wet Bibob (Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur).
	We verminderen het risico op het onbewust faciliteren van ondermijnende activiteiten door de informatiepositie te versterken. Dit doen we middels het werken met een provinciaal informatie overleg en een intern meldpunt.

Toelichting

Kwaliteit openbaar bestuur 1: Om de gedeelde inzet op de interbestuurlijke opgaven te bevorderen, heeft de provincie Fryslân in 2022 initiatief genomen richting gemeenten. In deze bestuursperiode (gemeentelijk: 2022-2026, provinciaal: 2023-2027) willen we deze opgaven optimaal op elkaar te laten aansluiten, en de daarvoor benodigde uitvoeringskracht organiseren. Dit initiatief zal gezamenlijk verder worden vormgegeven. Door middel van bestuurlijk overleg wordt de voortgang besproken.

De aanpak sluit aan bij de uitkomsten van het BRE-onderzoek Fryslân (onderzoek naar het bestuurlijk regionale ecosysteem in Fryslân).

Interbestuurlijk toezicht: Doel van de gesprekken is om uitvoeringsrisico's te identificeren en (eventuele) beheersmaatregelen te bespreken. We zien dat de risico's zich met name bevinden op het vlak van (voldoende) kennis, middelen en het vinden en binden van gekwalificeerd personeel bij toezichtontvangers. Ook gesprekken als gevolg van de uitkomsten van thema-onderzoeken zijn onderdeel van de dialoog. Gemaakte afspraken worden opgenomen in het toezichtverslag.

Weerbaar bestuur 3: Met deze inzet wordt preventief en actief gewerkt aan het voorkomen van een faciliterende rol waar het gaat om criminele ondermijnende activiteiten. Met de gezamenlijke aanpak van georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit (Friese Norm) in Fryslân zijn goede stappen gezet in de afgelopen periode. We blijven ons actief inzetten in deze samenwerking met de Friese gemeenten en Wetterskip.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	583	345	108	108	108
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	583	345	108	108	108

Toelichting

De begroting betreft hier een structureel en een tijdelijk budget voor het onderwerp bestuurlijke vernieuwing. Het tijdelijk budget is tot en met 2024 in de begroting opgenomen.

Structureel

Het structurele budget bestuurlijke vernieuwing (€104.000) is bestemd voor digitale participatie, voor het gebruik, beheer en de (technische) realisatie van peilingen via het platform Stim fan Fryslân.

Tijdelijk

De beschikbare tijdelijke middelen voor democratische vernieuwing bedragen € 424.000, bestemd voor de uitvoering van de beleidsbrief participatie. De helft van deze middelen wordt ingezet in 2023 (€ 187.000) en de andere helft in 2024 (€ 237.000). Deze middelen zijn - zoals beschreven in de beleidsbrief - bestemd voor externe pilots op het terrein van (jongeren)participatie, inclusie en burgerschap en voor leren en dialoog (themabijeenkomsten, werksessies, netwerkopbouw) rond democratie en participatie.

Via de septembercirculaire 2022 van het Provinciefonds heeft het ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in de vorm van een doeluitering een incidentele financiële bijdrage (€ 400.000,-) aan elke provincie toegekend. Het doel van dit toegekende budget is om de komende jaren een impuls te geven aan het versterken van de weerbaarheid tegen ondermijnende invloeden bij gemeenten. In de brief van BZK van 13 oktober 2022 aan de commissaris van de Koning is de uitkering bevestigd en toegelicht. Het budget van € 400.000 is vrijgefallen in het rekeningsaldo 2022. Het voorstel Resultaatbestemming Impulsgelden weerbaar bestuur BZK is bij de behandeling van de jaarrekening in PS op 28 juni weer beschikbaar gesteld vanaf 2023.

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 1.4 Kwaliteit bestuur					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Kwaliteit van het bestuur algemeen	583	345	108	108	108
Totaal lasten	583	345	108	108	108
Baten					
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	583	345	108	108	108

Beleidsveld 1.5. Bestuurlijke samenwerking

Wat zien we?

Maatschappelijke opgaven zijn niet (langer) het exclusieve domein van één overheidslaag. Opgaven overstijgen bestuurlijke grenzen en betreffen vaak ook meerdere beleidssectoren. Dit maakt dat wij als provincie het liefst, als één overheid, samenwerken om gezamenlijke doelen te realiseren. Dat doen we bijvoorbeeld samen met de Friese gemeenten, het Wetterskip Fryslân, regionaal verband en in Noordelijk landsdelig verband (Samenwerkingsverband Noord-Nederland, SNN). Daarbij sturen we ook op de lobby in Den Haag en Brussel, alsmede als partner in de uitvoering van Europese projecten en programma's. Voor het Waddengebied willen we vasthouden aan de koers om te komen tot minder bestuurlijke drukte. Zo willen we het beschikbare geld zoveel mogelijk inzetten voor het Waddengebied en haar bewoners.

In 2022 is de Friese mijnbouwtafel opgericht om gezamenlijk bestuurlijk een eenduidig geluid te laten horen. Partijen aan de tafel zijn Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân en het ministerie van EZK. We bespreken actuele thema's welke betrekking hebben op de diepe ondergrond.

Het Interprovinciaal Overleg (IPO) behartigt de belangen van de 12 provincies in Den Haag en Brussel. In opdracht van het IPO-bestuur is daarom onderzoek uitgevoerd naar de slagvaardigheid van de samenwerking in IPO-verband. In het rapport wordt geconcludeerd dat het IPO zijn functies ten aanzien van slagvaardigheid maar ten dele adequaat weet te vervullen. Daardoor wordt zijn potentiële meerwaarde onvoldoende benut. Het IPO-bestuur, het IPO-bureau en de Algemene Vergadering gaan in deze bestuursperiode aan de slag met de praktische uitwerking.

Verwezen wordt ook naar paragraaf 10 Samenwerkingsverbanden.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Er vallen een aantal wetten met een optioneel karakter (waaronder de Wet gemeenschappelijke regelingen) onder dit thema. Optioneel betekent dat aan provincies zelf de keuze is wel of niet tot samenwerking, al dan niet via gemeenschappelijke regelingen over te gaan. Indien dat gebeurt is er een redelijke mate van vrijheid in het 'hoe'.

Rolvrijheid

Samenwerking is de kern van dit thema. Niet geheel verrassend spelen onze bezigheden hier zich dan ook af in het kwadrant samenwerkende overheid.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 1.5.

1. We streven naar een duurzame bescherming en ontwikkeling van het Waddengebied. We stimuleren daartoe de bestuurlijke samenwerking en spelen hierin een proactieve, verbindende rol.
2. We brengen samen met gemeenten, waterschap, regio's, in landsdelig verband en met het Rijk beleidsdoelen tot uitvoering.
3. We versterken de ambtelijke en bestuurlijke contacten tussen Fryslân, Noord-Nederland, de provincies, het Rijk en Europa. Dit doen we om de Friese belangen te behartigen en Fryslân te profileren.

Voor deze doelen zijn geen doelindicatoren beschikbaar.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Samenwerking met het Waddengebied	We geven mede uitvoering aan het Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2026 van Rijk en regio, aan het Integraal Beheerplan Waddenzee van Rijk en regio en aan het interprovinciaal Investeringskader Waddengebied 2016-2026.
	We leveren een bijdrage aan het Omgevingsberaad Waddengebied en nemen hieraan deel.
Regionale samenwerking	We werken vanuit bestuurlijke samenwerking aan uitvoering van de Samenwerkingsagenda Leeuwarden, de Regio Deals voor de regio's ZO, NO, NW en Wadden en de gebiedsagenda/aanvraag Regio Deal voor de regio ZW.
Friese mijnbouwtafel	We nemen deel aan de bestuurlijke mijnbouwtafel van Friese overheden en het ministerie van EZK.
Belangenbehartiging	We behartigen de Friese belangen in Den Haag in wisselende coalities, via het IPO en vooral via Noordelijke Samenwerking. We nemen bestuurlijk en via onze Noordelijke PA-functionarissen deel in het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel.
	We nemen deel aan de European Week of Regions and Cities (EWRC) in Brussel. We nemen deel aan de Grensoverschrijdende Samenwerking Niedersachsen-Nederland.
	We organiseren jaarlijks de Fryske borrel, een netwerkbijeenkomst voor Friese ambtenaren en bestuurders in Den Haag. We organiseren jaarlijks de Fryslân-dei in Brussel.

Toelichting

Belangenbehartiging: We werken in Noord-Nederland samen op het gebied van Public Affairs en stemmen de lobbyactiviteiten op elkaar af.

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	12.771	14.170	14.619	14.672	5.046
Totaal baten	1.583	715	715	715	715
Saldo van lasten en baten	11.188	13.455	13.904	13.957	4.331

Toelichting

De begrote lasten betreft met name de bijdrage aan het Waddenfonds (looptijd tot en met 2026). Met ingang van 2021 ontvangen de deelnemende provincies ieder een deel via haar eigen provinciefonds, voor Fryslân betekent dit nu € 9,6 mln.

De overige lasten en baten betreffen de bijdragen voor deelname aan hiervoor genoemde samenwerkingsverbanden en de BTW-compensatie die wij uit deze deelnames retour krijgen. Voor de

jaren 2023 en 2024 is de deelnemersbijdrage SNN tijdelijk verlaagd. Dit wordt veroorzaakt door toename rente inkomsten bij het SNN. Per 2024 is de IPO bijdrage in zijn totaliteit structureel verantwoord op dit beleidsveld voor € 2,3 mln. Dit verklaart de toename in de begroting ten opzichte van 2023. Het samenwerkingsverband IKW staat tot en met 2023 in de begroting. De provincie ontvangt voor de uitvoering van de samenwerking IKW bijdragen van de provincies Groningen en Noord Holland. Na 2023 zijn deze bijdragen van de deelnemers niet meer in de begroting opgenomen, dit verklaart de halvering van de baten.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Coördinatiefunctie Werelderfgoed Wadden	13	13	13	13	
Integraal beheerplan Waddenzee beheerautoriteit Waddenzee	20	20	20	20	
Totaal lasten	33	33	33	33	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 1.5 Bestuurlijke samenwerking					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Bestuurlijke samenwerking algemeen	125	2.410	2.459	2.512	2.512
Samenwerking Wadden	1.781	596	596	596	596
Waddenfonds	9.626	9.626	9.626	9.626	0
SNN	1.238	1.538	1.938	1.938	1.938
Totaal lasten	12.771	14.170	14.619	14.672	5.046
Baten					
Bestuurlijke samenwerking algemeen	61	61	61	61	61
Samenwerking Wadden	1.296	428	428	428	428
SNN	226	226	226	226	226
Totaal baten	1.583	715	715	715	715
Saldo van lasten en baten	11.188	13.455	13.904	13.957	4.331

Programma 2: Infrastructuur

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Matthijs de Vries

Inleiding

Een goede bereikbaarheid is belangrijk voor de leefbaarheid en economische ontwikkeling van Fryslân. Wij maken ons daarom sterk voor een goed bereikbaar Fryslân, voor nu en in de toekomst. Een speerpunt is het versterken van het regionale openbaar vervoer. Met dit programma geven we invulling aan de ambities op het gebied van infrastructuur en mobiliteit.

Ambities

Op korte termijn gaan we ons richten op de versterking van het regionale openbaar vervoer, met name op het platteland. Daarnaast zetten wij ons in voor een betere verbinding met de Randstad en de rest van het land. Denk daarbij aan de versterking van de huidige treinverbinding Leeuwarden-Zwolle en de Lelylijn.

De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor de instandhouding van onze wegen en vaarwegen. Waar mogelijk voeren we ook verbeteringen door. Met het Rijk maken we afspraken over noodzakelijke verbeteringen in de Rijksinfrastructuur, zoals de bereikbaarheid van de Waddeneilanden en de staat van bruggen en aquaducten van het Prinses Margrietkanaal.

Verkeersveiligheid is en blijft een belangrijk aandachtspunt. Wij willen het aantal verkeersdoden en verkeersgewonden in Fryslân terugdringen. Dat doen wij door het veiliger maken van de provinciale wegen en door een geïntensiveerde inzet op veilig verkeersgedrag in Fryslân. Samen met onze partners stellen we een integrale visie op over verkeersveiligheid.

We willen de fietsprovincie van Nederland worden. We gaan daarom verder met het realiseren van de hoofdfietsroutes.

Vastgestelde beleidsnotities

- Provinciaal Verkeer en Vervoer Plan (PVVP), vastgesteld in 2011;
- Provinciale Omgevingsvisie 'De romte diele' (september 2020)
- Startnotitie Regionaal Mobiliteits Programma (oktober 2020)
- Beleidskaders Onderhoud (meest recent vastgesteld in april 2020)
- Uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer 2022
- Het Regionaal Mobiliteitsprogramma (december 2022)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een nadere toelichting van de verbonden partijen staat in paragraaf 5 van deze begroting.

- OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst Voorheen SOVF (Stichting Openbare Verlichting Fryslân)
- GR Mobiliteitsbureau Noordoost Friesland

Overzicht lasten en baten programma 2 infrastructuur

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
2.1 Algemeen beleid en verkeersveiligheid	14.201	3.758	2.757	2.542	2.087
2.2 Verbetering infrastructuur	19.381	11.516	19.936	11.080	10.280
2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur	29.444	38.532	33.134	31.812	35.113
2.4 Openbaar vervoer	67.121	79.841	62.415	62.415	62.415
Totaal lasten	130.146	133.647	118.242	107.849	109.894
Baten					
2.1 Algemeen beleid en verkeersveiligheid	560	37	37	37	37
2.2 Verbetering infrastructuur	2.729	0	1.000	0	0
2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur	1.797	1.277	1.036	1.036	1.036
2.4 Openbaar vervoer	2.744	8.845	1.813	1.813	1.813
Totaal baten	7.830	10.160	3.886	2.886	2.886
Saldo van lasten en baten	122.316	123.487	114.356	104.963	107.008

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 2.1. Algemeen beleid & verkeersveiligheid

Wat zien we?

In 2050 moet iedereen zich in Fryslân veilig, vlot en fossielvrij kunnen verplaatsen. Dat is kortweg het doel uit het Regionaal Mobiliteits Programma (RMP), zoals deze door Provinciale Staten is vastgesteld op 21 december 2022. De effecten van mobiliteit op mens, natuur en omgeving willen we minimaliseren, onder meer door ketenmobiliteit te stimuleren en met speciale aandacht voor de fiets.

Om **iedereen** deel te kunnen laten nemen aan het verkeer, brengen we momenteel de aanwezigheid en omvang van vervoersarmoede in kaart. Zo lang de uitkomsten nog niet bekend zijn, kunnen we hier nog geen beleidsdoelen en eventuele maatregelen aan hangen.

We moeten ons ook **veilig** kunnen verplaatsen, al zien we dat het aantal ernstig gewonde verkeersslachtoffers toeneemt en de daling van het aantal verkeersdoden stagneert. Dit beeld zien we landelijk als ook in Fryslân (zie tabel 1 en 2). Daarom stellen Rijk, provincies en gemeenten vanuit het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV2030) een nul-ambitie: elk verkeersslachtoffer is er één te veel. Overheden en maatschappelijke partners leveren een maximale inspanning om risico's in kaart te brengen en zetten in op maatregelen om die risico's te verkleinen.

Tabel 1 Aantallen verkeersdoden en (mogelijke) gewonden in Nederland o.b.v. politiedata – 2018-2022

Tijdperiode	Status	Verkeersongevallen	Gewonden	Mogelijke gewonden	Doden
2018	Afgesloten	101.015	21.114	1.249	573
2019	Afgesloten	98.034	20.682	1.519	556
2020	Afgesloten	80.685	18.511	1.829	513
2021	Afgesloten	87.032	19.990	2.683	514
2022	Afgesloten	99.436	25.274	2.612	655
Totaal		466.202	105.571	9.892	2.811

© 2023 VIA, Overzicht verkeersongevallen en -slachtoffers per tijdsperiode

Tabel 2 Aantallen verkeersdoden en (mogelijke) gewonden in Fryslân o.b.v. politiedata – 2018-2022

Tijdperiode	Status	Verkeersongevallen	Gewonden	Mogelijke gewonden	Doden
2018	Afgesloten	3.001	594	7	18
2019	Afgesloten	3.050	542	21	21
2020	Afgesloten	2.525	535	30	31
2021	Afgesloten	2.441	540	17	24
2022	Afgesloten	2.779	696	32	27
Totaal		13.796	2.907	107	121

© 2023 VIA, Overzicht verkeersongevallen en -slachtoffers per tijdsperiode

We moeten ons **vlot** kunnen blijven verplaatsen, ook gelet op de verwachte toename van het verkeer. Daarom richten we ons op de versterking van het regionale openbare vervoer, waar we een jarenlange achterstand hebben. De verbinding met de rest van Nederland en Europa willen we optimaliseren, onder andere door de aanleg van de Lelylijn (zie paragraaf grote projecten).

Om de doelstellingen uit het klimaatakkoord te kunnen halen, is een forse inzet benodigd om verplaatsingen **fossielvrij** te maken. Ook de neveneffecten van de verkeershinder blijft een aandachtspunt, onder andere gelet op de strenger wordende geluidsnormen.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Op het terrein van verkeer- en vervoerbeleid heeft de provincie een wettelijke taak. Er is wel keuzevrijheid in de mate waarin de taak wordt ingevuld, zowel in algemeen mobiliteitsbeleid als op het terrein van verkeersveiligheid.

Rolvrijheid

De provincie heeft de ruimte om meer of minder intensief in te zetten als samenwerkende of zelfs responsieve overheid. Daarbij gaat het om bijvoorbeeld actief meewerken aan nieuwe ontwikkelingen en innovaties op het gebied van mobiliteit en verkeersveiligheid. Ten aanzien van onze taken op het gebied van verkeersveiligheid heeft de provincie een grote rolvrijheid. Daarbij heeft de provincie een belangrijke coördinerende en stimulerende rol richting onze gemeenten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.1.

Duurzame mobiliteit: We verplaatsen ons duurzaam volgens de systematiek van de Trias Mobilica: 1. Verplaatsingen voorkomen; 2. Wijze van verplaatsingen veranderen naar schone(re) en actieve(re) vervoerswijzen; 3. Verschonen gemotoriseerd vervoer.

Mobiliteit voor iedereen: We zetten in op een passende mobiliteit voor iedereen. Mobiliteit moet voor eenieder fysiek en digitaal toegankelijk en betaalbaar zijn. Bij toegankelijke mobiliteit streven we naar een mobiliteitssysteem waarin iedereen zich welkom en comfortabel voelt en doelgericht op pad kan gaan. Een systeem waarin de (financiële en fysieke) afstand tussen landelijk gebied/dorpen en centrumgebieden wordt verkleind.

Verkeersveiligheid: De Friese aanpak voor verkeersveiligheid op de weg is vastgesteld in de Strategie Verkeersveiligheid 2010-2025. In deze strategie is de ambitie uitgesproken van een halvering van het aantal geregistreerde doden en ziekenhuisgewonden in 2025 t.o.v. het gemiddelde van 2007, 2008 en 2009. Daarnaast blikken we in het RMP al vooruit in de tijd, door te streven naar nul verkeersdoden in 2040.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Duurzame mobiliteit	CO2 uitstoot	Halvering maximale uitstoot 0.72 miljoen ton in 2030 en fossielvrij in 2050
Verkeersveiligheid	Aantal verkeersdoden en (ernstig) verkeersgewonden	0 verkeersdoden in 2040 en afname (ernstig) verkeersgewonden t.o.v. 2020

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Duurzame mobiliteit	We stimuleren minimaal 20 bedrijven (die meer dan 50 werknemers hebben) om te werken aan een duurzamer vervoersbeleid voor hun organisatie (werkgeversaangepak) en we benaderen onderwijsorganisaties om hun vervoersbehoefte positief te beïnvloeden.
	We werken mee aan diverse programma's en initiatieven om duurzamer vervoer te stimuleren, zowel over weg als over water (o.a. Clean Energy Hubs, goederencorridor Noord-Oost-Midden Nederland).
Mobiliteit voor iedereen	We geven opvolging aan uitkomst(en) van belevingsonderzoek
Verkeersveiligheid	We voeren diverse gedragscampagnes uit, gericht op het zich veiliger verplaatsen van mensen.
Hinder voor omgeving	We stellen in 2024 een nieuw Actieplan Geluid op.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Duurzame mobiliteit	Aantal geplaatste laadpalen.	Stijging van 200 laadpalen t.o.v. 2023.
Verkeersveiligheid	Aantal verkeersdoden en (ernstig) verkeersgewonden.	Daling van het aantal verkeersdoden en

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
		(ernstig) verkeersgewonden t.o.v. 2020 (en 2023*).
	Aantal verkeersdoden op provinciale wegen.	Daling van het aantal verkeersdoden op provinciale wegen t.o.v. 2020 (en 2023*).

* In het RMP is 2020 als referentiekader vastgesteld én moeten we jaarlijks een daling realiseren t.o.v. het voorgaande jaar. Onze invloed op het aantal ongevallen is echter beperkt. We kunnen onze wegen dan nog zo veilig mogelijk inrichten; het menselijk gedrag blijft een risico. Daardoor kunnen wij - ondanks onze inzet - niet garanderen dat er geen ongevallen plaatsvinden. Dat neemt niet weg dat wij 0 verkeersdoden in 2040 als uitgangspunt nemen, omdat dat wél ons doel is. Tussen nu en 2040 willen we vooral een afname van het aantal dodelijke ongevallen zien.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	14.201	3.758	2.757	2.542	2.087
Totaal baten	560	37	37	37	37
Saldo van lasten en baten	13.641	3.721	2.720	2.505	2.050

Toelichting

De structurele begrote lasten (€ 1,9 mln.) hebben betrekking op algemene beheerskosten, monitoring en verkeersveiligheid (educatie en gedragsbeïnvloeding). Bij de structurele budgetten is beperkte mate van budgetvrijheid voor wat betreft het meerjarig werkplan ROF en de contributie aan het KPVV/CROW. De fluctuatie in de lasten wordt veroorzaakt door de tijdelijke budgetten. Bij de tijdelijke budgetten gaat het om onderzoeken, innovaties en planstudies, gedragsbeïnvloeding, aanpak Niet Actief Beveiligde Overwegen (NABO's) en bestrijding fietsonveiligheid, Rondweg Wanswerd en verduurzaming emplacement Leeuwarden. Bij de tijdelijke budgetten zijn overkomsten/afspraken gemaakt voor onbeveiligde overwegen en rondweg Wanswert.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Lelylijn	0	500	500	0	
Scenario 1 Geluidsanering gebouwen langs provinciale wegen 68 dB	30	75	75	120	
Totaal lasten	30	575	575	120	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 2.1 Algemeen beleid & verkeersveiligheid					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Transitie	420	360	0	0	0
Verkeersveiligheid	2.314	2.026	1.726	1.626	1.626
Fiets	8.057	115	115	0	0
Algemeen beleid en verkeersveiligheid overig	3.410	1.257	916	916	461
Totaal lasten	14.201	3.758	2.757	2.542	2.087
Baten					
Algemeen beleid en verkeersveiligheid overig	560	37	37	37	37
Totaal baten	560	37	37	37	37
Saldo van lasten en baten	13.641	3.721	2.720	2.505	2.050

Beleidsveld 2.2. Verbetering infrastructuur

Wat zien we?

Ambities

Met de investeringen van de afgelopen jaren zijn de verschillende provinciale netwerken voor weg en water in grote lijnen klaar. Het Friese wegennet is verbeterd en veiliger met de aanleg van ovondes of reconstructies van kernen. Daarnaast investeren we sinds ook structureel in het optimaliseren van het netwerk middels het oplossen van verkeersveiligheidsknelpunten in ons wegennet.

We kijken daarbij niet alleen naar onze provinciale infrastructuur, maar ook naar het gehele netwerk. Onze aandacht gaat daarbij onder andere uit naar de locaties die verstoringgevoelig zijn, oftewel waar infrastructuur elkaar kruist. Dat vraagt om goede afstemming tussen de verschillende beheerders, waaronder het Rijk. Daarnaast willen we netwerken (auto, ov, fiets, scheepvaart) met elkaar verbinden om de genoemde ketenmobiliteit te faciliteren. Dat vraagt mogelijk om infrastructurele aanpassingen in de vorm van hubs/knooppunten langs provinciale infrastructuur, voor personen maar ook voor goederen. Om de fietsprovincie van Nederland te worden gaan we verder met de realisatie van hoofdfietsroutes. Daarnaast willen wij een schaa sprong realiseren door de treinverbinding vanuit Fryslân en Noord-Nederland met de Randstad aanzienlijk te versnellen met de realisatie van de Lelylijn (zie paragraaf grote projecten) en het bestaande spoornet verbeteren.

Externe ontwikkelingen

We zien dat de afgelopen jaren de kosten van infrastructurele maatregelen hard zijn opgelopen. Ook spelen personeelstekorten en materiaaltekorten een rol. Voor bestaande projecten betekent dit dat soms keuzes gemaakt dienen te worden voor wat betreft kwaliteit of tijd (vertraging). Voor nieuwe projecten betekent het dat er dan in principe minder gerealiseerd kan worden.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor het onderhoud van het provinciale wegen- en vaarwegennet, maar kent geen wettelijke verplichting tot uitbreiding of opwaardering daarvan. Verbetering van bestaande infrastructuur, voor zoverre deze dient ter vergroting van de verkeersveiligheid, stoelt wel op een wettelijke verplichting.

Rolvrijheid

Aanleg van nieuwe infrastructuur en verbetering van bestaande infrastructuur bevond zich van oudsher in het kwadrant van de presterende overheid: zelfstandig kon de provincie resultaten proberen te bereiken zoals een betere bereikbaarheid en meer veiligheid. Echter, in toenemende mate is met name de aanleg van nieuwe infrastructuur soms ook in het kwadrant van de samenwerkende overheid beland: infrastructuraanleg wordt gekoppeld aan gebiedsontwikkeling waarvoor andere partijen (deels) verantwoordelijk zijn, rijksprojecten worden soms mede geïnitieerd of (voor)gefinancierd door de provincie.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.2.

1. We willen de verkeersveiligheid verhogen door (structureel) te investeren in onze eigen infrastructuur
2. We willen de interne en externe bereikbaarheid op orde houden (water, spoor en wegen)

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Bereikbaarheid	We verbeteren de bereikbaarheid door de lopende investeringsprogramma's af te ronden	100%
Verkeersveiligheid	Aantal verkeersdoden en (ernstig) verkeersgewonden op provinciale wegen	0 verkeersdoden in 2040 en afname (ernstig) verkeersgewonden t.o.v. 2020
Verkeersveiligheid	We besteden structureel € 1 miljoen per jaar aan infrastructurele maatregelen t.b.v. verkeersveiligheid	100%

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
RMP	We werken aan de programmering uit het uitvoeringsprogramma Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP)
Hoofdfietsroutes	We realiseren een deel van de hoofdfietsroutes langs provinciale infrastructuur
MIRT	We maken met het Rijk afspraken in het Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (BO MIRT)
Spoorprojecten	We blijven ons inzetten voor verbetering van de spoorinfrastructuur in Fryslân

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Complexe infraprojecten	We ronden een aantal complexe infraprojecten af	1
Hoofdfietsroutes	We realiseren (delen van) hoofdfietsroutes	1

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
BO-MIRT	We maken afspraken met het Rijk over de oplossingsrichtingen voor een aantal bruggen	3 (Kootstertille, Oude Schouw, Spannenburg)
Spoorprojecten	We voeren onderzoek uit naar verbetering van het bestaande spoornet in Noord-Nederland	100%
	We laten door ProRail het spooreplacement van Leeuwarden ombouwen voor de capaciteitsuitbreiding van 4 treinen op het traject Leeuwarden - Sneek	100%
	We voeren een (MIRT-)verkenning uit om de HRMK-spoorbrug in Leeuwarden te vervangen door een spooraquaduct	100%
	We laten door ProRail de planvoorbereiding uitvoeren voor de realisatie van het nieuwe station Leeuwarden Werpsterhoeke	100%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	19.381	11.516	19.936	11.080	10.280
Totaal baten	2.729	0	1.000	0	0
Saldo van lasten en baten	16.652	11.516	18.936	11.080	10.280

Toelichting

De structurele begrote lasten hebben betrekking op afschrijvingslasten. Hier is geen budgetvrijheid. Verder is een aantal tijdelijke projecten, waardoor er fluctuatie over de jaren is, opgenomen zoals infraprojecten uit het Regionaal Specifiek Pakket (RSP) (Rijksbijdrage hiervoor loopt via het provinciefonds in programma 7 algemene dekkingsmiddelen), Investeringsagenda Drachten-Heerenveen, regionale aanpak laadinfrastructuur, snelfietsroutes en Sluis Kornwerderzand, voor deze projecten zijn overeenkomsten afgesloten.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Mobiliteit en infrastructuur hoofdfietsroutes provinciaal	0	33	100	100	
Sluis Kornwerderzand	0	4.500	0	0	
Totaal lasten	0	4.533	100	100	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 2.2 Verbetering infrastructuur					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Infraprojecten	7.971	9.028	5.378	10.016	9.216
Overige grote projecten	9.951	1.425	13.495	0	0
Verbetering infrastructuur overig	1.458	1.063	1.063	1.063	1.063
Totaal lasten	19.381	11.516	19.936	11.080	10.280
Baten					
Infraprojecten	2.328	0	1.000	0	0
Overige grote projecten	6	0	0	0	0
Verbetering infrastructuur overig	395	0	0	0	0
Totaal baten	2.729	0	1.000	0	0
Saldo van lasten en baten	16.652	11.516	18.936	11.080	10.280

Beleidsveld 2.3. Instandhouding provinciale infrastructuur

Wat zien we?

Ambities

Binnen dit beleidsveld zien we de onderstaande ambities voor ons, waarbij de basis ligt in de vastgestelde beleidskaders onderhoud (april 2020).

De provincie streeft naar een veilig en kwalitatief bereikbaar Fryslân. Dat doen we onder andere door goed dagelijks beheer en onderhoud van het provinciaal wegen- en vaarwegennet en onze kunstwerken. Daarnaast wordt met de uitvoering van het onderhoud ook zo veel mogelijk bijgedragen aan de andere provinciale doelen zoals duurzaamheid, circulariteit en energie.

In 2020 zijn de kaders voor het onderhoud geëvalueerd, geactualiseerd en vastgesteld door PS. Daarbij is de ruimte geboden om te komen tot een meer gedifferentieerd onderhoud. Dit houdt in dat de technische staat van belangrijke verbindingen op een hoger niveau kan liggen dan de staat van meer ondergeschikte verbindingen. In de PS vergadering van 29 juni 2022 is besloten om de kwaliteit van ons onderhoud met ingang van 2023 terug te brengen naar een '6'.

We zien toe op het gebruik van provinciale eigendommen en conform wetgeving het gebruik via koop of huur in rekening te brengen.

We benutten kansen om de steunpuntenstructuur van Provinciale Waterstaat naar een hoger kwaliteitsniveau te brengen ten aanzien van flexibel werken, duurzaamheid, samenwerking en teamvorming.

Ontwikkelingen

Prijsstijgingen, schaarste aan personeel en materialen maken het lastig om de gewenste plannings van onderhoud te realiseren.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor het onderhoud van het provinciale wegen- en vaarwegennet en de daarbij behorende kunstwerken (zoals bruggen en viaducten). Het gewenste onderhoudsniveau is wettelijk vastgelegd. In de loop van de jaren zijn er door het CROW (kennisnetwerk op het gebied van verkeer en vervoer) richtlijnen ontwikkeld voor het wegbeheer die ook door de rechter worden gehanteerd. Bij het beheer van vaarwegen liggen minder normen vast.

Ook is de Provincie als beheerder verantwoordelijk voor de verkeersveiligheid en – doorstroming op deze wegen. Voor vaarwegen is wettelijk voorgeschreven dat er een beheerplan moet worden opgesteld en welke onderwerpen daarin aan de orde dienen te komen. Ook het nautisch beheer is strak vastgelegd in de Scheepvaartverkeerswet en de daaruit vloeiende regelingen.

Rolvrijheid

Als het gaat om onderhoud en beheer heeft de provincie vooral een opdrachtgevende rol (model NSOB - Nederlandse School voor Openbaar Bestuur – de presterende overheid). Het is van belang dat aan

wettelijke verplichtingen wordt voldaan (rechtmatige overheid), maar vooral dat dat efficiënt en effectief gebeurt, dat (vaar-)wegen in uitstekende staat worden gehouden voor zo laag mogelijke kosten. Dit taakveld kent ook elementen van de samenwerkende overheid. Samenwerkend, omdat bijvoorbeeld in de uitrol van elektrische laadpalen wordt samengewerkt met gemeenten en met het Rijk (ook financiële) afspraken zijn gemaakt over beheer en onderhoud van vaargeul de Boontjes. De rolvrijheid op dit taakveld schuilt ten eerste in de mate waarin ('dik of dun') wettelijke taken worden uitgevoerd, maar kan ook schuilen in het hoe: er kan worden gezocht naar innovatieve manieren van onderhoud, van aanbesteden en dergelijke. In het samenwerkende kwadrant schuilt rolvrijheid in de mate waarin we als provincie actief een meer voorlopende rol in zaken als de elektrische infrastructuur, digitale infrastructuur en dergelijke oppakken, en hoe. Ook kan een wettelijke taak als onderhoud vervlochten worden met meer samenwerkende aspecten door verbindingen te leggen tussen onderhoud van diverse partijen, of tussen onderhoud en andere zaken die op dat moment in het gebied spelen (baggerslib aanleveren andere doeleinden e.d., of tussen onderhoud en verbeteringen).

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.3.

1. Het onderhoudsniveau van het provinciale wegen- en vaarwegennet en de daarbij behorende kunstwerken (zoals bruggen en viaducten) voldoet aan het onderhoudsniveau '6'.
2. We willen de huidige steunpuntenstructuur vernieuwen en verduurzamen.
3. We willen, ook onder winterse omstandigheden, een optimale en veilige bereikbaarheid en doorstroming van het verkeer.
4. We willen met het programma afstandsbediening de gastvrijheid voor de watersporter vergroten.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Beheer en groot onderhoud (vaar)wegen	We streven naar een "voldoende onderhoudsniveau" (ook wel een 6 genoemd.)	Score 3 NEN-2767 en bij oevers is differentiatie mogelijk. Hier is ook NEN-score 4 of 5 mogelijk
Bereikbaarheid	We willen het Van Harinxmakanaal opwaarderen	faciliterend klasse Va*

*CEMT-klasse duidt kenmerken (o.a. afmetingen) van (vracht)schepen.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Beheer en groot onderhoud (vaar)wegen	Wij beheren, programmeren en onderhouden de provinciale infrastructuur (wegen en vaarwegen en kunstwerken) conform het door PS vastgestelde onderhoudsniveau (6) en gaan door met het verder professionaliseren van ons assetmanagementsysteem.
	We breiden het aantal bruggen uit dat wordt aangesloten op de al in bedrijf genomen bedieningcentrale

Onderwerp	Acties
	We gaan door met de uitvoering van de herverdeling en daaraan gekoppeld het energieneutraal maken van de te handhaven steunpunten (conform het vastgesteld implementatieplan energie-neutrale provinciale organisatie).
	Wij dragen zorg voor een veilige en vlotte doorvaart door middel van het op professionele wijze bedienen van provinciale bruggen en sluzen gelegen over de vaarwegen in Fryslân.
	We zorgen voor nautisch toezicht op onze vaarwegen en professionaliseren de integrale samenwerking met politie en andere handhavende diensten.
Opwaardering Van Harinxmakanaal	We werken verder aan het uitvoeringsprogramma Van Harinxmakanaal: we bereiden een convenant met het Rijk voor i.v.m. de afkoopsom Tsjerk Hiddessluizen Harlingen, we bereiden de verruiming van de bocht in Franeker voor, we werken aan de uitvoering van wachtplaatsen

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Beheer en (groot) Onderhoud (vaar)wegen	Het deel van de provinciale infrastructuur dat voldoet aan het gewenste onderhoudsniveau	6
<i>bij de nulmeting was het percentage gebaseerd op een onderhoudsniveau cijfer7</i>	Wegen (nulmeting 2018:90%)	94%
	Fietspaden (nulmeting 2018: 77%)	93%
	Kunstwerken (nulmeting 2018: 77 %)	95%
	Oevers (nulmeting 2016 : 71 %)	81%
	Diepte vaarwegen (nulmeting 2016 : 88 %)	93 %
Programma Afstandsbediening	Aantal bruggen wat aangesloten wordt op de bediencentrale	2

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	29.444	38.532	33.134	31.812	35.113
Totaal baten	1.797	1.277	1.036	1.036	1.036
Saldo van lasten en baten	27.646	37.254	32.098	30.776	34.076

Toelichting

De begrote lasten bestaan hoofdzakelijk uit beheer- en onderhoudsmiddelen en afschrijvingslasten. De programmering voor groot onderhoud en afschrijvingslasten is meerjarig verwerkt. Hierdoor ontstaan er enige fluctuaties door de jaren heen. Beheer en onderhoud is een wettelijke taak waarbij het onderhoudsniveau minimaal een 6 moet zijn. Hier is geen sprake van budgetvrijheid. De fluctuatie in de baten over de jaren wordt veroorzaakt door de verkoop van steunpunten, de structurele baten hebben onder andere betrekking op huren, pachten en stortopbrengsten.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	2027	
Lasten						
Energielasten provincie provinciale waterstaat	333	333	333	333	333	
Fryske grûntafel	0	125	125	125	125	
Groot onderhoud Turfroute	0	400	400	400	400	
Kunstwerken programma na 2028 afschrijvingen oplopen naar € 3,2 mln. per jaar	0	0	0	0	0	
Onderhoud en beheer bak Súd Ie	0	50	50	50	50	
Onderhoud en beheer vismigratierivier	0	500	500	500	500	
Onderhoud oevers	0	450	450	450	450	
Totaal lasten	333	1.858	1.858	1.858	1.858	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Beheer en (groot) onderhoud wegen	20.298	24.870	20.547	19.027	23.645
Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	5.379	7.957	7.634	7.943	6.465
Meerjarenprogramma Kunstwerken (MPK)	1.793	2.080	2.098	2.258	2.418
Programma afstandsbediening	686	1.781	1.015	744	744
Gladheidsbestrijding	153	122	122	122	122
Vastgoed/onrechtmatig gebruik	1.136	1.272	1.269	1.269	1.269
Instandhouding provinciale infrastructuur GS voorwaardelijk	0	450	450	450	450
Totaal lasten	29.444	38.532	33.134	31.812	35.113
Baten					
Beheer en (groot) onderhoud wegen	143	143	143	143	143
Beheer en (groot) onderhoud vaarwegen	482	482	482	482	482
Vastgoed/onrechtmatig gebruik	1.173	653	412	412	412
Totaal baten	1.797	1.277	1.036	1.036	1.036
Saldo van lasten en baten	27.646	37.254	32.098	30.776	34.076

Beleidsveld 2.4. Openbaar vervoer

Wat zien we?

Ambities

Als opdrachtgever voor het regionale openbaar vervoer verlenen en beheren wij OV-concessies voor trein en bus. De afgelopen jaren is het regionaal openbaar vervoer onder druk komen te staan, met name op het platteland. Onze ambitie is een toekomstbestendig, toegankelijk, betaalbaar en duurzaam (openbaar) vervoersysteem voor de inwoners en bezoekers van Fryslân. Daarvoor stemmen we het vervoersaanbod af op de vraag, versterken wij de hoofdstructuur van ons OV-netwerk bestaande uit snelle en hoogfrequente trein- en buslijnen en vinden alternatieven voor de nog overblijvende vraag naar vervoer binnen de beschikbare financiële middelen. We stimuleren en realiseren maatregelen om het trein- en busvervoer te verbeteren en duurzamer te maken.

Externe ontwikkelingen

De naweeën van de coronapandemie, het effect hiervan op het gedrag van de reiziger (reizigersgedrag is blijvend veranderd) en de disbalans tussen kosten en opbrengsten zetten druk op de betaalbaarheid en beschikbaarheid van het Friese openbaar vervoer. Andere ontwikkelingen zijn de sterk stijgende prijzen en kostenontwikkelingen en schaarste aan personeel en materieel. De krapte op de arbeidsmarkt kan gevolgen hebben voor de uitvoering van de dagelijkse dienstregeling. OV-infraprojecten kunnen in de uitvoering vertraging oplopen en duurder uitvallen. Dit vraagt om creativiteit, flexibiliteit, innovatie, maatwerk en samenwerking.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

In de wet Personenvervoer 2000 is bepaald dat provincies bevoegd zijn om als concessieverlener op te treden voor het regionale bus- en treinvervoer. Hoe dit regionale openbaar vervoer er precies uitziet, is daarmee aan de provincie. Als concessieverlener schrijft de provincie namelijk voor aan welke eisen het regionale openbaar vervoer in de provincie dient te voldoen. De provincie is hierbij bevoegd subsidies te verstrekken aan vervoerders die het in de regionale concessies omschreven openbaar vervoer uitvoeren.

Rolvrijheid

Rolvrijheid zit in de mate waarin de wettelijke verplichting tot het aanbieden van openbaar vervoer 'dik of dun' wordt ingevuld en de wijze waarop: bijvoorbeeld alle kernen ontsluiten of volledig inzetten op duurzaamheid. Daarnaast kan er voor gekozen worden een meer of minder initiërende en faciliterende rol te pakken ten aanzien van innovaties in bijvoorbeeld (duurzame) vervoerstechniek of het ontwikkelen van nieuwe concepten van (kleinschalig) openbaar vervoer.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 2.4.

1. We willen het OV in Fryslân verder verbeteren door goed beheer van onze OV-contracten en te investeren in verbetermaatregelen voor het OV.
2. We willen dat het OV betrouwbaar en punctueel is.
3. We willen het regionale OV verder verduurzamen.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Beleving	Klanttevredenheid OV Fryslân met OV-klantenbarometer (2022 = 7,7)	Klanttevredenheid is minimaal gelijk of hoger dan in 2022
Duurzaamheid	Zero-emissie regionaal bus- en treinvervoer	1. Vanaf 2030 100% ZE-busvervoer 2. Vanaf 2036 100% ZE-treinvervoer

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
OV-concessies	We verlenen en beheren de regionale OV-concessies voor trein en bus
Verduurzamen	Wij onderzoeken samen met het Rijk, ProRail en de vervoerder de haalbaarheid om in de huidig lopende regionale treinconcessie met batterijtreinen te gaan rijden op Leeuwarden - Harlingen Haven
Realisatie eigen busstallingen	Wij werken aan de realisatie om alle busstallingen in Fryslân vanuit strategisch oogpunt in eigendom te nemen, zodat er bij aanbestedingen een gelijk speelveld is voor marktpartijen om in te schrijven en om desinvesteringen in de benodigde laad- en energievoorzieningen te voorkomen
Verbetermaatregelen OV	Wij werken aan diverse maatregelen om het OV te verbeteren, waaronder het realiseren van Dynamisch Reizigers Informatie Systeem (DRIS)-panelen op belangrijke bushaltes om reizigers van actuele vertrektijden en informatie te voorzien

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Verlenen en beheren regionale OV concessies trein en bus	Implementatie nieuwe busconcessie afgerond en nieuwe busconcessie gestart	100%
Verduurzamen	Uitvoeren onderzoek om in de huidig lopende regionale treinconcessie met batterijtreinen te gaan rijden op Leeuwarden - Harlingen Haven	100%
Realisatie eigen busstallingen	Uitvoeren van voorbereidingen om alle busstallingen in Fryslân in provinciaal eigendom te nemen	100%
Verbetermaatregelen OV	Uitvoeren van onderzoek naar dubbelspoor Dronryp - Franeker voor een verbeterd reizigersproduct op het traject Leeuwarden - Harlingen Haven en een goedkopere exploitatie	100%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	67.121	79.841	62.415	62.415	62.415
Totaal baten	2.744	8.845	1.813	1.813	1.813
Saldo van lasten en baten	64.377	70.997	60.602	60.602	60.602

Toelichting

De begrote lasten bestaan hoofdzakelijk uit exploitatie middelen voor het openbaar vervoer. Qua budgetvrijheid liggen de middelen in principe vast gedurende de looptijd van de concessie. Vanaf 2025 zijn er voor de nieuwe busconcessie minder middelen beschikbaar. De baten hebben betrekking op een bijdrage door derden in de uitgevoerde diensten. De fluctuatie over de jaren wordt veroorzaakt door de inzet van middelen voor de 4de trein Sneek en invoering van het European Rail Traffic Management System (ERTMS) op de treinen. Het gaat hier om specifieke middelen en/of er zijn overeenkomsten afgesloten.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord				
Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving	2024	2025	2026	2027
Lasten				
Openbaar vervoer	1.000	1.000	1.000	1.000
Totaal lasten	1.000	1.000	1.000	1.000

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 2.4 Openbaar vervoer					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	61.725	63.458	59.653	59.652	59.652
Vormgeven aan transitie openbaar vervoer	90	0	0	0	0
Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	3.761	13.628	0	0	0
Verbeteren en aantrekkelijk maken busnetwerk	343	0	0	0	0
Verduurzamen openbaar vervoer	778	1.330	1.337	1.337	1.337
Openbaar vervoer overig	425	425	425	425	425
Openbaar vervoer GS voorwaardelijk	0	1.000	1.000	1.000	1.000
Totaal lasten	67.121	79.841	62.415	62.415	62.415
Baten					
Verlenen en beheren regionale OV-concessie trein en bus	2.276	1.813	1.813	1.813	1.813
Verbeteren en aantrekkelijk maken spoornetwerk	468	7.032	0	0	0
Totaal baten	2.744	8.845	1.813	1.813	1.813
Saldo van lasten en baten	64.377	70.997	60.602	60.602	60.602

Programma 3: Natuur en Landbouw

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Matthijs de Vries en Femke Wiersma

Inleiding

Als landbouwprovincie van Nederland zijn wij trots op ons landelijk gebied met het eigen Friese karakter. Dat Friese karakter is ook terug te vinden in ons landschap, de leefbaarheid en onze prachtige natuur. Om te zorgen voor een toekomstbestendige landbouw enerzijds en een rijke natuur anderzijds, zetten wij ons ervoor in dat landbouw en natuur elkaar beter zullen versterken.

De Friese ruimte heeft veel kwaliteiten die we willen behouden en versterken. Dat moet op een slimme manier gebeuren: niet door verandering tegen te houden maar door gewenste nieuwe ontwikkelingen te laten aansluiten bij bestaande kwaliteiten. Om deze kwaliteiten op orde te hebben en te houden, voeren we onze wettelijke taken uit en nemen we de verantwoordelijkheid die we als provincie hebben. Voor de bestaande kwaliteit zien we een aantal doelstellingen, waaronder een duurzame landbouw, het beschermen en ontwikkelen van natuur, behoud en versterken van kwaliteiten landschap, verbeteren en schoonhouden van milieu en de kwaliteit en kwantiteit van het (grond)water zijn op peil.

Daarnaast zijn vanuit de samenleving in de Omgevingsvisie vier urgente opgaven benoemd, namelijk:

- Fryslân houdt de leefomgeving vitaal, leefbaar en bereikbaar;
- Fryslân zet de energietransitie met kracht voort;
- Fryslân wordt klimaat-adaptief ingericht;
- Fryslân versterkt de biodiversiteit.

Deze opgaven zijn groot, onderling verbonden en ze raken de hele provincie. De opgaven vragen om een integrale en gezamenlijke aanpak en krijgen de komende jaren vorm en betekenis samen met onze partners in onze provincie.

Wat betekenen deze urgente opgaven?

Biodiversiteit is van groot belang voor gezonde bodems, schoon water, schone lucht, bestuivers voor voedselgewassen, natuurlijke weerstand tegen ziekten en plagen en veerkracht bij het opvangen van klimaatverandering. Kortom, de natuur is de basis van ons bestaan én onze economie. Als het niet goed gaat met onze biodiversiteit, dan heeft dat gevolgen voor ons welzijn en onze welvaart. Kunnen we straks nog voldoende gezond voedsel produceren? Is er nog natuur om de gevolgen van klimaatverandering te verzachten? Alle belang om ambities te formuleren die bijdragen aan een toekomstbestendig landelijk gebied.

Ten aanzien van de energietransitie is het doel om de uitstoot van broeikasgassen te verlagen en van fossiele brandstoffen af te gaan. Daarbij is aandacht voor deze duurzaamheidsdoelstellingen en ruimtegebruik.

Door verandering van het klimaat zien we een zeespiegelstijging en weersextremen die zorgen voor overlast en schade en bedreigen onze veiligheid. Vandaar dat dit een urgente opgave is. Het doel is om Fryslân klimaatbestendig in te richten en mee te laten bewegen met de veranderingen in het klimaat. Het leefbaar houden van de omgeving gaat onder meer over dat de leefomgeving bijdraagt aan de gezondheid van mensen en voor iedereen toegankelijk is. Een aantrekkelijk landschap en mooie natuur in de omgeving draagt hieraan bij.

Naast de urgente opgaven in de Omgevingsvisie is ook de stikstofaanpak urgent. Deze wordt komende jaren in Fryslân vormgegeven via het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG). Naast de aanpak van

stikstof worden hierin de landelijke en provinciale doelen t.a.v. klimaat, water en natuur opgenomen. Essentie is dat landelijk de kwaliteit van de natuur moet worden verbeterd, het watersysteem robuuster en gezonder moet worden gemaakt en op weg naar een klimaatneutraal landelijk gebied. Een forse inzet op natuurherstel en -behoud is ook nodig om zo ruimte te creëren voor duurzame economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Daarnaast geldt dat Nederland zich op meerdere terreinen Europees en internationaal verplicht heeft aan diverse natuur-, water- en klimaatdoelstellingen. Dit alles moet gebeuren in samenhang met een toekomstbestendige ontwikkeling van de landbouw. Grote opgaven waar we de komende jaren mee aan de slag gaan.

Ambities

Landbouw

Fryslân is de landbouwprovincie van Nederland. De Friese landbouw heeft een sterk grondgebonden karakter. Overall is de sterke verbinding van de landbouw met Fryslân zichtbaar. Dat willen wij behouden en volop benutten. De provincie Fryslân streeft naar een toekomstbestendige landbouw. Landbouw en natuur kunnen en moeten elkaar versterken.

Het ondernemerschap en vakmanschap van de landbouwsector staan centraal. De Friese landbouw produceert goed en veilig voedsel van een kwaliteit die wereldwijd wordt gewaardeerd. Het verlies van voedingsstoffen wordt verder beperkt en er wordt ingezet op een betere bodem-voedsel-mestkringloop. Wij streven naar een goede bodemkwaliteit en vruchtbare landbouwgronden. Landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector.

Natuur

Fryslân kenmerkt zich door prachtige natuur en een gevarieerd landschap. Tegelijkertijd zien we dat de biodiversiteit onder druk staat. Vandaar dat aandacht nodig is voor herstel en bevordering van de biodiversiteit. Dit vraagt blijvend aandacht voor het herstel en bevorderen van de biodiversiteit waaraan iedereen een bijdrage levert. Fryslân is een provincie waar het fijn wonen, werken en leven is en dat willen we minimaal behouden of versterken.

De Vogel- en Habitatrichtlijn stelt dat we soorten in stand houden. Daarnaast willen we als provincie de schade beperken van overlast gevende soorten. Zo willen we met gerichte maatregelen soorten behouden en in aantallen laten toenemen zoals de weidevogels. Aan de andere kant zien we dat de ganzenpopulatie dermate groeit, dat gericht aandacht voor het beperken van schade nodig is. Hierbij zal er ook aandacht zijn voor Predatiebeheer. Het is daarbij altijd zoeken naar balans in de diverse belangen in relatie tot de wettelijke mogelijkheden c.q. beperkingen.

Programma Stikstof

Voor programma Stikstof zetten we in op:

- Het duurzaam reduceren van de stikstofdepositie in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.
- Het realiseren van een robuuste en veerkrachtige natuur in de 11 stikstofgevoelige N2000 gebieden.

Vastgestelde beleidsnotities

- Nota Faunabeleid Fryslân (2021)
- Nota weidevogels 2021-2030 (2021)
- Startnotitie beleid Fryske Guozzenoanpak (2022)
- Nota Fryske Guozzenoanpak 2017-2020 (looptijd verlengd t/m 2023)
- Beleidsnotitie Invasieve Exoten (2023)
- Nota "Natuer en Lanlik gebiet" (2012)
- Strategische Grondnota Natuur Netwerk Nederland (2022)
- Beleidskader en Subsidieregeling Agrarische bedrijfsverplaatsing Fryslân (2015)
- Provinciaal Programma herstel biodiversiteit (2021)
- Friese aanpak Stikstof (2020)
- Provinciale Beleidsregels intern en extern salderen Fryslân (2022)
- Uitvoeringsprogramma Stikstof Fryslân 2035 (2022)
- Beleidsbrief Duurzame Landbouw (2017)
- Landbouwagonde, actieplan Friese Landbouwagonde (2021)
- Friese bomen- en bossenstrategie (2022)
- Frysk Programma Landelijk Gebied (2023)

Verbonden partijen

Er zijn geen verbonden partijen. Er wordt wel veel samengewerkt met allerlei betrokken (maatschappelijke) partijen in het landelijk gebied, zoals bijvoorbeeld Natuur mei de Mienskip.

Overzicht lasten en baten programma 3 Natuur en Landbouw

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
3.1 Natuur	99.809	110.162	84.193	60.309	56.477
3.2 Landbouw	5.882	3.280	5.280	49	0
Totaal lasten	105.691	113.442	89.473	60.358	56.477
Baten					
3.1 Natuur	99.809	110.162	84.193	60.309	56.477
3.2 Landbouw	5.882	3.280	5.280	49	0
Totaal baten	30.087	50.678	18.063	2.937	1.121
Saldo van lasten en baten	75.604	62.763	71.410	57.421	55.356

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 3.1. Natuur

Wat zien we?

Externe ontwikkelingen

De ontwikkelingen rondom het landelijk gebied staan niet stil. Er komt nogal wat op Fryslân af. De komende tijd komen er nieuwe landelijke eisen voor onze boeren, de natuur en het landelijk gebied. Met de uitspraak van de Raad van State over de PAS is de urgente opgave van het stikstofprobleem benadrukt. De stikstofbelasting zorgt voor vermessing en verzuring en vormt in Nederland een belangrijke oorzaak van biodiversiteitsverlies. Er zijn drie landelijke programma's die werken aan het herstel en vergroten van de biodiversiteit, dit zijn: Natuurpact, Programma Natuur en het Fries Programma Landelijk Gebied.

Natuurpact en Programma Natuur

De provincies zijn verantwoordelijk voor de realisatie van de ontwikkeling en het beheer van de natuur. In het Natuurpact zijn de ambities met betrekking tot ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland vastgelegd voor de periode tot en met 2027. O.a. voor de natuurontwikkelopgave, uitvoeren van de Natura 2000-maatregelen, natuurbeheer, agrarische natuurbeheer en weidevogels. In paragraaf 9 Grote projecten wordt de natuurontwikkelopgave (realisatie van het NatuurNetwerk Nederland (NNN)) toegelicht.

Aanvullend op het Natuurpact hebben provincies en Rijk als onderdeel van de structurele aanpak stikstof afgesproken om een Programma Natuur op te stellen voor de periode 2021 t/m 2030. Belangrijke hoofdlijn van het Programma Natuur is om condities te realiseren voor een gunstige staat van instandhouding (Svl) van alle soorten en habitats onder de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR). In paragraaf 9 Grote projecten wordt een toelichting op Programma Natuur gegeven.

Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG)

Om landelijk aan de Europese verplichtingen te voldoen is het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) opgezet. Ons uitgangspunt is dat we de Wet stikstofreductie en natuurverbetering uitvoeren, die stuurt op 2035. Hiervoor is in zomer 2023 het FPLG opgesteld waarin we aangeven hoe we de stikstofproblematiek willen aanpakken. Dit doen wij met elkaar. Met gemeenten, inwoners en bedrijven. Dat is de Fryske aanpak. Wij kunnen het FPLG alleen uitvoeren als hiervoor geld van het Rijk komt. In paragraaf 9 Grote projecten wordt het FPLG verder toegelicht.

Natuurnetwerk Nederland

In het kader van het Natuurpact is met het Rijk afgesproken dat in 2027 het NatuurNetwerkNederland (NNN) wordt gerealiseerd. Fryslân heeft vanaf 1 januari 2023 nog een opgave van ca. 1600 ha verwerven/functiewijziging en 3600 ha inrichting NNN. Provinciale Staten heeft november 2022 besloten dat er maximaal wordt ingezet om het NNN te realiseren. Gelet op de beschikbaarheid van geld,

menskracht en beschikbaar instrumentarium is gebleken dat niet zonder meer het gehele NNN kan worden gerealiseerd. Vooral het verkrijgen van de benodigde grond dan wel het geïnteresseerd krijgen van grondeigenaren voor natuurbeheer is een cruciale factor voor het slagen van de ambities. En natuurlijk moeten voldoende middelen voorhanden zijn. Fryslân heeft een realisatiestrategie opgesteld die uitgaat van de realisatie van 750 ha verwerven/functiewijziging en 2000 ha inrichting NNN in 2027. Bij de realisatie van het NNN blijven wij alert dat het NNN niet dezelfde juridische status krijgt als Natura 2000 (het Europese kader). Want dat zorgt voor te veel beperkingen.

Agenda natuurinclusief

We zien het belang van groen in nabije omgeving steeds meer toenemen in het kader van voorkomen van hittestress, het voorkomen van wateroverlast, en gezondheid in het algemeen. Het Rijk zet dan ook samen met andere overheden, bedrijven, instellingen en burgers samen in op een Agenda Natuurinclusief, die toewerkt naar een natuurinclusieve samenleving. Dit wil zeggen dat in alle delen van de samenleving schade aan natuur wordt voorkomen én de mogelijkheden van natuur benut.

Natura 2000

De Natura 2000-gebieden vormen een gezamenlijk Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. Deze gebieden spelen een belangrijke rol bij het realiseren van de VHR-doelen in Fryslân. Voor alle Natura 2000-gebieden zijn specifieke VHR-doelen vastgelegd in zogenoemde aanwijzingsbesluiten. Doel daarvan is om de beschermde soorten en habitattypen landelijk in een “gunstige staat van instandhouding” te houden en waar nodig te brengen.

In 2023 zijn als onderdeel van het FPLG natuurdoelanalyses (NDA's) voor de stikstofgevoelige Natura 2000 gebieden opgesteld. In de NDA's wordt een beschrijving gegeven van de huidige staat van instandhouding van de aangewezen habitattypen en -soorten. Op basis van de NDA's worden aanvullende onderzoeken uitgevoerd, monitoringsgegevens verzameld en maatregelen uitgevoerd om naar de gunstige staat van instandhouding te gaan. De NDA's zijn ter consultatie in juni aan de Ecologische Autoriteit aangeboden.

Het huidige Nederlandse N2000 doelensysteem omvat het landelijke beleid, de aanwijzingsbesluiten en de beheerplannen voor de gebieden. Dit systeem is de afgelopen periode geëvalueerd, en op basis van deze evaluatie vindt nu een actualisatie plaats. Komend jaar wordt hier verder aan gewerkt waarbij het Rijk voortouwnemer is van deze actualisatie.

Nationale Parken

Nederland telt 21 Nationale Parken. Vier daarvan liggen (geheel of gedeeltelijk) in Fryslân: NP Schiermonnikoog, NP Lauwersmeer, NP Drents-Friese Wold en NP De Âlde Feanen. In 2015 is een landelijk manifest getekend over de doorontwikkeling van Nationale Parken. Momenteel zijn alle Nationale Parken aan het onderzoeken of en op welke wijze zij die doorontwikkeling voor zich zien. Op basis van de uitkomsten van de onderzoeken worden de vervolgstappen bepaald.

(Agrarisch) natuurbeheer

De provincie voert, in afstemming de natuurbeheerders en de agrarische sector, de regie op het natuurbeheer binnen en buiten het Natuurnetwerk (NNN). Daarnaast wordt invulling gegeven aan de implementatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). In paragraaf 3.2 wordt uitgebreider ingegaan op het GLB.

Soortenbeleid

Van de soorten zijn de kaders duidelijk of worden duidelijk op het moment dat PS daar een besluit over gaat nemen en daarna de financiering wordt of is geregeld. Zo is het exotenbeleid in december 2022 vastgesteld en staat het ganzenbeleid voor 2023/2024 op de planning. Aandachtspunt bij de ganzen zijn de hoge kosten voor de ganzenvraat van gras. De weidevogels financieren we, net zoals bij de ganzenschade, uit bestaande middelen met aandacht voor het brutto aanvalsplan.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

De provincies zijn verantwoordelijk voor het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de meeste Natura 2000-gebieden, het agrarisch natuurbeheer en het soortenbeleid. Op het terrein van natuur zijn veel provinciale taken wettelijk vastgelegd en overwegend verplicht. Hieronder vallen onder meer vergunningverlening, verlenen van ontheffingen en vrijstellingen, het aansturen van faunabeheer- en wildbeheereenheden. Ook dient de provincie te beschikken over een

natuurvisie en beheerplannen voor de Natura 2000 gebieden. Op een aantal thema's heeft de provincie verordenende bevoegdheden.

Rolvrijheid

Veel van de provinciale taken op dit veld bevinden zich dan wel in het kwadrant rechtmatige overheid (vergunningverlening, ontheffingen, toezicht) dan wel dat van de presterende overheid (aankoop, aanleggen en beheer van natuur). Echter, de keuzevrijheid die de provincie heeft in het kiezen van maatregelen voor het voldoen aan de afspraken in het Natuurpact leidt tot enige rolvrijheid. Ten aanzien van de ganzenproblematiek hebben we zelfs veel rolvrijheid.

Op het gebied van natuur neemt de rolvrijheid in de loop der tijd af: als het gaat om begrenzing, aankoop en aanleg beschikken we als provincie over meer vrijheid dan in de beheerfase, waar we gebonden zijn aan landelijke standaardpakketten.

Daarnaast is een toename gaande op dit veld van activiteiten als samenwerkende of responsieve overheid. Het voorbeeld hiervan is natuurlijk de samenwerking binnen Natuer mei de Mienskip. Maar niet alleen daar. De provinciale rol bij het nieuwe programma natuur, bedoeld om de stikstofuitstoot aan te pakken, zal meer coördinerend zijn in vergelijking met de vooral uitvoerende rol in het natuurpact. Ook is voorzien dat de provincie straks 'regievoerder' zal zijn op de overgangsgebieden rondom natuur. In een reeks aan gebiedsprocessen wordt door het combineren van doelen en middelen geprobeerd op meerdere beleidsvelden vooruitgang te boeken.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.1.

1. We willen de biodiversiteit herstellen en bevorderen.

- De basiskwaliteit en samenhang van leefgebieden herstellen, zoals de realisatie en kwaliteitsverbetering van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), Natura 2000 en de inzet van Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer.
- We willen de overlast van invasieve exoten verlagen.

2. We willen voorkomende soorten in stand houden en kwetsbare soorten beschermen en de schade door ganzen beperken.

- Een ombuiging van de neerwaartse trend in een opwaartse trend van weidevogels.
- Het duurzaam in stand houden van de internationaal beschermde ganzenpopulaties.
- We willen de schade van overlast gevende soorten beperken, waaronder het jaarlijks verlagen van de vraatschade van met name winterganzen.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
1. Herstel en bevorderen van biodiversiteit	In 2027 is het robuuste en samenhangende natuurnetwerk gerealiseerd.	vanaf 1-1-2022 betreft dit 750 ha verwerving/functiewijziging en 2000 ha inrichting. Zie voor toelichting paragraaf 9 grote projecten.
	Agrarisch natuur- en landschapsbeheer: Beheerde ha via de Subsiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel agrarisch natuurbeheer	Totaal: 23.500 ha t/m 2027
	Natuurbeheer: beheerde ha via het Subsiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel natuurbeheer	68.300 ha t/m 2027

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
	Uitvoeren Bossenstrategie	538 ha bosuitbreiding 2795 ha bosrevitalisering 112 hectare uitbreiding landschapselementen 939 hectare revitalisering landschapselementen
2. Soorten	Toename van het aantal broedparen grutto.	10.000 broedparen grutto in 2030

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Algemeen	Nationale parken: Het nieuwe – landelijke – beleidsprogramma voor de Nationale Parken uitwerken voor de Nationale Parken Alde Feanen, Schiermonnikoog, Lauwersmeer (samen met de provincie Groningen) en Drents-Friese Wold (samen met de provincie Drenthe).
1. Herstel en bevorderen van biodiversiteit	Natura 2000: <ul style="list-style-type: none"> opstellen van tien evaluaties (vier eilanden, Alde Feanen, Deelen, Wijnjeterperschar, Koningsdiep, Van Oordt's Mersken, Rottige Meenthe). uitvoering geven aan de tien natuurdoelanalyses, o.a. aan de slag met de onderzoeken en verzamelen monitoringsgegevens en starten met uitvoeren van maatregelen. zorgdragen voor de uitvoering van de herstelmaatregelen in de Natura 2000 gebieden.
	Programma Natuur: uitvoeren van de maatregelen in de SPUK Programma Natuur. Zie voor toelichting paragraaf 9 Grote projecten.
	Natuurkwaliteit: uitvoering geven aan Grip op Kwaliteit.
	Biodiversiteitsprogramma: opstellen biodiversiteitsprogramma, afhankelijk van besluitvorming door PS over het vervolg.
	Natuur inclusieve samenleving: opstellen Agenda natuurinclusief, afhankelijk van besluitvorming door PS over het vervolg
	Pesticiden: uitvoeren van het pesticidenbeleid, dat is vastgesteld door PS voorjaar 2023.
	Uitvoeren van actieplan beleidsnota invasieve exoten.
2. Soorten	Uitvoering geven aan het nieuw Fries ganzenbeleid.

Onderwerp	Acties
	Uitvoeren van het weidevogelbeleid op basis van de weidevogelnota en gruttoaanvalsplan.
	Uitvoeren van de subsidieregeling wolf.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
1. Herstel en bevorderen biodiversiteit	Agrarisch natuur- en landschapsbeheer: Beheerde ha via de Subsidiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel agrarisch natuurbeheer (cumulatief) Totaal (23.500 ha t/m 2027)	23.280
	Natuurbeheer: beheerde ha via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel natuurbeheer (68.300 ha t/m 2027) (cumulatief)	67.000
	Uitvoeren bossenstrategie	30 ha bosuitbreiding 150 ha bosrevitalisering 10 ha uitbreiding landschapselementen 40 ha revitalisering landschapselementen
2. Soorten	Toename van het aantal broedparen grutto (10.000 broedparen grutto in 2030) (cumulatief).	8.300

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	99.809	110.162	84.193	60.309	56.477
Totaal baten	28.348	50.666	18.052	2.937	1.121
Saldo van lasten en baten	71.461	59.496	66.141	57.372	55.356

Toelichting

De begrote lasten voor 2024 betreffen voor het grootste gedeelte de middelen voor het uitvoeren van het Natuurpact (€ 45,1 mln. vanuit de reserve Natuurpact, voornamelijk vanuit het provinciefonds en daarnaast € 8,1 structurele provinciale beheergelden). Dit zijn onder andere lasten voor de ontwikkelopgave Natuurnetwerk Nederland en natuurbeheer. Onderdeel van dit bedrag is onze bijdrage aan het IPO voor het Faunafonds voor wat betreft ganzenschade (€ 11,6 mln.). Andere middelen binnen dit programma zijn voor een groot deel bestemd Programma Natuur (€ 14,9 mln.), de Versnellingsvoorstellen (€ 21,8 mln.) en De Nieuwe Afsluitdijk – Vismigratierivier (€ 8,3 mln.).

De begrote baten hebben grotendeels betrekking op inkomsten vanuit het Rijk voor Programma Natuur (€ 14,9 mln.), de Versnellingsvoorstellen (€ 21,8 mln.) en voor De Nieuwe Afsluitdijk – Vismigratierivier (€ 10,8 mln.) en bestaan deels uit subsidies en onttrekking uit de hiervoor bestemde reserve. Deze baten voor de vismigratie staan in kasritme vandaar de fluctuatie over de jaren.

Overschotten of tekorten van de Natuurpactmiddelen worden verrekend met de reserve en hierop wordt de programmering van de uitgaven aangepast. Hierdoor kunnen er fluctuaties ontstaan in de cijfers in bovenstaande tabel, inzicht in de voortgang over de gehele looptijd wordt gegeven in paragraaf 9 Grote projecten – Uitvoering Natuuropgave. In deze paragraaf staat ook meer informatie over Programma Natuur en het FPLG.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Natuur en landschap	1.625	1.625	0	0	
Totaal lasten	1.625	1.625	0	0	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 3.1 Natuur					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	76.874	92.833	67.780	44.636	42.875
Soorten in stand houden en de schade beperken	13.632	13.026	12.459	14.024	11.953
Natuur overig	9.304	2.677	2.330	1.649	1.649
Natuur GS voorwaardelijk	0	1.625	1.625	0	0
Totaal lasten	99.809	110.162	84.193	60.309	56.477
Baten					
Herstel en bevorderen van de biodiversiteit	26.518	50.666	18.052	2.937	1.121
Natuur overig	1.830	0	0	0	0
Totaal baten	28.348	50.666	18.052	2.937	1.121
Saldo van lasten en baten	71.461	59.496	66.141	57.372	55.356

Beleidsveld 3.2. Landbouw

Wat zien we?

De agrarische sector is voor Fryslân van groot economisch belang zowel voor de werkgelegenheid en export als voor kennisontwikkeling en innovatie. Naast producent van voedsel is de landbouw ook gebruiker en tegelijk de belangrijkste beheerder van het landelijk gebied. De landbouw bepaalt in sterke mate het aanzicht van het landschap, draagt bij aan de biodiversiteit en aan een leefbaar en aantrekkelijk platteland.

De ontwikkelingen van de agrarische sector worden vooral bepaald door Europa en het Rijk. De Europese Commissie heeft het Nationaal Strategisch Plan (NSP), de Nederlandse uitwerking van het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2023-2027 in december 2022 goedgekeurd. Met deze goedkeuring zijn middelen beschikbaar gesteld door Europa voor innovatie en verduurzaming van het landelijk gebied en de agrarische sector waarbij inspanningen van boeren op het gebied van biodiversiteit en klimaat sterker beloond worden. De uitvoering van het nationaal strategisch plan verloopt via Rijk en provincies. Provincies hebben de mogelijkheid om subsidies te verstrekken op het gebied van maatregelen over innovatie, kennisoverdracht, investeringen en gebiedsgerichte samenwerking.

Binnen het GLB speelt duurzaamheid, natuurinclusief en vergroening een essentiële rol. De zogenaamde ecoregeling geeft boeren een vergoeding voor het uitvoeren van vergroeningsmaatregelen. Ook de "van boer tot bord"-strategie is gericht op het eerlijk, gezond en milieuvriendelijk maken van voedselsystemen. Het ministerie van Landbouw, natuur en voedselkwaliteit zet in op een omslag naar kringlooplantbouw in 2030. Naast de doelen ten aanzien van stikstofreductie (vastgelegd in de Wet Stikstofreductie en natuurverbetering) worden eveneens doelen op gebied van Klimaat en Water gesteld die grote impact

hebben op het landelijk gebied en de agrarische sector. Voor het behalen van deze doelen is een belangrijke rol voor de agrarische sector weggelegd. Hiervoor is het van belang om tot een hernieuwd agrarisch perspectief te komen, al blijkt de afgelopen jaren dat het lastig is om dit concreet te maken. Binnen het Fries Programma Landelijk Gebied wil de provincie landbouw en natuur elkaar laten versterken. Er wordt gewerkt aan een toekomstbestendiger landbouw door in het beleid niet de maatregelen centraal te stellen, maar de doelen. Zo'n beleid heeft twee belangrijke voordelen. De agrariërs krijgen zelf de teugels in handen om hun route te bepalen. Hiermee zetten we het ondernemerschap en vakmanschap centraal. Tegelijkertijd heeft de provincie betere garanties voor doelrealisatie en een kosteneffectieve besteding van middelen. Om de vorderingen te meten en te stimuleren zijn verschillende instrumenten beschikbaar.

Visserij

De visserij is van belang voor Fryslân. Deze sector staat onder druk. Onder meer door Europese ontwikkelingen. Daar is landelijk te weinig aandacht voor. Wij zetten ons in voor onze vissers. Dit doen we richting het Rijk en samen met het Rijk in Europa. Wij zorgen hier dat de infrastructuur op orde is en dat wij in ons economisch beleid aandacht hebben voor de visserij. Het visserijbeleid is voor het grootste deel beleid van de Europese Unie.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Ten aanzien van landbouw bestaat voor de bezigheden van de provincie geen specifieke wetgeving. Provinciaal landbouwbeleid is autonoom beleid. Wel is er vanuit wetgeving op andere gebieden bemoeienis met de landbouw (natuur, stikstof).

Op het beleidsveld landbouw is geld van derden te vinden, onderverdeeld in Europees Geld (GLB), Regiodeals, de middelen vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied en overig. De provincie cofinanciert middelen uit het Europese GLB en is regelingseigenaar van een aantal interventies. De Provincie kan middels het openstellingsbesluit sturen op de doelbesteding van deze interventies, zoals bijvoorbeeld duurzame innovatieprojecten en kavelruil.

Rolvrijheid

Op het gebied van landbouw begeven we ons vooral op het pad van de samenwerkende overheid en responsieve overheid. De provincie treedt vanuit de smalle kerntaak met name stimulerend en faciliterend op.

Europa en het Rijk hebben een belangrijke rol in wetgeving op het terrein van landbouw. Onze rol als presterende overheid kan groeien nu wij inzetten om, in relatie tot het FPLG, met de agrarische sector doelafspraken te gaan maken. Onze rol als rechtmatige overheid kan ook groeien wanneer, in relatie tot het FPLG, met de agrarische sector doelen ruimtelijk worden vastgelegd. Daarbij willen wij landbouwgrond zoveel mogelijk voor de landbouwsector behouden.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 3.2.

1. Optimaal inzetten van de niet-grondgebonden instrumenten van het GLB in de vorm van de regeling Europese landbouwsubsidies provincie Fryslân 2023-2027

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)	Aantal openstellingen	7 tot en met 2027

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Duurzame landbouw	Uitvoering geven aan de prioritaire actiepunten van de landbouwagenda
	Uitvoering geven aan de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw
Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)	We doen in 2024 vier openstellingen in het kader van het niet-grondgebonden deel van het GLB

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)	Aantal openstellingen	4

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	5.882	3.280	5.280	49	0
Totaal baten	1.740	12	11	0	0
Saldo van lasten en baten	4.143	3.268	5.268	49	0

Toelichting

De cofinanciering op de regeling Europese landbouwsubsidies provincie Fryslân 2023-2027 opengestelde maatregelen zijn vanaf 2024 in een realistisch kasritme in de begroting geplaatst. Voor 2024 bestaat de begroting voor € 2 mln. uit opengestelde maatregelen, voor 2025 voor € 4,7 mln. Nieuwe cofinancieringsmiddelen (GLB) zijn opgenomen in programma 7 (Provinciefinanciën). Op basis van openstelling wordt de cofinanciering overgeboekt naar het programma. De Regiodeal NIL is met een jaar verlengt en eindigt in 2024. Voor 2024 zijn enkel nog middelen in tijdelijke budgetten Potatovally (betreft Kenniscluster Verzilting in Delta's) en Dutch Dairy (via opgave Economie) beschikbaar.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord	Bedragen x € 1.000,-				
	Omschrijving	2024	2025	2026	2027
Lasten					
Landbouw	1.000	1.000	0	0	
Totaal lasten	1.000	1.000	0	0	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 3.2 Landbouw					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	3.963	2.202	3.977	40	0
Landbouw overig	1.919	78	303	9	0
Landbouw GS voorwaardelijk	0	1.000	1.000	0	0
Totaal lasten	5.882	3.280	5.280	49	0
Baten					
Landbouw/Natuurinclusieve landbouw	200	0	0	0	0
Landbouw overig	1.540	12	11	0	0
Totaal baten	1.740	12	11	0	0
Saldo van lasten en baten	4.143	3.268	5.268	49	0

Programma 4: Ruimte en Klimaat

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Friso Douwstra, Sijbe Knol en Matthijs de Vries

Inleiding

Ruimte en klimaat zijn twee brede en integrale thema's.

In 2020 is de Provinciale Omgevingsvisie (hierna POVI) vastgesteld 'De Romte Diele'. Hierin is het provinciale omgevingsbeleid opgenomen en zijn vier urgente opgaven benoemd die vragen om een integrale en gezamenlijke aanpak. Het gaat om Leefbaar, vitaal en bereikbaar; Energietransitie; Klimaatadaptatie; Versterken biodiversiteit.

De Omgevingsvisie wordt uitgewerkt in programma's zoals het Volkshuisvestingsprogramma, het programma Landschap, het Regionaal Waterprogramma, het Energieprogramma 2022-2025. Het Rijk vraagt van ons te werken aan de Nationale Omgevingsvisie Extra, de NOVEX. Door middel van de NOVEX brengen we de provinciale ruimtelijke opgaven in kaart. Hiermee agenderen we deze opgaven om ze vervolgens, samen met inwoners, gemeenten en andere Friese stakeholders, te vertalen in de actualisatie van de provinciale Omgevingsvisie. We starten deze actualisatie in 2024. Het is aan Provinciale Staten om de geactualiseerde Omgevingsvisie vast te stellen.

Daarbij zetten we in op ruimtelijke kwaliteit of omgevingskwaliteit en het zoveel mogelijk benutten van functiecombinaties, zodat we zorgvuldig omgaan met onze ruimte.

We zien toe op de doorwerking van ons omgevingsbeleid dat is vastgelegd in de Omgevingsverordening.

Middels de Wet versterking Regie Volkshuisvesting worden de taken van de provincie uitgebreid. De provincie wordt mee verantwoordelijk voor de realisatie van voldoende betaalbare woningen. Wij hebben in Fryslân 17.500 woningen te bouwen voor 2030. Dit hebben wij afgesproken in de regionale woondeals. Alle kernen in onze provincie moeten de mogelijkheid krijgen om naar aard, schaal en karakter bij te bouwen. Samen met de Friese partners gaan wij hier aan werken. Wij onderstrepen het belang van voldoende woonvormen voor ouderen. Dit is ook nodig vanwege de ontwikkeling dat mensen zolang mogelijk zelfstandig moeten kunnen wonen.

Wij zien dat het klimaat verandert. Weersextremen nemen toe. De bodem daalt. Dit vergroot de kans op zaken als droogteschade, hittestress en wateroverlast. Fryslân moet zich hierop voorbereiden. De gevolgen van de klimaatverandering raken de hele samenleving: wonen, drinkwatervoorziening, bedrijvigheid, landbouw en natuur. Het gaat o.a. om neerslagtekorten, natuurbranden en overstromingen als gevolg van extreem weer. Dit kan leiden tot acute onzekerheid op het gebied van onder andere voedsel en drinkwater. De impact van klimaatverandering elders in de wereld zullen ook in Nederland/Fryslân merkbaar zijn, bijvoorbeeld in de vorm van vluchtelingenstromen of via internationale handel.

Dit vraagt enerzijds om maatregelen die de effecten van de klimaatverandering beperken en anderzijds om maatregelen die de klimaatverandering zelf beperken. Het gaat hierbij om een toekomstbestendig water- en bodemsysteem en hoe we daar mee omgaan en om de transitie naar duurzame energie.

Een gezonde bodem, schoon en voldoende zoet water en een veilig watersysteem zijn van groot belang om nu en in de toekomst goed te kunnen wonen en werken in onze provincie, en is daarmee van belang voor

onze brede welvaart en welzijn. Via vergunningen, toezicht en handhaving (VTH) zien we er op toe dat we wat schoon is ook schoon houden.

Om een bijdrage te leveren aan de landelijke klimaatdoelen willen we in 2050 onafhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. We doen dit o.a. via de energietransitie.

Meer schone energie uit eigen provincie is noodzakelijk. Het maakt ons minder afhankelijk van olie en gas en het kan zorgen voor betaalbare energie.

Zon en wind in onze provincie zijn van iedereen. Als wij daar energie en opbrengsten uit halen, moet iedereen daarvan kunnen profiteren.

Iedereen moet de mogelijkheid hebben om te verduurzamen. Daarom maken we de subsidieregelingen op energiegebied simpeler. Voor inwoners, bedrijven en organisaties. Of het nu gaat om het isoleren van een woning, de activiteiten van een lokale energiecoöperatie of het vergroenen van bedrijven. Samen met gemeenten gaan we werken aan één provinciaal loket waar iedereen terecht kan.

Ambities

Ambitie Provinciale Omgevingsvisie (POVI):

Brede welvaart in een vitaal, veerkrachtig, karakteristiek en gezond Fryslân. Dat is de hoofdambitie van de provincie Fryslân voor de Friese leefomgeving. Met de leefomgeving bedoelen we: de gedeelde ruimte waarin de mensen in de provincie samenleven. Fryslân is van alle mensen die er wonen, werken of te gast zijn.

Ambities Landschap:

- Friese landschapstypen en hun ontstaansgeschiedenis blijven herkenbaar.
- Een karakteristiek Fryslân waarin het Friese Landschap een fundament is voor leefbaarheid, biodiversiteit, recreatie, landbouw en zo mogelijk ook voor andere opgaven en benut wordt als ontwerpbasis voor nieuwe opgaven en ontwikkelingen.

Ambitie wonen:

Een toekomstbestendige woningvoorraad en aantrekkelijke leefomgeving voor alle (toekomstige) inwoners van Fryslân.

We ambiëren dat Fryslân in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht en een goede bodem- en waterkwaliteit heeft. Met 'waterrobuust' bedoelen wij dat de waterhuishoudkundige inrichting van gebieden ook zonder acuut menselijk ingrijpen bestand is tegen extreem natte omstandigheden of juist extreme droogte. Fryslân blijft beschermd tegen overstromingen, zowel vanuit het hoofd-, als in het regionaal watersysteem. Door zowel technische als ruimtelijke maatregelen zijn en blijven we in staat om de weersextremen op te vangen. Afwenteling op andere watersystemen of toekomstige generaties vinden we hierbij onwenselijk.

Karakteristiek en gezond watersysteem. We willen een goede bodem- en waterkwaliteit. Grond- en oppervlaktewater dient van een goede kwaliteit te zijn om gebruikt te kunnen worden voor alle functies zoals drinkwater, natuur, landbouw, industrie en overige (economische) toepassingen en zwemmen; het drinken van water uit de kraan dient veilig te zijn, nu en in de toekomst. Vervuiling - een slechte toestand en verslechtering van de toestand - wordt voorkomen en/of verholpen. Afwenteling op andere watersystemen of toekomstige generaties is onwenselijk. Het samenhangende waterstelsel Waddenzee en eilanden, kustzone, IJsselmeer, binnenmeren en waterplassen, kanalen en beken is karakteristiek voor onze provincie. Dit willen we in de toekomst behouden. Bij alle maatregelen voor een toekomstbestendig watersysteem worden ook kansen voor versterking van (recreatieve) beleving, identiteit en gezondheid benut.

Het Friese oppervlakte- en grondwater hebben een nauwe onderlinge relatie. Vanuit het Drents plateau stroomt grondwater in westelijke richting, dat via kwel in het Veenweidegebied bovenkomt en als oppervlaktewater naar de Waddenzee wordt afgevoerd. We willen dit water graag hoogwaardig gebruiken (met name voor drinkwater) en daarmee in de toekomst waardevol zuiver grondwater minder afvoeren naar de Waddenzee. De doorlevering van oppervlaktewater naar de buurprovincies Groningen en Drenthe via de sluis in Gaarkeuken blijft uiteraard behouden. Belangrijk instrumenten om het waterbeleid uitvoering te geven zijn het Nationaal Programma Landelijk Gebied en de NOVEX. Het uitvoeringsprogramma NPLG is één van de Rijksprogramma's die doorwerken in onze provincie en ook voor het beleidsveld Water relevant zijn. De uitgangspunten en leidende principes uit de Kamerbrief

'Water en bodem sturend in de ruimtelijke inrichting' (november 2022) zijn voor onze provincie vertaald in de visie 'Fryslân Klimaatbestendig 2050+'. Deze vormen voor het provinciale NOVEX-vraagstuk de 'tafel waarop wordt gepuzzeld'. Op het moment van schrijven van deze begroting zit de vaststelling van de visie in het besluitvormingstraject.

De ambitie voor Milieu is het uitvoeren van de wettelijke taken vergunningverlening, toezicht en handhaving en het leveren van een bijdrage aan een duurzame leefomgeving.

Ambitie Energietransitie:

We werken aan de energietransitie via de 5 programmalijnen uit het Energieprogramma 2022-2025. Hierin zijn de volgende ambities geformuleerd:

- We stimuleren en faciliteren inwoners en lokale initiatieven
- We zetten in op een Fries plan voor energiebesparing
- We stimuleren de opwek van energie uit hernieuwbare bronnen
- We bereiden ons voor op de warmtetransitie met een bijzondere aandacht voor de rol van aquathermie
- Samen met de netwerkbeheerder werken we aan een robuust energienetwerk.

Vastgestelde beleidsnotities

Voor Ruimte en wonen:

- Omgevingsvisie De romte diele (2020)
- Omgevingsverordening Fryslân (2023)
- Thematische structuurvisie Grutsk op 'e Romte (2014)
- Beleidsbrief Leefbaarheid (2018)
- Uitvoeringsagenda Wonen 2021-2023 (2021)
- Startnotitie Programma Landschap (2021)

Voor Water en Bodem:

- Regionaal Water Programma 2022 - 2027
- KRW Nota Fryslân (2021)
- Startnotitie Bodembeleid (2022)
- Veenweide visie (januari 2015)
- Maatschappelijke Kosten- en Batenanalyse Veenweide (2020)
- Veenweideprogramma 2021 -2030, Foarút mei de Fryske Feangreiden (2021)

Voor VTH -Milieu

- VTH beleid provincie Fryslân 2019-2023 (wordt verlengd t/m 2024)
- Beleidsregel tijdelijk en uitzonderlijk gebruik Wet luchtvaart provincie Fryslân (2012)
- Beleidsregels geur Bedrijven Fryslân 2019
- Beleidsregel Wet Bibob provincie Fryslân (2021)
- Landelijke handhavingsstrategie (2014)
- VTH-beleid Fryslân, uniform beleid voor vergunningverlening, toezicht en handhaving van de provinciale en gemeentelijke basistaken (2020)
- Verordening Wet natuurbescherming (december 2016)
- Wadloopverordening (2019)

Voor Energie :

- Energieprogramma 2022 -2025
- Missy Wetterwaarmte (2023)
- Waterstofagenda (2023)

Voor Klimaat:

- Notitie Uitvoering Klimaatakkoord

Verbonden partijen

Vanuit Water en Bodem geen verbonden partijen.

vanuit VTH-Milieu:

- Fryske Útfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grou
- Stichting Nazorg Ouwsterhaule
- Fonds Nazorg Stortplaatsen

vanuit Energietransitie:

- Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE)
- Fryslân Hurde Wyn BV (FHW)

Overzicht van lasten en baten programma 4 Ruimte en Klimaat

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
4.1 Ruimtelijke ordening en wonen	2.263	4.346	1.697	846	846
4.2 Water en bodem	19.350	20.668	8.219	4.977	2.216
4.3 Milieu	11.474	10.584	10.276	10.075	10.075
4.4 Energietransitie	13.983	8.724	4.303	1.430	0
Totaal lasten	47.069	44.322	24.495	17.329	13.138
Baten					
4.1 Ruimtelijke ordening en wonen	150	0	0	0	0
4.2 Water en bodem	8.760	11.742	2.231	726	811
4.3 Milieu	637	754	754	532	532
4.4 Energietransitie	2.486	2.263	1.560	774	0
Totaal baten	12.032	14.759	4.544	2.031	1.342
Saldo van lasten en baten	35.037	29.563	19.951	15.298	11.796

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden beschreven.

Beleidsveld 4.1. Ruimtelijke ordening en wonen

Wat zien we?

We zien de terugkeer van het rijk op het terrein van de ruimtelijke ordening. Het Rijk constateert dat er meer sturing moet plaatsvinden op de uitvoering van Rijksprogramma's (zoals bodem en water, energie en economie, wonen, landbouw en natuur). Deze beleidsterreinen vloeien onder andere voort uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en dienen op provinciaal niveau een doorvertaling te krijgen in de provinciale omgevingsvisie De romte diele.

Als provincie staan we voor een uitdagende puzzel in ons ruimtelijk domein: het rijk vraagt van ons om uitvoerbare plannen aan te leveren op sectorale terreinen, die samenkomen in het ruimtelijk domein. Het rijk vraagt ons ook om samen met hen de regiefunctie in het ruimtelijk domein op te pakken. Met het fundament voor de nieuwe Omgevingswet hebben we een basis voor het leggen van de ruimtelijke puzzel. Dit werken we samen met partners uit.

In alle gevallen bouwen wij verder op de kenmerken en kwaliteit van het Friese landschap. Wij gaan zoveel mogelijk combineren: dwarsverbanden maken, meervoudig gebruik van de ruimte. De belangrijke ontwikkelingen in Fryslân, zoals de samenstelling van onze bevolking, nemen wij hierin mee.

Met de invoering van de Omgevingswet op 1 januari 2024 en het daarbij behorende digitale stelsel (DSO) vindt er een verdere doorontwikkeling plaats van de Omgevingsplannen. De wet brengt grote veranderingen mee voor de werkwijze met betrekking tot beleid en VTH van alle overheidslagen. Het accent ligt op meer sturing aan de voorkant (voorkantsamenwerking) waarbij gemeenten vroegtijdig partijen, waaronder de provincie, betrekken in omgevingsprocessen.

Door het nieuwe Rijksbeleid, zoals onder andere vastgelegd in de Nationale Bouw- en Woonagenda, krijgt de provincie een zwaardere rol in het domein wonen. In de Provinciale Woningbouwafspraken en de Regionale Woondeals zijn hierover al inspanningsafspraken vastgelegd. In de nieuwe Wet versterking regie volkshuisvesting worden de nieuwe provinciale taken vastgelegd. Deze zullen niet alleen betrekking hebben op het fysieke domein maar op de volle breedte van de volkshuisvesting, waaronder wonen en zorg en voldoende betaalbare woningen. Van de provincie wordt gevraagd de regie te nemen op de versnelling van de realisatie van voldoende geschikte woningen. Hierbij betrekken we de demografische ontwikkelingen.

Een van de onderdelen van de ruimtelijke afweging is de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving. Het landschap en z'n cultuurhistorie, archeologie en de stedenbouw vertellen in samenhang het verhaal van Fryslân. Ze vormen een onderdeel van de Friese identiteit en geven de provincie een herkenbaar profiel. Het levert een belangrijke bijdrage aan leefbaarheid, omgevingskwaliteit en biodiversiteit. We zien het landschap op verschillende plekken in Fryslân veranderen. Daarnaast zien we dat urgente opgaven zoals klimaatadaptatie, het verminderen van stikstofdepositie, ruimte voor wonen, de transitie naar hernieuwbare energie, een natuurinclusieve landbouw ruimte vragen en impact hebben op het landschap. En daarmee zien we de noodzaak om bij die ontwikkelingen oog te houden voor de bescherming van belangrijke landschapselementen.

Dit doen we middels het opstellen van een Programma Landschap, dat we parallel lopen aan de actualisatie van de Omgevingsvisie. Het Programma Landschap is naar verwachting in 2024 gereed.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Op basis van de Omgevingswet (inwerkingtreding 1 januari 2024) hebben overheden een gezamenlijke verantwoordelijkheid om te werken aan het passend toedelen van functies. De provincie heeft vooral een coördinerende rol in het ruimtelijk spoor en moet zorgen voor samenhang tussen alle plannen van diverse overheden. In Fryslân werken wij op een informele manier samen met onze partners, de gemeenten en het Wetterskip en worden plannen en projecten in een vroegtijdig stadium met elkaar gedeeld. Hierbij geven wij uitvoering aan de Omgevingsvisie en de Verordening Romte Fryslân en de Omgevingsverordening in voorkantsamenwerking met onze partners en zetten indien nodig of wenselijk ons wettelijk ruimtelijk instrumentarium in.

Wij borgen de omgevingskwaliteit op een wijze die aansluit bij de reikwijdte van het begrip en bij de principes van de Omgevingswet, o.a. via de zorgplicht 'Eenieder draagt voldoende zorg voor de fysieke leefomgeving.' Met de voorgenomen wetswijziging Versterking Regie Volkshuisvesting krijgt de provincie meer taken op dit gebied. In het wetsvoorstel is onder andere een verplicht Volkshuisvestingsprogramma opgenomen. Daarnaast worden in het wetsvoorstel de toezichthoudende taken van de provincie jegens gemeenten uitgebreid.

Rolvrijheid

Op deze beleidsterreinen treedt de provincie voornamelijk op als netwerkende overheid. Met de invoering van de Omgevingswet komen de provinciale belangen eerder in de ruimtelijke processen aan bod en wordt de samenwerking met de partners aan de voorkant van de processen nog belangrijker.

Onze zorgplicht voor ruimtelijke kwaliteit en landschap willen we borgen door het opstellen van een programma Landschap.

Voor wat betreft wonen en het opstellen van woningbouwprogramma's zijn gemeenten primair aanzet. De provincie kan een faciliterende rol aannemen door gezamenlijk onderzoek en kennisdeling te stimuleren, door het bevorderen van herbestemming en transformatie en door het ondersteunen van lokale initiatieven. Ter ondersteuning van gemeenten om woningbouwplannen te versnellen kan de provincie eigen middelen inzetten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.1

1. Wij werken samen met gemeenten en Wetterskip aan de ruimtelijke inrichting van Fryslân en ondersteunen hen bij de omslag naar de Omgevingswet. Daarnaast borgen wij de uitvoering van de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening in voorkantsamenwerking met onze partners en zetten indien nodig of wenselijk ons wettelijk ruimtelijk instrumentarium in.
2. Een toekomstbestendige woningvoorraad met voldoende betaalbare woningen, aansluitend op de (toekomstige) (zorg)vraag van inwoners en van mensen die zich in Fryslân willen vestigen, waarbij de doorstroom wordt bevorderd.

3. Zorgvuldig ruimtegebruik door optimale benutting van woningbouw mogelijkheden binnen bestaand bebouwd gebied en door herbestemming en tijdelijke woonvormen.
4. Wij houden de Omgevingsvisie (POVI) en Omgevingsverordening actueel en werken aan een actualisatie van de POVI met de bijbehorende keuzes voor de ruimtelijke inpassing van diverse urgente opgaven (zoals klimaatadaptatie, energietransitie, landbouwtransitie, herstel biodiversiteit, woningbouw en circulaire bedrijven) staat voor 2024 op het programma.
5. Samen met onze partners een programma Landschap opstellen waarin we gezamenlijk uitvoering kunnen geven aan de opgaven voor het landschap

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
1. Voorkantsamenwerking bevorderen	Deelname participatietrajecten en omgevingstafels	Actieve betrokkenheid 25
2. Aanpak huidige woningtekort	Gerealiseerde nieuwe woningen in 2030 (gebaseerd op beleid 2021)	14.000 woningen
3. Tevredenheid met de woning en de woonomgeving	Waardering Fries panel van Planbureau Fryslân	Waardering is 8

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Een goede ruimtelijke ordening	We werken zelf en met onze partners aan een soepele invoering van de Omgevingswet. De Omgevingswet en de transities vragen de komende jaren om herziening van de POVI en -verordening. Om het beleid uit te voeren, werken we via voorkantsamenwerking samen met partners. Waar nodig zetten wij wettelijke instrumenten in zoals zienswijze en aanwijzingen.
Programma Landschap gereed in 2024	Inzet op Landschap (behoud, herstel en versterking) is gerealiseerd (sturing, middelen, organisatie)
	Handvatten gereed om ruimtelijke kwaliteit te integreren in ruimtelijke opgaven en ontwikkelingen (analyse en redeneerlijn op basis waarvan keuzes kunnen worden gemaakt)
	Een geactualiseerd Grutsk op 'e Romte (onderdeel van Programma Landschap)

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Omgevingswet	Samenwerking en betrokkenheid bij strategische complexe projecten	100%
Programma Landschap	Gedragen programma i.s.m. partners en geactualiseerd Grutsk op 'e Romte	100%
Versnelling woningbouw	Weggenomen geïnventariseerde knelpunten Omgevingsverordening	100%
Tevredenheid woonomgeving en woning	Plan voor de aanpak van de bestaande woningvoorraad	1
Herijken woondeals	Aantal actuele regionale woondeals	6

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	2.263	4.346	1.697	846	846
Totaal baten	150	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	2.113	4.346	1.697	846	846

Toelichting

De structurele budgetten van beleidsveld 4.1 bedragen per 2024 jaarlijks € 596.000,- en bestaan voor € 536.000,- uit budgetten voor Ruimtelijke ordening, waaronder de boekjaarsubsidies aan Landschapsbeheer Fryslân (€ 293.000,-) en enkele kleinere instellingen (€ 113.000,-). Er is budgetvrijheid bij het structurele budget WRO zaken inclusief windenergie (€ 120.000,-). De andere € 61.000,- is bestemd voor o.a. de jaarlijkse monitoring van de woningmarkt- en woningbouwontwikkelingen.

Daarnaast zijn er in 2023 nog tijdelijke middelen met budgetvrijheid voor de Herbestemmingsregeling (€ 1.138.000,-) en Provinciale cofinanciering voor het volkshuisvestingsfonds van het Rijk (€ 250.000,-). Ook zijn er in 2023 (€ 300.000,-) en 2025 (€ 350.000,-) rijksmiddelen (SPUK) inclusief verplichte provinciale cofinanciering begroot voor de Flexpoolregeling 1e fase. In 2024 vervallen voorgenoemde tijdelijke middelen. Vanuit het bestuursakkoord komt er, cf. onderstaande tabel, in 2024 € 3.750.000,- beschikbaar voor dit beleidsveld. De rijksmiddelen (SPUK's) voor opstellen en uitvoering van de Woondeals (€ 280.000,-) en voor de Flexpoolregeling 2e fase (€ 702.000,-) staan begroot op de balans in afwachting van besteding.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Wonen	3.750	750	250	250	
Totaal lasten	3.750	750	250	250	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 4.1 Ruimtelijke ordening en wonen					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Ruimtelijke ordening	516	536	536	536	536
Wonen	1.747	61	412	61	61
Ruimtelijke ordening en wonen GS voorwaardelijk	0	3.750	750	250	250
Totaal lasten	2.263	4.346	1.697	846	846
Baten					
Wonen	150	0	0	0	0
Totaal baten	150	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	2.113	4.346	1.697	846	846

Beleidsveld 4.2. Water en Bodem

Wat zien we?

Klimaatverandering vergroot de kans op zaken als droogteschade, hittestress en wateroverlast. Fryslân moet zich hierop voorbereiden. Een gezonde bodem, schoon en voldoende zoet water en een veilig watersysteem zijn daarbij van groot belang.

De afgelopen decennia hebben we gewerkt aan de verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en dat zien we terug. De kwaliteit is verbeterd. We beschermen de drinkwaterwingebieden. Toch zijn we er nog niet: de ecologische kwaliteit moet nog verder worden verbeterd. Het grondwater, vooral het ondiepe, vergrijsd (dat wil zeggen dat we er steeds meer chemische stoffen in terug vinden), en ook in oppervlaktewater meten we deze stoffen. Klimaatverandering zorgt er ook voor dat de kwaliteit onder druk komt te staan. Zo is het lastig de kwaliteit van zwemwaterlocaties goed te houden, ook doordat het water steeds warmer wordt.

Wij maken in Fryslân onze eigen afwegingen hoe wij met deze uitdagingen omgaan. Dit doen wij samen met Wetterskip Fryslân en met gemeenten. De zorg voor landbouw en voedselproductie en voor natuurbehoud betekent dat overheden samen inzetten op het duurzaam behoud van landbouwgrond en natuurgebieden. Het waterbeleid is daarin ondersteunend.

Bij keuzes in wat in een gebied mogelijk is, kijken wij steeds naar wat de waterhuishouding en de bodem aankunnen. Dit blijkt ook uit de brief 'Water en bodem sturend in de ruimtelijke inrichting', die de Minister van Infrastructuur en Waterstaat aan de Tweede Kamer heeft gestuurd. Dit beleid van het Rijk raakt andere omgevingsprogramma's en toekomstige investeringen. Zoals verkeer en vervoer en nieuwbouwlocaties, de IJsselmeerkust en de waterpeilen in het veenweidegebied en op de hogere zandgronden. Binnen het waterbeheer onderscheiden wij in Fryslân vier gebieden met ieder hun eigen opgaven: Wadden, klei, veen en zand. Elk van deze gebieden kent zijn eigen fysieke kenmerken, opgaven en sociaaleconomische structuur. Via gebiedsgericht werken geven wij samen met Wetterskip Fryslân daar lokale invulling aan met behoud van de samenhang in het watersysteem. Hierbij zetten wij onder meer in op het vasthouden van meer zoet water en het verstandig gebruik van IJsselmeerwater.

De Omgevingswet vraagt een breder bodembeleid van de provincies. Niet alleen ligt er een focus op de bodemverontreiniging. Maar wij hebben ook aandacht voor het duurzaam en efficiënt beheren en gebruiken van de bodem. Voor de verbetering van de kwaliteit van de landbouwbodems is het Nationaal Programma landbouwbodems opgezet. De doelstelling is een duurzaam beheer van de landbouwbodems. In Fryslân hebben wij dit vertaald in het streven naar een goede bodemkwaliteit en vruchtbare landbouwgronden. Gemiddeld genomen is dit in Fryslân al op orde. De bodemdaling in veengebieden, verzilting op de klei en verzuring in de zandregio's vragen om nader onderzoek. Met zo nodig een eigen aanpak. Wij doen dit via een lokale aanpak en het water- en bodembeleid.

Het Veenweideprogramma is inhoudelijk onderdeel van dit beleidsveld (zie paragraaf Grote Projecten).

Voor het winnen van grondwater voor drinkwater zijn wij als provincie het bevoegd gezag. Vanuit die rol blijven we de beschikbaarheid van voldoende en schoon drinkwater voor onze inwoners garanderen. Dit doen wij samen met onder andere Vitens en het Wetterskip. Daarbij houden wij rekening met de hiervoor genoemde uitdagingen. Net als met het effect van drinkwaterwinning op de omgeving.

Tegelijkertijd zien wij dat het gebruik van drinkwater de afgelopen jaren flink is toegenomen. Wij vragen onze inwoners om spaarzaam met ons kostbare drinkwater om te gaan. Zodat wij minder water verspillen.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

De provincie heeft verschillende wettelijke taken en verantwoordelijkheden op het gebied van water, waterkwaliteit en bodem zoals de uitvoering van: de KRW, de Zwemwaterrichtlijn, de Waterwet (o.a. grondwaterbescherming en verdroging), de Wet natuurbescherming (verdroging), de Drinkwaterrichtlijn (drinkwaterwinning uit grondwater, zorgplicht), de Wet bodembescherming. Deze zal vanaf de invoering van de Omgevingswet (OW), opgaan in het Aanvullingsbesluit bodem onder de OW. Het is een wettelijke verplichting om deze taken uit te voeren. Het Water en Bodem Sturend (WaBoS) beleid is (nog) niet direct juridisch bindend, maar wel indirect als gebruik wordt gemaakt van incidentele instrumenten om doorwerking af te dwingen.

Rolvrijheid

Bij water en bodem ligt de nadruk sterk op onze rol als rechtmatige overheid. Kaderstelling, vergunningverlening, toezicht, zijn belangrijke taken op deze beleidsvelden. Waar water en milieu ook andere onderwerpen raken (bv. landbouw, recreatie, wonen) speelt ook het functioneren als samenwerkende overheid een rol. Voorbeelden hiervan zijn de veenweideproblematiek en klimaat. Maar ook bij een taak als het versterken van waterkeringen worden waar mogelijk andere functies (natuur, recreatie, landschap) meegenomen en wordt 'werk met werk' gemaakt. Zowel water als bodem zijn ook beleidsvelden die vaak en meer en meer als aspect van andere beleidsterreinen worden meegenomen en van daaruit meer opereren als samenwerkende overheid noodzakelijk maken. Van meer rechtmatige, toetsende rollen naar veel meer activistisch bodem als instrument inzetten, stimuleren, innoveren.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.2

1. Waterveiligheid: De inwoners van Fryslân en de Friese economie zijn goed beschermd tegen overstromingen en wateroverlast. We werken met het principe van meerlaagsveiligheid, dit is verwoord in het Friese provinciale waterprogramma (Regionaal Water Programma). Meerlaagsveiligheid is het principe dat wordt gebruikt om voorbereid te zijn op extreme situaties. Het bestaat uit drie lagen: preventie (met waterkeringen en ruimtelijke reserveringszones), ruimtelijke inrichting en locatiekeuze, en calamiteitenbeheersing. Preventie omvat het beschermen van het achterland tegen overstromingen. Ruimtelijke inrichting en locatiekeuze spelen een rol bij het voorkomen van schade en wateroverlast. Calamiteitenbeheersing omvat het hebben van een plan voor noodsituaties.
2. Voldoende water: Het watersysteem is in balans waarbij droogte en verzilting zoveel mogelijk beperkt zijn en de voeten droog blijven.
3. Schoon water: Het bewaken en herstellen van kwaliteit van oppervlaktewater en grondwater. Zoals verwoord in het Friese provinciaal waterprogramma en de KRW-nota. Dit houdt in dat de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater voldoet aan specifieke ecologische en chemische normen die voortvloeien uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en Zwemwaterrichtlijn. We voldoen aan de doelstellingen van de drinkwaterrichtlijn.

Doelindatoren.

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
1. Waterveiligheid en klimaatadaptatie	Het systeem van regionale keringen is in goede staat en er is invulling gegeven aan meerlaagse veiligheid.	100%
2. Voldoende water	De KRW kwantitatieve toestand grondwater voldoet in 2027 aan de daarbij behorende normen.	100%

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
3. Schoon water	De KRW kwaliteit voor grond- en oppervlaktewater is in 2027 op orde.	100%
	De leveringszekerheid van het Friese drinkwater is op orde. Nu en t/m 2050.	100%

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Algemeen	We voeren onze wettelijke taken uit op grond van o.a. de EU Kaderrichtlijn water, de Zwemwatterrichtlijn, de Waterwet, Wet natuurbescherming, de Drinkwatterrichtlijn en de wettelijke bodemtaken in relatie tot het overgangsrecht in de Omgevingswet.
Waterveiligheid	We voeren de acties uit op het gebied van de 3 lagen van meerlaagsveiligheid (preventie van overstromingen en wateroverlast, ruimtelijke inrichting en locatiekeuze en calamiteitenbeersing).
Voldoende water	We brengen in beeld de nog benodigde maatregelen en de effecten voor de Natura2000 gebieden.
	De aanvullende strategische grondwatervoorraden gaan we borgen in Omgevingsverordening
	Voor een deel van de natura2000-gebieden brengen we de hydrologische toestand, maatregelen en effect op de doelen in beeld.
Schoon water	We rapporteren aan Provinciale Staten over de voortgang en resultaten waterkwaliteit aan de hand van de zogenoemde midterm review.
Bodem	De ambities en doelen omtrent het ontwikkelingsbeleid voor bodemvitaliteit zullen in lijn met de startnotitie ter besluitvorming worden voorgelegd aan PS.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Waterveiligheid	De acties op het gebied van de 3 lagen van meerlaagsveiligheid (preventie van overstromingen en wateroverlast, ruimtelijke inrichting en locatiekeuze en calamiteitenbeheersing) zijn uitgevoerd.	100%

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Voldoende water	Aantal natura2000-gebieden waarvoor de hydrologische toestand, maatregelen en effect op de doelen in beeld is gebracht.	50%
	% Aanvullende strategische grondwatervoorraden geborgd in Omgevingsverordening.	100%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	19.350	20.668	8.219	4.977	2.216
Totaal baten	8.760	11.742	2.231	726	811
Saldo van lasten en baten	10.591	8.925	5.988	4.252	1.405

Toelichting

De begrote lasten in 2024 zijn voor een klein deel opgebouwd uit structurele budgetten, onder andere voor het Regionaal Waterhuishoudingsprogramma (€ 0,6 mln.) en het uitvoeren van de Grondwaterwet (€ 0,7 mln.). Verder zijn er tijdelijke budgetten beschikbaar (in totaal € 5,1 mln. in 2024) voor onder andere onderwerpen als de Veenweidevisie, Veenweide Funderingsaanpak, Versterken Friese IJsselmeerkust, Bodemconvenant en Naar een schone en gezonde leefomgeving. Verder staan er op het gebied van Veenweide in 2024 Rijksmiddelen begroot vanuit de Impulsgelden (€ 3,2 mln.), het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (€ 3,4 mln.) en de Regio Deal Natuurinclusieve landbouw (€ 1,5 mln.). De begrote baten hebben voor het grootste gedeelte betrekking op deze Rijksinkomsten en daarnaast € 0,7 mln. vanuit de voorziening Grondwaterwet. Deze voorziening wordt gevoed vanuit de inkomsten van de grondwaterbelasting die de provincie heft.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord	Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027
Lasten				
Water en bodem	1.500	1.500	0	0
Totaal lasten	1.500	1.500	0	0

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 4.2 Water en Bodem					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Bodem	551	909	143	59	59
Schoon water	363	1.693	290	290	287
Veenweide/gebiedsprocessen	9.811	11.427	3.334	3.182	339
Voldoende water	3.318	3.924	2.624	1.224	1.309
Waterveiligheid	5.001	832	203	98	98
Water en bodem overig	306	383	124	124	124
Water en bodem GS voorwaardelijk	0	1.500	1.500	0	0
Totaal lasten	19.350	20.668	8.219	4.977	2.216
Baten					
Veenweide/gebiedsprocessen	5.597	8.082	0	0	0
Voldoende water	2.726	3.426	2.126	726	811
Waterveiligheid	437	235	105	0	0
Totaal baten	8.760	11.742	2.231	726	811
Saldo van lasten en baten	10.591	8.925	5.988	4.252	1.405

Beleidsveld 4.3. Milieu

Wat zien we?

De wettelijke kaders waarbinnen vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) taken worden uitgevoerd zijn vastgelegd in wetgeving onder andere de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), de Wet milieubeheer, de Wet luchtvaart, en de Wet natuurbescherming (Wnb). Het merendeel van deze wetgeving wordt opgenomen in de Omgevingswet die op 1 januari 2024 in werking zal treden. Daarnaast heeft de provincie een aantal autonome taken waarbij de kaders zijn vastgelegd in verordeningen, zoals de verordening Wet natuurbescherming, de Wadloopverordening en de Provinciale milieuverordening. Deze verordeningen gaan grotendeels op in de Omgevingswet die in werking treedt als de Omgevingswet van kracht wordt. De wettelijke taken worden in paragraaf 8 VTH taken nader toegelicht.

De belangrijkste ontwikkelingen die we bij de Wet Natuurbescherming zien zijn de volgende:

- De komende vier jaar zal het aantal Wnb-dossiers voor zowel vergunningverlening als voor toezicht en handhaving, niet alleen in aantal, maar ook in complexiteit, bestuurlijke gevoeligheid en maatschappelijke in aandacht groeien. Dit komt onder andere door Frysk Programma Landelijk Gebied; het uitvoeringsprogramma stikstof en de gebiedsgerichte aanpak. Ook de toenemende polarisatie in de mienskip speelt hierbij een grote rol. Voorbeelden van deze onderwerpen zijn zorgplicht weidevogels, stikstof en het evenementenbeleid in relatie tot de Wnb. De belangen op deze dossiers zijn groot en vaak tegenstrijdig, dit zal de komende jaren naar verwachting alleen maar toenemen en regelmatig resulteren in bestuurlijke dilemma's.
- De Wnb is een onderwerp dat dichtbij de mienskip staat, we merken dat het onderwerp leeft en dat er veel vragen zijn. Ook zien we een polarisatie in de mienskip met als gevolg dat we meer handnavingsverzoeken, WOO-verzoeken, persvragen en bezwaar- en beroepsprocedures hebben. Daarnaast zien we in de praktijk dat op een aantal onderwerpen uitvoeringsbeleid ontbreekt en dat we met vergunningen/ontheffingen beleid maken. De dienstverlening moet beter, meer openheid voorkomt achterdocht. Er moeten vaste contactpersonen zijn.

De belangrijkste ontwikkelingen die we bij Milieu zien zijn de volgende:

- De Omgevingswet vraagt om een nieuwe, efficiënte manier van samenwerken tussen gemeenten, provincies en omgevingsdiensten en brengt veranderingen met zich mee in de uitvoering door wijzigingen in bevoegdheden en takenpakketten. Bij regelingen en vergunningen staat eenvoud en doeltreffendheid voorop. Met minder loketten die wel simpeler te bereiken zijn.
- Het is voor de omgevingsdiensten FUMO (Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing) en ODG (Omgevingsdienst Groningen) steeds moeilijker om gekwalificeerd personeel te werven. Tegelijkertijd worden de opgaven in de uitvoeringspraktijk groter en complexer, waardoor de

VTH-taken in omvang toenemen. Dit kan zorgen voor hogere kosten of maken keuzes in de uitvoering noodzakelijk (bijvoorbeeld minder diepgaande controles).

- De aanbevelingen van de Commissie Van Aartsen zijn uitgewerkt in het zogenaamde Interbestuurlijk programma Versterking VTH-stelsel (IBP). Dit is gericht op het vernieuwen van het VTH-stelsel en versterking van de omgevingsdiensten. In Fryslân zijn al de nodige stappen gezet voor het versterken van het VTH-stelsel (de FUMO heeft voor de uitvoering ook een specifieke uitkering ontvangen) maar dit zal de komende jaren de nodige aandacht vragen.
- Ontwikkelingen als de overgang naar een duurzamere energievoorziening en de noodzaak tot het hergebruiken van grond- en hulpstoffen komen ook terug in de uitvoering van VTH-taken. Het Rijk zet hier stevig op in met de ambitie om in 2050 helemaal circulair te zijn. Bedrijven moeten in 2030 minimaal 50% minder mineralen, metalen en fossiele grondstoffen en metalen gebruiken. Dit maakt dat circulaire economie ook een belangrijk onderwerp is waar in de uitvoering van de VTH-taken aandacht wordt gegeven.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Veel taken op het gebied van dit beleidsveld liggen vast in wet- en regelgeving, zo ligt de uitvoering van de Wet natuurbescherming wettelijk bij de provincie. Ook is de provincie aangewezen als bevoegd gezag op gebied van milieu voor bepaalde categorieën van bedrijven. Deels gelden wettelijke voorschriften voor de uitvoering voor de taak, deels heeft GS eigen beleidsvrijheid. Een groot deel van de wettelijke taken moet door een gezamenlijke omgevingsdienst met gemeenten worden uitgevoerd (in Fryslân de FUMO) en voor de BRZO bedrijven in Fryslân moeten de VTH-taken worden uitgevoerd door de ODG.

Rolvrijheid

De uitvoering van de VTH-taken wordt nu uitgevoerd met minimale inzet. Er is geen ruimte om meer rolvrijheid te nemen dan de wettelijke taak. De nadruk binnen dit beleidsveld ligt sterk op onze rol als rechtmatige overheid: kaderstelling, vergunningverlening, toezicht. Maar waar ook andere onderwerpen worden geraakt speelt ook het functioneren als samenwerkende overheid een rol, milieu wordt dan als aspect van andere beleidsterreinen meegenomen wat het opereren als samenwerkende overheid noodzakelijk maakt.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.3

1. Versterking en borging van de VTH beleids- en operationele cyclus
2. Een bijdrage leveren aan verduurzaming, waaronder een circulaire economie, vanuit de VTH-taken aan een circulaire economie door aandacht te vragen bij provinciale inrichtingen (op het gebied van afval) voor dit onderwerp
3. Stikstof vergunningen verlenen die er voor zorgen dat er uitvoering gegeven kan worden aan het FPLG en het uitvoeringsprogramma stikstof

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
VTH taken	Aantal afgehandelde PAS-melder dossiers	220 dossiers

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Wet natuurbescherming	We gaan onze wettelijke taken uitvoeren op grond van o.a Wet natuurbescherming en Algemene wet bestuursrecht. Vergunningverleners worden geattendeerd op het belang van tijdigheid en er zal gestuurd worden op het tijdig verstrekken van vergunningen.

Onderwerp	Actie
VTH-cyclus	Voor de uitvoering van de VTH-taken wordt een VTH-jaarprogramma en een VTH-jaarverslag opgesteld. Het huidige VTH beleid 2019-2023 (en de onderliggende risicoanalyses) wordt tot eind 2024 verlengd omdat het Omgevingswetproof wordt gemaakt.
	Uitvoeren van het opdrachtgeverschap van de VTH-taken die bij de FUMO en de ODG zijn neergelegd.
Circulaire economie	Om een bijdrage te leveren aan circulaire economie vanuit de VTH-taken worden de provinciale inrichtingen door de FUMO benaderd om te inventariseren waar kansen en wensen liggen op dit gebied. Mogelijk zal dit in 2024 leiden tot een vervolgproject voor de FUMO.
Vergunningen	De PAS-melders dossiers (circa 220) zullen in meerdere jaren worden afgerond. Voor 2024 is dat naar verwachting 10.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Wet natuurbescherming	Percentage tijdig verleende vergunningen en ontheffingen	95%
Circulaire economie	Percentage provinciale inrichtingen waarbij inventarisatie is uitgevoerd	95%
Vergunningen	Aantal PAS-melders dossiers	10

Toelichting

Wet natuurbescherming; dit percentage is exclusief stikstofaanvragen, omdat de vergunningverlening van stikstof aan constante wijzigingen onderhevig is, als gevolg van voortschrijdend inzicht (o.a. jurisprudentie). Dit zorgt voor vertraging bij de lopende aanvragen en een vertekend beeld in het grote geheel.

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	11.474	10.584	10.276	10.075	10.075
Totaal baten	637	754	754	532	532
Saldo van lasten en baten	10.837	9.830	9.523	9.544	9.544

Toelichting

De begrote lasten in 2024 bedragen met name de structurele bijdragen aan de FUMO (€ 7 mln.) en aan de Omgevingsdienst Groningen (€ 1,1 mln.) en VTH- en milieubudgetten (€ 2 mln.) voor het uitvoeren van de wettelijke VTH-taken. De begrote baten bedragen voor het grootste gedeelte de legesinkomsten op het gebied van milieu en vanuit de wet natuurbescherming.

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 4.3 Milieu					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
VTH-cyclus	11.092	10.431	10.123	9.922	9.922
Milieu overig	382	153	153	153	153
Totaal lasten	11.474	10.584	10.276	10.075	10.075
Baten					
VTH-cyclus	524	638	638	415	415
Milieu overig	113	116	116	116	116
Totaal baten	637	754	754	532	532
Saldo van lasten en baten	10.837	9.830	9.523	9.544	9.544

Beleidsveld 4.4. Energietransitie

Wat zien we?

De behoefte van de Friese overheden en verschillende maatschappelijke organisaties om de samenwerking uit te bereiden en te bestendigen heeft inmiddels geleid tot de vorming van de Friese Energietafel. Daarbinnen bekijken we gezamenlijk op welke uitvoeringsonderwerpen verder kan worden samengewerkt. Voor 2024 zijn met name de Energievisie, een provinciaal meerjaren investeringsprogramma energie en klimaat (pMIEK) en de gezamenlijke isolatieopgave van belang. Daarnaast worden koppelkansen benut met andere provinciale beleidsdoelen, zoals op het gebied van groen gas (Energie, Landbouw, FPLG) en verduurzaming woningvoorraad (Energie, Wonen, Biodiversiteit).

Verzware van het elektriciteitsnet is nodig. Het net loopt nu tegen zijn grenzen aan. Dat zet niet alleen de rem op de opwekking van meer schone energie. Maar ook op de uitbreiding van bedrijven. Binnen de Friese Energie Tafel wordt daarom ook gewerkt aan het integraal programmeren van de energieinfrastructuur. De prioritering van o.a. de onderstations maakt hier onderdeel van uit. De provincie krijgt hierbij een regierol. Daarnaast zien we dat met het verder op slot gaan van het elektriciteitsnetwerk innovatieve oplossingen voor de korte termijn noodzakelijk worden.

Hoewel de energiemarkt iets minder gespannen is ligt het prijspeil nog hoger dan voor 2021. De betaalbaarheid van energie voor huishoudens en bedrijven staat nog steeds onder druk. In samenwerking met gemeenten en het Energieteam Fryslân worden de acties uit het Energieprogramma gericht op energiebesparing daarom, met voorrang opgepakt. Daarbij richten wij ons vooral op mensen die nu geen geld hebben om hun huis op duurzame wijze zuiniger te maken.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

Op het vlak van energietransitie is de provincie niet aan wettelijke kaders gebonden en heeft dus een grote mate van beleidsvrijheid. Er is sprake van een autonome taak.

Rolvrijheid

Als provincie krijgen we een regierol bij het programmeren van de energie-infrastructuur. Daarnaast is samenwerking met andere overheden en maatschappelijke partijen op dit thema noodzakelijk. We hebben de volledige set aan rollen van de overheidsparticipatietrap tot onze beschikking: reguleren (waar wel en niet duurzame energieopwekking toestaan), regisseren, stimuleren (onder ander via het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy), faciliteren en loslaten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 4.4.

Binnen het programma Energie werkt de Provincie Fryslân aan drie doelen:

1. in 2030 wekken we 33% van de energie die we gebruiken zelf op
2. in 2030 besparen we 25% energie t.o.v. 2010
3. in 2050 zijn we onafhankelijk van fossiele brandstoffen

Deze doelen zijn de basis voor het Energieprogramma dat in 2022 is vastgesteld. Voor de uitvoering van het energieprogramma stellen GS jaarlijks een jaarplan vast. Dit wordt ter informatie naar Provinciale Staten gestuurd cf de afspraken met PS hierover.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Energiebesparing	Percentage Energieverbruik	25% besparen in 2030 tov 2010
Opwekken energie uit duurzame bronnen	Percentage hernieuwbaar opgewekte energie in Fryslân	25% in 2025; 33% in 2030
Reductie emissie broeikasgassen	Bijdrage aan landelijke reductiedoelstelling	Landelijke 55% reductie in 2030

Wat gaan we daarvoor doen?

Onderwerp	Acties
Besparen	Uitvoeren regeling extra gelden uit Windpark Fryslân (WPF) gelden, ten behoeve van het isoleren van woningen
	We voeren de landelijke SPUK regeling verduurzaming bedrijfsmatig vastgoed uit. We zetten een ondersteuningsstructuur voor het MKB op o.a. via het bedrijvenloket Ynbusiness.
Opwek	Overleg met gemeenten (via Friese Energie Tafel) en initiatiefnemers om initiatieven voor de opwek van energie verder te helpen.
Warmte	Uitvoering van de Missy Wetterwarmte en ondersteuning van projecten

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Besparen	Aantal woningen dat m.b.v. WPF gelden is geïsoleerd	1000 woningen
	Aantal bedrijven dat advies van energiecoach heeft gekregen	50 bedrijven
Opwek	Aantal gerealiseerde monomestvergisters	25 mestvergisters

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
	Aantal MegaWatt zonneveld gerealiseerd	50 MV zon
Warmte	Aantal woningen aangesloten op een warmtenet	500 woningen

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	13.983	8.724	4.303	1.430	0
Totaal baten	2.486	2.263	1.560	774	0
Saldo van lasten en baten	11.497	6.461	2.743	656	0

Toelichting

De afname van de begroting per 2024 wordt voornamelijk veroorzaakt door de in 2023 in de begroting opgenomen regelingen verduurzamen (maatschappelijk) vastgoed en isoleren woningen en het aflopen van de tijdelijke budgetten van De Nieuwe Afsluitdijk. In 2024 en 2025 wordt cf. onderstaande tabel de begroting verhoogd met € 1.000.000,- vanuit het bestuursakkoord. Verder bestaat de begroting na 2023 enkel nog uit de budgetten behorende bij het Energieprogramma 2022-2025 en de regeling isoleren woningen.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord					Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving		2024	2025	2026	2027				
Lasten									
Energie		1.000	1.000	0	0				
Totaal lasten		1.000	1.000	0	0				

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 4.4 Energietransitie					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Energiebesparing	1.325	0	0	0	0
Energietransitie algemeen	1.071	320	125	0	0
Opwek duurzame bron	11.587	7.404	3.178	1.430	0
Energietransitie GS voorwaardelijk	0	1.000	1.000	0	0
Totaal lasten	13.983	8.724	4.303	1.430	0
Baten					
Energiebesparing	1.072	0	0	0	0
Energietransitie algemeen	70	98	0	0	0
Opwek duurzame bron	1.343	2.165	1.560	774	0
Totaal baten	2.486	2.263	1.560	774	0
Saldo van lasten en baten	11.497	6.461	2.743	656	0

Programma 5: Economie en Mienskip

Portefeuillehouders

Gedeputeerden Friso Douwstra, Eke Folkerts, Sijbe Knol, Matthijs de Vries en Femke Wiersma

Inleiding

Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden. Dat is niet alleen uit te drukken in geld en economische groei, maar het gaat ook over de kwaliteit van ons leven en onze leefomgeving. Niet alleen in de huidige tijd, maar ook over de effecten voor latere generaties, met de horizon voorbij 2030. Deze brede welvaart vormt de kapstok voor het programma Economie en Mienskip met de focus op het beste voor Fryslân, nu en in de toekomst. Het gaat over leven in Fryslân; over leefbaarheid, gastvrijheid, wat Fryslân uniek maakt en hoe we met elkaar zorgen dat alle kansen in de regio Fryslân benut worden. Zowel voor bedrijven en inwoners als voor bezoekers.

In 2023 hebben de drie adviesraden Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli), de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) het rapport "Elke regio telt" uitgebracht. Een ongevraagd advies waarin de oproep aan het Rijk wordt gedaan om onwenselijke verschillen tussen regio's te verkleinen en om zo de brede welvaart in alle regio's van Nederland te bevorderen.

Op een integrale, samenwerkende manier willen we de provincie leefbaar, ondernemend en vitaal houden. Dit doen we niet alleen door met aandacht voor de keten met samenwerkende partijen en de Mienskip, de voorzieningen en de Friese taal en cultuur toekomstbestendig te maken, zodat zowel bezoekers als inwoners kunnen genieten van al het moois dat Fryslân te bieden heeft. Maar ook door in te zetten op onze economische speerpunten; Economisch perspectief leidt tot financiële zelfredzaamheid en eigenwaarde en is daarmee een belangrijke factor als het gaat om het geluk van mensen.

Een sprekend voorbeeld van hoe we op deze manier al samenwerken in Fryslân zijn de Iepen Loftspullen. Deze worden van onderop georganiseerd met veel vrijwilligers, het verbindt mensen in dorpen, zorgt voor een aantrekkelijk leefklimaat, met aandacht voor de Fryske taal en cultuur, lokale bedrijven zorgen vaak voor sponsoring, het is een motor voor de creatieve industrie en het laat met kleine verhalen ook de grote maatschappelijke opgaven zien. Vanuit deze lokale traditie van *zelf samen dingen* doen ontstaan vervolgens weer grotere, provinciebrede initiatieven zoals bijvoorbeeld 'de Tocht', die de provinciale economie een boost geven en in potentie vele bezoekers naar Fryslân kunnen trekken.

Ambities

De ambities die we vanuit economie hebben zijn:

Ambitie 1: Fryslân is en blijft de 'rijkste' brede welvaartsregio van Nederland

Ambitie 2: Fryslân behoort in 2025 tot de top 3 van Europese regio's in de transitie naar circulaire economie

Ambitie 3: Fryslân verandert van krimp- naar kansregio

Ambitie 4: De samenwerkingskracht van de Friese Mienskip resulteert in een sterk verbonden ecosysteem waarin de zogenoemde drie o's (onderwijs, ondernemers en overheid) optimaal samenwerken.

Het beleidsveld Gastvrijheidseconomie richt zich op het versterken & beschikbaar maken van al het moois dat Fryslân te bieden heeft, voor haar inwoners (recreatie) en bezoekers (toerisme). In de afgelopen jaren is de focus verschoven van toerisme als doel op zich (met economische waarde en aantal bezoekers als

dominant uitgangspunt) naar het inzetten van recreatie en toerisme als middel om brede welvaart te realiseren. Dit is vertaald in de onderstaande ambities:

Ambitie 1: Toerisme zorgt voor een prettige en gezonde woon- en leefomgeving

Ambitie 2: Toerisme versterkt het behoud en ontwikkeling van cultuur- en natuurerfgoed

Ambitie 3: Toerisme zorgt voor toekomstbestendige banen

Het beleidsveld Taal, cultuur, erfgoed en sport bepaalt in hoge mate de kwaliteit van onze leefomgeving en onze identiteit, draagt zo bij aan brede welvaart, leefbaarheid, recreatie en toerisme en de de grote ruimtelijke opgaven die nu voor ons liggen (NOVEX, FPLG, Omgevingsvisie). Of het nu archieven, musea, geschiedenisonderzoek, terpen, monumenten, dorpsgezichten, archeologie of cultuurlandschappen zijn: samen vertellen zij het Ferhaal fan Fryslân.

Ambitie 1: We willen het Het Frysk Eigene, datgene wat bepalend en onderscheidend is voor Fryslân, borgen in het Ferhaal fan Fryslân om inwoners en bezoekers van Fryslân er kennis mee te kunnen laten maken (ambitie 5 Nij Poadium).

Ambitie 2: We willen dat cultuurhistorische waarden zijn behouden, ontwikkeld, onderzocht en zichtbaar (ambitie 8a Nij Poadium)

Ambitie 3: We willen archeologische waarden onderzoeken, beschermen en een groter publieksbereik (ambitie 8b)

Ambitie 4: We streven naar het behoud, ontwikkeling, onderzoek en een groter publieksbereik van gebouwde en groene monumenten (ambitie 8c)

Het beleidsveld leefbaarheid is een integraal beleidsveld die een bijdrage levert aan de brede welvaart van Fryslân.

Ambitie 1: Door middel van onze rollen als wakkerschudder, inzichtgever, gespreksaanjager en perspectiefschetser realiseren wij een provincie met een toekomstbestendig en bereikbaar voorzieningenniveau.

Ambitie 2: We ondersteunen inwoners en initiatieven met de integrale ontwikkeling van hun leefomgeving.

Ambitie 3: We coördineren en faciliteren het gesprek over betaalbare en bereikbare zorg.

Ambitie 4: Op basis van bovenstaande ambities zorgen wij ervoor dat "onze regio telt."

Vastgestelde (beleids)notities

Voor Economie:

- Beleidsbrief Circulaire Economie (januari 2018)
- Beleidsbrief Europa (2020)
- Beleidsnota Economie (januari 2021)

Voor Gastvrijheid:

- Beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028 (april 2020)

Voor Taal, Cultuur, Erfgoed en Sport:

- Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019-2023 (BFTK) (december 2018)
- Fiergeande sichtberens Frysk (maart 2021)
- Sichtberenskonvenant mei Ryk (april 2022)
- De Taalskipper Frysk (november 2018)
- Beleidsnota Nij Poadium - Integraal beleid Kunst & Cultuur, Taal & Onderwijs en Erfgoed 2021-2024 (januari 2020)
- Werkplan Takomst Fryske Pleats (februari 2021)
- Beliedsbrieff Sport 2021-2024 Altyd priis (23 juni 2021)

Voor Leefbaarheid:

- Beleidsbrief Leefberens (september 2018)
- Beleidsbrief Grote Maatschappelijke Initiatieven (september 2020)
- Plan van aanpak sociale leefbaarheid 2020-2023 (brief 11 juni 2020)
- Plan van aanpak blue zone (brief 10 juni 2020)
- Startnotitie Regionale Samenwerking (november 2020)

- Kader Fries Sociaal Planbureau (januari 2021)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van het programma Economie en Mienskip.

- Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen
- Friese Ontwikkelingsmaatschappij BV (FOM, voorheen Doefonds), Leeuwarden
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
- Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden
- Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden
- Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Tresoar), Leeuwarden
- Thialf Onroerend Goed BV, Heerenveen

Overzicht lasten en baten programma 5 Economie en Mienskip

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
5.1 Economie	27.952	10.524	6.766	6.018	7.424
5.2 Gastvrijheid	12.985	5.105	4.605	5.205	4.105
5.3 Frysk eigene	53.102	49.628	43.054	40.999	40.499
5.4 Leefbaarheid	20.113	10.486	10.807	10.413	10.931
Totaal lasten	114.152	75.742	65.231	62.634	62.958
Baten					
5.1 Economie	3.427	1.268	175	19	0
5.2 Gastvrijheid	2.341	372	372	276	276
5.3 Frysk eigene	1.142	20	17	17	17
5.4 Leefbaarheid	494	534	696	316	58
Totaal baten	7.403	2.195	1.260	627	350
Saldo van lasten en baten	106.749	73.548	63.970	62.007	62.608

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 5.1. Economie

Wat zien we?

We hebben te maken met een hoge inflatie door stijgende grondstoffenprijzen en hogere energie- en personeelskosten. Hoge inflatie kan verschillende negatieve gevolgen hebben op de economie, zoals vermindering van de koopkracht, onzekerheid op de markten en een toenemende ongelijkheid. Het bruto binnenlands product (bbp) is in het eerste kwartaal van 2023 met 0,7 procent gedaald ten opzichte van het vierde kwartaal van 2022 (bron: CBS).

Waar het lijkt alsof de banen voor het oprapen liggen, geldt dit niet voor iedereen. Dat moet anders. We zien ook een steeds grotere druk op de arbeidsmarkt. Het aantal banen in Fryslân is nog nooit zo groot geweest en de werkloosheid is laag. Tegelijkertijd hebben we in Fryslân te maken met een negatieve demografische ontwikkeling. De verwachting is dat het aantal inwoners in de provincie in 2050 2% lager is dan in 2022 en de potentiële beroepsbevolking (15-75 jarigen) in 2050 met ruim 11% is afgenomen ten opzichte van 2023. De afnemende beroepsbevolking zorgt voor extra druk op de toch al krappe arbeidsmarkt. Daarbij komt dat de Friese bevolking vergrijst, wat tot een grotere zorgvraag leidt. De balans tussen verzorgeconomie en verdienvermogen moet daarom bewaakt worden (bron: Dashboard Werkgelegenheid)

De noodzaak voor het verminderen van de milieudruk van materiaalgebruik wordt steeds groter. We hebben daar als provincie een voorbeeldfunctie. Er zijn steeds meer bijzondere grondstoffen nodig voor bijvoorbeeld elektrische auto's, windmolens en elektronica. Deze afhankelijkheid van andere landen kan de energietransitie in gevaar brengen (bron: o.a. website circulair Friesland).

Sociale economische vitaliteit wordt in de discussie rondom ruimtelijke ordening ook een steeds belangrijker thema. De balans tussen economie en ecologie wordt een belangrijke discussie voor het invullen van de ruimte. Ook om de vitaliteit op het platteland te borgen. (bron: o.a. Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG))

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

De taakvrijheid op het economische domein is groot. Voor het stimuleren van kennis en innovatie door provincies bestaat geen wettelijk kader. Er is sprake van volledig autonoom beleid (maar wel een provinciale kerntaak).

Rolvrijheid

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de regionale economie is ook de rolvrijheid in principe groot. We werken ons beleid, ambities en doelen regionaal uit met het IPF (Innovatiepact Fryslân) en VCF (Vereniging Circulair Fryslân) en noordelijk vanuit de Regionale Innovatie Strategie Smart Specialisation (RIS3) en landelijk vanuit de Kennis- en Innovatie Agenda. Ook vervullen we hierin een voorbeeldrol, door zelf zoveel mogelijk circulair in te kopen en een stimulerende rol als launching customer voor innovatieve en/of circulaire experimenten.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.1.

We hebben de volgende vier ambities:

1. Fryslân is en blijft de 'rijkste' brede welvaartsregio van Nederland
2. Fryslân behoort in 2025 tot de top 3 van Europese regio's in de transitie naar circulaire economie
3. Fryslân verandert van krimp- naar kansregio
4. De samenwerkingskracht van de Friese Mienskip resulteert in een sterk verbonden ecosysteem waarin de zogenoemde drie o's (onderwijs, ondernemers en overheid) optimaal samenwerken.

Op basis van deze ambities en de hierboven beschreven ontwikkelingen zijn onderstaande doelindicatoren geformuleerd. Het beleid is gericht op het bevorderen van samenwerking in het ecosysteem. We blijven daarbij onze partners InnovatiePact Fryslân, Innovatie Cluster Drachten, Ynbusiness, Vereniging Circulair Fryslân, de NOM en Wetsus/Watercampus ondersteunen. Brede welvaart en de transitie naar een circulaire economie zijn daarbij de uitgangspunten. Fryslân wil de rijkste brede welvaartsregio van Nederland zijn en blijven en daarnaast in de top 3 van Europese regio's staan in de transitie naar een circulaire economie.

Wij werken aan één economische agenda voor Fryslân. Aan een schoon, gelukkig en gezond Fryslân. Door op de koers die met bedrijven, onderwijs en gemeenten is ingezet. Net als met het onderwijsakkoord. Wij zetten verder in op vijf sectoren met de bijbehorende campussen: agrarische producten, watertechnologie, herbruikbare materialen, hoogwaardige systemen en materialen en maritieme technologie. Daarin ondersteunen wij vernieuwingen en het aantrekken van bedrijven. Dit staat beschreven in de 'Blue Delta'-bol van het Innovatiepact Fryslân.

Voor de speerpunten worden investeringsagenda's uitgevoerd om de duurzame economie aan te jagen. Door samenwerking in de Friese mienskip te bevorderen wordt het ecosysteem sterker en onderling beter verbonden. Dit doen we o.a. door samen met de overheden, onderwijs en ondernemers meer en betere projecten op te zetten, om zo onze ambitie te realiseren om € 130 mln. Europese middelen naar Fryslân te halen ter versterking van de Friese economie. Aansluitend op ons beleid voor het Rijk en Europa maken wij een agenda voor economische samenwerking met Duitsland

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Fryslân is en blijft de 'rijkste' brede welvaartsregio	Brede welvaart	Top 3 provincies in metingen in 2025

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Fryslân behoort in 2025 tot de top 3 van Europese regio's in de transitie naar circulaire economie	Aantal bedrijven dat potentieel bijdraagt aan circulaire economie.	Jaarlijkse groei 3%
Sterk verbonden ecosysteem	Europese middelen in Friese projecten	€ 130 mln. in 2025

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Aantal bedrijven dat bijdraagt aan circulaire economie.	Circulaire Materialen is een van de Friese Speerpunten. Streven is om circulariteit steeds meer als overkoepelden uitgangspunt te hanteren. VCF heeft daarbij een belangrijke rol
Samen met de overheden, onderwijs en ondernemers meer en betere projecten opzetten, om zo onze ambitie te realiseren om € 130 mln. Europese middelen naar Fryslân te halen ter versterking van de Friese economie.	De inhoud is hierbij leidend, o.a. zoals die is vastgelegd in de investeringsagenda's van de vijf speerpunten. Samen met o.a. EuropaPact Fryslân zullen projecten voorbereid worden voor indiening bij Europese fondsen
Om in te spelen op de krimpende arbeidsmarkt willen we ons richten op duurzame banen en daarmee de toegevoegde waarde per arbeidskracht in Fryslân vergroten (in 2020 gem. 59.175 Euro), om zo met minder mensen / minder uren minimaal een zelfde verdienvermogen te behouden.	We gaan de investeringsagenda's van de vijf speerpunten uitvoeren, samen met alle stakeholders. De toegevoegde waarde per arbeidsplaats is in de speerpunten hoger dan gemiddeld in Fryslân.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Duurzame economie aanjagen vanuit vijf investeringsagenda's	Aantal bedrijven dat potentieel bijdraagt aan circulaire economie.	> 3% t.o.v. voorgaand jaar (4565 in 2022)
Sterk verbonden ecosysteem	Europese middelen in Friese projecten	15 mln. in 2024
Sociaal - economische effecten verbinden in programmering rondom o.a. Novex (Nationale Omgevingsvisie Extra) en FPLG	Toegevoegde waarde per arbeidskracht in Fryslân vergroten	Toename met 3%

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	27.952	10.524	6.766	6.018	7.424
Totaal baten	3.427	1.268	175	19	0
Saldo van lasten en baten	24.525	9.255	6.591	5.999	7.424

Toelichting

De begrote lasten dalen van 2023 naar 2024 met ca. € 18 mln. De meeste tijdelijke budgetten zijn toegekend voor de periode 2019-2023. Na 2023 zijn er voor deze budgetten geen middelen meer beschikbaar. Voor 2024 is er nog voor ca € 8,5 mln. beschikbaar aan tijdelijke budgetten als Water circulair, Continuering Wetsus Bedrijventerreinen en Brede Welvaart. Verder zijn er nog tijdelijke middelen beschikbaar voor het ondersteunen van clusterorganisaties. Binnen beleidsveld Economie zijn er enkel structurele budgetten Deelnemersbijdrage NOM (€ 208.000), Agenda Economie (€ 675.000) en Bedrijvencontactdagen (€ 14.000). Tot en met 2026 bestaan de begrote baten uit bijdragen/declaraties op Europese projecten (Interreg) en ontvangsten van de deelnemende partijen aan Europa Pact Fryslân (€ 988.000). De samenwerking EPF is tot en met 2024 in de begroting opgenomen hetgeen verklaart dat er na 2024 vrijwel geen baten meer begroot zijn.

De cofinancieringsmiddelen EZ/EFRO en Interreg zijn opgenomen in programma 7 (Provinciefinanciën) en worden op projectbasis grotendeels ingezet in beleidsveld 5.1 Economie.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord					Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving		2024	2025	2026	2027				
Lasten									
Economie		3.500	5.000	5.000	6.500				
Totaal lasten		3.500	5.000	5.000	6.500				

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 5.1 Economie					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Behoud en ontwikkeling talent voor Fries MKB	1.342	100	0	0	0
Economische structuurversterking	92	0	0	0	0
Europa	7.564	1.958	352	19	0
Innovatie en circulaire economie	498	212	695	695	695
Kennisontwikkeling circulaire economie	1.454	1.086	0	0	0
Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby	78	0	0	0	0
Onderwijsakkoord en RUG campus	2.791	0	0	0	0
Versterken internationalisering en innovatie MKB	9.034	3.668	719	304	229
Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat	5.097	0	0	0	0
Economie GS voorwaardelijk	0	3.500	5.000	5.000	6.500
Totaal lasten	27.952	10.524	6.766	6.018	7.424
Baten					
Europa	3.387	1.268	175	19	0
Innovatie en circulaire economie	40	0	0	0	0
Totaal baten	3.427	1.268	175	19	0
Saldo van lasten en baten	24.525	9.255	6.591	5.999	7.424

Beleidsveld 5.2. Gastvrijheid

Wat zien we?

Algemeen:

De gastvrijheidssector is een sector die verweven is met vele andere opgaven en de afgelopen jaren heeft aangetoond veerkrachtig en flexibel te zijn. Het bewustzijn dat toerisme niet langer een doel op zich is (met economische waarde en aantal bezoekers als dominant uitgangspunt) maar een middel om brede welvaart te realiseren (1) groeit: de missie waar we in 2020 mee gestart zijn (*“Friese inwoners hebben profijt van een slimme groei van het toerisme in onze provincie”*) wordt steeds breder gedragen, zowel binnen als buiten Fryslân.

Ontwikkelingen:

- Het aantal bezoekers in Fryslân groeit nog steeds, ondanks een kleine dip in 2020 en 2021 i.v.m. de wereldwijde uitbraak van corona, en is inmiddels weer op het peil van de jaren voor corona (2). Naar verwachting zal in de komende jaren het aantal bezoekers blijven groeien. Ook verwachten we verschuivingen in de samenstelling van de doelgroep, onder andere door vergrijzing en veranderend reisgedrag (3).
- Het aantal bezoekers uit eigen land is sterk gegroeid in 2021 (vs. 2020) (2). De herontdekking van eigen land (onder invloed van de coronapandemie) in combinatie met de opkomst van vliegschaamte en een verschuivingen van maatschappelijke waarden kunnen ervoor zorgen dat Nederlanders in de toekomst meer in eigen land zullen verblijven. Ook groeit het belang van mogelijkheden voor Friezen om in hun eigen omgeving te kunnen recreëren (4).
- Door deze druk op ruimte en landschap wordt bestemmingsmanagement des te belangrijker (5). Actief sturen op bestemmingen zorgt er voor dat de druk van bezoekers op een locatie acceptabel blijft.
- De sector is gevoelig voor conjunctuurschommelingen en het herstel na de coronamaatregelen is broos, onder andere door inflatie en stijgende bedrijfskosten. Er is een grote ambitie tot verduurzaming en vitaler maken van de sector maar de mogelijkheden voor investeringen in innovatie en verduurzaming zijn op korte termijn beperkt (7).
- De komende jaren is sprake van toenemende druk op de beschikbare ruimte. De gastvrijheidssector kan hier als ambassadeur en “mede-mogelijkmaker” van belevingskwaliteit een belangrijke rol in spelen (6). Hiervoor is het nodig om huidige voorzieningen op peil en breed beschikbaar te houden. Daarnaast is het belangrijk dat de recreatieve & toeristische belangen en de kansen die de sector biedt integraal meegewogen worden bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. De Gebruiksvisie Waterrecreatie Fryslân 2050 vormt hierbij al een praktisch en waardevol instrument.
- De druk op arbeidsmarkt blijft groot en tekorten zullen blijven bestaan (7), onder andere door vergrijzing, gebrekkige ontwikkelmogelijkheden, aard en imago van de sector. Het blijven opleiden en vasthouden van werknemers in de sector vraagt continue aandacht.
- Er is groeiende aandacht voor toegankelijke toerisme- & recreatiemogelijkheden en het bereikbaar houden van voorzieningen voor de bevolking met kleinere beurs en beperkingen

- 1) Zie landelijke visie Perspectief 2030 van NBTC (Nederlandse Bond voor Toerisme en Congressen)
- 2) Bezoekersmonitor Gastvrij Fryslân, data afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), uit de Statistiek Logiesaccommodaties (SLA).
- 3) Rapport ‘Cijfers internationale bezoekers Nederland – maart 2022’, NBTC
- 4) Rapportage ‘Maatschappelijke waarde van toerisme en recreatie’, CELTH
- 5) ‘Leidraad Bestemmingsmanagement’, NBTC
- 6) Inspiratienota ‘Elk landschap in Overijssel is óók een vrijetijdslandschap!’ – in opdracht van provincie Overijssel en Gastvrij Overijssel
- 7) Rapportage ‘Gastvrijheidssector Friesland in maatschappelijke context’, Fries Sociaal Planbureau, maart 2023

Taak-, en rolvrijheid

Taakvrijheid:

Binnen het gastvrijheidsdomein is de taakvrijheid groot. Voor het stimuleren van toerisme en recreatie door provincies bestaat geen wettelijk kader en is daardoor volledig autonoom beleid. De activiteiten binnen gastvrijheidseconomie worden wel als provinciale kerntaak gezien en zijn een mix van smalle en

brede kerntaken. Binnen de ‘smalle’ kerntaken vallen taken en/of (co)financiering van van netwerkvorming, innovatie & verduurzaming, het completeren van dagrecreatieve netwerken en het ruimtelijk mogelijk maken van waterrecreatie, verblijfsaccommodaties en dagrecreatie. Het promoten van het toeristisch bezoek aan Fryslân is een onomstreden kerntaak, alsmede deelname aan de GR “Recreatieschap Marrekrite”. Eveneens wordt gezorgd voor toegankelijke en betrouwbare data om bovenstaande activiteiten te ondersteunen en monitoren.

Rolvrijheid:

Vanwege het volledig autonome karakter van onze bemoeienissen met de gastvrijheidseconomie is ook de rolvrijheid in principe groot. Echter, door Europese wetgeving en subsidieregelingen en de marktmeestertaak van Rijk en Europa liggen sommige provinciale rollen (bijvoorbeeld medefinancier, ondersteuning projectontwikkeling) meer voor de hand dan andere.

Momenteel vervullen we een stimulerende rol door enkele instellingen structureel te ondersteunen. Daarnaast is sprake van een faciliterende en uitvoerende rol, waarin we de sector bijeen brengen in een innovatief samenwerkingsverband (triple helix-netwerk) om gezamenlijk uitvoering te geven aan de opgaven uit het uitvoeringsprogramma. Tot slot vervullende we een toetsende en kaderstellende rol als het gaat om het ruimtelijk mogelijk maken van initiatieven op het gebied van recreatie & toerisme.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.2.

1. We willen dat de gastvrijheidssector bijdraagt aan een prettige en gezonde woon- en leefomgeving door in te zetten op slimme groei i.p.v. op economische groei. Waarbij we laten zien dat deze sector er voor elke inkomensgroep is.
2. Zowel onze inwoners als bezoekers gebruiken het landschap om te verblijven en recreëren. Wij willen dat recreatieve & toeristische belangen en de kansen die de sector biedt worden meegewogen en waar mogelijk worden geborgd bij ruimtelijke ontwikkelingen.
3. Ons doel is een vitale en duurzame gastvrijheidssector, die zorgt voor toekomstbestendige banen in Fryslân. Daarom werken we samen met een breed netwerk (triple helix) van partners in en buiten de gastvrijheidssector aan een uitvoeringsprogramma.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Slimme groei ipv economische groei	% van de inwoners dat niet eens is met stelling “toerisme vermindert de leefbaarheid van mijn woonomgeving”	>68% van de inwoners in 2028
Positie in ruimtelijke transities / gebiedsontwikkelingen	Aantal omgevingsvisies/gebiedsprocessen in Fryslân waarin de rol van Recreatie en Toerisme is geborgd	60% in 2028
Uitvoeringsprogramma samen met het netwerk	Aantal projecten/programma’s dat binnen beschikbare tijd & budget de gewenste doelstelling behaalt.	Minimaal 12 projecten/programma’s voor de gehele periode 2024-2027

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
1. Toeristische marketing t.b.v. Slimme groei	We verlenen subsidie aan Merk Fryslân voor het verzorgen van de toeristische marketing activiteiten gericht op slimme groei.

Onderwerp	Actie
2. Bijdrage aan beheer en onderhoud van de wandel- en fietsinfrastructuur in Fryslân	We dragen (financieel) bij aan het beheer en onderhoud van de wandel- en fietsinfrastructuur (incl. routes) in Fryslân door deel te nemen aan samenwerkingsverbanden zoals Wandelnet en stichting Landelijk Fietsplatform
3. Afronden en borgen huidig uitvoeringsprogramma	We ronden projecten uit het huidige uitvoeringsprogramma (2020-2023) af en borgen deze waar mogelijk binnen bestaande andere structuren
4. Bijdrage aan IPF voor de TAF als aanjager en denktank voor het netwerk.	We verlenen een bijdrage aan Innovatie Pact Fryslân voor de Toerisme Alliantie Fryslân (TAF) als aanjager en denktank voor het netwerk.
5. Bijdrage aan beheer en ontwikkeling van monitors t.b.v. gastvrijheidssector	We dragen (financieel) bij aan het beheer en waar mogelijk verrijken en up-to-date houden van verschillende monitors ten behoeve van de gastvrijheidssector.

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
1. Toeristische marketing t.b.v. Slimme groei	Aantal marketing activiteiten/projecten gericht op verbreden seizoen en spreiding door provincie	1
2. Bijdrage aan beheer en onderhoud van de wandel- en fietsinfrastructuur in Fryslân	Aantal samenwerkingsverbanden waarin we (financieel) deelnemen, zoals wandelnet en fietsplatform	2
3. Afronden en borgen huidig uitvoeringsprogramma	Aantal projecten dat afgerond is en geborgd is binnen een andere structuur	1
4. Bijdrage aan IPF voor de TAF als aanjager en denktank voor het netwerk.	Aantal door de TAF georganiseerde (netwerk)activiteiten	4
5. Bijdrage aan beheer en ontwikkeling van monitors t.b.v. gastvrijheidssector	Aantal monitors dat beheerd wordt, publiek toegankelijk en waar mogelijk verrijkt is	4

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	12.985	5.105	4.605	5.205	4.105
Totaal baten	2.341	372	372	276	276
Saldo van lasten en baten	10.645	4.732	4.232	4.929	3.829

Toelichting

De budgetten van beleidsveld 5.2 bestaan vanaf 2024 voor € 3,0 mln. uit structurele budgetten, waaronder budgetten zonder budgetvrijheid voor de gemeenschappelijke regeling Marrekrite (€ 0,8 mln.) en de budgetsubsidie aan Merk Fryslân (€ 0,8 mln.). Er is budgetvrijheid op de structurele budgetten voor Slimme groei (€ 1,2 mln.) en Data (€ 0,1 mln.).

De tijdelijke middelen van beleidsveld 5.2 bestaan in 2023 voor € 3,4 mln. uit middelen die gekoppeld zijn aan beleidsnota-periode t/m 2023, waaronder een tijdelijke verhoging van de budgetsubsidie aan Merk Fryslân (€ 1,3 mln.), Slimme groei (€ 0,8 mln.), Vitale waterrecreatie (€ 0,6 mln.), Dagrecreatieve netwerken (€ 0,5 mln.) en Data op orde (€ 0,2 mln.). Vanaf 2024 zijn deze middelen niet meer beschikbaar. Vanuit het bestuursakkoord komt er, cf. onderstaande tabel, in de periode 2024-2027 € 4,0 mln. beschikbaar voor dit beleidsveld.

De overige € 7,1 mln. in 2023 zijn middelen gekoppeld aan specifieke projecten met elk hun eigen looptijd. Vanwege overeenkomsten met derden is er geen budgetvrijheid op deze budgetten: Investeringsagenda Oostelijke poort merengebied (€ 1,5 mln. alleen nog in 2023), Investeringsagenda Oudega (€ 1,3 mln. in 2023 aflopend naar € 0 in 2027), Actieplan vitale logiesaccommodaties (€ 1,3 mln. alleen nog in 2023) en Beleefcentrum Afsluitdijk (€ 1 mln. in 2023, € 1,4 mln. in 2024 en vanaf 2025 € 0,2 mln.). Ook is er door openstaande subsidieplafonds geen budgetvrijheid op de budgetten Structuurversterking gastvrijheidssector (€ 0,7 mln. coronabudget, alleen nog in 2023) en Verduurzaming groepsaccommodaties (€ 0,5 mln. deels coronabudget, alleen nog in 2023). Er is nog wel budgetvrijheid op het tijdelijke budget Beleefcentra en rondgangen Friese bedrijven (€ 0,8 mln. alleen nog in 2023).

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Gastvrijheid	400	1.000	1.600	1.000	
Totaal lasten	400	1.000	1.600	1.000	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 5.2 Gastvrijheid					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Slimme groei	1.503	1.220	1.220	1.220	1.220
Destinatiemanagement	2.738	768	768	768	768
Vitale waterrecreatie	1.362	836	836	836	836
Vitale logiesaccommodaties	1.872	0	0	0	0
Dagrecreatieve netwerken compleet	482	0	0	0	0
Toeristische data op orde	362	131	131	131	131
IDH/Oudega aan het water	2.838	400	500	500	0
Afsluitdijk Wadden Center	951	1.350	150	150	150
Gastvrijheid overig	878	0	0	0	0
Gastvrijheid GS voorwaardelijk	0	400	1.000	1.600	1.000
Totaal lasten	12.985	5.105	4.605	5.205	4.105
Baten					
Vitale waterrecreatie	317	272	272	176	176
Vitale logiesaccommodaties	3	0	0	0	0
Afsluitdijk Wadden Center	2.021	100	100	100	100
Totaal baten	2.341	372	372	276	276
Saldo van lasten en baten	10.645	4.732	4.232	4.929	3.829

Beleidsveld 5.3. Taal, cultuur, erfgoed en sport

Wat zien we?

Een bloeiend cultureel leven dat zorgt voor beweging in de Friese samenleving. "Yn strjitten, op pleinen, yn greiden, op marren, yn tsjerken, teäters, skoallen en musea litte wy sjen hokker moaie ferhalen Fryslân herberget".

Taal

Er is een nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) afgesloten met het Rijk voor de periode 2024-2028. In de BFTK zijn de afspraken en ambities vastgelegd voor de Friese taal en cultuur en onderwijs. De overkoepelde doelstelling is om de vitaliteit van het Fries te versterken. Het gebruik van het Fries door de inwoners, Friese organisaties en in de openbare ruimte neemt (zichtbaar) toe. Taalplan Frysk 2030 zorgt voor verbetering van het aanbod Friese taal en cultuur op de scholen waardoor in 2030 alle scholen in het Friese taalgebied die onder de WPO en WVO vallen de kerndoelen (verstaan, spreken, lezen en schrijven) op voldoende niveau aanbieden. Daarnaast wordt een doorgaande leerlijn Frysk gecreëerd om leerlingen van pjut oant promovendus in aanraking te laten komen met de Fryske taal en cultuur. Leeuwarden UNESCO City of Literature en Taalproductiehuis stimuleren het literaire klimaat in Fryslân waardoor aantrekkelijke literatuur voor jong tot oud, in nieuwe en traditionele vormen wordt ontwikkeld om ontleding en laaggeletterdheid tegen te gaan.

Cultuur

De ontwikkelingen die in de gehele maatschappij spelen raken de culturele wereld extra hard. Door de energiecrisis, de noodzaak tot verduurzaming, de krapte op de arbeidsmarkt en – meer algemeen – de stijgende inflatie krijgen culturele organisaties te maken met stijgende productiekosten. Desondanks zien we veerkracht bij instellingen, professionele en amateurmakers. Steeds meer (nieuwe) bezoekers weten de weg terug te vinden.

Wij willen inzetten op een robuuste basisinfrastructuur. We willen meer geld uit landelijke en Europese fondsen en subsidieregelingen naar Fryslan halen.

Erfgoed

Ons erfgoed bepaalt in hoge mate de kwaliteit van onze leefomgeving en onze identiteit, draagt zo bij aan brede welvaart, leefbaarheid, recreatie en toerisme. Of het nu archieven, musea, geschiedenisonderzoek, terpen, monumenten, dorpsgezichten, archeologie of cultuurlandschappen zijn: samen vertellen zij het Ferhaal fan Fryslân.

Erfgoed krijgt een steeds grotere rol in het ruimtelijke domein. Via de Omgevingsvisie De Romte Diele is erfgoed op verschillende manieren geborgd en zal het nog verder geborgd moeten worden. Erfgoed is één van de leidende principes voor de grote ruimtelijke transitie die eraan komen, namelijk als onderdeel van het principe "omgevingskwaliteiten als ontwerpbasis". Via het spoor van de NOVEX zal de omgevingsvisie worden aangepast. Via het Programma Landschap (4.1) zal de uitvoering verder worden uitgewerkt.

Ook de erfgoedsector wordt hard geraakt door de energiecrisis, de inflatie en tekorten aan bouwmaterialen en (technisch) personeel. Daardoor lopen de kosten en de uitvoeringstijd van onderhoud, restauratie en herbestemming op. Tot slot zien we in de nasleep van corona dat de ontkerkelijking sneller gaat dan voorspeld. Met name de middelgrote kerken komen daardoor versneld leeg te staan. Deze kerken zijn doorgaans te groot voor herbestemming van woonhuizen (zoals met 80% van kleinere kerken al gebeurd is). Dit vraagt extra inzet van de provincie omdat er een groter beroep wordt gedaan op onze laagrentelening en subsidieregeling monumenten. De transitie van de landbouw, schaalvergroting en bevolkingskrimp en de stikstofcrisis, gecombineerd met de onderhoudstoestand maakt ook de boerderij tot een kwetsbare categorie. Iedere maand komen er acht boerderijen leeg te staan.

Sport

Het sportbeleid van de provincie is gericht op breedtesport, Fryske Sporten, talentontwikkeling en topsport. We willen bereiken dat iedereen die dat wil de mogelijkheid heeft om te bewegen en te sporten. We streven daarbij een veilig en inclusief sportklimaat na: ongeacht opvattingen en afkomst moet iedereen zich welkom voelen om mee te doen met sporten/ bewegen, al of niet in verenigingsvorm.

Steeds meer Friezen die graag sporten doen dat minder vaak via de sportvereniging. Er is steeds meer sprake van een on-demand-cultuur waarin mensen zelf bepalen wanneer, waar en met wie ze sporten. De sportbranche en de gezondheidszorg groeien steeds mee naar elkaar toe. Digitale technologieën worden steeds belangrijker bij sport.

Thialf

De provincie draagt als grootaandeelhouder jaarlijks bij aan de exploitatie van Thialf. Daarnaast zet de provincie zich met andere betrokkenen in om Thialf langjarig als (top)sportlocatie voor het schaatsen en andere ijssporten te behouden. In 2024 zal de energiehub van Thialf volledig operationeel zijn. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bekostigt deze voorziening die de energiekosten laag houdt. De provincie heeft in 2023 gezorgd voor de voorfinanciering.

Taak- en rol vrijheid

Taakvrijheid

De inzet van de provincie Fryslân op het gebied van Friese taal en cultuur is een wettelijke taak, onder andere gebaseerd op de afspraken die vastgelegd zijn in het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden, het Kaderverdrag voor de bescherming van nationale minderheden en de Wet Gebrûk Fryske Taal. Het is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Rijk en de provincie om de Friese taal en cultuur te beschermen en te bevorderen.

De inzet van de provincie Fryslân op gebied van erfgoed behelst wettelijke taken en IPO kerntaken smal. Verder liggen er diverse bestuursovereenkomsten met OC&W en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Zowel de taak- als rol vrijheid is daarmee beperkt.

Sportbeleid is autonoom beleid. We hebben geen wettelijke taken op dit terrein. Omdat ondersteuning van sport niet als provinciale kerntaak wordt gezien, zijn vrijwel alle activiteiten op dit terrein onder een brede opvatting van kerntaken geplaatst. De enige uitzondering hierop vormt de ondersteuning van de Friese cultuursporten (keatsen, fierljeppen, Frysk damjen en skûtsjesilen).

De provinciale taakvrijheid op het vlak van cultuur is groot. Op basis van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen hoort de provincie te zorgen voor een provinciale ondersteuningsinstelling voor de bibliotheken. Voor Fryslân is dit Fers. Verder is het provinciaal cultuurbeleid autonoom beleid, waarbij cultuur wel is aangemerkt als een provinciale kerntaak. Daarbinnen zijn provincies met name verantwoordelijk zijn voor het in stand houden van een culturele infrastructuur van (boven)provinciaal belang. Dan gaat het om de grotere culturele instellingen die voor een aantrekkelijk regionaal voorzieningenniveau cruciaal zijn. Daarnaast worden provincies een taak toegedicht bij het waarborgen van diversiteit en spreiding van cultureel aanbod.

Rolvrijheid

De rol vrijheid voor de Friese taal is beperkt omdat de provincie bovengenoemde afspraken moet nakomen.

De rol vrijheid voor erfgoed is beperkt, zie de tekst bij taakvrijheid.

De rol vrijheid voor Sport is beperkt, zie de tekst bij taakvrijheid.

Over de rolverdeling tussen verschillende overheidslagen is voor kunst en cultuur weinig wettelijk vastgelegd. Dat zorgt ervoor dat er verschillen bestaan in rol opvatting tussen diverse provincies. Om meer houvast te hebben, heeft het IPO in 2022 het adviesrapport *De rol van de provincie in het culturele bestel* laten opstellen. Daarin worden negen rollen onderscheiden die provincies op het gebied van cultuur in kunnen nemen. Ze variëren van een zeer beperkte rol opvatting (als uitvoerder van wettelijke taken) naar een zeer ruime (bv. als 'durfinvesteerder' in grote nieuwe initiatieven). De provincie Fryslân neemt op dit moment al deze rollen in meerdere of mindere mate op zich en heeft dus een brede rol opvatting.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.3.

De ambities en doelstellingen voor 2024 zijn vastgelegd in de nota Nij Poadium. Voor de langere termijn beoogt het beleid het volgende:

Taal

De provincie wil de vitaliteit van het Fries versterken. Door de afspraken en ambities uit de BFTK 2024-2028 en Taalplan Frysk 2030 na te komen gaat dat lukken. Het gebruik van het Fries neemt toe en in 2030 bieden alle scholen in het Friese taalgebied de kerndoelen verstaan, spreken, lezen en schrijven op voldoende niveau aan. De doorgaande leerlijn Frysk *fan pjut oant promovendus* is gecreëerd. Fryslân heeft een bloeiend meertalig literair klimaat en is internationaal een inspirerend voorbeeld voor andere meertalige regio's. Door een aantrekkelijk literair aanbod voor jong tot oud in traditionele en nieuwe vormen te stimuleren willen we laaggeletterdheid en ontleding tegengaan.

Cultuur

De provincie wil het culturele veld in Fryslân, inclusief de musea, in gelegenheid stellen zich te blijven ontwikkelen. Niet alleen in de kwaliteit van de voorstellingen, tentoonstellingen en andere producties, maar ook waar het gaat om professionaliteit, toegankelijkheid en duurzaamheid. Een steeds grotere diversiteit aan bezoekers weet de producties te vinden en te waarderen.

Bij deze doelstelling is op dit moment nog geen meetbare doelindicator te geven. In 2023 is een nulmeting opgeleverd voor een Fryske Kultuermonitor. Met dit meetinstrument hopen we in de toekomst belangrijke trends in het Friese cultuurveld inzichtelijk te maken. Dat moet het ook makkelijker maken om gevolgen van gevoerd beleid te meten.

Erfgoed

Via onze afspraken met instellingen en netwerken op het gebied van erfgoed, en diverse regelingen, zorgen wij voor het beheer en behoud en doorontwikkeling van ons erfgoed (archeologie, monumenten en cultuurhistorische landschappen) en zorgen we voor verankering van erfgoed in de omgevingswet en -visie en in de Novex.

Sport

We willen dat iedereen die dat wil de mogelijkheid heeft om te bewegen en sporten en streven een veilig en inclusief sportklimaat na.

We richten ons op de verdere ontwikkeling en beoefenen van de Fryske sporten, de talentontwikkeling en topsport.

We zetten ons in om de toegang tot digitale sport technologieën te verhogen.

Thialf

We werken verder aan het behoud van Thialf als (top)sportaccommodatie voor het schaatsen en andere ijssporten.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
1. Beschermen en bevorderen Friese taal	Het uitvoeren van de afspraken en behalen van de ambities vastgelegd in de BFTK 2024-2028.	100% in 2029
2. Taalplan Frysk 2030	Scholen in het Friese taalgebied bieden alle kerndoelen op voldoende niveau aan.	100% in 2030
3. Bloeiend literair klimaat	De positie van Fryslân als het gaat om lezen en laaggeletterdheid verbetert ten opzichte van andere provincies, door vergroten aanbod aan (Fryske) literatuur voor jong en oud in traditionele en nieuwe vormen.	In landelijke top 3 in 2030
4. In stand houden van de basisinfrastructuur van erfgoed	Het stimuleren van de basisinfrastructuur via regelingen, projecten en basisinstellingen.	5 basisinstellingen worden ondersteund.
		Tenminste 1 voortgangsgesprek per jaar.
		1 subsidieregeling voor monumenten is uitgevoerd

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
		1 subsidieregeling voor boerderijdaken is uitgevoerd
5. Breedtesport	Aantal gemeenten dat aangesloten is op het platform Fryslân Yn Beweging.	12 gemeenten in 2024

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Acties
Taal 1: Beschermen en bevorderen Friese taal	We geven uitvoering aan de afspraken en ambities die in de BFTK 2024-2028 zijn vastgelegd.
Taal 2: Taalplan Frysk 2030	We voeren structureel overleg met de betrokken organisaties rondom Taalplan Frysk 2030 om het aanbod Frysk in het onderwijs te verbeteren. Met behulp van skoalstippers ondersteunen we scholen om een goed aanbod voor de Fryske taal en cultuur lessen te kunnen bieden.
Taal 3: Fryske literatuur	Actie 1: We ondersteunen instellingen en initiatieven met structurele en incidentele subsidies op het gebied van Fryske literatuur die gericht zijn op innovaties en samenwerking met podiumkunsten, performance en andere creatieve uitingen.
	Actie 2: We stellen regelingen open om het schrijven, uitgeven, vertalen, promoten en herdrukken van Fryske literatuur te stimuleren en mogelijk te maken.
Cultuur: Innovatie en experiment in de culturele sector	We stellen verschillende onderdelen van de Stimuleringsregeling Cultuur weer open. Via deze regeling ondersteunen we cursussen, onderzoeken, pilotprojecten en grotere culturele producties.
Cultuur: Kultuer yn 'e Mienskip	We ontwikkelen samen met Keunstwurk een methode om bij een representatief 'panel' van belanghebbenden hun tevredenheid te meten over de uitvoering van steunfuncties voor zowel de amateurkunst als de kunsteducatie.
Cultuur: Musea en Kunstinfrastructuur	We financieren 7 musea en 27 kunstinstellingen via de Regeling Musea en Kunstinfrastructuur. Een aantal culturele instellingen krijgt buiten die regeling om subsidie. Vanuit de ambitie om te ontwikkelen van accounthouderschap naar partnerschap, steken we ook in 2024 tijd en energie in de relatie met de culturele instellingen.

Onderwerp	Acties
4. In stand houden van de basisinfrastructuur van erfgoed	Stimuleren van de basisinfrastructuur erfgoed en het opzetten van diverse subsidieregelingen en projecten.
5. Fryske Sporten	Wij stimuleren het project "Fryske Sport yn dyn Klasse".
6. Breedtesport	Wij hebben het fonds inclusie Sport in het leven geroepen.
	Wij subsidiëren het project "Schoolschaatsen".
7. Thialf	Exploitatiebijdrage voor instandhouding Thialf

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Innovatie en experiment in de culturele sector	Aantal innovatieve en/of experimentele projecten dat via de Stimuleringsregeling Cultuur ondersteund wordt.	20 verleende subsidies
Fryslân as taalproduksjehûs	Aantal ondersteunde instellingen en initiatieven	Minstens 5 verschillende instellingen en initiatieven, en minimaal 5 verschillende regelingen
Musea en Kunstinfrastuctuur	Gevoerde inhoudelijke voortgangsgesprekken.	Minimaal 1 gesprek per instelling.
Fanselsprekkend plak Frysk yn it ûnderwiis	Aantal bezoeken van <i>skoalstippers</i> om scholen te ondersteunen hun aanbod voor de lessen Friese taal en cultuur te verbeteren en vergroten.	Gemiddeld 2 schoolbezoeken per jaar
Fanselsprekkend plak fan it Frysk yn it iepenbiere libben en frije tiid.	Er wordt uitvoering gegeven aan afspraken en ambities in de nieuwe BFTK (2024-2028)	Gemiddeld 20% voortgang
Erfgoed ûntwikkele - cultuurhistorie	Aantal projecten uit de Erfgoeddeal en De Fryske Pleats	5
	Aantal basisinstellingen erfgoed	5

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
	Aantal gerestaureerde en herbestemde monumenten (subsidieregeling)	35
Erfgoed ûntwikkele - archeologie	Aantal bij te houden waardenkaarten	3
	Aantal archeologische steunpunten	11
Fryske Sporten	Aantal scholen dat gebruik maakt van het aanbod van "Fryske sport yn dyn Klasse".	100
Breedtesport	Aantal projecten via Sport Fryslân bij sportverenigingen gericht op inclusie.	50
	Aantal kinderen dat gebruik maakt van mogelijkheid schoolschaatsen.	9.000

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	53.102	49.628	43.054	40.999	40.499
Totaal baten	1.142	20	17	17	17
Saldo van lasten en baten	51.960	49.608	43.037	40.983	40.483

Toelichting

De budgetten van beleidsveld 5.3 bestaan voor € 32,6 mln. uit structurele budgetten. Vanaf 2026 is er een daling van € 1,6 mln. Dit betreft de Stelpost brede kunstinfrastructuur/Fries vanuit Zero Based Budgetting. Deze moet nog nader ingevuld worden. De € 32,6 mln. kent vanwege budgetinstellingen en subsidieplafonds weinig budgetvrijheid en valt uiteen in:

- € 14,7 mln. voor Taal, waaronder de bijdrages aan Tresoar, Fryske Akademy (incl. rijksbijdrage) en Omrop Fryslân en de middelen voor de taalinfrastructuur, Fries in het onderwijs en taalregelingen.
- € 12,9 mln. voor Cultuur, waaronder de bijdrages aan Fers, Keunstwurk en de middelen voor de musea- en kunstinfrastructuur.
- € 3,3 mln. voor Erfgoed, waaronder de bijdrage aan het archeologisch depot Nuis en de middelen voor de erfgoedinfrastructuur en de monumentenregeling.
- € 1,3 mln. voor Sport, waaronder de bijdrages aan Sport Fryslân en de instellingen Fryske sporten.
- € 0,4 mln. overig, waaronder de bijdrage aan Tresoar i.v.m. de decentralisatie van de provinciale archieven.

(NB. De € 0,6 mln. compensatie voor Thialf voor de Dienst van Algemeen Economisch Belang die Thialf is opgelegd staat begroot in programma 7, Provinciefinanciën).

De tijdelijke middelen voor deze vier onderwerpen zijn gekoppeld aan de beleidsnota's Nij Poadium (Taal, Cultuur, Erfgoed) en Altyd Priis (Sport), beide met een looptijd t/m 2024. Deze middelen dalen van € 18,2 mln. in 2023 naar € 9,4 mln. in 2024 en naar € 0 in 2025. Dit betreffen de budgetten met budgetvrijheid o.a. Sichtberens fan it Frysk, Taalplan 2030, de tijdelijke cofinanciering bij de rijksmiddelen voor de monumentenregeling en breedtesport. En de budgetten zonder budgetvrijheid o.a. LF2028, de tijdelijke dekking van een deel van de kunstinfrastructuur, de stimuleringsregeling cultuur, rijksmiddelen (SPUK)

Verbreding en vernieuwing cultuur, Erfgoeddeal K(l)eigoed en Zwembad De Welle. In 2025 is er nog € 0,35 mln. begroot met budgetvrijheid voor de kerndoelen Frysk (vertraagd vanwege de koppeling met het opstellen van de landelijke kerndoelen, waar ook vertraging is) en zonder budgetvrijheid € 0,15 mln. voor de Erfgoeddeal Greppellân. Vanuit het bestuursakkoord komt er, cf. onderstaande tabel, in de jaren 2025-2028 € 34,7 mln. beschikbaar voor dit beleidsveld.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord				
Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving	2024	2025	2026	2027
Lasten				
Cultuur	4.375	4.375	4.375	4.375
Erfgoed	1.250	1.250	1.250	1.250
Sport	540	540	540	540
Taal	1.500	3.000	3.000	2.500
Totaal lasten	7.665	9.165	9.165	8.665

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 5.3 Taal, cultuur, erfgoed en sport					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Taal	17.631	17.279	15.461	15.182	15.182
Cultuur	17.384	15.859	12.864	12.864	12.864
Erfgoed	7.896	4.478	3.410	3.252	3.252
Sport	7.566	4.037	1.837	1.837	1.837
Taal, cultuur, erfgoed en sport overig	2.625	850	856	-761	-761
Taal, cultuur, erfgoed en sport GS voorwaardelijk	0	7.125	8.625	8.625	8.125
Totaal lasten	53.102	49.628	43.054	40.999	40.499
Baten					
Taal	6	6	6	6	6
Cultuur	3	3	0	0	0
Erfgoed	206	8	8	8	8
Taal, cultuur, erfgoed en sport overig	928	3	3	3	3
Totaal baten	1.142	20	17	17	17
Saldo van lasten en baten	51.960	49.608	43.037	40.983	40.483

Beleidsveld 5.4. Leefbaarheid

Wat zien we?

De aandacht voor de regionale leefbaarheid is met het rapport 'Elke regio telt' van de drie adviesraden Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli), de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) versterkt in 2023. Op basis hiervan zien we kansen om zaken als het ontschotten van rijksbudgetten bespreekbaar te maken om de kanselijkheid op het platteland te vergroten. Ook is er in het rapport van de WUR (Leefbaarheid op het platteland: uiteenlopen van idylles en werkelijkheden, Wageningen University & Research) over de leefbaarheid op het platteland aandacht gegeven aan een ontwikkeling die wij ook signaleren. De achteruitgang van leefbaarheid op het platteland ontstaat soms door een keten van effecten na het sluiten van een voorziening. Denk bijvoorbeeld aan het verdwijnen van een (basis-) school die gevestigd is in een multifunctioneel centrum. Dit kan uiteindelijk ook leiden tot sluiting van het MFC. Hiermee verdwijnt niet alleen een ontmoetingsruimte, maar ook werkgelegenheid in een dorp.

We zien hiermee een politieke trend die aantoont dat het rijk wordt uitgedaagd om (1) bij kabinetsbeslissingen meer rekening te houden met de maatschappelijke consequenties voor de regio die met deze beslissingen gepaard gaan en (2) de investeringsongelijkheid tussen Randstad en regio ongedaan te maken. Op basis hiervan kunnen we concluderen dat we meer vanuit een integrale blik naar toekomstbestendige voorzieningen moeten kijken.

Het is goed dat die aandacht er nu is, want we zien dat de leefbaarheid onder druk staat. Dit wordt mede veroorzaakt door de dubbele vergrijzing en ontgroening. Er is bijvoorbeeld een afname van het aantal vrijwillige mantelzorgers. Maar ook op de arbeidsmarkt zie je de eerste effecten van personeelstekorten in bepaalde beroepsgroepen. Om die leefbaarheid op peil te houden is het belangrijk dat maatschappelijke voorzieningen bereikbaar blijven. Ook is het goed om een goede regionale spreiding van deze voorzieningen te realiseren en/of vast te houden.

Naast deze vergrijzing en ontgroening, zien wij aan de andere kant een andere demografische ontwikkeling; De migratie is sinds de jaren 70 nog nooit zo hoog geweest. Van bevolkingskrimp is in die zin geen sprake meer. Maar de aandachtspunten die de krimp aan onze provincie als regio gaf zijn onverminderd actueel. Het zorgt wel voor andere uitdagingen waar de provincie een coördinerende en faciliterende rol kan en moet spelen. Deze migratie heeft bijvoorbeeld ook effect op de leefomgeving en de eisen die daaraan gesteld worden op het gebied van inclusie en participatie. We krijgen regelmatig signalen uit de samenleving dat de LHBT mienskip extra aandacht vraagt. Bovendien raakt leefbaarheid nauw aan het thema wonen, waar het gaat om de kwaliteit van de leefomgeving, de zogenaamde zachte kant van wonen.

De veranderde tijdsgeest zorgt ook dat we zien dat mensen steeds meer zaken zelf op willen pakken, initiatieven van onderop. Maar ook de 'right to challenge' zal vaker gehanteerd worden. Het is belangrijk dat we hier als provincie op aan blijven sluiten en helder hebben welke rol we daarin willen en kunnen hebben. Daarbij moeten we oog hebben voor het gat dat er tussen leef- en systeemwereld bestaat. De ondersteuning doen we onder andere ook door een bijdrage te leveren aan de lopende en nieuwe regiodeals. Zie hiervoor ook paragraaf 10 Samenwerkingsverbanden.

Taak- en rolvrijheid

Taakvrijheid

Op het terrein van leefomgeving/leefbaarheid kent de provincie een aanzienlijke taakvrijheid. Los van de bestuurstafel Seker en Sûn die een antwoord is op de wettelijke taak om te zorgen voor een raad van de volksgezondheid, zijn de taken voor het overige leefbaarheidsbeleid vooral autonoom.

Rolvrijheid

Op het terrein van leefbaarheid werken we intensief samen met gemeenten in o.a regiodeals. We blijven investeren in de leefbaarheid van dorpen, buurten en wijken in onze provincie. Voor de ondersteuning komt één loket dat makkelijk te vinden en te bereiken is. Daarnaast zetten we het Iepen Mienskipsfûns voort waarbij we aandacht hebben voor 'Lytse Mienskipsinisjativen', evenementen en festivals.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 5.4.

1. In aansluiting op de behoeften van de Mienskip nemen wij de rol van wakkerschudder, inzichtgever, gespreksaanjager en perspectiefschetsers aan om de leefbaarheid in Fryslân hoog te houden met oog voor de lange lijn en participatie en inclusie van al haar inwoners. Daarbij streven we, door tijdig te anticiperen op demografische ontwikkelingen en door regionaal de krachten te bundelen, een toekomstbestendig en bereikbaar voorzieningenniveau na in een inclusieve samenleving.
2. In het omgaan met initiatieven vanuit de Mienskip ondersteunen we deze door middel van LEADER, met participatie volgens de DOM-methode (Dorpsontwikkelingsmaatschappijen) en maatwerk voor grote maatschappelijke initiatieven.
3. De provincie faciliteert het brede en integrale gesprek over de toekomst van de zorg in Fryslân om de zorg toegankelijk en betaalbaar te houden voor alle inwoners.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Spreadingsniveau voorzieningen hoog houden	Waardering bereikbaarheid voorzieningen	8
Betaalbaarheid en toegankelijkheid zorg	Aantal te organiseren bestuurstafels om gesprek over toegankelijke en betaalbare zorg te faciliteren	4
Faciliteren regionale samenwerking	Aantal regio's waarin we participeren in de samenwerking	5

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Organiseren inspiratiesessie en masterclasses	We organiseren op basis van actuele thema's masterclasses en inspiratiesessies voor ambtenaren, bestuurder en maatschappelijk organisaties. Te denken valt aan brede thema's zoals wonen, mobiliteit en toekomstbestendige voorzieningen
Prognoses uitvoeren over bevolking, huishoudens en migratie	We maken in aanvulling op de gegevens die CBS en Planbureau Fryslân leveren in eigen huis prognoses over bevolkingsontwikkeling, huishoudensamenstelling en migratie om op basis hiervan ons beleid te vormen en als input voor het delen van kennis in de inspiratiesessies.
Elke regio heeft een accounthouder voor gesprek over bereikbaarheid van voorzieningen	We zijn betrokken bij de verschillende vormen van regionale samenwerking (ANNO, Regiodeals, ...) en zorgen dat voor elke regio een aanspreekpunt beschikbaar is, die bekend is in het regionale netwerk.
Per regio een netwerk voor ondersteuning voor initiatieven opzetten	Na de pilots die in Regio's Zuidwest en Wadden zijn gedaan voor het vormen van het netwerk voor de ondersteuning van initiatieven breiden we dit netwerk uit met minimaal 2 andere regio's.
Grote maatschappelijke initiatieven op basis van maatwerk ondersteunen	Op basis van (de evaluatie van de) beleidsbrief Grote Maatschappelijke Initiatieven ondersteunen we bestaande en eventueel nieuwe initiatieven met maatwerk.
Aantal gehonoreerde Leaderaanvragen	We ondersteunen initiatiefnemers met het doen van een aanvraag voor Leadermiddelen.
Aantal bestuurstafels Seker en sîn	Om onze wettelijke taak uit te voeren op het gebied van volksgezondheid organiseren we zogenaamde bestuurstafels waarin we het gesprek over toegankelijke en betaalbare zorg faciliteren

Resultaatindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2024
Kennisniveau ontwikkelen	Organiseren inspiratiesessie en masterclasses	5
	Prognoses uitvoeren over bevolking, huishoudens en migratie	3
Ondersteunen initiatieven vanuit de mienskip	Per regio een netwerk voor ondersteuning voor initiatieven opzetten	4
	Grote maatschappelijke initiatieven op basis van maatwerk ondersteunen	2
	Aantal gehonoreerde Leaderaanvragen	24
Gesprek faciliteren over toegankelijke en betaalbare zorg	Aantal bestuurstafels Seker en sùn	4

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	20.113	10.486	10.807	10.413	10.931
Totaal baten	494	534	696	316	58
Saldo van lasten en baten	19.619	9.952	10.111	10.097	10.873

Toelichting

De budgetten van beleidsveld 5.4 bestaan voor € 1,8 mln. uit structurele budgetten zonder budgetvrijheid voor de budgetsubsidies aan het Fries Sociaal Planbureau (€ 1,8 mln.) en het Bevrijdingsfestival (€ 49.000,-).

De tijdelijke middelen voor mienskipsinitiatieven (€ 8,9 mln.) eindigen na 2023, waaronder IMF, Leader, DOM's en werkbudget Holwerd aan Zee (de overige middelen voor Holwerd aan Zee zijn voorwaardelijk opgenomen in programma 7). Vanwege openstaande subsidieplafonds en afspraken met derden is er op deze budgetten weinig budgetvrijheid. De middelen voor Regionale samenwerking dalen van € 7,6 mln. in 2023 naar € 1,7 mln. in 2024. In 2026 zijn hiervoor de laatste middelen beschikbaar (€ 0,2 mln.). Hieronder vallen de budgetten zonder budgetvrijheid voor de cofinanciering van het Interregproject GoCore en voor de overeenkomsten Versnellingsagenda Noordoost Fryslân, Súd Ie, afrondende werkzaamheden Centrale As, ANNO Organisatiekosten en Stuurgroep Lauwersmeer. Van de laatste twee samenwerkingsverbanden zijn wij penvoerder en daarom hebben wij ook de bijdrages van de andere partijen in onze begroting staan. Tot slot is er budgetvrijheid op de budgetten voor Zorg en Spreidingsniveau voorzieningen (€ 1,9 mln. alleen nog in 2023) en voor het in oprichting zijnde Netwerk mienskipsinitiatieven (€ 0,3 mln. in de jaren t/m 2026). Vanuit het bestuursakkoord komt er, cf. onderstaande tabel, in de jaren 2024-2027 € 29,2 mln. beschikbaar voor dit beleidsveld.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Cofinanciering regiodeals	400	1.000	1.000	1.600	
Doarpswurk	169	508	678	678	
DOM's	320	800	800	1.280	
Gebiedsbudget Noord Oost Fryslân	100	250	250	400	
Gebiedsbudget Noord West Fryslân	100	250	250	400	
Gebiedsbudget Wadden	100	250	250	400	
Gebiedsbudget Zuid Oost Fryslân	100	250	250	400	
Gebiedsbudget Zuid West Fryslân	100	250	250	400	
Leefbaarheid	3.500	3.500	3.500	3.500	
Tsjukemar/Nannewiid	200	600	200	0	
Totaal lasten	5.089	7.658	7.428	9.058	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten beleidsveld 5.4 Leefbaarheid					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Spreidingsniveau voorzieningen	3.449	1.764	1.764	1.764	1.764
Mienskipsinitiatieven	8.616	2.546	2.995	2.407	2.018
Zorg en sociaal	140	53	0	0	0
Regionale samenwerking	7.568	2.074	1.249	1.443	1.600
Leefbaarheid overig	341	49	49	49	49
Leefbaarheid GS voorwaardelijk	0	3.500	3.500	3.500	3.500
Leefbaarheid PS voorwaardelijk	0	500	1.250	1.250	2.000
Totaal lasten	20.113	10.486	10.807	10.413	10.931
Baten					
Mienskipsinitiatieven	156	396	558	316	58
Regionale samenwerking	338	138	138	0	0
Totaal baten	494	534	696	316	58
Saldo van lasten en baten	19.619	9.952	10.111	10.097	10.873

Programma 6: Bedrijfsvoering

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Eke Folkerts

Inleiding

Het onderdeel bedrijfsvoering in deze begroting gaat over de bijdrage die de organisatie levert om de provinciale doelen te realiseren en te voldoen aan een aantal wettelijke verplichtingen, zoals bijvoorbeeld op het gebied van informatieveiligheid etc. In het beleidsveld 'mensen' is het capaciteitsbudget ondergebracht, dat is opgebouwd uit de middelen voor het personeel met een vast- en tijdelijk dienstverband en de inhuur, Het beleidsveld 'middelen' gaat bijvoorbeeld over huisvesting, ICT en digitalisering.

Ambities

In een krappe arbeidsmarkt willen wij meer dan ooit inzetten op goed werkgeverschap. Dit doen wij als één overheid tezamen met onze Friese partners. Wij zetten in op behouden en aantrekken van medewerkers om de maatschappelijke opgaven en ambities van het provinciaal bestuur te realiseren. De reeds ingezette organisatieontwikkeling wordt voortgezet. Verder is de ambitie om de provinciale dienstverlening te vergroten, door bijvoorbeeld het aanvragen van subsidies eenvoudiger te maken en meer medewerkers in te zetten voor onze wettelijke taken.

De doelen en resultaten op het gebied van bedrijfsvoering staan in dit programma. Een meer uitgebreide toelichting staat in de paragraaf bedrijfsvoering.

Vastgestelde beleidsnotities

- Strategisch personeelsbeleid (PS september 2018 en juni 2020, inclusief aanvulling juni 2022)
- Geactualiseerde notitie SPP (behandeld in PS juni 2022)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staan in paragraaf 5 van deze begroting.

- Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Overzicht van lasten en baten van programma 6 bedrijfsvoering

Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
6.1 Mensen	70.776	67.983	66.805	65.502	63.750
6.2 Middelen	22.273	23.997	23.544	22.896	20.143
Totaal lasten	93.049	91.979	90.349	88.398	83.893
Baten					
6.1 Mensen	1.773	181	103	103	103
6.2 Middelen	195	195	195	195	195
Totaal baten	1.968	376	298	298	298
Saldo van lasten en baten	91.081	91.603	90.051	88.100	83.595

Toelichting

De toelichting op de grootste verschillen tussen de jaren staat bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Beleidsveld 6.1. Mensen

Wat zien we?

De rol van de overheid verandert en dit is een proces dat al langer gaande is. Steeds vaker zijn we als overheid niet de partij die een meer 'directieve' rol heeft, maar zoeken we de samenwerking om gezamenlijk met onze partners ambities te formuleren en te realiseren of krijgen we een meer faciliterende rol (ontwikkeling is onder andere al beschreven door de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur in de notitie: Sedimentatie in Sturing).

Provinciale Staten maken de keuzes over de uitvoering van taken en de rol die de provincie daarbij inneemt. Landelijk worden die keuzes bijvoorbeeld ingegeven door het Nationaal Programma Landelijk Gebied en de aanpak stikstof. De provinciale inzet op deze thema's neemt toe en de rol van de provincie op deze terreinen verandert. Op basis van de notities ZBB (zero based budgetting), de benchmark provincies en SPP (strategische personeelsplanning) hebben Provinciale Staten inzicht gekregen in de uitvoering van het provinciale takenpakket en de inzet van de organisatie (notities zijn in juni 2022 behandeld door Provinciale Staten). Op basis hiervan kunnen Provinciale Staten, nu en in de toekomst, keuzes maken en die keuzes zijn input voor de organisatie om gestructureerd en integraal uitvoering te geven aan het HR-beleid, met belangrijke instrumenten en thema's als SPP, leren en ontwikkelen, goed werkgeverschap en in-, door- en uitstroom.

Door een krappe arbeidsmarkt is het moeilijk om voor verschillende beleidsterreinen gekwalificeerd personeel te werven. Dit betekent dat er extra inzet nodig is op het werven en behouden van medewerkers. Ook vergt dit samenwerking met andere Friese gemeenten en Wetterskip Fryslân. Er wordt bekeken hoe deze samenwerking kan worden uitgebouwd. Bijvoorbeeld op het terrein van beheer en onderhoud.

Naast krapte op de arbeidsmarkt hebben we nog steeds te maken met een hoge inflatie, met als gevolg hogere structurele lasten.

De ontwikkelingen die hierboven zijn geschetst, hangen allemaal met elkaar samen en zijn ook urgent. In 2022 is daarom een organisatie ontwikkeltraject gestart. Het doel is per 1 januari 2024 te gaan werken vanuit een nieuw organisatie-model. De structuur van de organisatie wordt hiermee vereenvoudigd. Op het gebied van de cultuur in de organisatie gaat gewerkt worden aan thema's als leiderschap, resultaatgerichtheid, bestuurlijke sensitiviteit etc.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 6.1.

1. We willen dat medewerkers optimaal bijdragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven, de realisatie van de ambities van het provinciaal bestuur en de uitvoering van onze wettelijke taken, binnen de daartoe gestelde kaders, zoals het capaciteitsbudget.
2. We willen dat de verschillende 'HR thema's', zoals goede werkgeverschap, diversiteit, leiderschap, leren en ontwikkelen en goed werkgeverschap, integraal en gestructureerd onderdeel uitmaken van de cultuur, processen en structuren binnen de organisatie

Doelindicators

Ambitie	Indicator	Doelwaarde
Bijdragen aan provinciale opgaven en realiseren van bestuurlijke ambities	Effectieve en efficiënte inzet van de medewerkers in de organisatie gericht op de uitvoering van het gehele provinciale takenpakket.	De inzet van personeel is in overeenstemming met de door PS vastgestelde taken.

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Inzet van capaciteit	We zorgen ervoor dat de inzet van personeel (vast, tijdelijk en inhuur), in balans zijn en blijven binnen het beschikbare capaciteitsbudget.
Diversiteit	We voldoen aan de verplichting in het kader van Banenafpraak aan het in dienst nemen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Resultaatindicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2024
Inzet van capaciteit	We lichten dit toe in de paragraaf bedrijfsvoering	
Diversiteit	Aantal wettelijk verplichte participatiebanen (in fta)	30

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	70.776	67.983	66.805	65.502	63.750
Totaal baten	1.773	181	103	103	103
Saldo van lasten en baten	69.003	67.802	66.702	65.399	63.648

Toelichting

De totale lasten in bovenstaande tabel nemen af. Dit heeft er mee te maken dat de omvang van de provinciale meerjarenbegroting ook afneemt. Deze meerjarenbegroting kan weer toenemen als de provincie bijvoorbeeld taken voor het Rijk gaat uitvoeren of werken voor derden, waardoor ook het capaciteitsbudget kan toenemen. Voor meer informatie verwijzen we naar de paragraaf bedrijfsvoering met daarin een uitgebreide tabel met toelichting.

Onderstaande voorstellen uit het Bestuursakkoord zijn verwerkt in de bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord	Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027
Lasten				
Basiscapaciteit	3.000	3.000	3.000	3.000
Tijdelijke capaciteit uitvoering bestuursakkoord	1.000	3.500	3.500	2.000
Totaal lasten	4.000	6.500	6.500	5.000

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten Beleidsveld 6.1 Mensen					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Mensen algemeen	70.776	67.983	66.805	65.502	63.750
Totaal lasten	70.776	67.983	66.805	65.502	63.750
Baten					
Mensen algemeen	1.773	181	103	103	103
Totaal baten	1.773	181	103	103	103
Saldo van lasten en baten	69.003	67.802	66.702	65.399	63.648

Beleidsveld 6.2. Middelen en digitalisering

Wat zien we?

Informatievoorziening, digitalisering, data en innovatie

Data, digitalisering, informatievoorziening (IV) en innovatie worden steeds belangrijker voor overheidsorganisaties. De IV-keten is bezig met een professionaliseringsslag waardoor het de organisatie steeds beter en sneller kan bedienen. In het streven naar schaalvoordeel en het werken als één overheid zoeken overheden elkaar op het gebied van digitalisering steeds vaker op. De krapte op de arbeidsmarkt en het voldoen aan wetgeving op het gebied van digitale dienstverlening is een gedeeld vraagstuk en versterkt de urgentie om samen te werken. Verder raakt de burger in het dagelijks leven snel gewend aan een hoge mate van digitale dienstverlening. Overheden staan voor de uitdaging hierin niet achterop te raken. Ditzelfde geldt voor datagedreven werken: Beter kunnen sturen, adviseren en besluiten op basis van data. De Stikstofcrisis leert ons hoe belangrijk data is en hoe belangrijk het als overheidsorganisatie is hierin mee te kunnen komen.

Digitalisering speelt een sleutelrol bij het realiseren van efficiënte bedrijfsvoering. Om dit te kunnen realiseren is een modern technisch fundament nodig. Diverse externe onderzoeken laten zien dat we op het gebied van digitalisering, informatievoorziening, informatieveiligheid en digitale dienstverlening op onderdelen onder de maat scoren. Het is daarom nodig om de basis op orde te krijgen. Hiervoor zijn extra middelen beschikbaar gesteld. We zullen onszelf moeten versterken door procesaanpassingen, systeemaanpassingen en een hogere mate van digitale volwassenheid.

Met ingang van 2023 is het programma digitalisering gestart. We lichten dit programma verder toe in de paragraaf bedrijfsvoering.

Subsidies

Het aanvragen van subsidies wordt eenvoudiger gemaakt en het aantal regelingen wordt verminderd of samengevoegd. Ook zetten we in op een kortere verwerkingstijd.

Huisvesting

Voor wat betreft de huisvesting richten wij ons niet alleen op de interne gebruikers, maar juist op de directe verbinding met de Mienskip. Op het gebied van flexibel werken, ontmoeten en vergaderen spelen er allerlei ontwikkelingen. Intern wordt hier stapsgewijs een programma voor uitgevoerd met als doel het provinciehuis sober en doelmatig in te richten voor ontmoeting en samenwerking.

Daarnaast sluiten we aan bij alle ontwikkelingen om een 'Energie-neutrale' organisatie te worden en onze panden verder te verduurzamen. Energieneutraliteit betekent dat een organisatie in een jaar evenveel energie opwekt als verbruikt. Om energieneutraliteit te realiseren wordt er ingezet op energiebesparing en opwek van hernieuwbare energie.

Wat willen we bereiken?

Doelstelling beleidsveld 6.2.

1. We willen met digitalisering, data en/of innovatie publieke waarde leveren
2. We willen de randvoorwaarden creëren voor stabiele, duurzame en toekomstgerichte informatievoorziening
3. We willen dat onze huisvesting bijdraagt aan optimaal samenwerken aan opgaven in Fryslân.
4. We willen een 'Energie-neutrale' organisatie zijn.

Doelindicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde
Publieke waarde	Digitalisering, data en innovatie zijn succesvol ingezet bij het realiseren van organisatie- en opgaven-doelstellingen	Organisatie behaalt aantoonbaar doelstellingen door inzet data, digitalisering en innovatie
Randvoorwaarden informatievoorziening	<ul style="list-style-type: none"> • Digitale vaardigheid organisatie • ICT basis op orde • Voldoen aan wet- en regelgeving 	<ul style="list-style-type: none"> • Digitale vaardigheid organisatie is toegenomen • De organisatie voldoet aan geldende wet- en regelgeving

Wat gaan we daarvoor doen

Onderwerp	Actie
Digitalisering	<ol style="list-style-type: none"> 1. Deelprogramma Fundament: Operationeel modern, efficiënt, schaalbaar en marktconform platform voor procesondersteuning. Nodig voor o.m. het subsidieproces en het beheren van klantgegevens. Snelle, efficiënte, transparante processen in het kader van een betrouwbare en rechtvaardige overheid. Procesgericht werken wordt technisch goed ondersteund. BIO-compliant (Baseline Informatiebeveiliging Overheid) en daarmee 27001-certificeerbaar. We zijn de betrouwbare organisatie die we moeten zijn. 2. Deelprogramma KlantContactCentrum (KCC) (Digitale Dienstverlening): Operationeel en ingericht platform inclusief proces gericht op het optimaal bedienen van de Mienskip, met hierin een integraal klantbeeld weten wat een aanvrager uit de Mienskip doet en wil. 3. Deelprogramma Subsidies (Digitale Dienstverlening): Operationeel en ingericht platform inclusief proces om de provincie Fryslân in staat te stellen om een modern, efficiënt, duurzaam en door de Mienskip hoog gewaardeerd subsidie-proces uit te voeren. Wat voldoet aan de gestelde richtlijnen (ASV 2022) en geldende wettelijke kaders. <p>Bovenstaande acties/resultaten maken onderdeel uit van het programma Digitalisering*)</p>
Energie-neutrale organisatie	We voeren de geplande energiebesparende maatregelen en duurzame opwek van energie uit in het provinciehuis, de provinciale steunpunten en provinciale gronden*)
Huisvesting	We werken stapsgewijs verder aan de herinrichting van het provinciehuis, gebaseerd op de ervaringen met de pilots die nu draaien en op basis van de gewijzigde behoefte uit de dienst.

*) De programma's Digitalisering en Energie neutrale organisatie, inclusief de bijbehorende acties worden toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering

Resultaatindicatoren

Ambitie	Indicator	Doelwaarde 2024
Digitalisering	1. Deelprogramma Fundament: Operationeel modern, efficiënt, schaalbaar en marktconform platform voor procesondersteuning. Nodig voor o.m. het subsidieproces en het beheren van klantgegevens. Snelle, efficiënte, transparante processen in het kader van een betrouwbare en rechtvaardige overheid. Procesgericht werken wordt technisch goed ondersteund. BIO-compliant (Baseline Informatiebeveiliging Overheid) en daarmee 27001-certificeerbaar. We zijn de betrouwbare organisatie die we moeten zijn.	Platform voor procesondersteuning is gereed
	2. Deelprogramma KCC (Digitale Dienstverlening): Operationeel en ingericht platform inclusief proces gericht op het optimaal bedienen van de Mienskip, met hierin een integraal klantbeeld: weten wat een aanvrager uit de Mienskip doet en wil.	Platform KCC is ingericht en operationeel; gericht op klantvragen Mienskip
	3. Deelprogramma Subsidies (Digitale Dienstverlening): Operationeel en ingericht platform inclusief proces om de provincie Fryslân in staat te stellen om een modern, efficiënt, duurzaam en door de Mienskip hoog gewaardeerd subsidie-proces uit te voeren. Wat voldoet aan de gestelde richtlijnen (ASV 2022) en geldende wettelijke kaders.	Platform subsidies is ingericht en operationeel dat voldoet aan richtlijnen en kaders en hoog wordt gewaardeerd door de Mienskip.
Energie-neutrale organisatie	bouwkundige en installatietechnische maatregelen	Het monumentale deel van het Provinsjehûs is voorzien van glas isolatie
	verduurzaming wegstempunten, door bouwkundige en installatietechnische maatregelen en voorzien daken van zonnepanelen	Al onze primaire steunpunten zijn verduurzaamd

Wat mag het gaan kosten?

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	22.273	23.997	23.544	22.896	20.143
Totaal baten	195	195	195	195	195
Saldo van lasten en baten	22.078	23.802	23.349	22.701	19.948

Toelichting

Bovenstaand betreft budgetten voor de bedrijfsvoering (excl. capaciteitsbudget) van de provinciale organisatie. Dit zijn onder andere budgetten voor automatisering, huisvesting, opleiding, reiskosten, etc. De middelen voor de Digitaliseringstrategie zijn tot en met 2026 in de begroting opgenomen voor € 2,6 mln. per jaar. Dit verklaart voor een deel de daling in de lasten naar 2027. Het groot onderhoud voor het

provinciehuis staat in kasritme voor de periode 2023 tot en met 2025, na 2025 daalt hiervoor de last met € 550.000,-.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-				
Omschrijving	2023	2024	2025	2026	2027	
Lasten						
Energielasten provincie provinciehuis	167	167	167	167	167	
Informatiebeveiliging	0	800	800	800	800	
Informatievoorziening	0	1.200	1.200	1.200	1.200	
Totaal lasten	167	2.167	2.167	2.167	2.167	

Uitgebreide financiële tabel

Lasten en baten Beleidsveld 6.2 Middelen en digitalisering					
Onderwerp - Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Middelen algemeen	22.273	23.997	23.544	22.896	20.143
Totaal lasten	22.273	23.997	23.544	22.896	20.143
Baten					
Middelen algemeen	195	195	195	195	195
Totaal baten	195	195	195	195	195
Saldo van lasten en baten	22.078	23.802	23.349	22.701	19.948

Programma 7: Provinciefinanciën

Portefeuillehouder

Gedeputeerde Eke Folkerts

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in paragraaf 5 van deze begroting.

- Alliander NV
- Vitens NV
- Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)
- Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB)

Lasten, baten en onvoorzien

Hieronder is de opbouw van de lasten en baten nader uitgewerkt, de toelichting is bij de afzonderlijke beleidsvelden opgenomen.

<i>Exploitatie- Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
7.4 Financieringsrente en interne financiering	1.728	974	868	868	868
7.5 Overige algemene dekkingsmiddelen	18.731	32.585	34.969	33.099	55.825
7.6 Werken voor derden	3.683	3.857	1.926	1.926	1.880
7.7 Onvoorzien	-275	0	0	0	0
Totaal lasten	23.868	37.417	37.763	35.892	58.573
Baten					
7.1 Provinciefonds	235.276	243.275	246.027	237.521	234.803
7.2 Opcenten motorrijtuigenbelasting	72.447	74.612	76.694	78.776	80.774
7.3 Dividenden	17.570	10.591	10.795	10.891	11.112
7.4 Financieringsrente en interne financiering	14.028	10.676	8.311	5.859	5.337
7.5 Overige algemene dekkingsmiddelen	3.002	10.926	2.938	2.805	2.791
7.6 Werken voor derden	3.683	3.857	1.926	1.926	1.880
7.7 Onvoorzien	0	0	0	0	0
Totaal baten	346.007	353.936	346.691	337.778	336.697
Saldo van lasten en baten	-322.139	-316.519	-308.928	-301.885	-278.125

Beleidsveld 7.1. Provinciefonds

De raming van het provinciefonds voor onze provincie is gebaseerd op de meicirculaire 2023 van het rijk. Deze raming bestaat deels uit de algemene uitkering en deels uit zogenoemde decentralisatie-uitkeringen. Deze laatste uitkeringen worden voor een bepaald doel aan de provincie toegekend. In onderstaande tabel is aangegeven hoe de raming is opgebouwd.

Naast de inkomsten via de meicirculaire is in de begroting geanticipeerd op de verwachte positieve effecten van de herijking van het verdeelmodel van provinciefonds. Voor 2025 en 2026 is rekening gehouden met extra baten van € 2,5 mln. Voor 2027 en 2028 ramen wij € 5 mln. extra opbrengsten en vanaf 2029 € 7,5 mln. structureel.

In paragraaf 3.2 - Financieel kader Begroting zijn de ontwikkelingen van de baten uit het provinciefonds nader toegelicht

<i>Bedragen x €1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Algemene uitkering – structureel	221.358	230.556	230.844	222.338	226.874
Algemene uitkering – incidenteel	1.048	128	128	128	-
<i>Subtotaal algemene uitkering</i>	<i>222.407</i>	<i>230.684</i>	<i>230.972</i>	<i>222.467</i>	<i>226.874</i>
Decentralisatie uitkeringen:					
Programma 1					
Waddenfonds	9.626	9.626	9.626	9.626	-
Programma 3					
Drugsdumping	10	10	-	-	-
Versterking omgevingsveiligheidsdiensten	26	26	-	-	-
Hergebruik stedelijk afvalwater	21	21	21	21	21
Programma 5					
Monumentenzorg	1.349	1.349	1.349	1.349	1.349
DINGtijd	29	-	-	-	-
Wet gebruik Friese taal	150	-	-	-	-
Fries in het MBO	100	-	-	-	-
Fryske Akademie	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559
<i>Subtotaal decentralisatie uitkeringen</i>	<i>12.870</i>	<i>12.591</i>	<i>12.555</i>	<i>12.555</i>	<i>2.929</i>
Totaal	235.276	243.275	243.527	235.021	229.803

Beleidsveld 7.2. Opcenten motorrijtuigenbelasting

De raming van de opcenten is gebaseerd op de realisatie van de ontvangsten in 2022. Daarnaast wordt jaarlijks gekeken naar de ontwikkeling van de omvang van het wagenpark waarover belasting wordt geheven.

Het rijk stelt jaarlijks het maximale niveau van de opcentenheffing vast. Het verschil tussen dit maximale tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten bepaalt de zogenoemde onbenutte belastingcapaciteit. Voor onze provincie bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit in 2024 circa € 30,2 mln.

De samenstelling van de opcenten inclusief een nadere toelichting is opgenomen in paragraaf 1 Provinciale heffingen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Opbrengst motorrijtuigenbelasting	72.447	74.612	76.694	78.776	80.774

Beleidsveld 7.3. Dividenden

De provincie Fryslân neemt deel in het aandelenkapitaal van een aantal bedrijven. In onderstaand overzicht is het geraamde dividend weergegeven.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Dividend Alliander	10.350	7.500	7.500	7.500	7.500
Dividend Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	127	127	127	127	127
Dividend Fryslân Hurde Wyn	7.078	2.949	3.153	3.249	3.470
Dividend Nederlandse Waterschapsbank (NWB)	15	15	15	15	15
Totaal baten	17.570	10.591	10.795	10.891	11.112

Toelichting:

Voor het rendement (rente en dividend Fryslân Hurde Wyn) heeft PS het besluit genomen dat jaarlijks € 1 mln. toegevoegd wordt aan de reserve afwaardering aandelenkapitaal Windpark, € 1,67 mln. gaat naar stimulering duurzaamheid, € 1,67 mln. gaat naar ambitieagenda IJsselmeergebied en € 1,67 mln. wordt toegevoegd aan het begrotingssaldo. De meeropbrengst boven de € 6 mln. gaat vanaf 1 augustus 2023 (nieuw bestuursakkoord) eveneens naar het begrotingssaldo.

Beleidsveld 7.4. Financieringsrente en interne financiering

In de onderstaande tabel staan de rentebaten en – lasten van de financiering van de provinciale uitgaven voor 2022-2026.

In paragraaf 4 Financiering en beleggingen wordt een toelichting gegeven op deze baten en lasten.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Advieskosten vermogensbeheer	11	11	11	11	11
Juridische dienstverlening	75	0	0	0	0
Kosten vermogensbeheer	31	109	109	109	109
Rente nazorgfonds	778	854	747	747	747
Rente verstrekte geldlening	58	0	0	0	0
Rentevergoeding IBOI voor RSP REP	775	0	0	0	0
Totaal lasten	1.728	974	868	868	868
Baten					
Rente kort	6.100	3.000	1.500	300	0
Rente lang	1.550	1.550	1.030	0	0
Rente toegerekend aan vaste activa	113	113	113	113	113
Rente vermogensbeheer	210	150	10	0	0
Rente verstrekte geldlening	6.055	5.863	5.658	5.446	5.224
Totaal baten	14.028	10.676	8.311	5.859	5.337
Saldo van lasten en baten	-12.300	-9.701	-7.443	-4.991	-4.469

Toelichting:

De rente op verstrekte geldlening betreft zowel de lening aan Alliander als aan Windpark Fryslân.

Beleidsveld 7.5. Overige algemene dekkingsmiddelen

Hieronder wordt een specificatie van de overige algemene dekkingsmiddelen weergegeven.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Bijdrage aan provincie Zeeland	501	0	0	0	0
Lening herstelplan Thialf	90	94	0	0	0
Risicobuffer Breedband	7.000	0	0	0	0
Stelpost loon en prijsstijging	1.127	1.128	12.517	22.857	32.791
Thialf exploitatiebijdrage	560	577	577	577	577
Voorwaardelijke budgetten GS:					
- Breed cofinancieringsbudget	7.905	13.265	8.646	5.078	16.252
- Holwerd aan Zee	0	7.979	73	6	0
- Tussenstap Veenweide	1.250	0	424	607	911
- Veenweide funderingsaanpak	223	808	658	658	1.978
- Weerbaar bestuur	75	200	125	0	0
- Windpark Fryslân Ambitieagenda IJsselmeerkust	0	4.735	1.650	1.650	1.650
Voorwaardelijke budgetten PS:					
- Holwerd aan Zee	0	3.000	6.000	0	0
- Regiodeal Holwerd aan Zee	0	800	4.300	0	0
- Windpark Fryslân Stimulering duurzaamheid	0	0	0	1.667	1.667
Totaal lasten	18.731	32.585	34.969	33.099	55.825
Baten					
BTW compensatiefonds	49	49	49	49	49
Rendementsderving inzet vermogen	12	10	9	9	0
Rente kapitaalverstrekking Alliander	1.587	1.587	1.587	1.587	1.587
Rente revolverende middelen	62	62	65	0	0
Risicobuffer Breedband	1.294	1.240	1.155	1.155	1.155
Voorwaardelijke budgetten GS:					
- Holwerd aan Zee	0	7.979	73	6	0
Totaal baten	3.002	10.926	2.938	2.805	2.791
Saldo van lasten en baten	15.729	21.660	32.031	30.293	53.034

Toelichting:

De bijdrage aan de provincie Zeeland in verband met de 'weeffout' in het huidige verdeelmodel provinciefonds wordt uitgekeerd via het IPO. De totale IPO bijdrage is vanaf 2024 opgenomen in programma 1 Bestuur.

Bij de lasten is de risicodekking van de lening herstelplan Thialf opgenomen. Op het moment dat de lening wordt opgevraagd door Thialf dan wordt hiervoor een risicovoorziening gevormd.

De post risicobuffer breedband is bedoeld voor de aanleg van breedband bij de onrendabele adressen.

De voorwaardelijke budgetten Provinciale of Gedeputeerde Staten zullen op basis van een inhoudelijk bestedingsvoorstel worden vrijgegeven voor uitvoering. De budgetten worden dan ook overgeheveld naar het inhoudelijke beleidsprogramma. De voorwaardelijke budgetten uit het bestuursakkoord zijn opgenomen in de inhoudelijke beleidsprogramma's. Bij het autorisatiemoment in december zal worden voorgesteld om de hier nog opgenomen PS en GS voorwaardelijke budgetten eveneens over te hevelen naar de betreffende inhoudelijke beleidsprogramma's. Dit afgezien van het breed cofinancieringsbudget (EFRO-EZ, Interreg, POP3, GLB) aangezien deze in verschillende beleidsprogramma's ingezet wordt.

Voor Holwerd aan Zee is een aantal voorwaardelijke budgetten opgenomen. Dit betreft als PS voorwaardelijk de rijksbijdrage via de regiodeal Noord Oost Fryslân en de provinciale bijdrage in dit project. De regiodeal gelden ontvangen wij via het provinciefonds. Daarnaast is de bijdrage die Holwerd aan Zee gaat ontvangen vanuit het Waddenfonds in de begroting opgenomen als GS voorwaardelijk zowel

bij de lasten als de baten. Op basis van een goedgekeurd projectplan door respectievelijk PS en GS worden deze middelen vrijgegeven voor uitvoering.

Voor de tussenstap veenweide is eveneens een voorwaardelijk budget opgenomen voor de komende jaren.

De inzet van het rendement Windpark Fryslân voor duurzaamheid (energieprogramma) en programma Friese IJsselmeerkust zijn deels PS en GS voorwaardelijk opgenomen. Het dividend is opgenomen onder 7.3 dividenden.

Onderstaande voorstellen uit het bestuursakkoord zijn verwerkt in bovenstaande tabel.

Voorstellen bestuursakkoord		Bedragen x € 1.000,-			
Omschrijving	2024	2025	2026	2027	
Lasten					
Breed cofinancieringsbudget	500	1.250	3.750	15.500	
Totaal lasten	500	1.250	3.750	15.500	

Beleidsveld 7.6. Werken voor derden

De provincie voert een aantal werkzaamheden voor derden uit waarvoor een vergoeding wordt ontvangen.

De component bedrijfsvoering (inzet capaciteit) hierin is opgenomen in programma 6 Bedrijfsvoering.

De overige lasten zijn in principe geraamd in de inhoudelijke beleidsprogramma's, tenzij er geen directe relatie is met de doelen en resultaten van de provincie.

In dat geval worden de lasten in dit beleidsveld geraamd. De lasten worden gedekt door de bijdrage van derden die wij hiervoor ontvangen.

Hieronder is een overzicht opgenomen van de betreffende werken voor derden.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Lasten					
Fumo dienstverlening	614	614	0	0	0
Holwerd aan Zee	1.200	0	0	0	0
Marrekrite	27	97	97	97	97
Overige kleine werken voor derden	532	1.956	638	638	594
Waddenfonds dienstverlening	1.311	1.192	1.192	1.192	1.189
Totaal lasten	3.683	3.857	1.926	1.926	1.880
Baten					
Fumo dienstverlening	614	614	0	0	0
Holwerd aan Zee	1.200	0	0	0	0
Marrekrite	27	97	97	97	97
Overige kleine werken voor derden	532	1.956	638	638	594
Waddenfonds dienstverlening	1.311	1.192	1.192	1.192	1.189
Totaal baten	3.683	3.857	1.926	1.926	1.880
Saldo van lasten en baten	0	0	0	0	0

Beleidsveld 7.7. Onvoorzien

Er zijn voor de begroting 2024 geen onvoorziene lasten en baten begroot.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Totaal lasten	-275	0	0	0	0
Totaal baten	0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	-275	0	0	0	0

Paragrafen

Paragraaf 1. Provinciale heffingen

De provincie heeft verschillende inkomstenbronnen. Eén van die bronnen is de provinciale heffingen. In afnemende volgorde van omvang bestaan die heffingen uit:

1. Opcenten op de motorrijtuigenbelasting
2. Grondwaterbelasting
3. Leges

1 – Opcenten motorrijtuigenbelasting

De motorrijtuigenbelasting wordt geheven over het bezit van een motorvoertuig. De Belastingdienst verzorgt de heffing en inning van de motorrijtuigenbelasting, waarop de provinciale opcenten meeliften. Bovenop de motorrijtuigenbelasting betalen houders van personenauto's en motoren "provinciale opcenten". De provincies stellen het opcenten tarief vast, en zijn daarbij gehouden aan het door het Rijk bepaald wettelijk maximum. Het huidige wettelijk maximum bedraagt per 1 januari 2023 125,8 (Provinciewet artikel 222, 2de lid).

Ontwikkeling brandstofgebruik voertuigen

In het Belastingplan 2020 zijn de maatregelen van het kabinet om de CO₂-uitstoot te verminderen door elektrisch vervoer te stimuleren verlengd tot en met 2024. Dit houdt in dat voor plug-in hybride auto's met een CO₂-uitstoot van niet meer dan 50 gr/km de motorrijtuigenbelasting (en opcenten) tot en met 2024 de helft van het reguliere tarief bedraagt. Voor voertuigen met alleen een elektromotor of met waterstofverbranding is men geen motorrijtuigenbelasting verschuldigd. Onderstaand overzicht geeft de ontwikkeling aan in het soort brandstof van de voertuigen (incl. motoren) vanaf 2020 t/m 2023. Het onderstaande overzicht toont aan dat het aantal energiezuinige voertuigen in onze provincie langzamerhand toeneemt. Relatief gezien is het aandeel energiezuinige voertuigen klein, echter de groei is relatief groot. Het aantal voertuigen op benzine neemt ook nog steeds toe, terwijl het aantal voertuigen op diesel een structurele afname laat zien. De gemiddelde groei van het totaal aantal voertuigen ligt de afgelopen jaren op ongeveer 1,5%. De eerder verwachte daling is (nog) niet zichtbaar in de cijfers.

Aantal voertuigen (incl. motoren)	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022	1-1-2023
Benzine	291.878	298.252	307.226	313.428
Diesel	78.896	74.213	71.379	66.989
Gas	2.343	2.303	2.323	2.357
Electro	2.308	3.893	5.920	8.305
Aardgas	641	634	618	595
Schoongas	4.199	4.007	3.850	3.797
Overige (+ waterstof)	70	78	83	90
Totaal	380.335	383.380	391.399	395.561

Ontwikkeling gewichtsklassen voertuigen

Onderstaand overzicht geeft aan hoe de voertuigen verdeeld zijn over de verschillende gewichtsklassen. De verdeling blijft nagenoeg gelijk ten opzichte van 2022.

Gewichtsklasse	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022	1-1-2023
0 t/m 1.050 kg	37%	37%	36%	36%
1.051 t/m 2.050 kg	59%	60%	60%	60%
2.051 t/m 3.050 kg	3%	3%	3%	3%
3.051 t/m 3.551 kg	0%	0%	0%	0%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Ontwikkeling heffing opcenten motorrijtuigenbelasting

	2023	2024	2025	2026	2027
Heffing voorgaand jaar	87	87	89,6	92,1	94,6
Jaarlijkse inflatiecorrectie (in punten)		2,6	2,5	2,5	2,4
Totaal heffing		89,6	92,1	94,6	97
Wettelijk maximum	125,8				

In 2023 is de tijdelijke stopzetting van de indexatie beëindigd. De inflatiecorrectie voor 2024 gebaseerd op de ontwikkeling van het bruto binnenlands product (bbp). Er is voor 2024 een indexering toegepast van 3,0% per jaar. Voor de jaren daarna is sprake van een voorlopige raming.

Gemiddelde niveau

In onderstaande grafiek staat het niveau van de provinciale opcenten van onze provincie. In de grafiek staan ook de gemiddelde niveaus van de opcenten van alle provincies en het wettelijk toegestane niveau. De provincie Fryslân zal in 2024 naar alle waarschijnlijkheid ook boven het landelijk gemiddelde zitten.

Opbrengsten 2024-2027

De raming van de verwachte opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting is gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Realisatie opbrengst opcenten 2022 en het wagenpark per 1-1-2023.
- Afslag omvang wagenpark van 1% in verband met ontwikkeling van de omvang en samenstelling van het wagenpark.
- Indexering gebaseerd op de ontwikkeling van het bbp.

Vanaf 2025 wordt de vrijstelling voor de MRB voor elektrische auto's afgebouwd. Vanaf 2026 is er geen vrijstelling meer. Of de provincie voor de gedeerde inkomsten in 2025 wordt gecompenseerd, is nog niet duidelijk. Ook is het de vraag of de politiek vasthoudt aan het voornemen om elektrische voertuigen vanaf

2026 te belasten. Gezien de onzekerheden rondom dit onderwerp is er in het financieel kader geen rekening gehouden met eventuele extra opbrengsten door de afbouw van de geldende vrijstellingen.

(bedragen x € 1 miljoen)	2023	2024	2025	2026	2027
Opbrengst	72,4	74,6	76,7	78,8	80,8

Het kabinet is voornemens om per 1 januari 2030 de huidige motorrijtuigenbelasting (mrb) te hervormen. Vanaf 2030 betalen autobezitters niet meer voor autobezit, maar voor Autogebruik ('Betalen naar Gebruik').

Daarnaast wordt, zoals eveneens opgenomen in het Coalitieakkoord Rijk, in de komende jaren een nieuwe financieringssysteem voor decentrale overheden in de periode na 2025 uitgewerkt, om een stabielere financiering voor de medeoverheden te realiseren en hun autonomie te vergroten. Daarbij wordt de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied betrokken. Dit laatste punt kent een samenloop met Betalen naar Gebruik.

In het licht van voorgaande heeft het IPO met een brief aan de Minister van BZK laten weten te verwachten te worden uitgenodigd voor het bestuurlijk overleg over de financiële verhoudingen tussen het Rijk en decentrale overheden. Wij hebben Uw Staten over dit onderwerp reeds eerder middels een brief geïnformeerd ('Contourennota Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties', d.d. 7 maart 2023, nr. 02092723).

Onbenutte belastingcapaciteit 2024

Het verschil tussen het maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de zogenoemde vrije ruimte. Dit is de onbenutte (belasting)capaciteit die de provincie heeft tot verhoging van haar inkomsten. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt in 2024, uitgaande van het wettelijk maximum van 2023, 36,2 punten (125,8 – 89,6 punten). Eén punt verhoging komt in 2024 overeen met circa € 834.000. De onbenutte belastingcapaciteit in 2024 bedraagt daarmee ongeveer € 30,2 mln.

Deze capaciteit wordt betrokken bij de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

2 – Grondwaterbelasting

Op het onttrekken van grondwater wordt door de provincie een heffing geheven. Dit is een wettelijke bevoegdheid. De wet en de daarop gebaseerde Algemene Maatregel van Bestuur geven nauwkeurig aan waar de provincie de opbrengst van de heffing aan mag besteden. Het betreft met name het monitoren van de kwaliteit en kwantiteit van het Friese grondwater en het faciliteren van onderzoek naar de schadelijke gevolgen van grondwateronttrekking.

De provinciale waterverordening bepaalt de omvang van de heffing. Deze heffing bedraagt sinds 1 januari 2017 1,32 eurocent per m³ gewonnen grondwater voor heffingsplichtige 'onttrekkers'. De baten uit de grondwaterbelasting worden geraamd op circa € 725.000.

Onderwerp	2023	2024	2025	2026	2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>					
Opbrengst grondwaterbelasting	725	725	725	725	725

3 – Leges

3.1 Algemeen

Provinciale Staten hebben vastgesteld dat bepaalde beleidsnota's iedere vier jaar (opnieuw) ter vaststelling worden aangeboden. Dit heeft zijn beslag gekregen in de nota "Actualisatie Legesverordening" die in 2018 is voorgelegd aan Provinciale Staten. In deze nota is het beleid voor 2019 – 2023 voor de provinciale leges vastgesteld.

Voor 2023 was een nieuwe actualisatie van de legesverordening voorzien. Gezien de ingrijpende wijzigingen die de invoering van de Omgevingswet met zich meebrengt voor de legesverordening en de tarieventabel, is besloten de actualisatie van de legesverordening samen te laten vallen met de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Deze is meerdere keren langdurig uitgesteld, maar zal nu definitief op 1 januari 2024 in werking treden. In 2023 zal de Nota Actualisatie Legesverordening 2024 ter vaststelling aan Provinciale Staten worden voorgelegd. In de Nota Actualisatie worden nieuwe

voorstellen gedaan met betrekking tot o.a. het beleidskader en de tarieventabel. Voor de duidelijkheid wordt aangegeven dat de hieronder opgenomen teksten in paragraaf 3.2 en 3.4. betrekking hebben op de Legesverordening 2019 en de tarieventabel 2023.

3.2 *Beleidskader*

De juridische grondslag voor het kunnen heffen van leges is voor provincies geregeld in de Provinciewet. De provincie heft leges voor diverse diensten en producten op basis van de Legesverordening Provincie Fryslân 2019 met de bijbehorende Tarieventabel. In beginsel worden leges geheven voor alle beschikkingen op aanvraag. Het beleidskader daarvoor is opgenomen in de Legesverordening Provincie Fryslân. De tarieven zijn maximaal kostendekkend. In de Tarieventabel 2023 behorende bij de Legesverordening Provincie Fryslân 2019 zijn de vastgestelde tarieven terug te vinden.

In het vierde kwartaal van 2022 is Involon BV (kennispartner voor lokale overheden en samenwerkingsverbanden op het gebied van basisregistraties, belastingen en financiën) een onderzoek gestart naar de kostenverdeelssystematiek. Dit onderzoek leidt tot een beoordeling van de huidige berekening van de kostendekking en is nog niet afgerond.

Bij het vaststellen van de tarieven zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Tarieven zijn gebaseerd op het gemiddeld aantal uren van ambtelijke inzet voor de behandeling van de aanvraag, vermenigvuldigd met het door Gedeputeerde Staten vastgestelde externe uurtarief behorende bij de salarisschaal van de hiermee belaste medewerker;
- Bij het vaststellen van de tarieven wordt maximaal 100% kostendekkendheid gehanteerd, zodat het beginsel van de opbrengstlimiet wordt gevolgd: de geraamde baten mogen de ter zake geraamde lasten niet overschrijden;
- Er wordt aangesloten bij de externe uurtarieven die zijn vastgesteld door Gedeputeerde Staten;
- Bij het vaststellen van de tarieven wordt er aanvullend getoetst op kostendekkendheid.

Naast de bovengenoemde uitgangspunten wordt de nadruk gelegd op het principe van redelijkheid en billijkheid. De legestarieven mogen niet zo hoog worden vastgesteld, dat sprake is van een heffing die in de Mienskip als onacceptabel wordt beschouwd.

De beleidskeuzes die ten grondslag liggen aan de huidige legesverordening zijn:

- de gebruiker (aanvrager of degene waarvoor de aanvraag wordt gedaan) betaalt;
- de tarieven zijn maximaal kostendekkend;
- de tarieven zijn maatschappelijk acceptabel voor de Mienskip;
- de tarieven zijn redelijk en billijk;
- kruissubsidiëring wordt zoveel mogelijk vermeden;
- de heffing van leges voldoet aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.

De provincie Fryslân heeft de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving gemandateerd aan twee omgevingsdiensten, de Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) en de Omgevingsdienst Groningen (ODG). Met hen zijn afspraken gemaakt over de uit te voeren werkzaamheden in het Vergunning, Toezicht en Handhaving domein (VTH -domein). Daarnaast wordt de behandeling van de aanvraag schadevergoeding Faunafonds uitgevoerd door BIJ12.

3.3 *Kwijtscheldingsbeleid*

Voor de invordering van leges bestaat er geen mogelijkheid tot kwijtschelding. Wel is er in de Legesverordening een artikel opgenomen voor teruggaaf en kent de verordening een zogenaamde hardheidsclausule. Dit geeft het college van Gedeputeerde Staten de mogelijkheid af te wijken van de verordening, gelet op het belang van een doelmatige en evenwichtige heffing van leges.

3.4 *Tarieventabel*

De tarieventabel 2023 behorende bij de Legesverordening 2019 kent 3 rubrieken: A, B en C.

In rubriek A van de tarieventabel staan de tarieven voor het verstrekken van kopieën van provinciale stukken. Bestuursdocumenten, zoals begrotingen en jaarstukken, zijn zonder kosten te raadplegen via de provinciale website.

In rubriek B van de tarieventabel staan de vergunningen en ontheffingen voor wegen, vaarwegen, grondwater, ontgrondingen, Wet natuurbescherming en wadlopen.

Tenslotte worden in rubriek C alle omgevingsvergunningen vermeld.

In de begroting zijn de volgende baten opgenomen:

Bron: Key2Financiën. De begroting en de indeling van de legesinkomsten is gebaseerd op de situatie voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet.

Onderwerp	2023	2024	2025	2026	2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>					
Grondwaterwet	1	1	1	1	1
Legaliseren PAS-melders	16	222	222	0	0
Ontgrondingenwet	86	86	86	86	86
Provinciale vaarwegen	29	29	29	29	29
Wabo	78	78	78	78	78
Wadlopen	2	2	2	2	2
Wegen algemeen	59	59	59	59	59
Wet natuurbescherming	205	205	205	205	205
Totaal	475	681	681	459	459

Toelichting

Sinds de vaststelling van de laatste Nota actualisatie legesverordening in 2018 zijn er diverse ontwikkelingen geweest. De belangrijkste ontwikkeling is de invoering van de Omgevingswet en de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen per 1 januari 2024.

De Omgevingswet staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving. De nieuwe wet zorgt voor minder en overzichtelijkere regels, een samenhangende benadering van de leefomgeving, ruimte voor lokaal maatwerk en betere en snellere besluitvorming. De Omgevingswet bundelt wetgeving en regels voor ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water. Daarmee vormt de wet de basis voor de samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving.

Via de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen (Wkb) beoogt de overheid de kwaliteit op toezicht en controle in de bouw te borgen. Deze wet zal de datum van inwerkingtreding van de Omgevingswet volgen.

Onder de Omgevingswet wordt het mogelijk om te heffen over milieubelastende activiteiten. Tot op heden was het heffen van leges voor milieuvergunningen niet toegestaan. De reden voor het opheffen van het verbod is dat er gestreefd wordt naar integratie en uniformering en dat het milieu niet meer wordt gezien als onderscheidend criterium omdat ook bij andere vergunningen sprake kan zijn van milieuaspecten. Door de komst van de Omgevingswet is straks sprake van een integrale omgevingsvergunning waarbij op alle onderdelen van de vergunning leges kunnen worden geheven. Nu de nieuwe wet het legesverbod voor milieuvergunningen schrapt, ligt het voor de hand hiervoor leges te gaan heffen vanuit het uniformiteitsprincipe. In aansluiting op de landelijke lijn zal een voorstel aan Provinciale Staten worden gedaan om in de tarieventabel 2024 een heffing voor milieubelastende activiteiten op te nemen.

Gevolgen voor de begroting 2024

Indien Provinciale Staten de Legesverordening 2024 met bijbehorende tarieventabel vaststellen, zal dit gevolgen hebben voor de (geraamde) legesinkomsten voor 2024. Er zullen dan namelijk leges voor een vergunningaanvraag voor milieubelastende activiteiten geheven gaan worden.

Als de vergunningenproducten van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) nu worden vertaald naar de verschillende mba's onder de Omgevingswet, met bijbehorende legestarieven in 2024, wordt een bedrag van € 243.500 aan extra legesinkomsten geraamd.

Daarnaast is voor omgevingsplanactiviteiten en bouwactiviteiten, alsmede voor ontgrondingsactiviteiten gekeken naar de gerealiseerde legesinkomsten van de afgelopen jaren. Op basis van dit langjarige gemiddelde is een voorstel gedaan voor aanpassing van de geraamde baten in de provinciale begroting. Dit resulteert in een verwachte toename voor legesinkomsten voor bouwactiviteiten (€ 29.200) en een verwachte daling in legesinkomsten voor ontgrondingsactiviteiten (€ 38.500).

Voor aanvragen voor een vergunning/ontheffing voor milieubelastende activiteiten, bouwactiviteiten en omgevingsplanactiviteiten en ontgrondingsactiviteiten geldt een publicatieplicht en worden kosten gemaakt voor papieren publicaties (€ 145.600). Hier staan geen legesinkomsten tegenover. Dit is gelegen in het feit dat aanvragen en verleende vergunningen/ontheffingen digitaal dienen te worden gepubliceerd. Een papieren publicatie is een aanvullende keuze van de provincie Fryslân. De kosten hiervan mogen niet worden opgenomen in het legestartief.

De bovenstaande wijzingen zullen in een apart voorstel tot een begrotingswijziging worden voorgelegd aan Provinciale Staten.

Paragraaf 2.

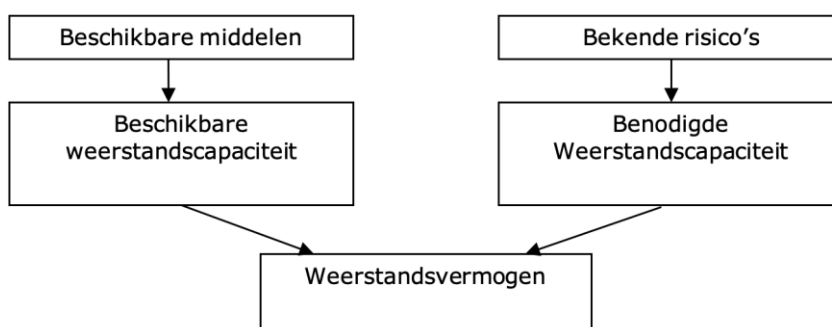
Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt of de provincie het beleid moet wijzigen.

In de nota Nota Weerstandsvermogen is het beleid rond weerstandsvermogen geformuleerd. De nota geeft de methodiek en berekeningswijze van de afzonderlijke delen van het weerstandsvermogen aan, evenals de norm voor het gewenste niveau van het weerstandsvermogen.

In deze paragraaf komen de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit aan de orde. Hieruit volgt het weerstandsvermogen van onze provincie. Daarna worden de risico's behandeld. Tot slot is de verplichte set van vijf financiële kengetallen opgenomen.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit. In onderstaand schema is dit schematisch weergegeven.

In het vervolg van deze paragraaf is de

nadere toelichting en onderbouwing van de bedragen opgenomen.

1 - Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit is de optelsom van alle elementen uit de provinciale financiële huishouding die we daadwerkelijk kunnen inzetten om onvoorziene, niet begrote kosten te dekken. Deze elementen behoren alleen tot de weerstandscapaciteit als hierdoor de continuïteit van het bestaande beleid niet wordt aangetast. Bovendien mag er niet al een bestemming aan gegeven zijn.

De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit:

- reserves waar geen claim op rust. Dit zijn de reserves ná verwerking van vastgestelde beleidsverplichtingen, uitgesplitst in algemene en bestemmingsreserves;
- stille reserves. Vanwege de aard van deze reserves worden ze bij voorbaat niet gekwantificeerd, maar als p.m.-post opgenomen;
- onbenutte belastingcapaciteit. Deze kent een structureel karakter in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit.

Hieronder is de beschikbare weerstandscapaciteit ten opzichte van weerstandscapaciteit zoals berekend in de jaarstukken 2022 weergegeven.

Beschikbare weerstandscapaciteit

Type beschikbare weerstandscapaciteit Bedragen x € 1.000,-	31-12-2022 (jaarrekening 2022)	1-1-2024 (begroting 2024)
Reserves:		
Algemene reserve	10.000	10.000
Algemene reserve, vrij aanwendbaar (VAR)	167.400	42.400
Bestemmingsreserves	233.600	207.900
Stille reserves	-	-
Onbenutte belastingcapaciteit	26.300	30.200
Totaal beschikbare weerstandscapaciteit	437.300	290.500
Waarvan:		
Structureel	26.300	30.200
Incidenteel	411.000	260.300

Reserves

De reserves van de provincie Fryslân worden op kasbasis eind 2023 geraamd op € 809 mln. Er rusten op deze reserves echter vastgestelde beleidsverplichtingen: verplichtingen die zijn vastgesteld door Provinciale Staten via begrotingen en begrotingswijzigingen. Voor de bepaling of de reserves in aanmerking komen voor de beschikbare weerstandscapaciteit moeten deze verplichtingen in mindering worden gebracht op de stand van de reserve. Hieronder wordt de stand van de reserves eind 2023 aangegeven zowel op kasbasis als op transactiebasis.

Reserves: Bedragen x € 1.000,-	Saldo op kasbasis Eind 2023	Saldo op transactiebasis
Algemene reserve		
Basisreserve	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve	177.015	42.412
<i>Subtotaal algemene reserve</i>	<i>187.015</i>	<i>52.412</i>
Bestemmingsreserves		
Fractieondersteuning	345	-
Reserve De Nieuwe Afsluitdijk	17.815	-
Investering eigendom derden	31.030	-
Groot onderhoud Wegen	16.548	-
Groot onderhoud Water	19.545	-
Groot onderhoud Gebouwen	1.704	-
Spaarverlof	419	-
Natuurpact 2014	38.979	-
Aankoop natuurterreinen (fase 1)	3.982	-
Generatiepact	380	-
Reserve weerstandrisico	100.000	100.000
Reserve risicobuffer	100.026	104.854
Breed cofinancieringsbudget	30.594	-
Afwaardering aandelenkapitaal windpark Fryslân	2.000	-
Reserves Windpark Fryslân	7.312	-
Risicoreserve lening herstelplan Thialf	942	942
Rente kapitaalverstrekking Alliander	3.269	2.115
Risicoreserve strategische grondvoorraad	1.200	-
Dekkingsreserve kapitaallasten	177.852	-
Beklemd reserves verstrekte subsidies	2.000	-

Reserves:	Saldo op kasbasis	Saldo op transactiebasis
Bedragen x € 1.000,-	Eind 2023	
Tijdelijke budgetten categorie A	41.470	-
Tijdelijke budgetten categorie B	24.639	-
<i>Subtotaal bestemmingsreserves</i>	<i>622.050</i>	<i>207.910</i>
Totaal	809.065	260.322

Toelichting

Algemene reserve

De algemene reserve is opgebouwd van uit een basisreserve van € 10 mln. en de vrij aanwendbare reserve. De stand van de vrij aanwendbare reserve is conform het financieel kader opgenomen, stand einde begrotingsperiode (2027). Hierbij is rekening gehouden met een minimale stand van de VAR van € 10 mln. Zie hoofdstuk 3 Financiële begroting.

Bestemmingsreserves

- De reserve fractieondersteuning is gevormd om nog beschikbare middelen aan het einde van het jaar in de toekomst in te kunnen zetten voor de fracties.
- De reserve De Nieuwe Afsluitdijk is bestemd voor projecten Afsluitdijk.
- De reserve investeringen in eigendom van derden is bedoeld voor onze bijdrage in projecten die niet in eigendom zijn van de provincie.
- Met de reserves groot onderhoud wegen, water en gebouwen worden de eventuele meer- of minderkosten van het groot onderhoud aan wegen, water en gebouwen verrekend. Dit zijn drie reserves die onderling niet uitwisselbaar zijn.
- De reserve spaarverlof betreft een reservering ter dekking van het gekochte maar nog niet opgenomen verlof door personeel.
- De reserve natuurpact zal de komende jaren worden ingezet voor de uitvoering van dit natuurpact.
- De reserve aankoop natuurterreinen (fase 1) zal worden ingezet voor de aankoop van natuurterreinen.
- De reserve generatiepact is bedoeld voor de dekking van de toekomstige lasten van personeel dat deelneemt aan het generatiepact.
- De weerstandsbuiter is bedoeld voor het opvangen van het risico zoals berekend in de stresstest.
- De risicobuffer is bedoeld voor het opvangen van het risico van de uitgezette en nog uit te zetten revolverende middelen.
- De reserve breed co-financieringsbudget creëert voor de cofinancieringsbudgetten meer flexibiliteit in de begroting en is volledig belegd.
- Reserves Windpark Fryslân: het saldo op kasbasis is de reserve die is gevormd uit de opbrengst van het deelnemen in en financieren van Windpark Fryslân Holding BV (WPF) via Fryslân Hurde Wyn BV. De reserve WPF) bestaat uit meerdere onderdelen. Eén onderdeel wordt gevormd om richting einde van de exploitatiefase ons aandelenkapitaal (€ 20 mln.) af te kunnen waarden. Op basis van de voorzichtige businesscase scenario wordt ingeschat dat er vanaf 2022 gemiddeld jaarlijks € 6 mln. aan rente en dividend binnenkomt. Daarvan gaan we jaarlijks € 1 mln. (20 jaar) toevoegen aan deze reserve. Conform besluitvorming van PS wordt € 1,67 mln. bestemd voor duurzaamheid en € 1,67 mln. bestemd voor ambitieagenda IJsselmeer. Omdat hier een expliciete bestemming aan gekoppeld is, zijn deze onderdelen op transactiebasis nul. De overige € 1,67 mln. aan rendement komt ten gunste van de algemene middelen. Dit is volgens PS besluit op 26 februari 2020. In het bestuursakkoord 2023-2027 is opgenomen dat voortaan het jaarlijks dividend hoger dan € 6 miljoen ook toegevoegd wordt aan de algemene middelen. Het hogere rendement van de afgelopen jaren en de eerder ontvangen rente tijdens de bouw zijn als volgt ingezet: tweetal amendementen PS 26 januari 2023. Het betreft het beschikbaar stellen voor middelen voor 'isoleren van koopwoningen minima' (€ 5 mln.) en 'verduurzaming gemeenschapsvoorzieningen' (€ 5 mln.). Het resterende saldo is bij het bestuursakkoord 2023-2027 toegevoegd aan de algemene middelen.

- Op 30 juni 2021 hebben Provinciale Staten besloten tot vorming van de reserve lening herstelplan Thialf. Deze reserve is bedoeld ter dekking van de eventueel te vormen risicovoorziening voor de verstrekte lening herstelplan Thialf.
- De staten hebben middels een motie besloten tot het reserveren van de rente op de kapitaalverstrekking Alliander ter dekking van mogelijk lager dividend in de toekomst. Een deel van deze reserve wordt meegenomen in de stresstest als dekking voor een lager verwacht rendement in 2025 (€ 7,5 mln.). Op transactiebasis resteert eind 2027 nog een bedrag van € 2,1 mln. dat kan worden ingezet als weerstandscapaciteit.
- Vanuit de risicoreserve strategische grondvoorraad zal bij een negatieve marktprijzontwikkeling van de aankopen strategische gronden een risicovoorziening strategische grondvoorraad worden gevormd.
- De dekkingsreserve kapitaallasten wordt de komende jaren ingezet om de afschrijvingslasten van infrastructurele projecten die éénmalig gefinancierd zijn af te dekken.
- De bekleemde reserve verstrekte subsidies is in 2020 gevormd naar aanleiding van de stelselwijziging lastneming subsidie en is volledig belegd.
- De reserves van de tijdelijke budgetten categorie A en B zijn volledig belegd.

Stille reserves

Stille reserves zijn de meeropbrengsten van direct verkoopbare activa, waarvan de verkoopwaarde hoger is dan de boekwaarde. Bij de provincie Fryslân gaat het om stille reserves op de dienstwoningen, gronden en deelnemingen. Naast enkele kleine deelnemingen zijn het aandeelhouderschap van Alliander, Windpark Fryslân, en Vitens onze grootste deelnemingen.

Stille reserves maken slechts deel uit van de beschikbare weerstandscapaciteit als het betreffende activum op korte termijn (binnen één jaar) verkoopbaar is én verkoop de taakuitoefening van de provincie niet aantast.

De stille reserves worden bij voorbaat niet gekwantificeerd. Mocht de beschikbare weerstandscapaciteit niet toereikend zijn om de risico's op te vangen, dan worden de stille reserves wél betrokken om de afweging te maken of de beschikbare weerstandscapaciteit moet worden aangevuld

Onbenutte belastingcapaciteit

Jaarlijks stelt het rijk het maximaal toegestane niveau van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting vast. Dit wettelijke maximum gaat in op 1 januari van het volgende belastingjaar. Het verschil tussen het maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de vrije of onbenutte belastingcapaciteit. Zie paragraaf 1 Provinciale heffingen.

De onbenutte belastingcapaciteit is structureel omdat deze potentiële opbrengst zich in beginsel elk jaar voordoet. Dit in tegenstelling tot een reserve die na aanwending is verdwenen.

2 – Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit is de optelsom van alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen. Het gaat hierbij om risico's die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie. Een risico heeft voor de provincie een materiële betekenis als die meer bedraagt dan € 50.000,-. Dit lijkt een laag bedrag, maar moet gezien worden als een grens om een risico te identificeren.

Nettorisico

De risico's die relevant zijn voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit kunnen niet op een andere manier worden ondervangen. De reguliere risico's die zich regelmatig voordoen en die meestal vrij goed meetbaar zijn, behoren hier niet toe. Voor deze risico's kan de provincie verzekeringen afsluiten of voorzieningen vormen. Ook kunnen risico's worden beperkt met beheersmaatregelen, zoals budgetafspraken en versobering of temporisering van investeringsprojecten bij stijgende prijzen. Voor de bepaling van de benodigde weerstandscapaciteit is dan ook het nettorisico van toepassing. Dit zijn de risico's na aftrek van voorzieningen, beheersmaatregelen, enz.

Deze risico's worden zo goed mogelijk benaderd op basis van schattingen. Zie hiervoor onderdeel 5 van deze paragraaf. Omdat risico's per definitie niet zijn te kwantificeren, gaat het om grove schattingen.

Bij het 'kwantificeren' wordt onderscheid gemaakt tussen risico's met eenmalige gevolgen en risico's met structurele gevolgen. Voor de bepaling van de verwachte impact van een risico met een structureel gevolg, wordt een tijdsperspectief aangehouden van twee jaar. Dit risico wordt vermenigvuldigd met de factor twee. Binnen een reactietijd van twee jaar moet het risico geminimaliseerd kunnen worden door het

bijsturen of aanpassen van het beleid. Of het risico wordt opgevangen binnen de (reguliere) exploitatie.

De verwachte impact van de incidentele en structurele risico's wordt berekend door het nettorisico te vermenigvuldigen met de kans dat het risico zich voordoet. Deze kans is een grove schatting.

Stresstest

Jaarlijks voeren we een 'stresstest' bij de kadernota uit. Deze stresstest geeft een inzicht in de verwachte gevolgen van exogene risico's op de financiële positie van de provincie. Exogene risico's zijn variabelen die van grote invloed kunnen zijn op de financiële positie van de provincie, maar niet in eerste instantie door de provincie zelf te beïnvloeden zijn.

Voor de exogene risico's worden drie scenario's in beeld gebracht. Ten opzicht van het gekozen (reële) scenario bij het opstellen van de begroting wordt daarnaast een somber en een midden scenario uitgewerkt. Het resultaat van het sombere scenario, waarin de exogene variabelen zich negatief ontwikkelen, wordt meegenomen in de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit.

Benodigde weerstandscapaciteit

In onderdeel 5 worden de onderstaande risico's nader toegelicht.

Pogramma	Omschrijving risico's	Nettorisico (afgerond) Bedragen x € 1.000,-	Kans - %	Incidenteel (afgerond) Bedragen x € 1.000,-
2	OV concessies	PM	PM	-
3	Negatieve waarde afvalbedrijven	12.700	10%	1.200
3	Respressieve handhaving	5.000	2%	100
3	Onvoldoende overheidstoezicht	35.000	4%	1.400
3	Vergunningverlening en toezicht	35.000	1%	400
7	Verstrekke leningen, borgstellingen en deelnemingen*)	4.200	1%	-
7	Revolverende middelen uitgezet	283.900	31%	88.600
Div.	Verbonden partijen	126.600	0%	-
Div.	Juridische procedures	5.900	18%	1.100
Div.	Informatiebeveiliging en privacy	28.000	4%	1.200
	<i>Subtotaal risico's (afgerond)</i>			<i>94.000</i>
	Stresstest begroting 2024			131.400
	Benodigde weerstandscapaciteit (afgerond)			225.400

*) niet opgenomen bij verbonden partijen

3 - Weerstandsvermogen

Hieronder volgt een samenvatting en de conclusie/uitkomst van het weerstandsvermogen van de provincie Fryslân.

Samenvatting

Weerstandsvermogen Bedragen x € 1.000,-	Jaarstukken 2022	Begroting 2024
Benodigde weerstandscapaciteit (A)	263.700	225.400
Beschikbare weerstandscapaciteit (B)	437.400	290.500
Weerstandsvermogen B/A (ratio)	1,7	1,3
Weerstandsvermogen B - A	173.700	65.100
Weerstandsvermogen exclusief onbenutte belastingcapaciteit (C)	411.100	260.300
Weerstandsvermogen C/A (ratio)	1,6	1,2
Weerstandsvermogen C - A	147.400	34.900

Toelichting weerstandsvermogen

De benodigde weerstandscapaciteit eind 2023 is ten opzichte van de jaarstukken 2022 afgenomen vanwege een aanpassing van het sombere scenario van de stresstest. Met name de eventuele nadelige gevolgen van de actualisatie van het verdeelmodel provinciefonds zijn lager ingeschat. Omdat er in het financieel kader is uitgegaan van een toename van de inkomsten, is hier voorzichtigheidshalve nog wel een afslag op gedaan in de stresstest. Echter dit gekapitaliseerde risico is lager dan bij de jaarstukken 2022 omdat er destijds nog vanuit werd gegaan dat de inkomsten juist zouden dalen.

De beschikbare weerstandscapaciteit is eveneens afgenomen ten opzichte van eind 2022. Dat is met name het gevolg van de extra lasten die samenhangen met de plannen uit het Bestuursakkoord. Hierdoor is de Vrij Aanwenbare Reserve (VAR) afgenomen.

Per saldo is de ratio weerstandsvermogen excl. de onbenutte belastingcapaciteit (1,2) gedaald ten opzichte van de ratio per 31 december 2022 (1,6). Hiermee zakt de weerstandsratio onder de bandbreedte van 1,4 - 2,0 (ruim voldoende) die in de nota weerstandsvermogen is opgenomen. Bij het coalitieonderhandelingen is hiervoor bewust gekozen en is hierover het volgende opgenomen in het Bestuursakkoord.

"Financieel zoeken wij de balans tussen wat wij nodig hebben voor de toekomst en wat wij nu kunnen besteden. Om te kunnen investeren, accepteren wij tijdelijk dat wij het bedrag verlagen dat nodig is om risico's op te vangen. Deze zogeheten weerstandsnorm brengen wij van 'ruim voldoende' naar 'voldoende'. Onze ambitie is om deze tijdens de rit terug te brengen naar ruim voldoende. Hiervoor maken wij een plan."

4 - Mutaties risico's

Hieronder staan de mutaties ten opzichte van de risico's zoals gepresenteerd in de jaarstukken 2022.

Gewijzigde risico's:

Inhoudelijk zijn de risico's conform de weerstandsparagraaf in de jaarstukken 2022. Wel is de inschatting van de omvang en kans voor een aantal risico's aangepast waardoor sprake is van een afname van de benodigde weerstandscapaciteit, van € 263,7 mln. (jaarstukken 2022) naar € 225,4 mln. (begroting 2024). Belangrijkste oorzaak is de afname van de het sombere scenario van de stresstest. In de scenario's voor de stresstest zijn enerzijds de risico's met betrekking tot de nadelige effecten van de actualisatie van het verdeelmodel, en de financiële risico's rondom cofinanciering lager ingeschat dan in de berekening van vorig jaar. Hier tegenover staat dat wij in de stresstest anticiperen op een situatie waarin de provincie met het oog op de geplande investeringen geld moet lenen en er in tegenstelling tot de huidige situatie sprake is van rentelasten.

5 - De risico's

In de onderstaande tabel staat een toelichting op de risico's.

Actuele risico's

<p>Negatieve waarden afvalbedrijven</p> <p>De provincie verleent omgevingsvergunningen, voor bedrijven waarvoor GS het bevoegd gezag is, aan andere bedrijven die afval bewerken, verwerken en/of opslaan.</p> <p>Voor het bepalen van het actuele risico is over 2022 per afvalverwerker de kans waarop het netto risico zich voordoet bepaald. Het risicobedrag op basis van dit onderzoek bedraagt € 1,2 mln. (voor 41 bedrijven, max. € 12,7 mln., kans 9,7%).</p> <p>Het risicopercentage is gebaseerd op een combinatie van een inschatting van de financiële impact van de negatieve waarde van het afval en een inschatting van de financiële positie waarin een bedrijf verkeert a.h.v. financiële jaarverslagen.</p>	Omgeving	Max. € 12,7 mln. Kans: 9,7%
---	----------	--------------------------------

<p>Het netto risico omvat de kosten voor het verwerken van het resterende afval door de provincie als de afvalverwerker wegens faillissement en/of calamiteiten niet meer kan voldoen aan de in de vergunning gestelde voorwaarden. In deze berekening staat het netto risico gelijk aan de gemiddelde marktwaarde van de negatieve afvalwaarde.</p> <p>Onder de Omgevingswet kan de provincie voor majeure risico bedrijven en mogelijk de afvalbedrijven in een omgevingsvergunning voorschriften opnemen die de vergunninghouder verplichten tot financiële zekerheidstelling.</p> <p>Voor de risicobedrijven geldt een algehele verplichting (MOET-bepaling) en voor afvalbedrijven een bevoegdheid om FiZe te eisen (KAN-bepaling). De omgevingswet wordt per 1-1-2024 van kracht. Het aanpassen van de bestaande vergunningen zal dan nog ruim 4 à 5 jaar in beslag nemen.</p>		
<p>Repressieve handhaving Op grond van een aantal milieuwetten is de provincie verantwoordelijk voor handhaving bij bepaalde categorieën van inrichtingen. Bij deze handhaving is incidenteel bestuursdwang nodig zonder dat financiële verrekening is verzekerd.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 10 mln. Kans: 2%
<p>Onvoldoende overheidstoezicht Hoewel bedrijven en saneerders zelf verantwoordelijk zijn en blijven voor het voldoen aan de betreffende milieuregelgeving, kan de provincie te maken krijgen met claims vanwege uitgesteld of onvoldoende toezicht. Uit jurisprudentie blijkt dat de overheid onder omstandigheden aansprakelijk kan zijn indien er onvoldoende toezicht is gehouden op naleving van regelgeving.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 4%
<p>Vergunningverlening & toezicht Bij vergunningverlening bestaan er risico's dat er onterecht (dan wel onvolledig, niet doelmatig of niet tijdig) vergunningen en dergelijke worden verleend, gewijzigd of geweigerd. Daarnaast kunnen er financiële gevolgen voor bedrijven of derden ontstaan als gevolg van termijnoverschrijdingen bij het aanvragen van vergunningen waar de provincie aansprakelijk voor kan worden gesteld. Ook kan gedacht worden aan financiële gevolgen van het niet correct tot stand komen van een handhavingsbesluit of rechtsongelijkheid bij toezicht.</p>	Omgeving	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 1%
<p>Europese programma's Overcommittering EFRO/EZ, Interreg en POP3. Het is een bekend verschijnsel dat de bedragen uit een subsidieaanvraag van een project hoger zijn dan de</p>	Verschillende programma's	p.m.

<p>bedragen uit het afrekeningsverzoek. Dit leidt dan tot vrijval van cofinancieringsmiddelen. Om te voorkomen dat Europese middelen terugvloeien, wordt zowel door het SNN als door de provincie tot overcommittering van de beschikbare middelen overgegaan. In de loop der jaren zijn ervaringscijfers beschikbaar gekomen (10 tot 15% vrijval). De provincie blijft met de gepleegde overcommittering van 10% beneden dat percentage. De vrijval die ontstaat bij de eindafrekening van de projecten, wordt aangewend ter dekking van de overcommitteringsruimte.</p>		
<p>Verstreckte leningen, borgstellingen en deelnemingen Wanneer de begunstigde van een borgstelling of de ontvanger van een verstreckte geldlening niet aan zijn verplichtingen voldoet, komen de eventuele lasten voor de provincie. De deelnemingen en verstreckte geldleningen zijn van dien aard dat het risico gering is. Voor die enkele keer dat de provincie naar eigen inschatting wel enig risico loopt, is een voorziening getroffen. De risico's van de huidige gewaarborgde geldleningen zijn gering. Indien de provincie naar eigen inschatting wel een verhoogd risico loopt, wordt een voorziening getroffen. Medio 2023 staat de provincie borg voor € 8,5 mln.</p>	<p>Algemene dekkingsmiddelen</p>	<p>Max. € 8,5 mln. Kans: 1%</p>
<p>Revolverende middelen uitgezet In paragraaf 4 Financieringen is opgenomen welke revolverende middelen zijn uitgezet door de provincie. Voor de begroting 2024 bedraagt het bedrag waarover de provincie risico loopt € 283,9 mln.. Dit is incl. een raming van nog uit te zetten middelen.</p>	<p>Algemene dekkingsmiddelen</p>	<p>€ 283,9 mln. Kans 31,2%</p>
<p>Verbonden partijen In paragraaf 5 Verbonden partijen is aangegeven welk risico de provincie loopt. Voor de begroting 2024 bedraagt het bedrag waarover de provincie risico loopt € 126,6 mln.</p>	<p>Verskillende programma's</p>	<p>€ 126,6 mln. Kans: 0%</p>
<p>Juridische procedures Hieronder vallen de nog lopende juridische procedures van derden tegen de provincie. Gelet op de onderliggende risico's komt het risicopercentage uit op gemiddeld 18%. Onderstaand is een overzicht (geanonimiseerd en getotaliseerd) opgenomen.</p>	<p>Verskillende programma's</p>	<p>€ 5,9 mln. Kans: 18%</p>
<p>Informatieveiligheid en privacy De algemene verordening gegevensbescherming (AVG) vraagt van organisaties dat zij zorgvuldig omgaan met de verwerking van persoonsgegevens. In deze verordening staat dat de Autoriteit Persoonsgegevens</p>	<p>Verskillende programma's</p>	<p>Max. (boete) € 20 mln. Kans: 1%</p>

<p>boetes mag geven tot een maximum van € 20 miljoen of maximaal 4% van de jaaromzet.</p> <p>Het risico bestaat dat door het onzorgvuldig omgaan met persoonsgegevens of het niet tijdig melden van datalekken de provincie (een) boete(s) kan krijgen van de Autoriteit Persoonsgegevens.</p> <p>Wij trachten dit risico te beheersen door gebruik te maken van een continue proces van verbetering rondom informatieveiligheid en privacy waardoor nieuwe risico's tijdig kunnen worden gesignaleerd en aanvullende beheersmaatregelen kunnen worden getroffen.</p> <p>Onze samenleving is sterk gedigitaliseerd. Er bestaan amper nog processen zonder digitale ondersteuning. Overheid en burgers maken allemaal veelvuldig gebruik van digitale processen en kunnen niet zonder. De bescherming van deze processen en informatie gaat is breder dan alleen persoonsgegevens en ook de kans op schade kan zich op andere vlakken manifesteren, zeker in de huidige (geo)politieke situatie.</p> <p>Mogelijke risico: de provincie wordt slachtoffer een hack waardoor informatie wordt vernietigd of ontoegankelijk wordt gemaakt. De processen kunnen hierdoor geen doorgang hebben en er is sprake van significante herstelkosten. De kosten van een hack waarbij criminelen binnendringen in de fysieke infrastructuur van de provincie, met mogelijk fysieke schade en imago schade, wordt geraamd op € 100.000,- tot € 8 mln.</p>		<p>Max. (schade) € 8 mln. Kans: 12%</p>
<p>OV concessies en Corona</p> <p>Corona heeft een grote financiële impact op het OV. Voor 2020, 2021 en 2022 had het Rijk een beschikbaarheidsvergoeding in het leven geroepen. Vervoerders kregen met deze regeling van het Rijk tot maximaal 95% van hun kosten gedekt. De financiële vooruitzichten voor het OV zijn onverminderd zorgwekkend wegens het achterblijven van het aantal reizigers en het personeelstekort als gevolg van corona gerelateerd ziekteverzuim. Om het OV ook in 2023 te ondersteunen heeft het Rijk een transitievergoeding in het leven geroepen. Decentrale overheden waaronder de provincie Fryslân en vervoerders lobbyen bij het Rijk om financiële ondersteuning voor na 2023. Onderdeel lobby is afzien van voorgenomen bezuiniging van het Rijk op de OV studentenkaart. Door bezuiniging dreigen vervoerders een deel van hun opbrengsten te verliezen. Voor alleen het busvervoer in Fryslân: ca. € 4 mln. Dat betekent bezuinigen op het OV of compenseren weggevallen opbrengsten door de provincie.</p>	<p>Infrastructuur</p>	<p>p.m.</p>

Begroting 2024				
Overzicht juridische procedures t.b.v. paragraaf weerstandsvermogen				
<p>Toelichting: Per procedure is in afstemmen met materiedeskundigen (waaronder advocaat van de provincie) een schatting gemaakt van de minimale en maximale financiële impact. Daarbij is tevens een schatting gemaakt van de kans dat de procedure daadwerkelijk leidt tot een uitstroom van middelen. Door de vermenigvuldiging van bedrag x kans is het risico gekapitaliseerd.</p> <p>Vanwege de AVG is de lijst met juridische procedures 'geanonimiseerd' (geen namen, alleen het onderwerp). Ook is alleen het totaal bedrag inzichtelijk gemaakt, en dus niet op regelniveau. Bij de dienst is een onderbouwing aanwezig van zowel de berekening als inhoudelijke toelichting per procedure.</p>				
Juridische procedure	Minimum	Maximum	Kans	Bedrag
Programma 6: Bedrijfsvoering				
Dispuut faillissementsaanvraag				
Programma 2: Infrastructuur				
Nadeelcompensatie en compensatie kabels en leidingen				
Vergunningverlening bovenmaatse schepen				
Nadeelcompensatie plaatsing damwand				
Programma 3: Omgeving				
Aansprakelijkheidstelling i.v.m. verkoop woning				
Ontgrondingsvergunning - aansprakelijkheidsstelling				
Te laat verlenen vergunning				
Mogelijke schadeclaim als uitvloeisel van opkoopregeling				
Totaal financieel risico	-	5.880.000	18,1%	1.065.000

6 - Financiële kengetallen

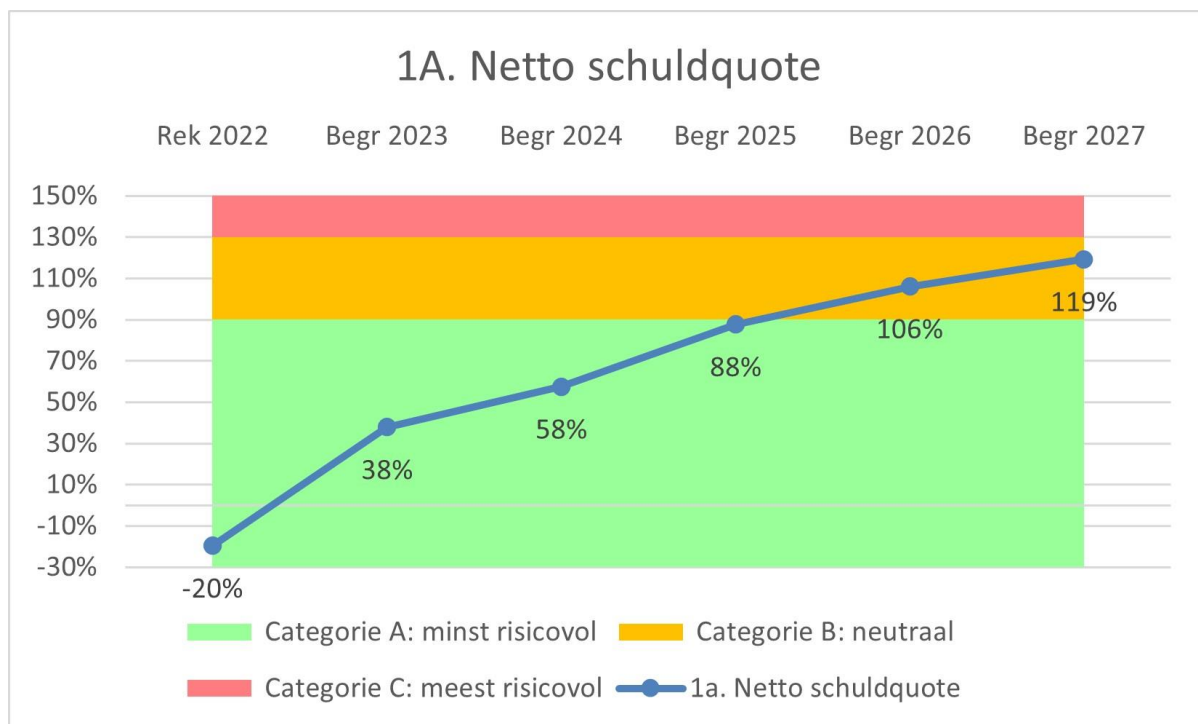
Met ingang van de begroting 2016 is in de BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van vijf verplichte financiële kengetallen opgenomen moet worden voorzien van een toelichting. Voor statenleden is het van belang dat ze de betekenis van de kengetallen begrijpen en inzicht krijgen in de financiële positie van hun provincie. Een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie is daarvoor essentieel. Daarbij is het ook relevant om inzicht te hebben in de ontwikkeling van de kengetallen over de jaren heen.

Meerjarig ziet het beeld er vanaf 2022 als volg uit:

Scores kengetallen Begroting 2024	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
1a. Netto schuldquote	-20%	38%	58%	88%	106%	119%
1b. Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen	-107%	-44%	-13%	10%	24%	38%
2. Solvabiliteitsratio	76%	75%	71%	63%	59%	55%
3. Kengetal grondexploitatie	1%	2%	0%	0%	0%	0%
4. Kengetal structurele exploitatieruimte	7%	13%	8%	9%	5%	3%
5. Belastingcapaciteit: Opcenten MRB	103,9%	102,7%	102,1%	102,1%	102,1%	102,1%

A. Netto schuldquote

De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

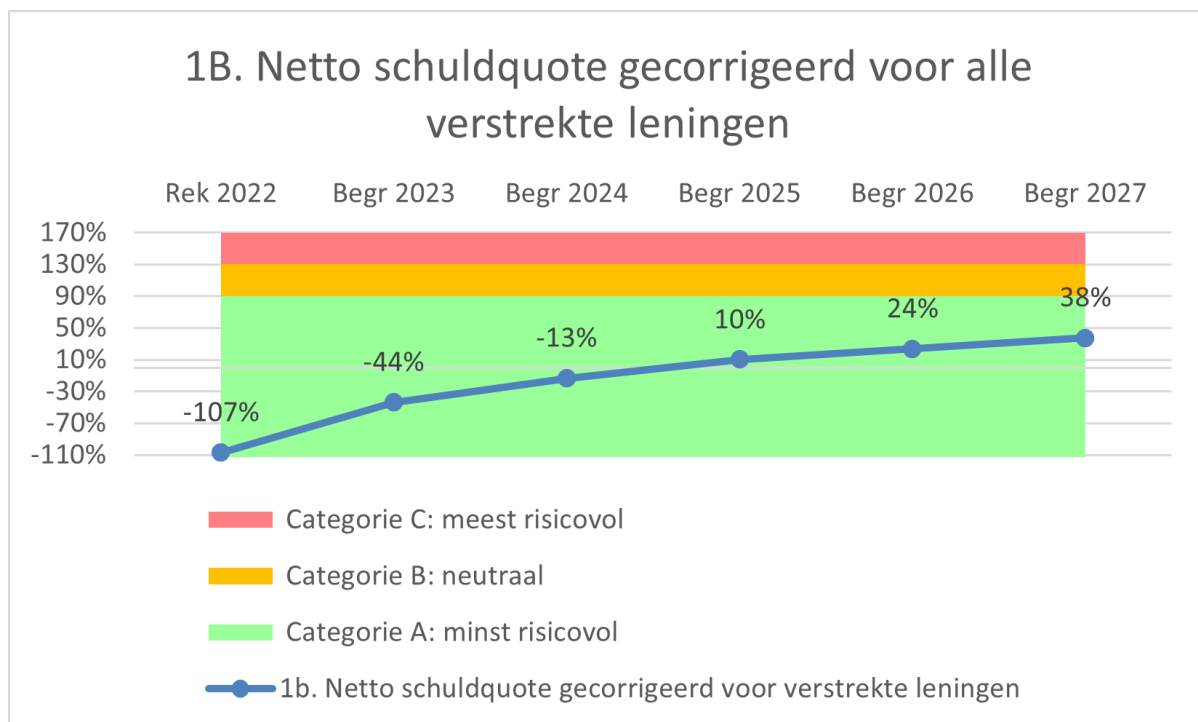

Toelichting

Bij een negatieve schuldquote is er geen sprake van een schuldenlast, maar een overschot aan middelen. Er wordt, anders dan in de grafiek weergegeven, verwacht dat de schuldquote langer negatief zal blijven en er langer een overschot aan middelen zal zijn. Er wordt verwacht dat een deel van de uitgaven later in de tijd of slechts ten dele zal plaatsvinden. Bij een positieve schuldquote is er wel sprake van een schuldenlast.

1B. Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van het verstrekken van leningen uit hoofde van de publieke taak wordt de netto schuldquote ook inclusief doorgeleende gelden weergegeven. Op die manier wordt in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen (vanuit de publieke taak) is en wat dit betekent voor de schuldquote.

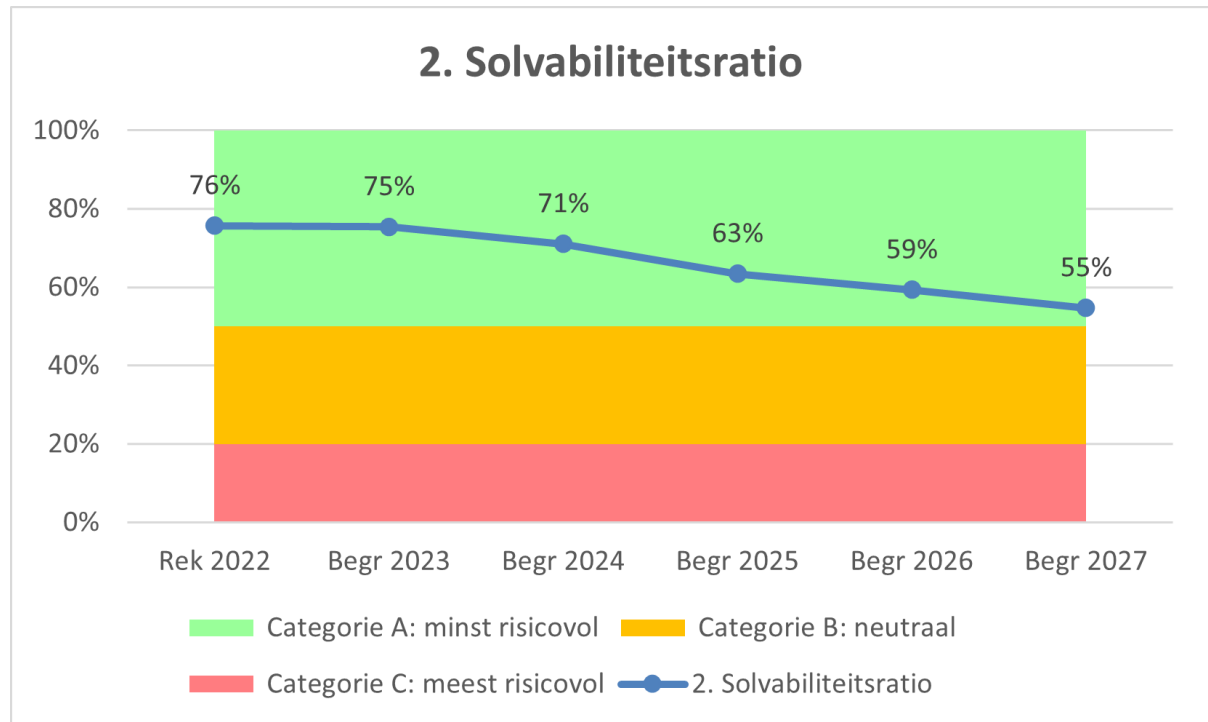
Toelichting

Bij een negatieve schuldquote is er geen sprake van een schuldenlast, maar een overschot aan middelen. Bij een positieve schuldquote is er wel sprake van een schuldenlast.

2. De solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Onder de solvabiliteitsratio wordt verstaan het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen van een provincie bestaat uit de reserves (zowel de algemene reserve als de bestemmingsreserves) en het resultaat van baten en lasten.

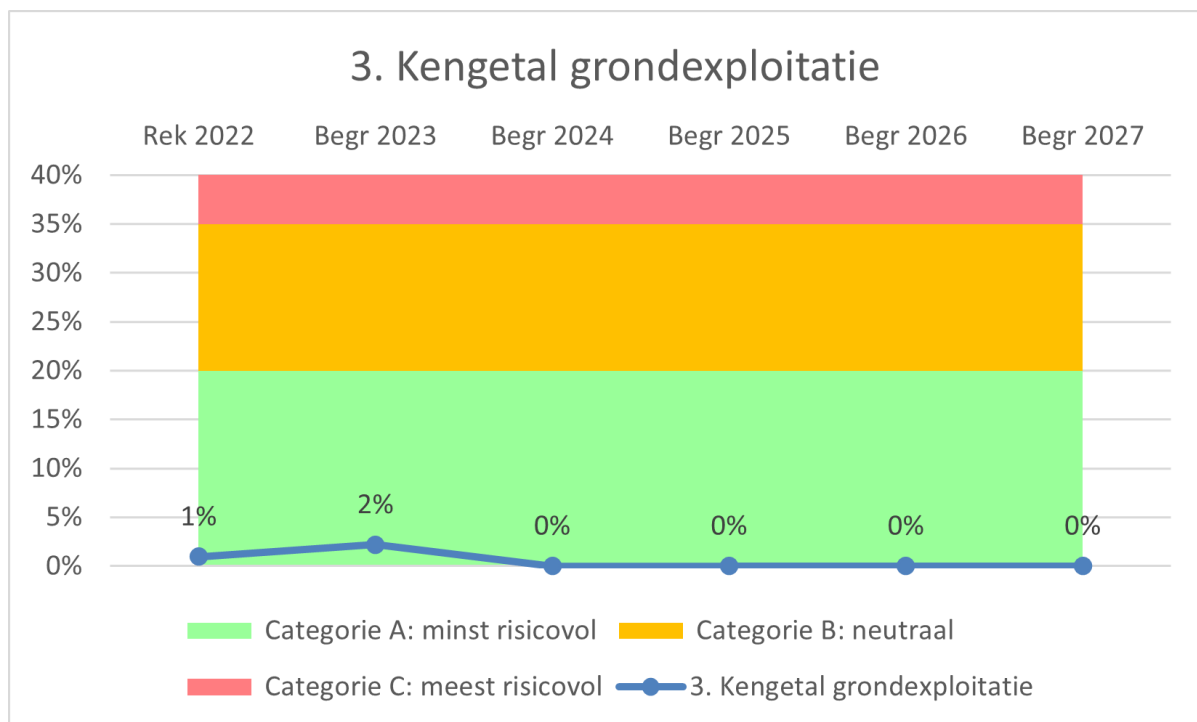

Toelichting

Door de grote reserves van de provincie is de solvabiliteit hoog. Als gevolg van de inzet van een deel van de reserves daalt het eigen vermogen van de provincie de komende jaren echter wel.

3. Kengetal grondexploitatie

De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitatie een forse impact kan hebben op de financiële positie van decentrale overheden. De boekwaarde van de voorraden grond is van belang, omdat deze waarde moet worden terugverdiend bij de verkoop. De accountant moet ieder jaar beoordelen of de gronden tegen een actuele waarde op de balans zijn opgenomen.

Toelichting

De gronden van de provincie betreffen met name de natuurgronden en de gronden voor infrastructuur. Daarnaast is er in beperkte mate sprake van een strategische grondvoorraad. De natuurgronden worden ingericht als natuur of worden verkocht wanneer ze niet passen in de EHS. Met de opbrengst daarvan moet andere gronden die wel binnen de EHS passen aangekocht worden (de zogenaamde grond voor grond constructie). Bij de infraprojecten worden de gronden die niet noodzakelijk zijn voor de aanleg van de weg weer verkocht.

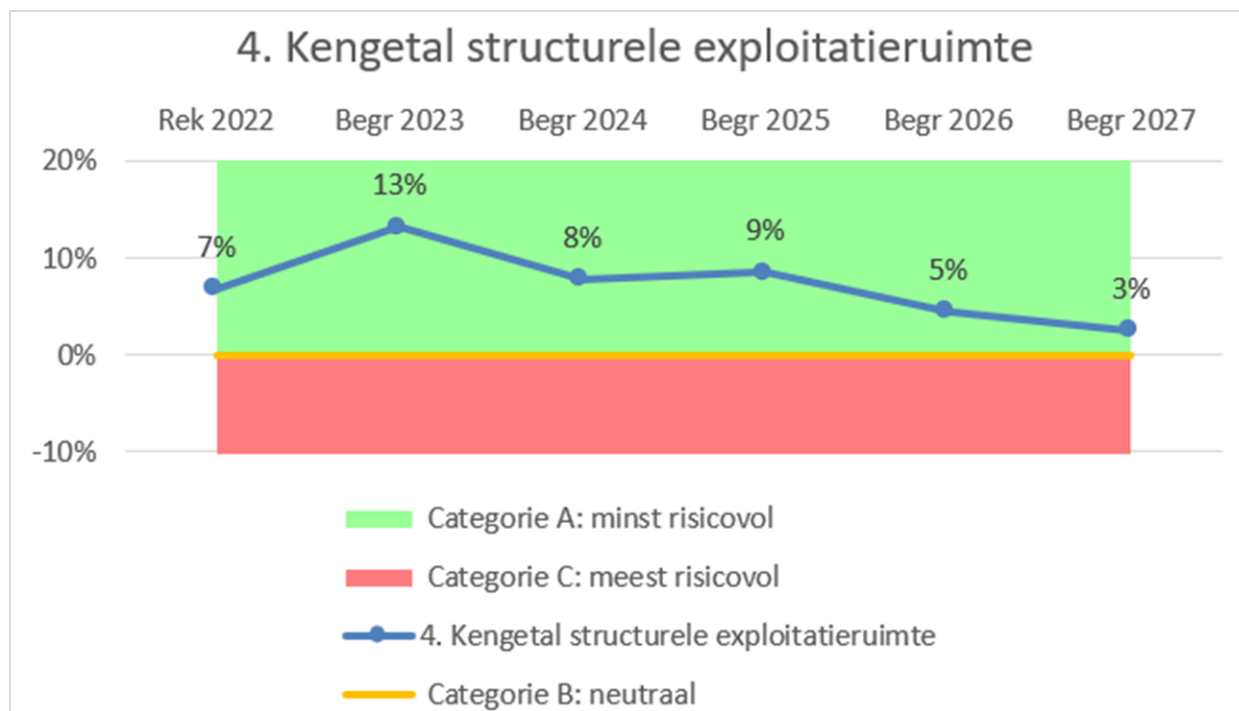
4. Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting wordt het onderscheid gemaakt tussen structurele en incidentele lasten. Bij incidentele lasten of baten gaat het om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen.

Voorbeelden van structurele baten zijn de algemene uitkering en eigen belastinginkomsten.

Bij structurele lasten zijn dat bijvoorbeeld de personeelslasten, kapitaallasten en bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen.

Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.

Toelichting

De structurele baten zijn de komende jaren voldoende hoog om de structurele lasten te kunnen dragen.

5. Belastingcapaciteit: Opcenten

Een provincie heeft de mogelijkheid om het aantal opcenten te verhogen tot de maximaal te heffen opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. Geen van de provincies maakt gebruik van dit maximale tarief. De ruimte die provincies hebben, wordt vaak gerelateerd aan de tarieven die andere provincies hanteren.

Ultimo jaar	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Raming 2025	Raming 2026	Raming 2027
Aantal opcenten motorrijtuigenbelasting	87	87	89,6	92,1	94,6	97
Landelijk gemiddelde aantal opcenten in jaar ervoor	83,7	84,7	n.n.b	n.n.b	n.n.b	n.n.b
Aantal opcenten tov. Landelijk gemiddelde in jaar ervoor $(A/B) \times 100\%$	103,90%	102,70%				

Toelichting

De opcenten zijn voor provincies de belangrijkste eigen belastinginkomsten. De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Om deze ruimte weer te kunnen geven is een ijkpunt nodig. In dit geval landelijk gemiddelde tarieven.

Paragraaf 3. Onderhoud kapitaalgoederen

Algemeen

Deze paragraaf bevat de beleidslijnen voor het onderhoud en beheer van onze 'kapitaalgoederen'. Het gaat om de infrastructuur incl. groenvoorzieningen (wegen, vaarwegen en kunstwerken). Daarnaast gaat het om de gebouwen waaronder het provinciehuis, de steunpunten, centraal bedienpunt en het Afsluitdijk Wadden Center.

Uitgangspunt voor het onderhoud en beheer van de infrastructuur zijn de door Provinciale Staten in 2020 vastgestelde Actualisatie Onderhoudsbeleidskaders.

1 – Onderhoud infrastructuur

Onderhoud en planning infrastructuur

We zijn verantwoordelijk voor het in stand houden van de provinciale infrastructuur. Het betreft wegen, fietspaden, vaarwegen met de oevers en kunstwerken.

Voor de onderdelen van de infrastructuur wordt een optimale planning gemaakt (assetmanagement) voor het jaarlijks terugkerend onderhoud (JTO) en het groot onderhoud (G.O.) op basis van inspecties en meerjarenplannen.

Voor het jaarlijks terugkerend onderhoud en het groot onderhoud worden jaarlijks middelen beschikbaar gesteld, aansluitend bij het door Provinciale Staten vastgestelde onderhoudsniveau. Daarnaast is er nog het dagelijks onderhoud wat vooral bedoeld is om de beschikbaarheid van de infrastructuur te borgen (calamiteiten en storingen).

Wij werken volgens de methodiek van Asset Management. Het assetmanagement betreft het continue proces van beleid en strategie, beheren en programmeren, plannen en voorbereiding, bouwen onderhouden en exploiteren, inspecteren en analyseren en evalueren en bijsturen waarbij er optimaal gestuurd wordt op risico's, prestaties en kosten.

Van alle assets wordt de conditie bepaald op basis van het schouw- en inspectieplan. Op basis van de gegevens uit de beheersystemen wordt jaarlijks een onderhoudsmeerjarenplanning (MJP) opgesteld. Het opstellen van het MJP is een onderdeel van beheren en programmeren.

In het jaarlijkse Uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer is de uitvoeringsplanning van het groot onderhoud opgenomen.

De gewenste kwaliteit voor ons areaal was *een '7'*, zoals deze als rapportcijfer voor het onderhoudsniveau is geïntroduceerd in het Coalitieakkoord 2015 – 2019. In de PS vergadering van 29-6-2022 is besloten om de kwaliteit van ons onderhoud met ingang van 2023 terug te brengen naar *een '6'*. Hiermee wordt nog een voldoende onderhoudsniveau gegarandeerd. In het verlengde hiervan kijken we ook naar mogelijkheden om met het onderhoud aan andere provinciale doelen bij te kunnen dragen. Met als uiteindelijk streven het zo doeltreffend mogelijk uitvoeren van onderhoud.

Omvang beheer infrastructuur peildatum 1 Juni 2023

Vaarwegennetwerk	Lengtes in kilometers en meren in hectaren
Nautisch beheer (verkeersregeling en bestuurlijke handhaving)	971 km (vaarwegen)
	10.109 hectare (meren)
Bodembeheer vaarwegen (baggeren)	820 km
Oeverbeheer	218 km
Wegareaal	Lengtes in kilometers
Parallelweg	120 km
Fietspad	188 km
Rijbaan	520 km
Sloot	758 km
Berm	803 Ha
Kunstwerkenareaal	Aantallen in stuks
Aquaducten	6
Tunnels en onderdoorgangen	82
Vaste bruggen	132
Sluizen	26
Viaducten	19
Verkeersregelinstallaties*	30
Beweegbare bruggen**	56
Bediencentrale	1
Glasvezelring	Ca.200 km
Faunavoorzieningen	130

* Verkeersregelinstallatie (VRI), gladheid meld systemen (GMS), Dynamisch Route-informatiepaneel (DRIP), Dynamische Route Informatie Systemen (DRIS) en slimme verkeersborden (ZVS).

In totaal beheren we 30 systemen:

8x stoplicht / VRI's

18x GMS

1x ZVS

2x DRIP

1x DRIS

** Bij twee objecten gaat het alleen om de remmingwerken

2 – Onderhoud gebouwen

Gebouwen

De gebouwen en de bedrijfsgebouwen betreffen het Provinciehuis, kantoor Uitwellingerga, de steunpunten, het centrale bedienpunt (Swettehûs), het Afsluitdijk Wadden Center en de busstations in Dokkum, Heerenveen, Oosterwolde, Leeuwarden en Sneek en het CNG tankstation voor de bussen in Leeuwarden. Het streven is om deze gebouwen technisch gezien in een goede staat van onderhoud te houden.

Provinciehuis

Voor het Provinciehuis is een meerjaren onderhoudsplan (MJOP) voor een periode van 50 jaar opgesteld. Met dit plan wordt gewaarborgd dat het gebouw en de daarin aanwezige installaties, apparatuur, losse en vaste inrichting op een goede wijze worden beheerd, geëxploiteerd en onderhouden. Het meerjaren onderhoudsplan is opgesteld op basis van de NEN-2767 (conditiemeting). In het meerjaren onderhoudsplan zijn het jaarlijks onderhoud, het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen opgenomen.

Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van het gebouw en de installaties te waarborgen, de veiligheid te kunnen garanderen en de uitstraling van het gebouw in stand te houden. Dit onderhoud wordt uitgevoerd om te voldoen aan regelgeving (bijvoorbeeld ARBO en NEN) en verzekerd te zijn van ondersteuning van de leverancier (bijvoorbeeld garantiebepalingen).

Het niet jaarlijks onderhoud betreft het niet reguliere en groot onderhoud aan het gebouw, installaties, apparatuur en inrichting. Dit omvat onder meer onderhoud aan dakbedekking, gevels, zonwering, vloeren, wanden, verwarming, koeling, verlichting, liften, brandbeveiliging en binnen- en buitenschilderwerk. De uitvoering vindt gemiddeld om de 5 tot 10 jaar plaats.

Voor het beheer en onderhoud van het provinciehuis is, na een aanbestedingsprocedure in 2023, een overeenkomst voor 5 jaar (maximaal 9 jaar) aangegaan met drie partijen voor het onderhoud (bouwkundig, elektrotechnisch en werktuigbouwkundig).

De vervangingsinvesteringen zijn begroot op basis van de economische levensduur (afschrijvingstermijn). Op het beslismoment van de feitelijke vervanging wordt onderzocht of het betreffende onderdeel nog langer mee kan.

De lasten van het dagelijks en jaarlijks terugkerend onderhoud zijn opgenomen in de structurele lasten en het groot onderhoud staat jaarlijks voor een vast bedrag opgenomen in de begroting. Op basis van de programmering wordt het meerder of mindere beschikt of gevormd vanuit de Reserve groot onderhoud gebouwen.

Overige bedrijfsgebouwen

De overige bedrijfsgebouwen betreffen 13 voormalige dienstwoningen, het kantoor Uitwellingerga, de steunpunten, 3 schiphuizen, het centrale bedienpunt (Swettehûs) in Leeuwarden, het Afsluitdijk Wadden Center en de busstations in Dokkum, Heerenveen, Oosterwolde, Leeuwarden en Sneek en het CNG tankstation voor de bussen in Leeuwarden.

Het onderzoek naar herstructurering van de steunpunten wordt momenteel verder uitgewerkt. Bij het onderhouden van steunpunten wordt hierop geanticipeerd en is er de laatste jaren zo minimaal mogelijk onderhoud uitgevoerd. Zodra er duidelijkheid is over de herstructurering zullen de steunpunten die overblijven opgenomen worden in het assetmanagement

Verder worden er nog een aantal "tijdelijke opstallen", voornamelijk boerderijen, onderhouden. Deze zijn aangekocht in het kader van een natuur-, infra- of ander project of doel. Hoewel het tijdelijke aankopen zijn en sommige binnen het jaar weer worden doorverkocht of gesloopt, zijn enkele panden al tussen de 5 en 10 jaar (of langer) in provinciaal bezit. Hoewel er geen "hard besluit" aan ten grondslag ligt, is afgesproken dat alleen het woongedeelte en hoofdgebouw minimaal worden onderhouden. Dit omdat vaak de toekomstige bestemming niet vast ligt. Hierdoor kan er aan de overige opstallen enige verpaupering en mogelijk waardevermindering optreden. De onderhoudskosten worden uit de betreffende projectmiddelen betaald.

We streven er wel naar de gebouwen technisch gezien in een goede staat van onderhoud te houden. Afgelopen jaren is er slechts minimaal onderhoud uitgevoerd.

Momenteel loopt een project om de steunpunten energieneutraal en zoveel als mogelijk zelfvoorzienend te maken. Per steunpunt wordt bekeken welke maatregelen hiervoor nodig en mogelijk zijn. Aanpassingen aan de steunpunten kunnen het gevolg zijn. Met het reguliere onderhoud zal hier rekening mee worden gehouden.

Alle gebouwen zullen worden geïmplementeerd in het Asset Managementsysteem. Hiermee wordt gewaarborgd dat de gebouwen en de daarin aanwezige installaties op een goede wijze worden beheerd en onderhouden. Het meerjaren onderhoudsplan zal waarschijnlijk worden opgesteld op basis van de NEN-2767 (conditiemeting). In het meerjaren onderhoudsplan zijn het jaarlijks onderhoud, het niet jaarlijks onderhoud en de vervangingsinvesteringen opgenomen.

Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van het gebouw en de installaties te waarborgen, de veiligheid te kunnen garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. Dit onderhoud wordt uitgevoerd om te voldoen aan regelgeving (bijvoorbeeld ARBO en NEN) en verzekerd te zijn van ondersteuning van de leverancier (bijvoorbeeld garantiebepalingen).

Het niet jaarlijks onderhoud betreft het niet reguliere en groot onderhoud aan het gebouw, installaties, apparatuur en inrichting. Dit omvat onder meer onderhoud aan dakbedekking, gevels, zonwering, vloeren, wanden, verwarming, koeling, verlichting, inbraak- en brandbeveiliging en binnen- en buitenschilderwerk. De uitvoering vindt gemiddeld tussen de 5 en 10 jaar plaats.

3 – Middelen kapitaalgoederen

Jaarlijks en groot onderhoud (incl. beheerskosten) begrote bedragen.

Peildatum 12 Juni 2023

Dienstjaar - Bedragen x € 1.000,-	2023	2024	2025	2026	2027
Jaarlijks en dagelijks onderhoud provinciale wegen	9.532	9.886	9.970	10.012	10.053
Groot onderhoud provinciale wegen	7.824	11.021	5.942	4.726	8.324
Jaarlijks en dagelijks onderhoud vaarwegen	2.720	2.945	2.945	2.945	2.945
Groot onderhoud vaarwegen	1.973	2.976	2.632	2.881	1.404
Jaarlijks en dagelijks onderhoud kunstwerken	3.341	3.628	3.646	3.806	3.966
Groot onderhoud kunstwerken	1.175	1.801	1.547	959	2.586
Onderhoud steunpunten en opstallen	1.063	1.017	1.063	1.063	1.063
Onderhoud provinciehuis	2.038	2.037	2.037	2.037	2.037
Groot onderhoud provinciehuis	572	1.106	594	41	17
Totaal	29.666	35.311	29.782	28.429	32.378

Vervanging en renovatie van kunstwerken

Voor de vervanging en renovatie van kunstwerken, inclusief remmingwerken, is met ingang van het jaar 2011 door Provinciale Staten een investeringskrediet van € 8 mln. per jaar beschikbaar gesteld voor een periode van 20 jaar. De werken binnen dit programma (het meerjarenprogramma kunstwerken, MPK) zijn opgenomen in het uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer.

Middelen kapitaalgoederen vervolg

Reserve groot onderhoud

stand reserves per 1-1-2023 - Bedragen x € 1.000	
R. Groot onderhoud wegen	16.634
R. Groot onderhoud water	17.963
R. Groot onderhoud gebouwen	2.048
totaal	36.645

Toelichting

De komende jaren zal het saldo van de reserves groot onderhoud wegen en water niet veel dalen, maar vanaf 2027 gaan de saldo's naar beneden. De reserves zijn nodig om over 50 jaar (de lange termijn assetmanagement planning) alle groot onderhoud aan onze assets te kunnen betalen.

Paragraaf 4. Financiering en beleggingen

Deze paragraaf gaat over het beheer van de financiële middelen (treasury), de revolverende middelen en de risicobuffer ter dekking van de risico's revolverende middelen.

De kaders voor het op een verantwoorde manier beheren van de financiële middelen zijn vastgelegd in het Treasury Statuut en de Wet Financiering decentrale overheden (Fido). Het Treasury Statuut bevat de kaders en richtlijnen voor risicobeheer, financiering, werkkapitaalbeheer, rapportage en verantwoording, bevoegdheden en controles.

1 - Ontwikkeling financieringssaldo

Het EMU-saldo is het saldo van de inkomsten en uitgaven gedurende het jaar en is gebaseerd op de begroting, zie bijlage 6. Samen met de vrijval van de (langlopende) uitzettingen vormt het EMU-saldo het financieringssaldo, zie tabel 1.

Een positief financieringssaldo duidt op een overschot van de liquide middelen voor betreffende jaar. Een negatief financieringssaldo wordt aangevuld vanuit de liquide middelen, het belegde vermogen of door het aantrekken van een lening. De provincie heeft de komende jaren voldoende middelen beschikbaar.

Tabel 1: Overzicht financieringssaldo

Bedragen x € 1.000,-	2023	2024	2025	2026	2027
Financieringssaldo per 1 januari	274.800	243.303	134.489	38.647	-35.961
Mutatie EMU-saldo (zie bijlage 6)	-169.097	-129.413	-104.317	-75.208	-67.114
Vrijval Uitzetting	137.600	20.600	8.475	600	400
Financieringssaldo per 31 december	243.303	134.489	38.647	-35.961	-102.675

2 - Financiering en beleggingen

Beleggingen Nuon-vermogen

In de afgelopen jaren zijn de middelen die zijn verkregen uit de verkoop van Nuon Energy voor een groot deel belegd. De provincie heeft beleggingen in de vorm van leningen aan decentrale overheden, deposito's bij de schatkist en Hybride kapitaal (achtergesteld vermogen voor een sectorbank waarvan de provincie aandeelhouder is). De niet belegde gelden zijn ondergebracht bij de schatkist op de rekening courant van de provincie.

Lenen aan decentrale overheden

In 2016 hebben Provinciale Staten besloten om leningen te gaan verstrekken aan decentrale overheden. Het verstrekken van leningen aan decentrale overheden is een alternatief voor het schatkistbankieren.

Het saldo van het verstrekte leningen aan decentrale overheden bedraagt medio 2023: € 40,3 mln.

Hybride kapitaal

Provincie Fryslân heeft € 50 mln. Hybride kapitaal verstrekt aan de Nederlandsche Waterschapsbank (NWB). Hybride kapitaal is een achtergestelde lening die voor de bank meetelt tot het eigen vermogen. Provincie Fryslân is medeaandeelhouder van de NWB en de kapitaalverstrekking vindt plaats vanuit de publieke taak. Door het Hybride kapitaal kan de bank de functie van kapitaalverstrekkers aan decentrale overheden en semipublieke instellingen blijven uitoefenen.

Het saldo van het verstrekte Hybride kapitaal bedraagt medio 2023: € 50 mln.

Schatkistbankieren

Sinds de invoering van het schatkistbankieren kunnen de provinciale middelen bij het agentschap worden belegd in (langlopende) deposito's of op de rekening courant worden aangehouden. De rentepercentages van de schatkist zijn gekoppeld aan de Nederlandse kapitaalmarktrente en de rente van de ECB. De rentevergoedingen zijn, na jarenlang zeer laag te zijn geweest, sterk opgelopen. Hierdoor kan er weer rendement op deposito's worden behaald en wordt er over het rekeningcourant-tegoed ook weer rente vergoed.

Het saldo van de liquide middelen en deposito's bedraagt medio 2023 € 275,3 mln.

Financieringen

Door het verkregen Nuon-vermogen heeft provincie Fryslân vooralsnog geen financieringsbehoefte. Er is vanwege de kapitaalversterking van Alliander (€ 76,5 mln.) een lineaire lening van € 76 mln. afgesloten om een toekomstige liquiditeitsbehoefte te voorkomen.

Tabel 2: Gemiddelde omvang belegd vermogen

Bedragen x € 1.000,-	2023	2024	2025	2026	2027
Kortlopende beleggingen	216.700	146.700	87.700	35.700	1.000
Langlopende beleggingen	83.900	69.800	38.600	700	200
Gemiddelde beleggingen over het jaar	300.600	216.500	126.300	36.400	1.200
Bedragen x € 1.000,-	2028	2029	2030	2031	2032
Kortlopende beleggingen	0	0	0	0	0
Langlopende beleggingen	0	0	0	0	0
Gemiddelde beleggingen over het jaar	0	0	0	0	0

Rendement beleggingen, rentebaten en -lasten

In de onderstaande tabel staat de meerjaren prognose van de rentebaten op het belegde vermogen en de verwachte rentelasten weergegeven.

Rentebaten

Onder 'rentebaten lang' staan de rentevergoeding voor de hybride lening die is verstrekt aan de Nederlandse Waterschapsbank en de rentebaten van de lenen aan decentrale overheden. Ook wordt er vanwege een lineaire lening met een negatief rentepercentage van -/- 0,01% een bescheiden rente ontvangen.

Onder 'rentebaten kort' staan de rentevergoedingen die de provincie ontvangt voor kortlopende deposito's bij de schatkist en het in rekening courant aanhouden van liquiditeiten binnen de schatkist.

Rentelasten

Provincie Fryslân heeft vooralsnog geen financieringsbehoefte. De bedragen onder 'rentelasten lang' betreffen de rentevergoedingen aan het Nazorgfonds stortplaatsen over de bij de provincie ondergebrachte gelden.

Tabel 3: rentebaten en -lasten

Bedragen x € 1.000,-	2023	2024	2025	2026	2027
Rendement leningen decentrale overheden	210	150	10	0	0
Rentebaten lang	1.550	1.540	1.030	0	0
Rentebaten kort	6100	3000	1500	300	0
Totaal rendementen & rentebaten	7.860	4.690	2.540	300	0
Rentelasten lang	721	796	689	689	689
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	721	796	689	689	689

Bedragen x € 1.000,-	2028	2029	2030	2031	2032
Rendement leningen decentrale overheden	0	0	0	0	0
Rentebaten lang	0	0	0	0	0
Rentebaten kort	0	0	0	0	0
Totaal rendementen & rentebaten	0	0	0	0	0

Rentelasten lang	689	689	689	689	689
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	689	689	689	689	689

3 -Revolverende middelen

In het kader van de publieke taak zetten we diverse middelen uit als revolverende middelen. Daarnaast worden de ontwikkelingen bij het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy B.V. (FSFE) en de Friese Ontwikkelingsmaatschappij B.V. (FOM) in deze paragraaf nader toegelicht.

Hierna volgt een overzicht van de stand van zaken van de revolverende middelen bij de provincie. Hierbij is aangegeven wat er tot op heden is uitgezet en wat er in totaliteit mag worden uitgezet. Bij de bepaling van de omvang van het financiële risico in de paragraaf weerstandsvermogen wordt naast de reeds uitgezette middelen ook rekening gehouden met een deel van de nog uit te zetten middelen.

Tabel 4: overzicht revolverende middelen

(bedragen x € 1 miljoen)	PS besluit	Totaal bedrag	Uitgezet t/m 2022	opgelopen rente	Vermeerdering	Vermindering	Boekwaarde medio 2023
Wurkje foar Fryslân revolverend deel	3-7-2013	18,3	0,9				0,9
FSFE	16-10-2013	90,0	48,3		4,0		52,3
Breedband *	25-1-2017 26-6-2019	54,2 -12,0	35,3				35,3
Kredietfaciliteit Muizen	15-4-2015	0,7	0,4				0,4
NOM	22-6-2016 26-2-2020	21,5 3,0	27,5				27,5
Windpark Fryslân	19-4-2017	127,0	109,9				109,9
FOM	18-10-2017	29,4	10,6				10,6
FOM (OIF 2.0)	GS 6-8-2020	2,0	1,5				1,5
Totaal		334,1	234,4	0,0	4,0	0,0	238,4

Risicobuffer

Ter dekking van de risico's bij de uitgezette revolverende middelen houden wij een risico buffer aan van € 100 miljoen. De lijn is dat we een 1/3 van de uit te zetten revolverende middelen in de risicobuffer aanhouden.

De risicobuffer wordt aangevuld met een hogere rentevergoeding dan de rendementsderving die wij daadwerkelijk ontvangen van derden. Mochten de uitgezette middelen uiteindelijk niet terugkomen dan brengen we deze middelen ten laste van de risicobuffer. De stand van de risicobuffer is als volgt:

Tabel 5: opbouw risicobuffer

Risicobuffer per medio 2023	bedragen x € 1 mln.
Beginstand risicobuffer (1-1-2015)	100,0
Mutaties t/m 2022 (verminderingen, vermeerderingen)	-4,3
Rente inkomsten t/m 2022	10,0
Stand 31/12/2022	105,7
Mutaties t/m medio 2023 (verminderingen, vermeerderingen)	-5,7
Stand 30/06/2023	100,0

Fûns Skjinne Fryske Enerzjy B.V.

PS-besluiten

Op 16 oktober 2013 heeft PS aan gegeven geen wensen en bedenkingen te hebben t.a.v. het instellen van het Fûns Skjinne Fryske Enerzjy. FSFE is op 2 september 2014 opgericht voor een periode van 15 jaar en de provincie is enig aandeelhouder. Het doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Het fonds kan financieringen verstrekken middels garanties, (achtergestelde) leningen en/of participatie aan ondernemingen actief binnen het grondgebied van de provincie Fryslân.

Op 26 januari 2022 heeft PS ingestemd met:

- Het FSFE als primaire opdracht mee te geven: het leveren van een significante bijdrage aan de uitvoering van het Energieprogramma 2022-2025;
- In te stemmen met de gewenste wijzigingen in het fonds zoals omschreven in de samenvatting van de bijgevoegde Strategische Uitgangspuntennotitie FSFE 2022-2025;
- GS opdracht te geven de wijzigingen zoals onder 2 benoemd te verwerken in de betreffende investeringsdocumentatie en daarover, evenals over het uiteindelijke nieuwe Meerjarenplan van het FSFE, terug te rapporteren naar PS;
- GS opdracht te geven om medio 2023 te komen met een voorstel omtrent een mogelijke verlenging van de looptijd van het fonds en hierbij ook inzicht te geven in de verwachte consequenties en extra financieringsbehoefte van het fonds, inclusief mogelijke dekkingsvoorstellen.

Financiële stand van zaken

FSFE BV heeft de beschikking over een provinciaal budget van € 90 miljoen dat nominaal in stand wordt gehouden. FSFE kan hier van trekken naar gelang ze aan financieringen heeft uitstaan bij Friese ondernemers. Eind juni 2023 is door FSFE € 65,3 miljoen getrokken en resteert nog € 24,7 miljoen.

Ter dekking van het risico dat het fonds het provinciale budget van maximaal € 90 miljoen niet nominaal in stand blijft is bij de start op de provinciale reserve een reservering aangehouden van € 30 miljoen. Tot nu toe is in de provinciale jaarstukken 2022 een kleine € 4,8 miljoen afgeboekt op de Reserve risicobuffer. Dit zijn de ingecalculerde aanloopverliezen van het fonds die in de jaren daarna moeten worden terugverdiend op de uitstaande financieringen. Vanwege de positieve resultaten van FSFE is het aanloopverlies al teruggelopen naar goed €4,2 miljoen. Financieel heeft het fonds een positief resultaat behaald van €116.000,- wat bijdraagt aan de revolverendheid van het fonds.

Maatschappelijke doelen stand van zaken

Het fonds heeft met het PS-besluit van 26 januari 2022 voor twee provinciale maatschappelijke doelen de opdracht gekregen om een substantiële bijdrage te verlenen namelijk:

- 33% duurzame energieproductie in 2030;
- In 2030, 25% energiebesparing t.o.v. 2010.

Jaarlijks zal door een externe partij gemeten worden in hoeverre FSFE heeft bijgedragen aan deze twee doelen en zal via deze paragraaf hierover consequent worden gerapporteerd. Tot en met 2022 hebben de energieprojecten die door FSFE zijn gefinancierd geleid tot een netto energie impact van 8.873 terajoule vergelijkbaar met het gemiddelde energieverbruik van 149 duizend Friese woningen. In 2023 verwacht FSFE aan deze provinciale bij te dragen middels €16 miljoen aan financieringen. In het eerste kwartaal van 2023 heeft FSFE voor €3,8 miljoen aan projecten goedgekeurd die zullen bijdrage aan de maatschappelijke doelen van het fonds.

Friese Ontwikkelingsmaatschappij BV

PS-besluiten

Op 16 oktober 2013 heeft PS aangegeven geen wensen en bedenkingen te hebben met betrekking tot de instelling van de rechtspersoon Doefonds BV en daarbij heeft ingestemd met een budget van € 8 miljoen voor innovatiefinancieringen. Op 18 oktober 2017 heeft PS haar zienswijze geuit over de naamswijziging van besloten vennootschap (BV) van Doefonds naar Friese Ontwikkelingsmaatschappij (FOM) en de uitbreiding van het bestaande innovatie budget met een budget voor het versterken van exporterende ondernemers. Op 24 januari 2018 heeft PS ingestemd met de uitbreiding van de FOM op de doelstellingen groei en starters en daarbij een budget beschikbaar gesteld.

De provincie is daarmee enig aandeelhouder in de FOM BV. Deze FOM is opgericht voor een periode van 15 jaar. Doel van het fonds is het verstrekken van financieringen middels garanties, (achtergestelde) leningen en/of participatie aan ondernemingen actief binnen het grondgebied van de provincie Fryslân.

Financiële stand van zaken

FOM heeft de beschikking over een provinciaal budget van € 30,9 miljoen verdeeld over de thema's: Innovatie maximaal € 12 miljoen, Groei maximaal € 12 miljoen, Export maximaal € 3 miljoen, Starters maximaal € 2,5 miljoen en Ondernemersimpuls €1,4 miljoen. De FOM kan hier van trekken naar gelang ze aan financieringen heeft uitstaan bij Friese ondernemers. Eind juni 2023 is door de FOM goed € 17 miljoen getrokken.

Bij de start is er vanuit gegaan dat de financieringen die de FOM verstrekt risicovol zijn en dat er een kans is dat een deel van het provinciale budget niet terugkomt. Hiervoor is voor elk budget bij de start een reservering op de provinciale reserve vastgelegd. Totaal is €15,2 miljoen dient ter dekking opgenomen in de Reserve risicobuffer.

Op basis van de verliezen van de BV FOM/Doefonds sinds de start in 2014 heeft de provincie in haar jaarrekening 2022 in totaal €8,06 miljoen afgeboekt op de Reserve risicobuffer.

Maatschappelijke doelen stand van zaken

Het fonds heeft bij de start een aantal doelen (norm) op zich genomen. Deze bestaan uit het aantal investeringen per budget en het totale bedrag wat per budget wordt uitgezet. Deze doelen zijn opgenomen in het FOM jaarplan 2023. In onderstaande tabel is zichtbaar gemaakt wat de doelen (norm) zijn voor 2023 en het resultaat wat in eerste kwartaal 2023 is behaald:

	Innovatie		Export		Groeï		Starters	
Kernprestatie-indicator (KPI)	Norm	Resultaat	Norm	Resultaat	Norm	Resultaat	Norm	Resultaat
Aantal investeringen per jaar	6	1	4	0	5	3	5	0
Uitzettingen per jaar (in € mln.)	1,2	0,1	0,7	0	1,25	0,615	0,375	0

In 2023 worden de voorbereiding getroffen voor het nieuwe Meerjarenplan dat eind 2023 zal worden vastgesteld.

4 – Toerekening van rente

Dit onderdeel is bedoeld om inzicht te geven in rentelasten die direct verband houden met een beleidsveld of opdracht. Bij provincie Fryslân worden geen leningen afgesloten voor de financiering van een beleidsveld of opdracht.

Het renteresultaat bestaat zowel uit de rentebaten op overtollige Treasury middelen als de overige rentebaten van leningen aan Alliander, Breedband, Windpark Fryslân, etc.

Rentescema begroting 2024	bedragen x € 1.000
a.	0
b1.	4.700 -/-
b2.	8.763 -/-
	-13.463
c1.	0 - /-
c2.	0 - /-
c3.	0 - /-
	— 0
d1.	0 +/+
d2.	0 +/+
	-13.463
e.	0 -/-
f.	-13.463

Een negatief bedrag betekent dat er sprake is van een positief renteresultaat

5 - Risicobeheer Treasury

In deze paragraaf worden de belangrijkste risico's voor Treasury management van de provincie Fryslân beschreven.

Renterisico

Vanuit de Wet Fido worden richtlijnen gegeven voor het renterisico op korte en lange financiering. Zo wordt het risico op kortlopende financieringen beperkt met een zogenoemde kasgeldlimiet (7% van de begrotingsomvang) en geldt voor de langlopende financieringen een renterisiconorm.

In verband met de verkoop van de aandelen Nuon en de hiermee samenhangende toestroom van geldmiddelen, verwachten we de komende jaren geen lang- of kortlopende geldleningen aan te hoeven trekken. Daarom zijn zowel de kasgeldlimiet als de renterisiconorm van de Wet Fido voor de provincie Fryslân de komende jaren niet relevant.

In de begroting wordt rekening gehouden met rentebaten uit het belegde vermogen. Fluctuaties van de rente op de kapitaalmarkt kunnen van invloed zijn op het verwachte rendement voor nieuwe beleggingen en bestaande beleggingen in geval van renteherziening. Bij de huidige beleggingen vindt geen tussentijdse renteherziening plaats en daarnaast worden er vooralsnog geen nieuwe langlopende beleggingen gedaan. Daardoor is het renterisico voor de provincie nihil.

Koersrisicobeheer

De provincie belegt haar overtollige middelen alleen in vastrentende waarden zoals daggeld, obligaties en deposito's. Het beleggen in aandelen, uitsluitend voor het behalen van een rendement, is niet toegestaan. Tevens wordt er uitsluitend belegd in financiële waarden in euro's. Hierdoor is het valutakoersrisico minimaal.

Kredietrisicobeheer

Sinds 15 december 2013 is het verplichte schatkistbankieren van kracht en dienen alle middelen te worden ondergebracht / belegd bij het agentschap van het ministerie van Financiën, uitgezonderd het verstrekken van leningen aan decentrale overheden en uitzettingen uit hoofde van de publieke taak. Een groot deel van het vermogen van de provincie wordt aangehouden bij de schatkist, waardoor het kredietrisico voor de provincie zeer laag is. Het kredietrisico over de leningen verstrekt aan decentrale overheden en de hybride kapitaal verstrekkingen aan de sectorbanken (met AAA-rating) zijn ook zeer laag.

Debiteurenbeheer

Voor het debiteurenbeheer betreffende de levering van goederen en/of diensten hanteert de provincie een strikt beleid van herinnering en aanmaning. Indien de debiteur nalatig blijft, wordt de vordering overgedragen aan een incassobureau.

6 - Ontwikkeling financiële markten

De afgelopen crisisjaren, matige economische groei in Europa en de Corona pandemie hebben grote impact op de geld- en kapitaalmarktrente. Door de aantrekkende economie, oplopende inflatie en de renteverhogingen van de ECB is de rente aan een opmars bezig.

Geldmarktrente

De geldmarktrente is de afgelopen periode sterk gestegen door een reeks van renteverhoging van de ECB. Hierdoor is de korte rente sterk opgelopen. De tarieven voor het aanhouden van tegoeden in rekening courant bij de schatkist en kortlopende deposito's zijn sterker gestegen dan de langlopende rente. Er is sprake van een inverse rentecurve. De gelden van de provincie worden momenteel alleen kortlopend belegd of in rekening courant aangehouden.

De rentevergoeding voor het aanhouden van overtollige liquiditeiten binnen de schatkist is medio 2023: 3,4%.

Kapitaalmarktrente

Ook de kapitaalmarktrentes zijn dit jaar sterk gestegen, maar de rentetarieven voor deposito's van 1 jaar of langer zijn lager dan de tarieven voor kortlopende deposito's. De verwachting is dat dit op termijn zal normaliseren en dat dan de langlopende rente weer hoger zal zijn dan de kortlopende rente. Dan is het ook weer interessant om gelden voor een langere periode te beleggen.

De Nederlandse kapitaalmarktrente voor de periode van 10 jaar bedraagt medio 2023: 2,79%.

Paragraaf 5. Verbonden partijen

1 - Inleiding

In deze paragraaf staat een overzicht van de verbonden partijen conform artikel 15 van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (het BBV). Het provinciale beleid voor samenwerking, zoals het vormen van verbonden partijen, staat in de Nota Grip op Samenwerking.

Verbonden partijen

Verbonden partijen zijn organisaties waarin de provincie zowel een bestuurlijk als een financieel belang heeft en waarbij sprake is van een publiek- of privaatrechtelijk rechtspersoon. Er is een bestuurlijk belang als de provincie zitting heeft in het bestuur of stemrecht heeft. Er is sprake van een financieel belang indien de provincie middelen ter beschikking stelt (of garanties afgeeft) waarover de provincie financieel risico loopt in geval van financiële problemen bij de verbonden partij.

De provincie neemt deel aan verbonden partijen voor de uitvoering van provinciaal beleid. De provincie gaat samenwerkingsrelaties aan wanneer de zelfstandige realisering duurder is, meer risico's met zich meebrengt of niet mogelijk is. Dit laatste is ook het geval bij een wettelijk verplichte samenwerking, zoals deelname aan een Gemeenschappelijke Regeling.

De provincie is en blijft zelf verantwoordelijk voor het bereiken van de provinciale doelstellingen door de samenwerking met verbonden partijen. Periodiek gaan we na of de verbonden partijen nog voldoende bijdragen aan de realisatie van de provinciale doelstellingen. Deze beoordeling is onderdeel van ons beleid voor het risicomanagement en maakt deel uit van de planning- en control cyclus. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Financiële risico's

De financiële risico's voor de provincie bij verbonden partijen zijn in veel gevallen (vrijwel) gelijk aan de omvang van het directe financiële belang. Bijvoorbeeld: als een gemeenschappelijke regeling een tekort laat zien in haar boekjaar, moet de provincie naar rato van haar bijdrage een deel van het tekort bijleggen.

In een aantal gevallen is het potentiële financieel risico groter dan het directe financiële belang in de verbonden partij. De inschatting van deze financiële risico's staat in paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Categorieën van de verbonden partijen:

- gemeenschappelijke regelingen;
- vennootschappen en coöperaties;
- stichtingen en verenigingen;
- overige verbonden partijen.

Categorie 1: gemeenschappelijke regelingen	1.1 Noordelijke Rekenkamer (NRK) 1.2 Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) 1.3 Marrekrite 1.4 Waddenfonds 1.5 Letterhoeke (Tresoar) 1.6 Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) 1.7 Mobiliteitsbureau Noordoost-Friesland
Categorie 2: vennootschappen en coöperaties	2.1 Alliander NV 2.2 Vitens NV 2.3 BNG Bank NV 2.4 NWB Bank NV 2.5 Noordelijke OntwikkelingsMaatschappij (NOM NV) 2.6 Thialf OG BV 2.7 Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (FOM BV) 2.8 Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE BV) 2.9 Fryslân Hurde Wyn BV (FHW BV) 2.10 Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân
Categorie 3: stichtingen en verenigingen	3.1 Interprovinciaal overleg, vereniging (IPO) 3.2 Huis van de Nederlandse Provinciën, vereniging naar Belgisch recht (HNP) 3.3 Stichting Nazorg Ouwsterhaule
Categorie 4: overige verbonden partijen	4.1 Fonds Nazorg Stortplaatsen 4.2 Omgevingsberaad Waddengebied (convenant) 4.3 Regioboard Noordoost Fryslân

2 – Overzicht verbonden partijen

Conform het tweede lid van artikel 15 van het BBV nemen we per verbonden partij in ieder geval de onderstaande informatie op:

- de wijze waarop de provincie Fryslân een belang heeft in de verbonden partij en het openbaar belang dat ermee gediend wordt;
- het belang dat de provincie Fryslân in de verbonden partij heeft aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar;
- de verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemd vermogen van de verbonden partij aan het begin en aan het einde van het begrotingsjaar;
- de verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij in het begrotingsjaar;
- de eventuele risico's, als bedoeld in artikel 11, eerste lid, onderdeel b, van de verbonden partij voor de financiële positie van de provincie Fryslân.

Categorie 1: Gemeenschappelijke regelingen

1.1 Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen

De NRK is op grond van de WGR een gemeenschappelijk orgaan van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en heeft als taak onafhankelijk onderzoek te doen naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door de provincies gevoerde bestuur.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	De Statenleden C. Keuning (BBB), J. Knol (GrienLinks) en P.M. Jonker (CU) zijn in 2023 benoemd tot leden van de Raad van Advies van de NRK
Resultaat	Rekening-resultaat 2021: € 114.000 Rekening-resultaat 2022: n.n.b.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2023: € 318.000 Bijdrage 2024: € 318.000 (raming)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen per 31-12-2021: € 46.250 Eigen vermogen per 31-12-2022: n.n.b.
Financiële risico's provincie	Geen

1.2 Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen
Stimulering van de ruimtelijke economische ontwikkeling van Noord-Nederland, onder meer door bestuurlijke afstemming en behartiging van de economische belangen van het Noorden in Den Haag en Brussel. Het publieke belang dat hiermee nagestreefd wordt, is 'werkgelegenheid en welvaart'.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Het SNN-voorzitterschap rouleert tweejaarlijks tussen de drie deelnemende provincies. Per 1 juli 2023 is de Commissaris van de Koning in de provincie Drenthe voorzitter. Gedeputeerde A. Fokkens was tot 19-7-2023 (mede-)portefeuillehouder
Resultaat	Resultaat 2021: € 0 Resultaat 2022: n.n.b.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2023: € 1.760.000 Bijdrage 2024: € 1.710.000 (raming) Jaarlijkse bijdrage contributie/lidmaatschap
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,0 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: n.n.b.
Financiële risico's provincie	EFRO programma 2021-2027. De EC betaalt 50% van de werkelijke uitvoeringskosten met een maximum van 3,5% van het totale EFRO-programma. De andere 50% is regionale cofinanciering. In het verleden is hiervoor

	gebruik gemaakt van de reserves van het SNN. Voor dit EFRO programma moet SNN ook weer 50% van de uitvoeringskosten zelf dekken.
--	--

1.3 Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden

De Marrekrite behartigt binnen de opgedragen taken de gemeenschappelijke belangen van de colleges van aangesloten gemeenten en provincie, met als doel een evenwichtige en gecoördineerde ontwikkeling van de recreatie in de provincie Fryslân, rekening houdende met de belangen van natuur en landschap. Het betreft zowel een toeristisch als economisch publiek belang: goede watersportvoorzieningen/ routenetwerken en werkgelegenheid. Het maken van aanlegvoorzieningen in het buitengebied en het beheer en onderhoud ervan was eerder de hoofdactiviteit en betreft het deel waar de Provincie aan mee betaalt. Sinds 2011 komt daar de coördinatie van het door gemeenten gefinancierde beheer en onderhoud van het fietsknooppunten routenetwerk bij en ook steeds meer netwerken van wandelroutes. De Marrekrite doet dit werk namens de provincie Fryslân en 13 Friese gemeenten met het doel om een uniforme, toeristische recreatieve infrastructuur op het water en land te bewerkstelligen.

Samen met de deelnemers en nauw betrokken partijen zoals Merk Fryslân, Landschapsbeheer Fryslân, Wetterskip Fryslân, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en vele anderen, werkt de Marrekrite aan het opschalen en professionaliseren van de recreatie en het toerisme in en naar Fryslân.

Programma	Economie en Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2021: € 0,1 mln. 2022: € 0,2 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage provincie: 2023: € 593.569 2024: € 648.100 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,8 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 4,7 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 2,0 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022: € 8,8 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.4 Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden

Doel van het Waddenfonds is het subsidiëren van niet-reguliere investeringen gericht op :

- versterking natuur- en landschapswaarden,
- wegneming externe bedreigingen natuurlijke rijkdom,
- duurzame economische ontwikkeling of duurzame energiehuishouding,
- ontwikkeling duurzame kennishuishouding.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde M. De Vries)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2021: € 6,5 mln. 2022: € 1,9 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Gedecentraliseerde rijksmiddelen, geen bijdrage van de provincies aan de GR.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV per 31-12-2021: € 107,5 mln. EV per 31-12-2022: € 113,6 mln. Solvabiliteitsratio 31-12-2021: 58% 31-12-2022: 57%
Financiële risico's provincie	Geen

1.5 Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Tresoar), Leeuwarden

Het Rijk, de provincie Fryslân en de Stichting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) hebben de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke getroffen. Daarbij is het openbaar lichaam Tresoar ingesteld. Het doel van Tresoar is drieledig;

- Het behartigen van de belangen van de minister, het provinciaal bestuur en het bestuur van FLMD bij alle aangelegenheden betreffende de collecties en archiefbescheiden.
- Het toegankelijk maken en houden en onder de aandacht brengen van een breed publiek van het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed.
- Het bevorderen van de Friese literatuur en het verbreden van het literaire klimaat in Fryslân.

Programma	Economie en Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (gedeputeerde E. Folkerts)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Resultaat 2021: -/- € 21.000 Resultaat 2022: -/- € 129.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage in 2023: € 3,6 mln. Bijdrage in 2024: € 3,6 mln. (begroot)

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 0,9 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 0,7 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.6 Gemeenschappelijke Regeling Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grou

De FUMO is een wettelijk verplichte gemeenschappelijke regeling van de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en de Friese gemeenten. De FUMO voert namens de provincie de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht, handhaving (VTH) en advies betreffende de omgevingswetgeving uit. De uitvoering van VTH taken bij de majeure risico bedrijven wordt door de Omgevingsdienst Groningen-Brzo Noord uitgevoerd (Besluit risico's zware ongevallen, onder de Omgevingswet Seveso). Dit is geen deelneming van de provincie, maar gaat met een samenwerkingsovereenkomst, mandaatregeling en uitvoeringsprogramma.

Programma	Ruimte en Klimaat
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke regeling (gedeputeerde E. Folkerts (DB), M. De Vries (VTH))
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 zijn bovengenoemde gedeputeerden portefeuillehouder
Resultaat	2021: € 121.000 2022: € 72.032
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2023: € 6,8 mln. Bijdrage 2024: € 7,0 mln. (begroot) (exclusief majeure risico bedrijven, zie hiervoor Overige verbonden partijen Omgevingsdienst Groningen)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV 2021: € 1,4 mln. EV 2022: € 1,2 mln. VV 2021: € 5,3 mln. VV 2022: € 3,8 mln.
Financiële risico's provincie	Tegenvallers bij de gemeenschappelijk regeling worden opgevangen door de deelnemers. De bijdrage per deelnemer is afhankelijk van haar belang in de GR en dit verschilt per jaar. Op basis van 2022 is dit voor de provincie 39%. In de afgelopen jaren is het weerstandsvermogen opgebouwd met als doel dat de Fumo risico's die onverwacht en substantieel zijn zelfstandig kan opvangen zonder dit direct in rekening te brengen bij de deelnemers. De landelijk in te voeren nieuwe Omgevingsstelsel start 1 januari 2024 . De verwachting is dat het nieuwe stelsel de provinciale bijdrage aan de Fumo op termijn zal verlagen en daarmee ook de impact van tegenvallers.

1.7 Bedrijfsvoeringsorganisatie Mobiliteitsbureau Noordoost-Friesland

De bedrijfsvoeringsorganisatie Mobiliteitsbureau Noordoost Fryslân is een gemeenschappelijke regeling van de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel, Noardeast-Fryslân, Tytsjerksteradiel en de provincie Fryslân. De regeling heeft tot doel het behoud en/of verbeteren van de leefbaarheid in de regio Noordoost Fryslân. Dit doel dient te worden bereikt door het verhogen van de bereikbaarheid en het efficiënt organiseren van doelgroepenvervoer en openbaar vervoer door het realiseren van een samenhangend vervoersysteem.

Programma	Infrastructuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke regeling (bestuurslid gedeputeerde M. De Vries)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2023: € 104.000 Bijdrage 2024: € 110 .000
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV 2021: € 0 EV 2022: € 0 VV 2021: € 0,8 mln. VV 2022: € 0,9 mln.
Financiële risico's provincie	Tegenvallers bij de gemeenschappelijk regeling worden opgevangen door de deelnemers. De bijdrage per deelnemer is afhankelijk van haar belang in de GR en dit verschilt per jaar.

Categorie 2: Vennootschappen en coöperaties

2.1 Alliander NV, Arnhem

De participatie in Alliander NV is in 2009 ontstaan na de splitsing van Nuon NV in een productie- en leveringsbedrijf (Nuon Energy dat is overgenomen door Vattenfall) en een netwerkbedrijf (Alliander NV). Alliander zorgt voor de distributie van gas en elektriciteit in grote delen van Nederland, waaronder Fryslân. Het openbaar belang van het aandeelhouderschap van de netbeheerders is verankerd in de wet. De aandelen dienen wettelijk in publieke handen te blijven.

Programma	Provinciefinanciën
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde E. Folkerts)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Netto resultaat 2021: € 300 mln. Netto resultaat 2022: € 236 mln.

<p>Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)</p>	<p>Provincie Fryslân bezit 12,65% van de aandelen. Dividend 2021: € 12,8 mln. Dividend 2022: € 10,4 mln.</p> <p>Provincie Fryslân heeft in 1992 een niet aflosbare achtergestelde lening verstrekt aan een rechtsvoorganger van Alliander (de PEB/ PEGM). De lening heeft een omvang van € 31,8 mln. en Alliander betaalt hierover jaarlijks 8% rente. Alliander heeft aangegeven van de lening af te willen. Over de voorwaarden waaronder Alliander de lening mag aflossen is in april 2023 overeenstemming bereikt; de lening eindigt per 31 december 2028.</p> <p>De grootschalige investeringen in de netten van Liander (100% dochter van Alliander) zijn in de afgelopen jaren sterk gestegen. In 2022 is er € 1,2 miljard geïnvesteerd (2021 € 1,0 miljard) en de komende jaren zal het jaarlijkse investeringsbedrag nog verder gaan oplopen.</p> <p>Door de combinatie van sterk toenemende investeringen en lange terugverdientijden (van circa 40 jaar) neemt de financieringsbehoefte van Alliander sterk toe. De investeringen worden voornamelijk gefinancierd met vreemd vermogen (bankfinancieringen), maar er moet een zekere solvabiliteit worden gehandhaafd door voldoende eigen vermogen aan te houden.</p> <p>Alliander heeft in 2021 een kapitaalversterking aan haar aandeelhouders gevraagd van € 600 mln. [in de vorm van een reverse converteerbare hybride obligatielening]. De provincie heeft eind 2021 besloten een bedrag van € 76,5 mln. aan Alliander te verstrekken.</p> <p>Er zijn door de netwerkbedrijven Aliander, Enexis en Stedin, samen met een afvaardiging van aandeelhouders, gesprekken gevoerd met het Rijk over een toekomstige kapitaalversterking vanuit het Rijk. In november 2022 is er een onderhandelingsakkoord bereikt over het afsprakenkader (project Nachtwacht).</p> <p>In het afsprakenkader staan de uitgangspunten voor een eventuele kapitalisatie vanuit het Rijk. Na de ondertekening door Alliander wordt een toekomstige participatie van het Rijk mogelijk. Alliander zal, in geval van een voorziene kapitaalbehoefte, eerst haar aandeelhouders om extra kapitaal vragen en pas daarna het Rijk benaderen.</p> <p>De aandeelhouders hebben Alliander in de AvA in april 2023 toestemming gegeven om het afsprakenkader te mogen ondertekenen.</p>
<p>Eigen en vreemd vermogen verbonden partij</p>	<p>Eigen vermogen 31-12-2021: € 4,5 miljard Eigen vermogen 31-12-2022: € 4,6 miljard</p>

	Solvabiliteit 31-12-2021: 53,8% Solvabiliteit 31-12-2022: 49,0%
Financiële risico's provincie	Een toekomstige versterking van het eigen vermogen van de netbeheerders vanuit het Rijk, kan gevolgen hebben voor de zeggenschaps- verhoudingen en de hoogte van het dividend.

2.2 Vitens NV, Zwolle

Vitens NV is het grootste drinkwaterbedrijf van Nederland en levert topkwaliteit drinkwater aan 5,4 miljoen mensen en bedrijven in de provincies Fryslân, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Overijssel. Het openbaar belang van het aandeelhouderschap is verankerd in de wet. Op grond van de wet dienen de aandelen in overheidshanden te blijven.

Doelstelling: Als Fryslân willen we in het kader van het publieke belang een sterke rol als aandeelhouder in Vitens met als doel 'Fries water in Friese handen'. Daarnaast wil de provincie de positie die het inneemt op het gebied van water (technologie) met een maximale inzet behouden en zo mogelijk uitbreiden, inclusief het behoud van werkgelegenheid.

Programma	Provinciefinanciën
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	Bedrijfsresultaat 2021: € 44,6 mln. Bedrijfsresultaat 2022: € 33,9 mln. Netto resultaat 2021: € 19,4 mln. Netto resultaat 2022: € 8,2 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit ongeveer 13% van de aandelen. Dividenduitkering 2021: € 0 Dividenduitkering 2022: € 0
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021 € 600 mln. Eigen vermogen 31-12-2022 € 650 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021 € 1.388 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022 € 1.447 mln. Solvabiliteit per 31-12-2022: 31%
Financiële risico's provincie	Geen

2.3 BNG Bank NV, Den Haag

Relevante wetswijzigingen en de Nederlandse Corporate Governance Code zijn voor BNG Bank aanleiding geweest om de statuten te actualiseren en moderniseren. Bij die gelegenheid is met ingang van 27 augustus 2018 de naam 'BNG Bank N.V.' nu ook in de statuten vastgelegd als vervanging van de statutaire naam 'N.V. Bank Nederlandse Gemeenten'.

De BNG is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijke belang. De bank beoogt met gespecialiseerde financiële dienstverlening tegen zo laag mogelijke kosten bij te dragen aan maatschappelijke voorzieningen voor burgers. De doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Provinciefinanciën
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde E. Folkerts)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Nettowinst 2021: € 236 mln. Nettowinst 2022: € 300 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit 75.250 aandelen, dit is minder dan 1%. Dividend 2021: € 171.570 Dividend 2022: € 187.780 Op 16 mei 2022 is de hybride lening van € 50 mln., die de provincie in 2015 aan BNG heeft verstrekt, afgelost. Het betreft een regulier aflossingsmoment. BNG heeft de lening niet langer nodig.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 5,1 miljard Eigen vermogen 31-12-2022: € 4,6 miljard Vreemd vermogen 31-12-2021: € 149,1 miljard Vreemd vermogen 31-12-2022: € 112,1 miljard
Financiële risico's provincie	Geen

2.4 Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB), Den Haag

De Nederlandse Waterschapsbank NV richt zich met haar diensten exclusief op de publieke sector. Zij financiert van oudsher waterschappen, maar ook gemeenten, provincies en aan overheid gelieerde instellingen. Doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Provinciefinanciën
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde E. Folkerts)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Nettowinst 2021: € 121 mln. Nettowinst 2022: € 143 mln.

Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<p>Aandelen A (nominale waarde € 115): 24 stuks Aandelen B (nominale waarde € 460): 25 stuks Provincie Fryslân bezit minder dan 1% van de aandelen.</p> <p>Dividenduitkering 2021: € 42.138 Dividenduitkering 2022: € 50.565</p> <p>Op 1 september 2015 heeft provincie Fryslân een hybride lening verstrekt aan de NWB ter waarde van € 50 mln. NWB kan in 2025 de lening geheel of gedeeltelijk aflossen.</p>
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>Eigen vermogen 31-12-2021: € 1,9 miljard Eigen vermogen 31-12-2022: € 2,0 miljard</p> <p>Vreemd vermogen 31-12-2021: € 94,1 miljard Vreemd vermogen 31-12-2022: € 72,3 miljard</p>
Financiële risico's provincie	€ 50 miljoen hybride lening; kans < 1%

2.5 Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen

Deze participatie, sinds de jaren negentig, vloeit voort uit afspraken tussen het rijk en de drie Noordelijke provincies over de economische ontwikkeling van Noord-Nederland. De vennootschap heeft als doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de sociaal-economische structuur en de werkgelegenheid in de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe.

Programma	Economie en Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2021: € 40,2 mln. 2022: € 10,8 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie Fryslân heeft 16,7 % van de aandelen in de NOM.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>Eigen vermogen 31-12-2021: € 140,5 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 151,2 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 31-12-2021: € 8,3 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022: € 17,8 mln.</p>
Financiële risico's provincie	Het risico voor de provincie blijft beperkt tot haar kapitaal inbreng.

2.6 Thialf Onroerend Goed BV, Heerenveen

Openbaar belang is het behoud van het ijsstadion Thialf als voorziening die voor de provincie een bijdrage

levert op het gebied van economie, sport en cultuur. Thialf OG BV bezit 100 % van de aandelen van Thialf B.V. NB: Het boekjaar loopt van 1 oktober tot 30 september van enig jaar.

Programma	Economie en Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerden E. Folkerts & F. Wiersma)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 zijn bovengenoemde gedeputeerden portefeuillehouder
Resultaat	2019/2020: -/- € 1.195.000 2020/2021: € 10.960 2021/2022: -/- € 235.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Sinds overname aandelen op 4-9-2013: € 4 mln.; 66,6% van het aandelenkapitaal. Aandeelhouders lening van € 2 mln. waarvan per 30-9-2021 € 1,4 mln. is opgenomen.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 30-9-2021: € 0,1 mln. Eigen vermogen 30-9-2022: -/- € 0,2 mln. Vreemd vermogen 30-9-2021: € 5,1 mln. Vreemd vermogen 30-9-2022: € 4,9 mln.
Financiële risico's provincie	De provincie is voor 2/3 aandeelhouder en gemeente Heerenveen voor 1/3. In 2013 is € 50 miljoen geïnvesteerd in ver-/nieuwbouw en is € 1,5 mln. betaald voor de overname van de aandelen. Er is € 2,5 mln. gestoken in verbetering van de balanspositie. In 2020 is €2 mln. door de provincie beschikbaar gesteld als hulpverleningskrediet. Hiervan is in 2020 en 2021 € 1,4 mln. opgenomen. Van dit bedrag is in 2022 bijna € 0,3 mln. terugbetaald. Dit bedrag was toegekend om de periode tot de toekenning van coronasteun te overbruggen. Dat is inmiddels gebeurd. Thialf ontvangt vanaf 2022 jaarlijks € 542.000 compensatie van de provincie om een Dienst van Algemeen Economisch Belang in Thialf uit te voeren. In de vergadering van 16 februari 2022 hebben Provinciale Staten besloten eenmalig € 400.000 uit te trekken voor verbeteringen op het dak van Thialf. Daarna kunnen de zonnepanelen met instemming van de verzekeraars weer aan. Hierdoor verlaagt jaarlijks het exploitatietekort van Thialf en daarmee de compensatie die de provincie als aandeelhouder aan Thialf verstrekt. De werkzaamheden zijn in juni 2022 gestart en de afronding is begin 2023.

2.7 Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (voorheen Doefonds), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Doefonds BV. Deze BV is op 2 april 2014 opgericht. Doel is via dit fonds de regionale economie te versterken door innovatie door financiering mogelijk te maken. Eind 2017 is Doefonds BV omgezet tot FOM BV met als doel dat de FOM in 2018 ook het adres is voor het Friese bedrijfsleven als het gaat om financiering van starters, export en groei.

Programma	Economie en Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	Resultaat 2021: -/- € 502.338 Resultaat 2022: -/- € 2.646.286
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Budget per thema: Innovatie maximaal € 12 mln. Groei maximaal € 12 mln. Export maximaal € 3 mln. Starters maximaal € 3,9 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 9,0 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 8,0 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 0,2 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022: € 0,2 mln.
Financiële risico's provincie	Er wordt maximaal € 30,9 mln. uitgezet. Uitgangspunt is dat investeringen vanuit het fonds de kans hebben om de financiering terug te betalen aan het fonds. Gezien de doelgroep waarin het fonds investeert is de provinciale inbreng uit voorzorg deels voorzien. De reservering op de reserve is per budget vastgelegd. Voor Innovatie is dit op voorhand 100%. Voor de overige budgetten dient ter dekking van de risico's de Reserve risicobuffer: Groei 33% Export 20% Starters 33%

2.8 Fûns Skjinne Fryske Energzy BV (FSFE), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fûns Skjinne Fryske Energzy BV. Deze BV is 2 september 2014 opgericht. Doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Programma	Ruimte en Klimaat
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde S. Knol)

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Resultaat 2021: € 33.000 Resultaat 2022: € 116.000
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Maximaal € 90 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2021: € 16,4 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 18,6 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 33,9 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022: € 39,1 mln.
Financiële risico's provincie	FSFE is in het jaar 2013/2014 ontwikkeld en aanbesteed. In januari 2022 is het nieuwe Energieprogramma Fryslân 2022-2025 vastgesteld en heeft Provinciale Staten ingestemd met een aantal uitgangspunten voor FSFE. Bij de start van het fonds is uitgegaan van 100% revolverendheid en die verwachting is niet veranderd. Voor de zekerheid is bij de start van het fonds wel een reservering op de provinciale risicobuffer van €30 mln. gemaakt, deze is nog voldoende.

2.9 Fryslân Hurde Wyn BV (FHW), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fryslân Hurde Wyn (FHW). Deze BV is 13 maart 2019 opgericht. Het doel van deze BV is het namens de provincie, vanuit haar publieke verantwoordelijkheid, verwerven, houden en vervreemden van een deelneming in Windpark Fryslân Holding B.V. (WPFH). Deze holding heeft tot doel de realisatie en exploitatie van het windpark om zodoende namens de provincie mede een concrete bijdrage te leveren aan de realisatie van een fossielvrije en uiteindelijk volledig duurzame provincie. FHW heeft als tweede doel de burgerparticipatie in het windpark mogelijk te maken.

Programma	Ruimte en Klimaat
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (gedeputeerde E. Folkerts)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2021: -/- € 45.801 2022: € 13,6 mln. (positieve resultaten worden verwacht na voltooiing van het Windpark)

Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie Fryslân heeft 100% van de aandelen in FHW BV.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Onderstaand is voor 2022 op basis van conceptcijfers 2022 Eigen vermogen 31-12-2021: € 19,9 mln. Eigen vermogen 31-12-2022: € 20,0 mln. Vreemd vermogen 31-12-2021: € 90,2 mln. Vreemd vermogen 31-12-2022: € 89,5 mln.
Financiële risico's provincie	Op 1 oktober 2019 heeft de provincie € 20 mln. eigen vermogen (Agio) en een achtergestelde lening van € 80 mln. aan FHW BV verstrekt. FHW BV heeft vervolgens op 1 oktober 2019 een bedrag van € 20 mln. aandelenkapitaal en een achtergestelde lening van € 80 mln. verstrekt aan Windpark Fryslân Holding BV. In 2022 is er vanuit de achtergestelde lening voor het eerst rente en aflossing ontvangen. Door het ontvangen van aflossing op de achtergestelde lening, daalt het geïnvesteerde vermogen in FHW en Windpark Fryslân. In 2022 voor het eerst dividend ontvangen vanuit het Windpark. Het in 2022 ontvangen dividend bedraagt: € 13,5 mln. In het 2023 is een tweede dividend ontvangen van € 7,1 mln.. Omdat de bouw van Windpark Fryslân is voltooid en in de operationele fase is beland, zijn er geen risico's meer op gebied van bouwvertraging en kostenoverschrijdingen.

2.10 OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst Voorheen SOVF (Stichting Openbare Verlichting Fryslân)

Samenwerkingsverband op het gebied van beheer en onderhoud van openbare verlichting en op het gebied van gezamenlijke inkoop duurzame energie.

Programma	Infrastructuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gedeputeerde S. Knol
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Verwacht resultaat: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage circa € 16.500,-

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

Categorie 3: Stichtingen en verenigingen

3.1 Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Gezamenlijke belangenbehartiging van provincies in algemene overheidsaangelegenheden en kennisuitwisseling. In het bestuursakkoord zijn uitspraken gedaan over zichtbaarheid en aanwezigheid van de provincie. Op landelijk niveau heeft het IPO daarbij een nadrukkelijke rol, o.a. tot uitdrukking komend in het zgn. Kompas 2020. Onderdeel van IPO is ook het kantoor BIJ12, die onder andere de PAS-maatregelen en het Faunafonds voor de provincies regelt.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging (gedeputeerde F. Wiersma)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Conform doelstelling Verwacht resultaat: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2023: € 2,2 mln. Bijdrage 2024: € 2,3 mln. Jaarlijkse bijdrage aan diverse kerntaken.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen. Het IPO beschikt niet over eigen vermogen. Een eventueel batig jaarsaldo wordt gerestitueerd aan de provincies of doorgeschoven naar het volgende jaar. Er worden daarnaast geormerkte middelen aangehouden voor beleidsdoelen die al in uitvoering zijn maar nog niet zijn afgerond.
Financiële risico's provincie	Geen

3.2 Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën (HNP), Brussel (België)

Gezamenlijke huisvesting van de provincies en het IPO in Brussel ter verdediging van de Europese belangen van de Nederlandse provincies.

Het HNP vervult daarmee een groot praktisch nut: de gezamenlijke Nederlandse provincies en hun lobbyisten delen met elkaar huisvesting in Brussel, op een steenworp afstand van de belangrijkste Europese instanties als de Europese Commissie, het Europees Parlement en het Europees Comité van de Regio's. Deze gezamenlijke huisvesting maakt de provincies meer zichtbaar in Brussel dan afzonderlijke kantoortjes. De provincies hebben hiermee een eigen onderkomen waar vergaderd kan worden (HNP-bestuur, maar ook inhoudelijke bijeenkomsten) en dat kan dienen als ontvangstplek en uitvalsbasis voor bezoeken van bestuurlijke delegaties uit Nederland, die met grote regelmaat plaatsvinden. Bovendien is deze huisvesting voor de provincies aanzienlijk goedkoper dan afzonderlijke onderkomens. De

gezamenlijke huisvesting bevordert daarnaast de samenwerking en uitwisseling tussen de provinciale lobbyisten: men stemt af en deelt de informatie die voor alle provincies van belang is en er is sprake van een zekere portefeuilleverdeling om te voorkomen dat alle provincies/landsdelen zich met dezelfde onderwerpen moeten bezighouden. Dit is zo georganiseerd dat de belangenbehartiging voor de eigen provincies/het eigen landsdeel niet in het gedrang komt: die is prioritair. Vanuit Noord-Nederland hebben drie lobbyisten hun kantoor in het HNP: de twee vertegenwoordigers van de gezamenlijk provincies (via SNN) en de lobbyist namens de vier grote gemeenten.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging/ INPA (volgens Belgisch recht) (gedeputeerde F. Douwstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	De resultaten variëren over de jaren. Positieve resultaten worden toegevoegd aan de reserve, negatieve resultaten worden uit de reserve gedekt.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage in 2023: € 66.000 Bijdrage in 2024: € 66.000 (begroot)
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

3.3 Stichting Nazorg Ouwsterhaule, Joure

De provincie Fryslân heeft als partij afval gestort op de voormalige stortplaats Ouwsterhaule. Alle partijen die afval hebben geleverd of de stortplaats hebben beheerd, participeren in de stichting nazorg Ouwsterhaule. Het publieke belang betreft het voorkomen van ongewenste milieueffecten van de voormalige stortplaats. Het financiële risico dat de provincie loopt is de schade in geval van lekkage in de bodemafdichting.

Programma	Ruimte en Klimaat
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Stichting (ambtelijke vertegenwoordiging)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	geen
Resultaat	Beheer stort conform doelstelling. Onderhoud wordt bekostigd uit het jaarlijkse rendement. Resultaat 2021: -/- € 195.000 Resultaat 2022: -/- € 140.000 De tekorten wordt gedekt uit het eigen vermogen

Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Initiële storting circa € 780.000,- (26% van nazorgkapitaal).
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Nazorgkapitaal in fonds (eigen vermogen) 31-12-2021: € 3,0 mln. 31-12-2022: € 2,9 mln.
Financiële risico's provincie	Min: € 20.000,- Max: € 500.000,- Participatie 26%, Kans: 1% Berekend risico: € 1.300,-

Categorie 4: Overige verbonden partijen

4.1 Fonds Nazorg Stortplaatsen, Leeuwarden

De betrokkenheid van de provincie vloeit voort uit de Wet milieubeheer. Het Nazorgfonds Stortplaatsen is een 'spaarpot' waaruit de kosten van nazorg van relatief jonge stortplaatsen worden gedekt. Deze nazorg beoogt te voorkomen dat het publieke belang wordt geschaad door milieuvervuiling als gevolg van gebrek aan onderhoud aan en tijdig vervangen van voorzieningen van overgedragen (gesloten) stortplaatsen.

Het belangrijkste financiële risico dat de provincie loopt zijn hoge opruimkosten wegens bodemverontreiniging als gevolg van falende beschermende voorzieningen. Lang onopgemerkte bodemverontreiniging kan leiden tot schade bij derden. In verband met dit soort risico's is een risicovoorziening in het fonds opgenomen.

Er vallen zeven stortplaatsen onder de nazorgregeling, waarvan 3 droge stortplaatsen, 3 kleinschalige baggerspeciéstortplaatsen en 1 grote baggerspecie stortplaats. Aan vijf van de zeven stortplaatsen is een voorlopige heffing opgelegd en geïnd, bij één stortplaats is de heffing definitief vastgesteld en geïnd.

Programma	Ruimte en Klimaat
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Fonds Wet Milieubeheer (gedeputeerde De Vries)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2021: € 192.132 2022: € 218.350
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Een jaarlijkse provinciale bijdrage t/m 2024 ter compensatie van de rekenrente verlaging in 2015. De begrote bijdrage voor 2023 en 2024 bedragen respectievelijk € 64.489 en € 69.046. De gelden van Fonds Nazorg Stortplaatsen Fryslân zijn sinds 2008, na enkele jaren van tegenvallende beleggingsrendementen, uitgeleend aan provincie Fryslân. Hierover betaalt de provincie jaarlijks een vaste rentevergoeding van 4,24% aan het Nazorgfonds (rentevergoeding over 2022: € 682.229). Deze afspraak loopt tot 2025 (GS besluit 10/3/2015).

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen: 2021: € 2,3 mln. Eigen vermogen: 2022: € 2,5 mln. Voorzieningen: 2021: € 13,8 mln. Voorzieningen: 2022: € 14,3 mln.
Financiële risico's provincie	Het eigen vermogen van het Nazorgfonds bedraagt per 31-12-2022 € 2,5 mln. De reserves van het Nazorgfonds zijn op het benodigde niveau. De Provincie loopt derhalve geen financieel risico.

4.2 Omgevingsberaad Waddengebied, Leeuwarden

In 2020 is het voormalige Regiecollege Waddengebied overgegaan in het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW). Het OBW is een van de drie onderdelen van een nieuwe governance voor het Waddengebied, zoals medio 2019 aangekondigd door de minister van Infrastructuur en Waterstaat en de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De andere twee onderdelen zijn: het Bestuurlijk Overleg Waddengebied en de Beheerautoriteit Waddenzee.

Het Omgevingsberaad Waddengebied is een platform waar gestructureerd discussies over het Waddengebied worden geïnitieerd en gevoerd, alsook informatie uitgewisseld. Gebruikers van het Waddengebied (zoals havens, visserij, landbouw, recreatie en toerisme), natuur- en milieuorganisaties en de Waddenacademie nemen deel aan dit beraad. Rijk en regionale overheden gebruiken het OBW voor het bespreken en toetsen van beleidsvoorstellen. De heer Brok, Commissaris van de Koning van Fryslân is in zijn functie als rijksheer, voorzitter van het OBW én vicevoorzitter van het Bestuurlijk Overleg Waddengebied, zodat de connectie tussen beide overleggen goed geborgd is.

Financiering ervan vindt plaats door Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen. Afspraken zijn vastgelegd in een werkplan.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Convenant (Commissaris van de Koning in zijn rol als rijksheer)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2021: -/- € 141.530 (het negatieve resultaat komt grotendeels door bijdragen die al in het vorig boekjaar zijn ontvangen) 2022: -/- € 1.343 (het negatieve resultaat is het gevolg van iets hoger dan begrote uitgaven)
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De bijdrage zijn als volgt verdeeld: Rijk 30% Provincies 40% Gemeenten 20% Waterschappen 10% Bijdrage provincie Fryslân 2023: € 47.300 2024: € 47.300 (begroot)

Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Niet van toepassing
Financiële risico's provincie	Geen

4.3 Regioboard Noordoost Fryslân, Leeuwarden

De Regioboard bestaat uit negen leden, drie vanuit overheid, drie vanuit het onderwijs en drie ondernemers. Samen met de onafhankelijk voorzitter en de programmaorganisatie werkt de Regioboard aan de economische groei van de regio, de stabilisatie van de werkgelegenheid en aan een grote innovatieslag. Daarnaast beoordeelt de Regioboard of projecten gesubsidieerd worden uit de Regiodealgelden.

Vanaf 1 januari 2020 worden projecten van de Regiodeal Noordoost Fryslân aangejaagd door een nieuwe programmaorganisatie, voorlopig genoemd Versnellingsagenda. Om de samenwerking in de regio slagvaardig aan te jagen wordt er nauw samengewerkt met het bedrijfsleven, onderwijs en de overheid. Op 11 maart 2020 zijn vertegenwoordigers van deze partijen officieel geïnstalleerd in de Regioboard Noordoost Fryslân.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm, bestuurder GS	Convenant (gedeputeerde S. Knol)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 juli 2023 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	De resultaten worden per project gepresenteerd
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De bijdragen voor de diverse projecten worden opgebracht door de EU, gemeenten, bedrijfsleven, onderwijs en provincie Fryslân
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Niet van toepassing
Financiële risico's provincie	Geen

Financiële risico's provincie

De financiële risico's van de verbonden partijen worden voor het grootste deel afgedekt door de Reserve risicobuffer, zie paragraaf 4.3 Risicobuffer revolverende middelen. Hierin staan de risico's van de verbonden partijen FOM, FSFE, NOM, Windpark Fryslân (FHW BV) en de revolverende uitzettingen opgenomen.

Het totaal van financiële risico's voor de provincie bij de andere verbonden partijen (die niet apart in de risicobuffer zijn vermeld) bedraagt medio 2023 € 126,6 mln. Per 31-12-2022 was dat € 158,4 mln.

Het grootste deel hiervan is de hybride lening uitgegeven aan de NWB; € 50 mln. en de converteerbare obligatielening van € 76,5 mln., die in 2021 is verstrekt aan Alliander. Het restantbedrag (€ 130.000) heeft betrekking op het risico bij Stortplaats Ouwsterhaule.

Vanwege de hoge kredietwaardigheid van zowel NWB als Alliander en de gereguleerde markt waarin Alliander opereert is de kans dat het financieel risico tot verlies van de hybride, converteerbare of achtergestelde leningen zich voordoet nihil. In paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing worden de bovengenoemde risico's meegenomen bij het berekenen van de benodigde weerstandscapaciteit.

Paragraaf 6. Grondbeleid

6.1 Samenvatting grondbezit

Grondbezit is geen provinciaal doel op zichzelf. Het aan- en verkopen van grond wordt ingezet om transities ten bate van onze opgaven te faciliteren. Binnen onze opgaven Natuurontwikkeling, Veenweide, Natuur mei de Mienskip, Bossenstrategie, de Waddenkustversterking en de gebiedsontwikkeling Dongeradielen, ligt in dat kader reeds een aanzienlijke opgave rondom grondverwerving en grondruil. Veel van deze opgaven worden naar verwachting samengevat in de Friese versie van het Nationaal Programma Landelijk gebied (FPLG), dat volop in voorbereiding is en waaraan vanuit het Rijk aanzienlijke middelen zijn gekoppeld.

De gecombineerde opgaven vragen, wanneer het FPLG in haar huidige vorm (juni 2023) wordt vastgesteld, een grote inspanning op het gebied van grondverwerving, bedrijfsverplaatsingen, grondfinanciering en een actiever grondbeleid, omdat deze nieuwe opgaven een aanzienlijke plus zullen vormen op onze huidige verwervingsopgave. Daarbij voorzien we dat de huidige grondinstrumenten onvoldoende aansluiten bij de complexiteit van onze opgaven in het landelijk gebied. De transitie naar natuur-inclusieve landbouw vraagt meer ruil- en compensatiegronden en onder andere nieuwe financieringsmogelijkheden. Wij werken per project altijd vanuit een aankoopstrategieplan waarin het mandaat voor de te verwerven gronden en opstellen door Gedeputeerde Staten is vastgesteld. Onder het FPLG wordt een meer actief grondbeleid voorgesteld.

Daar waar we grond aankopen proberen we die grond ook weer op de markt te brengen. Openbare verkoop is het leidende principe mits wij een duidelijke relatie met onze provinciale doelen kunnen leggen. Wij zullen alle voorgenomen verkopen transparant publiceren zodat iedereen hier tijdig kennis van kan nemen.

De Fryske Grûntafel

De Fryske Grûntafel (FGT), eerder ook wel aangehaald als Fryske Grûnbank, is een samenwerking met de deelnemers uit de Landbouw, Fries particulier grondeigendom, Natuur, Natuurbeheer en overheden. De FGT draagt bij aan het in beeld brengen van kansen en mogelijkheden, biedt en ontwikkelt kennis en kunde op het gebied van vastgoed en de inzet daarvan, en draagt bij aan realisatie van draagvlak voor vastgoed gerelateerde vraagstukken door inzet van haar leden uit een brede maatschappelijk middenveld. De FGT bevat geen geld- en eigen grondvoorraad, maar levert de provincie gevraagd en ongevraagd advies op inzet van beschikbare middelen. Zo heeft de FGT onlangs een advies uitgebracht, als reactie op de eerste conceptversie van het FPLG, waarin de FGT een actief aanbod inzake haar mogelijke rol binnen het Fries Programma Landelijk gebied, doet. De Fryske Grûntafel is in 2021 ontstaan echter haar financiering loopt tot 2024.

De Provinciale grondbank

In de provinciale grondbank zijn alle gronden opgenomen die bij de provincie in bezit zijn. Dit zijn gronden voor onze (vaar) wegen, gronden voor de aanleg van natuur, veenweide en infrastructuur, ruil- en restgronden. De provincie heeft ruim 15.000 ha grond, waarvan ruim 12.000 ha structureel bezit (wegen, meren, vaarwegen, etc.). De resterende gronden zijn gronden die in tijdelijk bezit zijn ten bate van de provinciale opgaven.

Naast infrastructurele werken hebben wij grote opgaven ten aanzien van de landbouw, natuur, veenweide en stikstof. Voor deze opgaves maken we gebiedsgerichte plannen die al uitgewerkt of nog in voorbereiding zijn. Bij deze vraagstukken is de inzet van grond vaak één van de bepalende factoren. Bij de vaststelling van plannen wordt daarin ook het mandaat tot aankoop van gronden voor Gedeputeerde Staten opgenomen. Indien een plan nog in voorbereiding is dan is dit mandaat er nog niet, terwijl het wel wenselijk kan zijn om een strategische aankoop te doen. Er doen zich soms kansen voor die een bijdrage kunnen leveren aan bestaande of in voorbereiding zijnde plannen. Provinciale Staten heeft hiervoor een investeringskrediet van € 23,5 mln. beschikbaar gesteld, De Strategische Grondvoorraad (SGV) om snel op deze kansen te kunnen inspringen. Deze kansen hebben zich sinds het beschikbaar stellen van het krediet

zeker voorgedaan. Er is op dit ogenblik voor € 2,565 (juni 2023) aan strategische voorraad aangekocht. De aankopen zijn gedaan met een beheersbaar risicoprofiel omdat alleen courante gronden worden aangekocht. De risicoreserve van € 1,5 mln. is dan ook nog niet aangesproken. Daarnaast is er een aantal potentiële aankopen aangewezen waarover momenteel marktconsultatie plaatsvindt.

Rijksbeleid en recente ontwikkelingen op het gebied van natuur en stikstof ontwikkeling leiden tot de groeiende omvang van provinciale opgaven. Tegelijkertijd doen zich als gevolg van ontwikkelingen op de markt met enige regelmaat kansen voor die mogelijk passend zijn bij deze opgaven waarvoor de provincie komt te staan. De kans is reëel dat hiermee het budget dat beschikbaar is voor strategische grondaankopen, op enig moment ondanks het revoluerende karakter uitgeput zal raken.

Totale grondopgave per programma

Te verwerven gronden

ha te verwerven	totaal te verwerven	verworven per 01-06-2023	nog te verwerven
programma 2 Infra	4.112	4.037	75
programma 3 Natuur en Landbouw	4.457	2.499	1.958
programma 4 veenweide progr	473	219	254
programma 5 Terpenproject	23	6	17
totaal	9.065	6.761	2.304

x € 1.000.000	totaal te verwerven	verworven per 01-06-2023	nog te verwerven
programma 2 Infra	138	137	1
programma 3 Natuur en Landbouw	173	101	72
programma 4 veenweide progr	35	17	18
programma 5 Terpenproject	1	0	1
totaal	347	255	92

Te verkopen gronden

ha te verkopen	totaal te verkopen	verkocht per 01-06-2023	nog te verkopen
programma 2 Infra	1.632	1.396	236
programma 3 Natuur en Landbouw	4.097	459	3.638
programma 4 veenweide progr	302	0	302
programma 5 Terpenproject	0	0	0
Totaal	6.031	1.855	4.176

x € 1.000.000	totaal te verkopen	verkocht per 01-06-2023	nog te verkopen
programma 2 Infra	50	46	4
programma 3 Natuur en Landbouw	78	33	45
programma 4 veenweide progr	15	0	15
programma 5 Terpenproject	0	0	0
Totaal	143	78	65

* toelichting over de programma's is in de paragraaf 6.2 opgenomen

6.2 Grondaankopen per beleidsprogramma

Programma 2 Infrastructuur

De Haak, De Centrale As, N381, N395 3 tunnels Wommels-Bolsward zijn gerealiseerd en de auto's rijden over de weg echter nog niet alle werkzaamheden zijn afgerond. Zeker voor De Centrale As ligt er nog een grote opgave om de veelheid van percelen bij de juiste eigenaren te krijgen (o.a. bij de andere overheden) en om de laatste afspraken met diverse grondeigenaren af te ronden. Voor de N381 en De Haak om Leeuwarden is de afronding bijna gereed. Tevens ligt er nog een verkoopopgave vanuit deze projecten. Hierbij wordt wel een relatie gelegd met onze nieuwe opgaven waarin juist weer een behoefte naar (ruil)gronden is.

De projecten N358 De Skieding en N358 Uterwei komen in de volgende fase. De grondverwerving voor deze projecten is afgerond. Er loopt nog een onteigeningsprocedure.

Programma 3 – Natuur en landbouw

Natuur

Voor de natuurontwikkeling worden via diverse lopende gebiedsprocessen diverse (grond)verwervingen en bedrijfsverplaatsingen uitgevoerd. De belangrijkste opgave voor de natuur is de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland (NNN).

Door het besluit van provinciale staten op 22 november 2022 kunnen de beschikbare middelen binnen het natuurpact nu ook voor alle prioriteiten worden ingezet. Wij gaan een maximale inspanning leveren om de doelen binnen NNN tijdig te realiseren, samen met Natuur mei de Mienskip (NmdM). Voor de natuurontwikkeling werken wij via vrijwillige verwerving in de gebieden De Mieden, Beekdal-Line, Alde Feanen en Koningsdiep. Hierin wordt nauw samengewerkt met de gebiedscommissies. In de overige gebieden wordt samen met NmdM de natuurontwikkeling opgepakt. Burgumermar-De Leijen is een gebiedsplan van NmdM in voorbereiding en een voorloper voor de overige gebieden. De verkenningen in de deelgebieden zijn in 2023 uitgevoerd en leiden tot uitvoering in 2024-2027.

De aangekochte percelen buiten het NNN, de ruilgronden, die niet voor voor uitruil met NNN gronden worden ingezet, worden verkocht of ingezet voor andere doelen. De doelstelling is om NNN gronden die zijn ingericht via een openbare procedure te verkopen aan een eindbeheerder.

Uitgaande van inzet op de verwerving/realisatie van de NNN gronden met prioriteit 1, 2, het plan “Mieden op zijn mooist” en de kansen binnen prioriteit 3 en 4 wordt de realisatie van ca. 200 hectare begroot met behulp van de subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en en Landschap, het afspreken van kwalitatieve verplichtingen en grondverwerving. De verkoop van ingerichte natuurgronden wordt begroot op ca. 100 hectare per jaar, waarvan de verkoop van ingerichte natuur binnen Oude Willem, Twijzelmieden en Hemrikkerscharren wordt voorbereid.

Stikstof

De stikstofopgave in Fryslân is groot maar heeft zich vooralsnog alleen vertaald in een 1e opkoopregeling (MGA-1). Deze regeling is gefinancierd met middelen van het Rijk. Een 2e tranche van deze regeling wordt in 2024 verwacht. In samenwerking met andere provincies wordt een aankoopregeling gewerkt welke bij de Europese Commissie kan worden voorgelegd zodat meer strategische gronden en vastgoed kunnen worden aangekocht.

Het Rijk heeft in juli 2023 een tweetal vrijwillige beëindigingsregelingen voor veehouderijbedrijven opengesteld. Het Rijk is verantwoordelijk voor de uitvoering van de regelingen. De provincie zal hierin participeren via de gebiedsprocessen.

De uitwerking van het Nationaal Programma Landelijk gebied /FPLG zal leiden tot de opkoop, verplaatsing van bedrijven of in compensatie van grond, waardoor o.a. natuurinclusieve landbouw verder gestimuleerd kan worden.

Programma 4 Ruimte en Klimaat: Veenweide

Een grote opgave in programma 4 is Veenweide. Binnen de aangewezen gebieden Hegewarren en Aldeboarn De Deelen vinden een diverse aankopen plaats. Tevens vinden er verkenningen plaats voor het gebied Idzegea. Doelstelling voor Hegewarren is dat alle eigenaren worden opgekocht of verplaatst zodat zij ergens anders hun toekomst kunnen voortzetten. Wij werken binnen de kaders van het door Gedeputeerde Staten vastgestelde aankoopstrategieplan. Vooruitlopend op het gebiedsplan Aldeboarn De Deelen wordt door de ingestelde gebieds- en grondtafel reeds aankopen gedaan ten behoeve van een grondvoorraad die later in het gebiedsproces kan worden ingezet.

Programma 5 Economie en Mienskip: Terpenproject

Het terpenproject is een doorlopend project en een samenwerking tussen provincie en rijk. In totaal willen wij graag 23 hectare terpengrond verwerven. Zes terpen zijn reeds in ons bezit en vanuit de wettelijke ruilverkaveling Franekeradeel-Harlingen wordt er nog 1 terp aan toegevoegd. Er wordt nu onderzocht wat met flankerend beleid (kwalitatieve verplichting of verpachting onder beperkingen) nog aanvullend kan worden bereikt om de archeologische waarden van de terpercelen voor de toekomst beter te beschermen.

Overig vastgoedbezit

De provincie heeft ca. 12.000 ha structureel bezit, waarvan het grootste deel bestemd is voor (vaar)wegen en de Friese meren. Daarnaast hebben wij diverse eigendommen die wij zelf gebruiken of verhuren. Het gaat bijvoorbeeld om:

- Brug- en sluiswachterswoningen
- Huisvesting (steunpunten) voor weg- en waterbeheer door de hele provincie
- Verhuur van oeverstroken, ligplaatsen voor recreatie arken/boten en steigers
- Tijdelijk verworven gronden die wij verpachten
- Een aantal busstations
- Het Afsluitdijk Waddencentrum
- Diverse gronddepots

Daarnaast zijn wij actief met de verkoop van restpercelen die onder het overige vastgoedbezit vallen. Deze worden eerst aan andere overheden aangeboden, voordat zij in de openbare verkoop gaan.

Het project oneigenlijk gebruik provinciale eigendommen heeft een looptijd tot en met 2024. Diverse particulieren en bedrijven gebruiken stukjes van ons water en grond zonder dat hiervoor een passende vergoeding wordt betaald. Wij benaderen deze gebruikers zodat ze deze gronden kunnen huren, kopen of ontruimen.

6.3 Risico's

De agrarische grondprijs in onze provincie stijgt nog steeds. Dit betekent dat de verwerving van benodigde gronden duurder wordt, maar dat ons huidige grondbezit over het algemeen meer waard is geworden. Wij achten de risico's op basis van deze ontwikkelingen beperkt.

Eventuele afwaarderingen voor natuur, stikstof of veenweide opgaven worden vanuit deze opgaven bekostigd. Deze afwaarderingen of het leggen van kwalitatieve verplichten zijn alleen mogelijk indien er ook daadwerkelijk budgetten voor gereserveerd zijn.

Paragraaf 7. Bedrijfsvoering

Inleiding

Samen investeren is nodig om Fryslân verder te helpen. Investeren in elkaar, in relaties, in de samenleving. Zo werken wij aan het vertrouwen in de overheid. Als provincie willen wij daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Wij gaan naast inwoners staan die activiteiten organiseren. Wij helpen bedrijven om te vernieuwen. Wij ondersteunen besturen van verenigingen en organisaties. Voorbeelden hiervan zijn externe initiatieven zoals Natuer mei de Mienskip, het programma IJsselmeerkust, de Regiodeals etc. Dit gebeurt in een context van een provinciale begroting die afneemt als het gaat om de inzet van 'eigen' provinciale middelen en toe zal nemen met Rijksbijdragen voor bijvoorbeeld het Fries programma landelijk Gebied (FPLG).

In 2022 is een organisatieontwikkeltraject gestart. Vanaf 2024 zal de organisatie gaan werken vanuit een nieuw organisatiemodel, dat moet leiden tot meer daadkracht, leiderschap en eenvoud; waarbij aandacht is voor de politiek-/ bestuurlijke context waarin wij samenwerken met en voor de 'Mienskip'. Slimmere en heldere werkwijze en processen moeten zorgen voor het inzichtelijk krijgen en verlagen van de werkdruk.

Deze ontwikkeling vraagt veel van de organisatie, terwijl er al grote thema's speelden en het nieuwe bestuursakkoord zal vragen om tijd en energie om een goede start te maken met de nieuwe ambities voor komende periode.

In het programma bedrijfsvoering staan onze ambities, doelen en resultaten op het gebied van de bedrijfsvoering. In deze paragraaf lichten we de volgende onderdelen nader toe:

- De inzet van personeel, de ontwikkeling van het capaciteitsbudget, inclusief bezetting (vast en tijdelijk personeel) en inhuur
- Het programma organisatieontwikkeling (O&O), de uitvoering van het HR-beleid (human resources) en ziekteverzuim
- Het programma digitaliseringstrategie
- De herinrichting van het provinciehuis en het hybride werken
- De Energie-neutrale organisatie.
- De rechtmatige organisatie

De inzet van personeel

In onderstaand overzicht staat het totaal van de bedrijfsvoeringskosten en wordt specifiek inzicht gegeven in het deel capaciteitsbudget, gesplitst naar salarissen (voor vast en tijdelijk personeel) en inhuur.

Inzet beschikbare middelen						
<i>Exploitatie</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>						
Uitgaven						
Capaciteitsbudget						
- salarissen	71.844	77.997	77.332	69.202	67.206	67.264
- inhuur	11.224	11.890	2.602	3.500	3.500	2.000
Subtotaal capaciteitsbudget	83.068	89.886	79.934	72.702	70.706	69.264
Overige personeelskosten	2.156	2.004	1.956	2.849	2.777	2.532
Kosten automatisering	7.698	6.105	7.611	7.089	6.863	6.801
Kosten huisvesting	6.471	7.691	7.809	7.809	7.781	7.781
Overig	4.270	8.477	8.576	8.646	8.251	5.561
Totaal bedrijfsvoeringskosten (A)	103.663	114.163	105.886	99.095	96.379	91.939
Dekking						
Dekking capaciteit	17.135	21.114	13.907	8.746	7.981	8.046
Bijdrage van derden	1.974	1.968	376	298	298	298
Totaal dekking (B)	19.109	23.082	14.283	9.044	8.279	8.344
Saldo van lasten en baten (A-B)	84.554	91.081	91.603	90.051	88.100	83.595

Toelichting

Het bedrijfsvoeringsbudget is opgebouwd uit personele en materiële kosten. Een deel van deze kosten wordt gedekt door bijdragen van derden en vanuit tijdschrijven op met name projecten en specifieke uitkeringen. Vanaf 2024 nemen in deze begroting de middelen voor inhuur sterk af. Dit heeft te maken met de afname van een aantal tijdelijke en projectbudgetten waar personeel een onderdeel van uitmaakt. In het capaciteitsbudget, zoals we dat hierna verder toelichten, wordt duidelijk dat het hierbij gaat om het deel van het capaciteitsbudget dat fluctueert en weer kan toenemen op het moment dat er extra middelen beschikbaar worden gesteld door Provinciale Staten en/of derden, voor de uitvoering van taken en/of projecten. De flexibele schil voor inhuur en/of tijdelijke dienstverbanden neemt dan weer toe. Deze ontwikkeling maken we steeds zichtbaar in deze paragraaf en is de basis voor de strategische personeelsplanning.

Capaciteitsbudget

Onderstaand is het verloop van het capaciteitsbudget in de begroting ten opzichte van de Berap 2023 weergegeven. Dit totaal sluit aan op het subtotaal capaciteitsbudget. In het overzicht is aangegeven of de uitbreiding van capaciteit wordt gedekt uit bijdragen derden of uit middelen van de provincie zelf. Tevens is aangegeven onder welk mandaat de wijzigingen zijn doorgevoerd.

Ontwikkeling capaciteitsbudget (bedragen x € 1.000)		Budget	Dekking	2023	2024	2025	2026	2027
bestuursapportage 2023				89.880	73.149	63.416	61.421	61.479
GS 18-07-2023	Actualisatie samenwerkingsovereenkomst Prins Bernhard Cultuurfonds	Basis	Derden	6	6	6	6	6
Mandaat GS	Toerekenen nominaal aan basiscapaciteit	Basis	Provincie	0	2.779	2.779	2.779	2.779
PS 19-07-2023	Bestuursakkoord: structurele dekking basiscapaciteit	Basis	Provincie	0	3.000	3.000	3.000	3.000
PS 19-07-2023	Bestuursakkoord: tijdelijk budget uitvoering bestuursakkoord	Tijdelijk	Provincie	0	1.000	3.500	3.500	2.000
begroting 2024				89.886	79.934	72.702	70.706	69.264

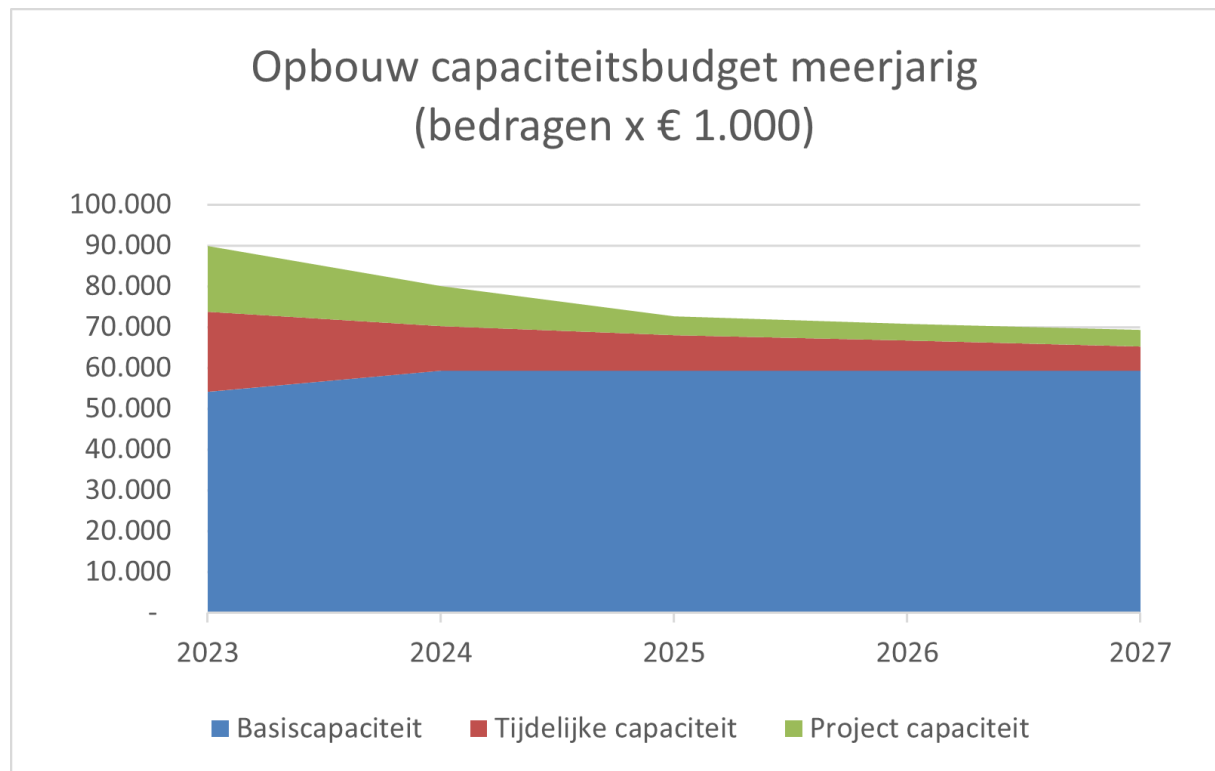
Het capaciteitsbudget is meerjarig opgebouwd in de ruimte voor salarissen (vast en tijdelijk personeel) en inhuur. Een deel van dit budget is structureel. Het tijdelijke deel bestaat deels uit middelen die wij ontvangen van derden voor bijvoorbeeld de uitvoering van taken en projecten en deels uit middelen die Provinciale Staten beschikbaar stellen. Dit maakt dat het capaciteitsbudget flexibel is en fluctueert.

Dit leidt tot het volgende overzicht van het capaciteitsbudget waarin op hoofdlijnen zichtbaar wordt hoe het capaciteitsbudget zich meerjarig ontwikkelt op begrotingsbasis. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de basiscapaciteit (voor onze basis/structurele taken), tijdelijke capaciteit (budget voor extra taken met een bepaalde looptijd) en projectcapaciteit (verantwoording via tijdschrijven).

Ten opzichte van de Bestuursrapportage is het capaciteitsbudget onder meer verhoogd met door het toerekenen van de indexering 2024 (nominaal) aan de basiscapaciteit. Dit betreft de compensatie voor de stijging van de salariskosten door CAO afspraken.

Daarnaast is zijn de extra budgetten die voortvloeien uit het Bestuursakkoord aan het budget toegevoegd. Het gaat daarbij enerzijds om een structurele verhoging van de basiscapaciteit met € 3 mln.

Anderzijds is voor de uitvoering van de plannen uit het Bestuursakkoord een bedrag beschikbaar gesteld van totaal € 10 mln. Deze middelen zijn op basis van een globale raming meerjarig in de begroting verwerkt waarbij er van wordt uitgegaan dat de piek van de werkzaamheden voor het realiseren van de plannen uit het bestuursakkoord in 2025 en 2026 ligt.

Toelichting

De afname van tijdelijke capaciteit (rode balk in bovenstaand overzicht) komt met name door de afloop van het aanvullende capaciteitsbudget voor uitvoering van het vigerende bestuursakkoord (tijdelijke capaciteit, beschikbaar gesteld door Provinciale Staten). De afname projectcapaciteit komt met name door de afloop van de grote infraprojecten. In deze cijfers is nog geen rekening gehouden met te verwachten additionele capaciteit die samenhangt met nieuwe projecten zoals bijvoorbeeld NPLG/FPLG, de Sluis Kornwerderzand en mogelijk de Lelylijn. De tijdelijke en projectcapaciteit fluctueren.

Op dit moment wordt nog een deel van de basiscapaciteit gefinancierd uit bijdragen van derden voor de inzet van personeel. Zowel door het bureau Cebeon als SeederdeBoer is, in het kader van het onderzoek naar Provinciale taken, keuzes en consequenties (PS 29 juni 2022), geconstateerd dat dit niet wenselijk is. Om de nieuwe organisatiestructuur goed te laten draaien is het noodzakelijk dat wij onze benodigde basiscapaciteit structureel gefinancierd hebben. Op dit moment is er een tekort van € 8 mln. dat wij tot nu toe incidenteel dekken vanuit de overheadcomponent bij het tijdschrijven. Echter structurele uitgaven moeten structureel gedekt worden conform de financiële uitgangspunten, In deze bestuursperiode (2023-2027) lossen wij dit tekort op door:

- Bij het bestuursakkoord is € 3 mln. structureel aan het budget voor basiscapaciteit toegevoegd.

- Een deel (€ 2 mln.) van onze goederen en diensten budgetten wordt omgezet naar structurele basiscapaciteit (mensen). Een deel van onze goederen en diensten budgetten bij bedrijfsvoering zijn nu namelijk structureel begroot maar zijn afhankelijk van de grootte van de organisatie Dit tijdelijke deel van het goederen en dienstenbudget moet worden gedekt uit de overheadcomponent die we via tijdschrijven doorbelasten aan projecten.
- In deze bestuursperiode gaan wij een efficiencybesparing op de basiscapaciteit van € 3 mln. realiseren.

Met deze maatregelen bouwen we de financiering van de basiscapaciteit uit bijdragen van derden af in deze bestuursperiode.

Inzet op de BBV taakvelden

In onderstaande tabel maken we inzichtelijk wat de inzet van personeel en middelen is op de verschillende beleidsthema's. Het gaat hierbij om de beleidsthema's zoals deze wettelijk zijn vastgelegd in het BBV (Besluit begroten en verantwoorden), waarbij de 'overhead' apart is opgenomen. Deze laatste mag vanaf 2017 niet meer toegerekend worden aan de programma's. Overhead wordt hierbij als volgt gedefinieerd: 'alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces'. Enige uitzondering hierop is de toerekening van overhead aan te activeren investeringen, deze mag nog wel rechtstreeks plaatsvinden. Het nieuwe BBV heeft als één van de uitgangspunten dat de baten en lasten van overheden onderling beter vergelijkbaar moeten zijn waarmee benchmarks worden vergemakkelijkt. Onderdeel van deze transparantie is het opnemen van de toedeling van de bedrijfsvoeringskosten aan de zogeheten 'taakvelden' binnen de Informatie voor derden (IV3) die elke overheid moet aanleveren bij het CBS. Hierbij blijft het voor de Staten inzichtelijk, omdat deze taakvelden aansluiten bij de diverse beleidsthema's.

Toelichting tabel:

De sterke daling in 2025 bij het taakveld Natuur komt door de personele inzet op het programma natuur welke vooralsnog alleen voor 2023/2024 in de begroting is opgenomen.

Meerjarenbegroting per taakveld BBV					
	Lasten				
Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Bestuur	3.965	3.753	3.711	3.690	3.689
Verkeer en vervoer	17.196	17.648	17.177	16.934	16.923
Water	2.823	3.021	2.939	2.897	2.895
Milieu	5.762	4.769	4.089	3.896	3.818
Natuur	12.820	13.125	9.155	9.060	9.043
Regionale economie	6.053	4.020	3.978	3.467	3.465
Cultuur en maatschappij	4.990	4.379	3.589	3.080	3.078
Ruimte	5.555	3.286	3.197	3.151	3.149
Investeringen	8.409	3.790	2.767	2.569	2.569
Onderhanden werk inrichtingsgebieden	1.063	871	79	0	0
Voorzieningen	572	572	401	401	572
Overhead	44.956	46.653	48.013	47.234	42.738
Saldo bedrijfsvoeringskosten	114.163	105.886	99.095	96.379	91.939

Bezetting

In onderstaand overzicht staat de ontwikkeling van het aantal fte met een provinciaal dienstverband (vast en tijdelijk).

Inzicht in bezetting provincie Fryslân	Jan 23	Jun 23 Berap	Jan 24	Jan 25	Jan 26	Jan 27
Huidige bezetting arbeidsovereenkomst onbepaalde tijd (fte)	726	751	733	713	694	679
Huidige bezetting arbeidsovereenkomst bepaalde tijd (fte)	106	98	51	25	15	15
totaal	832	849	784	738	709	694

Bezettingsoverzicht met meerjarige prognose uitgaande van de arbeidsovereenkomsten stand 1 juni 2023, inclusief pensionering en afloop van tijdelijke contracten.

We gaan uit van een prognose van 640 fte vanaf 1 januari 2024 aan medewerkers met een provinciaal vast dienstverband, voor de uitvoering van structurele taken per 1 januari 2023*). De verwachte vaste bezetting bedraagt op peildatum 1 januari 2024 volgens de huidige inzichten 733 fte. Deze vaste bezetting wordt deels ingezet op tijdelijke werkzaamheden waarvan de verwachting is dat deze langjarig nodig zijn, bijvoorbeeld op de grote ruimtelijke opgaven. Verder hebben wij een aantal fte in dienst, die geen onderdeel uitmaakt van de prognose van 640 fte waaronder bijvoorbeeld de inzet voor het Waddenfonds.

Daarnaast zien we dat we te maken hebben met stijgende inhuurtarieven en een krappe arbeidsmarkt, waardoor ook de afweging in beeld komt om juist medewerkers vast aan te nemen, met als gevolg een daling van de inhuur. In de wetenschap dat de arbeidsmarkt ook de mogelijkheid biedt dat medewerkers ook weer makkelijk kunnen uitstromen als dat nodig is. Zoals gezegd vindt de stijging van het aantal medewerkers met een vast provinciaal dienstverband vooral plaats rond de grote ruimtelijke opgaven, waarvan we weten dat daar de komende jaren een grote behoefte zal zijn aan personeel.

*) De genoemde 640 fte is gebaseerd op het provinciale takenpakket zoals dat in beeld is gebracht en voorgelegd aan Provinciale Staten in juni 2022 (Notities Zero Based Budgetting -ZBB- en de benchmark provincies -Cebeon-. Bijvoorbeeld het FPLG kan dit aantal beïnvloeden waardoor een herijking te zijner tijd nodig zal zijn.

Programma O&O (organisatie-ontwikkeling) en de uitvoering van het HR-beleid

Programma O&O

De ambitie van de organisatie is optimaal bij te dragen aan de realisatie van maatschappelijke opgaven en de realisatie van de ambities van het provinciaal bestuur. Binnen de organisatie is al een transitie gaande om meer wendbaar en in samenwerking met onze partners te werken aan de opgaven die er zijn. Hiervoor is in 2022 een programma organisatieontwikkeling O&O gestart. Dit is een participatief proces in de organisatie dat gaat over de organisatiecultuur en structuur. Van 2024 gaat de organisatie werken vanuit een nieuw organisatie-model. De structuur van de organisatie wordt hiermee vereenvoudigd. Op het gebied van de cultuur in de organisatie wordt programmatisch gewerkt aan thema's als leiderschap, resultaatgerichtheid, bestuurlijke sensitiviteit etc.

HR beleid

De organisatie werkt gestructureerd en integraal met verschillende HR instrumenten. We lichten hieronder een aantal van deze instrumenten toe, inclusief acties voor 2024.

Werving en selectie

De ontwikkelingen en tegenwoordige ook krapte op de arbeidsmarkt en de veranderende behoefte aan personeel, maakt dat we als provincie een pro-actievere rol hebben opgepakt op arbeidsmarktcommunicatie. Er is een nieuwe 'werken-bij-pagina' online en er loopt een succesvolle arbeidsmarktcampagne. Deze initiatieven waren gericht op het aantrekken van nieuwe medewerkers en het tonen van de aantrekkelijkheid van de provincie Fryslân als werkgever. Dit neemt niet weg dat er vakgebieden zijn waar het moeilijk blijft om kwalitatief goed personeel te werven, zoals bijvoorbeeld in de ICT, vakspecialisaties op het gebied van natuur, water, bodem etc). In 2024 monitoren en evalueren we onze inspanningen en zullen voorstellen ontwikkelingen gericht op het binden en behouden van personeel voor de provinciale organisatie.

Banenafpraak/participatiebanen

Sinds de invoering van de participatiewet (2015) zijn organisaties met meer dan 25 medewerkers in dienst, verplicht om kandidaten uit het doelgroepenregister te plaatsen. We gaan ervanuit dat voor 2024 het te behalen resultaat uit zal komen op 30 fta (1 fta is 25.5 uur). Vanuit HR wordt de werving, selectie, matching en jobcoaching gecoördineerd.

We willen dit resultaat in 2024 halen, door middel van een duurzame relatie met al geplaatste medewerkers, het 'plaatsen' van nieuwe kandidaten uit het doelgroepenregister en het begeleiden van de organisatie onderdelen waar deze kandidaten worden geplaatst. Er is veel aandacht voor aanpassing van werkzaamheden en begeleiding daar omtrent.

Leren en ontwikkelen

In 2024 is er aandacht voor doorontwikkeling van de moderne overheidsgedachte. Vanuit HR wordt er gekeken naar de wijze van leren en de systemen die daar voor nodig zijn.

Medewerkers en leidinggevende voeren goede gesprekken over inzetbaarheid en maken afspraken over de inzet van het POB/PBDI (persoonlijke budget voor opleiding en duurzame inzetbaarheid) voor huidige en toekomstige werk.

Leiderschaps- en teamontwikkeling

Binnen het organisatie ontwikkeltraject is veel aandacht voor leiderschap en teamontwikkeling

Leiderschap Ontwikkeltraject (LOT)

In het Leiderschap Ontwikkeltraject worden leidinggevendenden ondersteund in hun (nieuwe) veranderde rol. Via intervisie, training en individuele gesprekken worden de leidinggevendenden ondersteund. Basis voor het LOT is coachend en inspirerend leiderschap. Kenmerkende eigenschappen of te ontwikkelen eigenschappen voor een leidinggevende hierin zijn onder andere: zelfbewustzijn, duidelijke koers, dicht bij de mens, resultaat-/doelgericht, duidelijk, ontwikkelaar van mensen (continue leren).

B. Team Ontwikkeltraject (TOT)

Veel werk in de organisatie wordt verricht vanuit teams. Afhankelijk van het soort werk werken deze teams kort of lang met elkaar. Daarnaast blijft de samenstelling van een team gedurende een teamopdracht niet altijd hetzelfde met als gevolg dat het teamvormingsproces (deels) bewust of onbewust opnieuw plaatsvindt. Inzicht in teamontwikkeling en teamrollen bij alle teamleden is dus van groot belang om effectief en efficiënt samen te werken. Van teamleiders (hiërarchisch en niet-hiërarchisch) wordt verlangd dat zij sturen op houding en gedrag van alle teamleden (inclusief zichzelf) om de fases van teamvorming te kunnen doorlopen.

Bovenstaande trajecten zijn onderdeel van het programma O&O en hiermee is in 2023 een start gemaakt. In 2024 zullen deze trajecten doorlopen en worden geëvalueerd.

Traineeprogramma's

Al een aantal jaren wordt succesvol een traineeprogramma uitgevoerd, waarin jaarlijks tien trainees instromen. Afhankelijk van de behoefte wordt er geworden op meer generieke functies als bijvoorbeeld projectleider of op meer vakspecifieke functies.

Nieuw is dat in 2023 is gestart met een traineeprogramma voor statushouders. In 2024 zullen 6 trainees deelnemen aan dit programma.

CAO

In 2024 zal voor het jaar 2024 een nieuwe CAO moeten worden afgesproken. In de begroting gaan we uit van de geraamde prijsindex loonvoet overheid van 5,2%. Als de uitkomst in werkelijkheid sterk afwijkt van deze index, leggen we dit voor aan Provinciale Staten in de berap 2024 of bij de decemberwijziging 2024.

Ziekteverzuim

We willen dat iedereen binnen de provinciale organisatie zich fit en gezond voelt, maar er zal altijd sprake zijn van ziekteverzuim. Wij richten ons op een ziekteverzuim van maximaal 4,5%. Na corona zien we dat het ziekteverzuimpercentage hoger ligt. Het 12 maandsvoortschrijdend ziekteverzuim tot en met mei 2023 is 5,9%. Oorzaak ligt onder meer in de landelijke en dus ook bij onze medewerkers voorkomend verzuim als gevolg van griep- en corona golven.

in 2024 zullen we in een gezamenlijke inspanning van medewerkers en management, daarbij ondersteund door adviezen van onze bedrijfsarts, ons richten om het verzuim terug te brengen.

Het programma Digitale Transformatie

Digitalisering en automatisering vormen een belangrijk instrument om de dienstverlening en bedrijfsvoering verder te optimaliseren. Belangrijke doelen hierbij zijn efficiëntere en kwalitatief hoogwaardige dienstverlening en een organisatie brede en integrale benadering van de informatievoorziening waarmee data gedreven initiatieven kunnen worden geïnitieerd en gefaciliteerd.

De huidige informatiehuishouding blijft te ver achter bij de vraag vanuit de organisatie en is niet in staat snel in te spelen op externe (maatschappelijke) ontwikkelingen. Om te kunnen blijven voldoen aan de minimaal geldende normen op het gebied van digitale dienstverlening en kader stellende wettelijke verplichtingen is een modernisering van de informatiehuishouding noodzakelijk.

Om hier verandering in te brengen hebben Provinciale Staten in de begroting 2023 €10,4 miljoen ter beschikking gesteld voor 2023 – 2026. Dit investeringsbedrag is gebaseerd om op cruciale onderdelen de informatievoorziening te moderniseren. Onderdelen van de te realiseren voorzieningen kennen een generiek karakter en worden als zodanig ook ingericht om hiermee organisatie-brede functionaliteit zo efficiënt en kosteneffectief mogelijk te maken. De programmatische uitvoering is gestart in 2023 met een eerste set van deelprogramma's, de verdere uitwerking van het programmaplan voor de periode 2024 en later wordt per jaar iteratief vastgesteld en uitgelijnd.

Het programma Digitale Transformatie bestaat uit de volgende twee hoofddoelstellingen:

Doelstelling 1:

Met digitalisering, data en/of innovatie direct en indirect leveren van publieke waarde door:

- Impuls geven aan maatschappelijke vraagstukken en met digitale ondersteuning/oplossingen opgaven helpen realiseren
- Realiseren van adaptieve beleidsontwikkeling, beter beleid, advies, besluitvorming door datagedreven werken. Excellente informatiepositie (provincie als dé informatieautoriteit als het gaat om geïntegreerde ruimtelijk-economische informatie)
- Versterken van vertrouwen in provincie en deze zien als intelligente, betrouwbare, laagdrempelige partij; voldoen aan wetgeving die opkomt voor de rechten van burgers, democratisering van technologie, verbeteren dienstverlening (mienskip op 1), burgerparticipatie, vergroten betrokkenheid burgers
- Realiseren van efficiënte bedrijfsvoering, door uitvoerende taken slimmer, beter en goedkoper uitvoeren

Doelstelling 2:

De randvoorwaarden creëren voor stabiele, duurzame en toekomstgerichte informatievoorziening:

- Verhogen vakmanschap ambtenaar en organisatie - hogere digitale volwassenheid ambtenaar, vergroten adaptief en wendbaar vermogen: kunnen anticiperen op effecten digitalisering, leveren tools
- Digitalisering in het hart van organisatiebeleid – aanjagen digitale transformatie; Digitalisering, data, innovatie, informatie structureel opgenomen in afdelings- en opgaven-jaarplannen; faciliteren strategische besluitvorming
- Wendbare IT- en data-huishouding – basis op orde; professionele, schaalbare en volwassen inrichting van de IV-keten; voldoen aan normenkader wet- & regelgeving
- Innovatie als vakgebied verankerd in organisatie – opschalen innovatie naar publieke waarde, innovatie verdient zichzelf terug; innovatief denken in DNA van de organisatie; gestructureerd en ondersteund innovatieproces
- Netwerk-samenwerking - werken als 1 overheid, aangaan samenwerkingsverbanden (samenwerkingspartners binnen overheid, onderwijs en bedrijfsleven)

Naast deze projectgelden is in het bestuursakkoord € 2 miljoen structureel per jaar beschikbaar gesteld om de basis informatiehuishouding op orde te houden.

De rechtmatige organisatie

Het jaar 2023 is het eerste jaar waarin de rechtmatigheidsverantwoording een feit is. De Provinciewet is gewijzigd, maar het wachten is nog op de verdere uitwerking van de rechtmatigheidsverantwoording door wijziging van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) en het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO).

De commissie BBV heeft een standaardtekst opgesteld voor de rechtmatigheidsverantwoording, die straks een onderdeel vormt van de jaarrekening. Het voltallige college ondertekent de rechtmatigheidsverantwoording welke door Concerncontrol wordt voorbereid.

Naast het opnemen van de rechtmatigheidsverantwoording kan het college in de bedrijfsvoeringsparagraaf het 'eigen verhaal' aan Provinciale Staten vertellen, over de kwaliteit van de interne beheersing en de leer- en verbeterpunten. Deze paragraaf is geen onderdeel van de jaarrekening, en de accountant toetst deze dan ook anders dan de rechtmatigheidsverantwoording.

Het jaar 2022 is als pilot gebruikt op basis waarvan de gewenste inhoud van de bedrijfsvoeringsparagraaf voor de jaarrekening 2024 verder wordt vormgegeven.

Ten slotte wordt in het kader van de aanpassing van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) een wijziging voorgesteld van de materialiteit waarmee de accountant de jaarrekening controleert. Dit staat op zich los van de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording als zodanig, maar kan daar wel van invloed op zijn. Het voornemen is om de materialiteit te bepalen op twee procent van de omvangsbasis, waarbij de goedkeuringstolerantie de som van de fouten en onzekerheden betreft. De omvangsbasis is gelijk aan de totale lasten van de provincie, exclusief de dotaties van de reserves. Om een te grote belasting van provincies te voorkomen, zal worden bezien of de veranderingen voor wat betreft de materialiteit, niet op een ander moment van kracht moeten worden dan de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording.

De herinrichting van het provinciehuis en het hybride werken

Onze huisvestingsambitie is om een gastvrije, flexibele, inspirerende werk- en ontmoetingsomgeving te bieden die past bij onze organisatie. We richten ons niet alleen op de interne gebruikers, maar vooral ook op de directe verbinding met de mienskip. De huisvesting draagt bij aan het optimaal samenwerken aan de opgaven voor Fryslân.

Het jaar 2023 is gebruikt om te experimenteren op verschillende werkvleugels met het activiteit gerelateerd werken. Daarnaast is er meer ruimte gecreëerd om teams projectmatig te kunnen laten samenwerken. Vooruitlopend op een verdere uitrol van het activiteit gerelateerd werken, transformeren we de vierde verdieping, het hart van het provinciehuis, tot samenwerkingsgebied gecombineerd met faciliteiten die benodigd zijn om optimaal met interne en externe samenwerkingspartners te kunnen samenwerken.

De verdere uitrol van het activiteit gerelateerd werken laten we parallel lopen met de uitvoering van het organisatieontwikkeltraject.

Eind 2024 is naar verwachting het provinciehuis ingericht volgens het principe "activiteitgericht werken". Hierbij is ruimte voor meer samenwerking met externe partijen, en worden creatieve processen en innovatie optimaal gefaciliteerd.

De Energie-neutrale organisatie

Energieneutraliteit betekent dat er, over het jaar heen, evenveel energie wordt opgewekt als verbruikt door een organisatie. Om energieneutraliteit binnen de provinciale organisatie te realiseren wordt er ingezet op energiebesparing en opwek van hernieuwbare energie. De doelstelling om energieneutraal te zijn staat niet op zichzelf. Provinciale Staten hebben het doel om in 2025 als organisatie energieneutraal te zijn vastgesteld in de beleidsbrief Duurzame Energie in 2016. In het Energieprogramma 2022-2025 (vastgesteld door Gedeputeerde Staten in 2022) is dit doel overgenomen.

Hiernaast zijn de doelstellingen uit het Energieakkoord (2013) en het Klimaatakkoord (2019) van toepassing. Provinciale Staten hebben in 2019 ingestemd met het Klimaatakkoord. Hierin is o.a. opgenomen dat provincies hun vastgoed CO2 arm maken. Binnen IPO-verband is afgesproken dat provincies dit voor 2028 doen. Als organisatie is de Provincie Fryslân ook verplicht om te voldoen aan de Wet milieubeheer en de afspraken uit het Europese Energy Efficiency Directive.

Het uitvoeringsproject is gericht op energiebesparing in de provinciale kantoorgebouwen door onder meer het nemen van isolerende maatregelen en plaatsing van energiezuinige installaties en de verdere elektrificatie van het wagenpark (implementatieplan energieneutrale organisatie okt. 2021) en is daarnaast gericht op opwek van hernieuwbare energie door onder andere het plaatsen van zonnepanelen op provinciale gronden en de productie van lokaal groen gas uit eigen bermmaaisel.

In 2024 wordt het monumentale deel van het Provinsjehûs voorzien van isolerende beglazing en worden de resterende provinciale (vaar)wegensteunpunten verduurzaamd door het nemen van isolerende

maatregelen, het vervangen van verlichting en de warmtevoorziening en het plaatsen van zonnepanelen op de daken.

Voor wat betreft de opwek van hernieuwbare energie op eigen gronden hebben we een concrete locatie voor zonne-energie gevonden. Welke in 2024 wordt uitgewerkt naar een concreet voorstel (ter besluitvorming PS) die nodig is om de doelstelling van energieneutraliteit in 2025 te behalen.

Naast de energieneutrale doelstelling voor de eigen organisatie heeft de Provincie Fryslân zich ook gecommitteerd aan een Europese CO2-reductiedoelstelling (55% reductie in 2030). Verwachting is dat het project energieneutrale organisatie ook een zeer concrete bijdrage in CO2-reductie gaat opleveren voor de Friese provinciale organisatie.

Wetgeving

In 2022 is het programma Iepen Finster gestart. Onderdeel hiervan is de implementatie van de Wet open overheid (Woo). Er is een contactpersoon Woo aangewezen en er is een nieuw centraal Woo team geformeerd.

Het Woo team focust zich op de professionalisering van het informatieverzoek proces en is gestart met de actieve publicatie van de Woo verzoeken. Hiervoor is in 2023 een nieuwe subsite live gegaan. We bereiden ons voor op de publicatie van de overige informatie categorieën.

Om de informatieverhuishouding te verbeteren zijn we onder meer gestart met het opstellen van een richtlijn informatieclassificatie en een pilot om deze in praktijk te testen. Dit zal de terugvindbaarheid van informatie gaan bevorderen.

Fraude en onregelmatigheden

Eind 2022 is een start gemaakt met een frauderisico analyse. 2023 is gebruikt om deze analyse nader uit te werken en in 2024 zal de ingeslagen weg verder worden vervolgd met het opstellen van een frauderesponseplan. Daarnaast zetten we in op het verbeteren van het risicomanagement door risicosessies te organiseren binnen de verschillende domeinen en het formuleren van beheersmaatregelen bij onder andere frauderisico's.

Paragraaf 8. VTH taken

Deze paragraaf bevat een nadere toelichting op de vergunningverlenende -, toezichhoudende en handhavingstaken (VTH taken) van de provincie.

Bevoegd bestuursorgaan

Gedeputeerde Staten is het bevoegde bestuursorgaan voor de uitvoering van VTH taken. De juridische grondslag hiervoor ligt in landelijke wetgeving en provinciale verordeningen.

Uitvoering

De feitelijke uitvoering van VTH taken wordt deels uitgevoerd door GS zelf en deels namens GS door de uitvoeringsdiensten FUMO en Omgevingsdienst Groningen.

Bij de FUMO, de Friese omgevingsdienst, is een breed pakket aan milieutaken ondergebracht. Dit betreft voornamelijk VTH-taken en de advisering op specialistische terreinen als externe veiligheid, bodem en geluid.

De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is één van de zes omgevingsdiensten die is aangewezen als Brzo - omgevingsdienst (Besluit risico's zware ongevallen, onder de omgevingswet Seveso). Deze dienst is onder meer belast met de uitvoering van VTH-taken voor de majeure risicobedrijven in de drie Noordelijke provincies.

Mandaat

Gedeputeerde Staten hebben aan de ambtelijke provinciale organisatie en de FUMO en ODG mandaat verleend, zodat zij de aan hen opgedragen taken kunnen uitvoeren. Over gevoelige zaken vindt overleg en afstemming met de verantwoordelijk portefeuillehouder plaats.

VTH bijdrage aan doelen

Het karakter van het VTH instrumentarium maakt dat er veelal sprake is van een indirecte bijdrage aan de realisatie van doelen binnen de verschillende beleidsvelden.

De basisgedachte is dat normconform gedrag, een goede naleving van wet- en regelgeving, bijdraagt aan veiligheid, gezondheid en milieukwaliteit.

Zo versterkt een goede uitvoering van VTH taken de naleving van wet- en regelgeving. Aldus wordt met de inzet van het VTH instrumentarium bijgedragen aan de realisatie van doelen binnen de beleidsvelden:

- 2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur;
- 3.1 Natuur;
- 4.2 Water en Bodem;
- 4.3 Milieu.

VTH beleid

Voor de uitvoering van deze taken stellen Provinciale Staten verordeningen en Gedeputeerde Staten uitvoeringsbeleid vast. Het vaststellen van VTH-beleid volgde uit afdeling 13.2 van het Omgevingsbesluit. Het vigerende VTH-beleid is in twee documenten vastgelegd:

- VTH-beleid 2019 – 2023 (verlengd tot en met 2024): Hierin is het algemene beleidskader voor VTH taken vastgesteld. Dit beleidskader beschrijft de uitgangspunten, doelen (wat) en strategieën (hoe) voor de uitvoering van VTH-taken. Dit beleid is van toepassing op alle VTH taken waarvoor GS het bevoegd gezag is.
- VTH-beleid Fryslân: Dit beleidsdocument bevat het uniforme beleid voor de provinciale en gemeentelijke basistaken die door de FUMO worden uitgevoerd.

Gedeputeerde Staten hebben op 4 juli 2023 besloten de looptijd van het provinciaal VTH-beleid met 1 jaar te verlengen, tot en met 2024. Actualisatie van het provinciaal VTH-beleid is gepland eind 2024.

Wat willen we bereiken?

De wet- en regelgeving waarin GS als het bevoegde gezag is aangewezen bevat specifieke doelen. GS heeft medebewind voor deze landelijke regelgeving en streeft op deze doelen goede naleving na.

De beleidsdoelen voor ambitie Uitvoeren wettelijke VTH-taken is voor de verschillende VTH programmaonderdelen nader uitgewerkt in het provinciaal VTH-beleid.

VTH uitvoeringsprogramma en – jaarverslag

Het VTH-beleid is uitgewerkt in het VTH uitvoeringsprogramma. Het jaarlijkse uitvoeringsprogramma's bevatten een meer gedetailleerde uitwerking van de verwachte resultaten en de daarvoor benodigde inzet vanuit de provinciale organisatie, de FUMO en de ODG. In jaarverslagen wordt gerapporteerd aan - en verantwoording afgelegd door - Gedeputeerde Staten over de uitvoering van de VTH-taken. Het verslag is tevens een belangrijk evaluatiemoment: ligt de uitvoering op koers, is er aanleiding om te (her)prioriteren en/of doelen bij te stellen.

Inhoudelijke speerpunten

Hieronder worden enkele inhoudelijke speerpunten benoemd:

- Beleidsontwikkeling
 - Er wordt in IPO-verband bijgedragen aan de ontwikkeling van (landelijk) VTH-beleid. Daarbij sluiten wij aan bij de programmalijnen uit de bestuurlijke IPO-agenda VTH Gezonde en veilige leefomgeving. Binnen deze programmalijnen vallen onderwerpen als financiële zekerheid bij afvalbedrijven, zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) en kwaliteitscriteria. De beleidsontwikkeling dient mede ter voorbereiding op de actualisatie van het provinciaal VTH-beleid in 2024.
 - De doorontwikkeling van het VTH-stelsel krijgt een impuls naar aanleiding van de aanbevelingen die voortvloeien uit het rapport “Om de leefomgeving” van de Commissie Van Aartsen. De aanbeveling uit dit rapport worden omgezet in een interbestuurlijk programma waaraan vanuit het Rijk, VNG, IPO en OD-NL een bijdrage zal worden geleverd.
- Majeure risicobedrijven
 - Fryslân kent 15 majeure risicobedrijven (peildatum 1 januari 2023). De uitvoering van VTH-taken bij deze bedrijven is, zoals eerder aangegeven, opgedragen aan de ODG. De uitvoering van deze taken vindt plaats overeenkomstig de productie- en kwaliteitsnorm “Noordelijke Maat” zoals die tussen de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe met de ODG is overeengekomen.
- Samenwerken
 - Fries VTH-overleg. Gedeputeerde Staten hebben de wettelijke taak tot coördinatie en afstemming tussen overheden en andere organisaties in Fryslân die betrokken zijn bij de uitvoering van VTH-taken. Deze samenwerking heeft een beleidsmatig en kaderstellend karakter. De onderwerpen komen voort uit de meerjarenagenda, aangevuld met actuele thema's.
 - Operationele samenwerking. Als provincie werken we veel en intensief samen met andere overheden, uitvoeringsorganisaties en andere instanties in concrete zaken. Deze samenwerking is erop gericht om daar waar nodig krachtadig en als één overheid te kunnen acteren. Wij doen dit zowel in:
 - Noordelijk verband: Groningen, Fryslân en Drenthe, Politie Noord-Nederland;
 - Waddengebied en hoofdvaarwegennet;
 - Samenwerking toezicht bij de Natura 2000 – gebieden.

Paragraaf 9. Grote projecten

In deze paragraaf staan de grote projecten en programma's in de provincie Fryslân. Hieronder verstaan we projecten of programma's die een meerjarig karakter hebben, en waarvan PS besloten hebben tot uitvoering over te gaan. Het gaat om projecten en programma's met grote maatschappelijke impact. De realisatie is van belang voor het halen van de provinciale doelstellingen, zoals de resultaatdoelstellingen uit het bestuursakkoord. Daarbij geldt dat deze projecten (significante) bestuurlijke en/of juridische en/of financiële risico's kennen. De provincie speelt in deze projecten een regisserende of stimulerende rol.

De paragraaf is ontstaan vanuit de periodieke sturingsbehoefte van PS op deze (en toekomstige) programma's en projecten. Jaarlijks wordt in overleg met de auditcommissie bepaald welke projecten en programma's voldoen aan de criteria om in de begroting van het volgende jaar in de paragraaf opgenomen te worden.

Elk project/programma wordt toegelicht aan de hand van de volgende onderdelen:

- De besluiten van Provinciale Staten.
- De financiële stand van zaken (provinciaal aandeel).
- De acties in 2024.
- De mogelijke risico's.

Overzicht projecten

Projecten

1. Spoorprojecten
 - a. Lelylijn
 - b. ERTMS
2. Vismigratierivier
3. Bruggen/Sluis Kornwerderzand

Programma's

4. Natuurpact: uitvoering natuurontwikkelingsopgave
5. Programma Natuur
6. Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG)
7. Veenweide
 - a. Veenweideprogramma 2021-2031
 - b. Aldeboarn-De Deelen
 - c. Hegewarren
 - d. Idzegea

1 Spoorprojecten (programma infrastructuur)

De spoorprojecten zijn onder te verdelen in twee hoofdprojecten:

- Lelylijn
- ERTMS

1a. Lelylijn

PS-besluiten

Vooralsnog zijn er geen PS-besluiten genomen.

Financiële stand van zaken

Het kabinet heeft € 3 miljard gereserveerd voor de realisatie van de Lelylijn. In 2023-2024 wordt het MIRT- en NOVEX-onderzoek voor de Lelylijn uitgevoerd. Met het Rijk is afgesproken de kosten hiervan ad € 8 miljoen te verdelen in 50% voor het Rijk en 50% voor de regio. Dit is voor het MIRT- en NOVEX-onderzoek Lelylijn (€ 6 miljoen), Deltaplan (€ 1 miljoen), onderzoek Bestaand Spoor (€ 0,5 miljoen) en onderzoek Nedersaksenlijn (€ 0,5 miljoen). Voor de provincie Fryslân betekent dit een bijdrage aan de plankosten van € 1 miljoen. Daarnaast dragen Friese gemeenten hieraan bij.

Wat gaan we doen in 2024?

In 2024 wordt het MIRT- en NOVEX-onderzoek voor de Lelylijn afgerond. Sinds december 2022 is het (door Rijk en Regio gezamenlijk opgerichte) projectteam Lelylijn aan de slag met het MIRT- en NOVEX-onderzoek waarin de effecten van de Lelylijn worden onderzocht. Doel van het onderzoek is het opleveren van voldoende informatie om de Startbeslissing Verkenning Tracéwet te nemen door de minister eind 2024, als start van de formele planvoorbereiding en realisatie van de Lelylijn. Verder wordt een Ontwikkelperspectief NOVEX Lelylijn opgesteld ten behoeve van de nieuwe landelijke Nota Ruimte. Daarnaast wordt het participatietraject voortgezet. Naast dit onderzoek loopt in Europees verband een traject om de Lelylijn op te nemen in het 'extended core network', TEN-T. Er wordt lobby gevoerd richting Europa om cofinanciering voor de aanleg van de Lelylijn te krijgen uit de budgetten achter de TEN-T verordening en andere mogelijke Europese fondsen. Samen met regionale partijen zal gezocht worden naar mogelijkheden voor regionale cofinanciering.

Risico's

Het is een risico of er zicht komt op 75% van de financiering van de Lelylijn. Dat hanteert het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat als spelregel voor het nemen van de Startbeslissing. Betrokken partijen zijn hierover met elkaar in gesprek.

1b. ERTMS

PS-besluiten

Op 5 november 2021 hebben Provinciale Staten ingestemd met het besluit van Gedeputeerde Staten van 5 oktober 2021 over de invoering van het nieuwe treinbeveiligingssysteem European Rail Traffic Management System (ERTMS) op de noordelijke regionale spoorlijnen. Het is een gezamenlijk project van het Rijk en de provincies Groningen en Fryslân. De provincies zijn opdrachtgever voor Arriva voor de ombouw van 68 treinstellen (het geschikt maken voor ERTMS). Het Rijk draagt zorg voor de ombouw van de spoorinfrastructuur voor circa € 310 miljoen. Het project kent een doorlooptijd tot 2030.

Financiële stand van zaken

Het totale budget voor de ombouw van de treinen bedraagt € 99,5 miljoen. Hiervoor draagt de provincie Fryslân € 10 miljoen bij en de provincie Groningen € 20 miljoen (naar rato omvang van de concessie: 1/3 Fryslân en 2/3 Groningen). De bijdrage van de provincie wordt gedekt uit de te realiseren besparing in de concessie. Via een Specifieke Uitkering (SPUK) ontvangen de provincies van het Rijk naar rato het resterende bedrag. Arriva heeft op basis van een kasstroomregeling circa € 30 miljoen ontvangen; 1/3 van Fryslân en 2/3 van Groningen. Met deze middelen wordt het contract met Stadler gefinancierd, de partij die de treinstellen gaat ombouwen voor Arriva.

Wat gaan we doen in 2024?

ProRail heeft een projectorganisatie in het leven geroepen om de uitrol van ERTMS in Nederland te organiseren. De werkzaamheden voor de provincie bestaan vooreerst uit het laten opstellen van ontwerpen door ingenieursdiensten voor de benodigde aanpassingen in de treinen in Fryslân en Groningen. Vanaf 2026 worden de treinstellen daadwerkelijk omgebouwd. Parallel daaraan zal ProRail de noodzakelijke aanpassingen aan de spoorinfrastructuur uitwerken. Hier worden voorbereidingen voor getroffen. De provincies hebben zitting in de stuurgroep ERTMS noordelijke lijnen en worden middels kwartaal- en jaarrapportages geïnformeerd. De regie op planning en uitvoering is belegd bij de landelijke Programmadirectie die hiervoor door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is opgericht.

Risico's

- De beide provincies zijn volledig risicodragend voor de ombouw van het treinmaterieel naar verhouding van inbreng.
- De indexering is een risico. We zijn in overleg met het Rijk dat zij hun bijdrage jaarlijks indexeren voor zover niet is uitbetaald. Ook onze eigen bijdrage wordt niet geïndexeerd, hetgeen op termijn kan leiden tot een tekort. In het totale budget is circa € 9 miljoen beschikbaar voor risicodekking.
- Omdat de noordelijke lijnen als één van de eerste worden omgebouwd naar ERTMS kunnen er onvoorziene zaken optreden. Vooralsnog loopt voor Fryslân alles op schema.

2 Vismigratierivier

PS-besluiten

- Op 21 december 2011 hebben Provinciale Staten de Bestuursovereenkomst Afsluitdijk (inclusief ambitie agenda Afsluitdijk) vastgesteld.
- Op 21 januari 2015 hebben Provinciale Staten diverse provinciale budgetten vastgesteld.
- Op 20 april 2016 hebben Provinciale Staten besloten geen wensen of bedenkingen kenbaar te maken voor vaststelling van vier Realisatieovereenkomsten met RWS.
- Op 20 april 2016 hebben Provinciale Staten het Provinciaal Inpassingsplan voor de Vismigratierivier vastgesteld.
- Op 28 november 2018 hebben Provinciale Staten het reparatieplan van het Provinciaal Inpassingsplan vastgesteld.

De financiële stand van zaken

	Budget		Besteed
Project	Totaal budget	Aandeel provinciale bijdrage in budget	Gerealiseerd t/m 2022
Vismigratierivier deel 1	19.000.000	2.700.000	19.000.000
Vismigratierivier deel 2	44.100.000	4.200.000	15.000.000

De financiering van de Vismigratierivier (VMR) is rond met het GS-besluit van juni 2018. De middelen voor Beheer en Onderhoud (deel 2), € 0,5 miljoen per jaar (vanaf 2024), zijn hierin niet meegenomen. Deze middelen hebben een plek gekregen in het coalitieakkoord en zijn bestemd voor groen- en vegetatiebeheer, grondwerkzaamheden en onderhoud aan het kunstwerk (afsluitmiddel).

Door de raakvlakken tussen de VMR en de vertraging op het Rijksproject voor de versterking van de Afsluitdijk, loopt de provincie verdragingsrisico's op. Om de risico's te beheersen en te beperken, is in december 2021 een gewijzigde inkoopstrategie vastgesteld door GS (zie ook brief 01937167). In plaats van alles in een keer aan te besteden realiseren we het project in delen.

Voor het verkrijgen van een optimaal functionerend ecologisch systeem wordt een inregelfase (2 tot 5 jaar na aanleg) opgenomen voor het rivierdeel. Deze inregelfase wordt gebruikt voor het doorvoeren van mogelijke optimalisaties van het systeem. Voor deze inregelfase is in de Regionale Stuurgroep DNA € 2 miljoen beschikbaar gesteld vanuit de Rijksbijdrage Ambities Afsluitdijk (RAA) middelen.

De financiële gevolgen van COVID en de oorlog in Oekraïne zijn substantieel, ook voor de VMR. Na gesprekken met het Waddenfonds is daarom begin mei van 2023 een aanvraag gedaan bij het Waddenfonds voor extra financiering van € 5 mln. om de effecten van inflatie en extreme prijsontwikkelingen te compenseren. Op vrijdag 7 juli 2023 is de aanvraag beoordeeld en behandeld in het Algemeen Bestuur van het Waddenfonds en met een positief besluit is er € 5 miljoen aan het budget van de Vismigratierivier toegevoegd.

Wat gaan wij doen in 2024?

Het project is opgedeeld in deelgebieden (zie afbeelding 1).

Afbeelding 1. Deelgebieden Vismigratierivier

In 2024 zijn zullen de deelgebieden II, III en IV gereed zijn.

In februari 2023 is de Europese aanbesteding van deelgebied VI gestart. In Q4 van 2023 vindt naar verwachting gunning van een aannemer plaats en in 2024 en 2025 de realisatie. Tussen de bouwteamfase en de realisatiefase zit nog een go/no-go moment; de aannemer dient het in de bouwteamfase opgestelde definitief ontwerp (DO) voor een marktconforme prijs aan te bieden ter realisatie.

In 2022 is er een aanbesteding geweest voor het ontwikkelen van een gebiedsinrichtings- en exploitatieplan voor Kornwerderzand (Beleef Kornwerderzand). In 2022 is door de opdrachtnemer met alle stakeholders gesproken en in Q1 2023 is o.a. het schetsontwerp voor de Vismigratierivier opgeleverd. In Q3 2023 wordt het totale plan voor Kornwerderzand verwacht. Een aantal onderdelen van dit plan is financieel gedekt. In 2024 zal er een ontwikkelteam met leden vanuit de betrokken partijen zijn opgezet om aan de slag te gaan voor het zoeken naar financiering voor de onderdelen waar wel draagvlak maar geen dekking voor is.

Risico's

De vertraging van het Rijksproject leidt ook tot vertraging voor de Vismigratierivier. Een langere doorlooptijd heeft financiële consequenties (o.a. indexering, personeelslasten, en hogere bouwkosten) en maakt verlenging van de natuurwetvergunning noodzakelijk. Tezamen met RWS wordt gekeken in hoeverre met een betere afstemming en integratie van werkzaamheden de vertraging en daarmee samenhangende kosten kunnen worden beperkt. Er zijn positieve ontwikkelingen om deze afstemming en integratie vorm te geven, maar bieden geenszins de garantie dat daarmee eventuele kostenstijgingen kunnen worden voorkomen. Mede omdat generiek in de GWW-sector sprake is van prijsstijgingen.

Voor de aanpak van de Vismigratierivier is gekozen voor een gewijzigde inkoopstrategie waarmee wordt voorkomen dat we pas kunnen bouwen nadat Levvel haar werk voor het Rijkscontract heeft afgerond. Op

het provinciale deel (het binnenwerk c.q. de rivier) waarvan de Europese aanbesteding recent is opgestart zit nog een risico dat het taakstellend budget niet toereikend blijkt.

Rijkswaterstaat heeft geconstateerd dat er sprake is van een toenemende verzilting van het IJsselmeer. Om deze reden heeft RWS ons verzocht de zandwinning uit de geulen on hold te zetten totdat duidelijk is wat de oorzaak van deze verzilting is en welke maatregelen er genomen moeten worden om dit op te lossen. Risico voor de VMR is vertraging in de zandleverantie met als mogelijk gevolg dat het elders gekocht moet worden. Inmiddels is het rapport van Deltares over deze verzilting opgeleverd. De consequenties hiervan voor de VMR worden momenteel in kaart gebracht.

It Fryske Gea (IFG) (een van de initiatiefnemers van het project) is steeds als beoogd natuurbeheerder neergezet, echter dit is nooit juridisch vastgelegd. Dit vraagstuk is nu actueel aangezien IFG investeringen moet doen aan boot en laad/loswal om de VMR via water te kunnen bereiken om het gebied te kunnen beheren. Gedacht wordt aan een samenwerkingsvorm, 1 op 1 gunning na vrijwillige publicatie of Europees aanbesteden. Risico is dat er geen manier wordt gevonden om juridisch een 1 op 1 gunning te rechtvaardigen en er een aanbesteding moet plaatsvinden waardoor IFG óf de aanbesteding niet wint óf uitgesloten wordt van deelname vanwege voorkennis.

3 Bruggen /sluis Kornwerderzand

PS-besluiten

- In het kader van het uitvoeringsprogramma DNA is 21 januari 2015 € 10 mln. gereserveerd als regionale bijdrage in de investeringskosten voor de sluis Kornwerderzand.
- In het coalitieakkoord 2015-2019 is een bedrag van € 5 mln. beschikbaar gesteld voor het gehele project.
- 17 juni 2020 hebben Provinciale Staten besloten geen wensen of bedingen kenbaar te maken voor de vaststelling van de Bestuursovereenkomst (BOK) Sluis Kornwerderzand.
- 22 december 2022 hebben Provinciale Staten hebben ingestemd met het voorfinancieren van de € 26,5 miljoen marktbijsdrage. En zijn geen wensen en bedingen ingebracht tegen het besluit van het college van GS om in te stemmen met de model overeenkomst “inning marktbijsdrage”.

Financiële stand van zaken

	Budget		Besteed	Toelichting
Project	Totaalbudget	Aandeel provinciale bijdrage in budget	Gerealiseerd t/m 2022	
Sluis Kornwerderzand	80.000.000	16.000.000	3.000.000	Besteding betreft voorbereidingskosten exclusief € 1,4 mln. verkenning/studie
Fase 1 bruggen Kornwerderzand	100.000.000	3.500.000	7.400.000	

Wat gaan we doen in 2024?

In 2020 is een BOK met het Rijk gesloten voor de realisatie van het project. Sindsdien hebben zich diverse ontwikkelingen voorgedaan en zijn er nieuwe risico's opgetreden (zie paragraaf risico's) die van invloed zijn op het gehele project. Wat in 2024 zal gaan gebeuren is afhankelijk van de afspraken die met het Ministerie en de RWS zijn gemaakt. Indien er overeenstemming wordt bereikt, dan zullen de afspraken zijn vastgelegd in een aangepaste bestuursovereenkomst en een realisatie-overeenkomst. In 2024 kan

dan de voorbereiding van de realisatie van de bruggen en de sluis verder plaatsvinden. Voor de sluis zal door PS dan nog wel een realisatiebesluit genomen moeten worden.

Risico's

Voor het project zijn risico's benoemd m.b.t. de verruiming van de sluis, de bouw van de bruggen en het verdiepen van de vaargeulen. De belangrijkste risico's zijn hieronder opgenomen.

- Project/bouwriscico's; elk project kent risico's in de voorbereiding- en bouwfase. Er moeten o.a. nog diverse vergunningen worden aangevraagd. Wijzigingen in wet- en regelgeving kunnen soms tot onverwachte neveneffecten leiden, zoals de PAS (Programma Aanpak Stikstof). Deze risico's worden normaal gesproken opgevangen binnen de risicoserveringen van het project.
- Financieringsrisico's: Inmiddels is er een regeling met de marktpartijen voor de marktbijdrage. De btw-compensatie blijft nog een risico van maximaal € 8 mln. Uitgangspunt is dat er over het regionale financieringsdeel BTW gecompenseerd kan worden. Het definitieve besluit hierover door de Inspecteur wordt pas genomen nadat het project is gerealiseerd.
- De complexe raakvlakken met het Rijksproject Versterking Afsluitdijk brengen risico's met zich mee. De vertraging op het Rijksproject heeft tot gevolg dat o.a. de bruggen later worden gerealiseerd. Waardoor de bouw langer duurt en de kosten ca. € 3 mln. hoger uit kunnen vallen. Inmiddels zijn nieuwe eisen gesteld m.b.t. de fasering van de bouw van de bruggen, om tijdens de bouw de hinder voor zowel het wegverkeer als het vaarverkeer te minimaliseren. Deze nieuwe eisen leiden tot ca. 2 jaar extra vertraging en een duurdere bouwwijze. De meerkosten hierdoor zijn geraamd op €12 mln. Met het Rijk wordt gesproken over dekking van deze meerkosten.
- De oorspronkelijke voorziene werkwijze om de vaargeulen in het IJsselmeer te verdiepen en de opgave die de provincie heeft zoals beschreven in de BOK, blijkt vanuit vergunningverlening in de praktijk slechts in zeer beperkte mate mogelijk. Daardoor zijn de mogelijkheden om opbrengsten te genereren middels werk-met-werk ook beperkt. De lucratieve vakken zijn of worden vergund aan marktpartijen. Een scenario waarbij de opgave van de provincie zich mogelijk beperkt tot de aanpak van de resterende, onrendabele stukken lijkt daarmee waarschijnlijk. Budgettair is rekening gehouden met een opbrengst van € 10 mln. Met het Rijk is gesproken over oplossingen. Deze gesprekken zijn op hold gezet in afwachting van oplossingen voor de verziltingsproblematiek van het IJsselmeer.
- Het blijkt dat er sprake is van een toenemende verzilting van het IJsselmeer. Uit onderzoek is naar voren gekomen dat voor het sluiscomplex aanvullende bron- en/of beheersmaatregelen noodzakelijk zijn, om de intrede van zout te beheersen. De verdieping van de geulen in het IJsselmeer is daar mede van afhankelijk. Voor RWS is de verziltingsproblematiek aanleiding geweest de verdieping van de vaargeulen te stoppen, in afwachting van nader onderzoek naar de oorzaak en de mogelijk oplossingen. Dit heeft consequenties voor de provinciale projecten langs de IJsselmeerkust en de Vismigratierivier. Gesprekken hierover met Rijkswaterstaat lopen.
- Momenteel is sprake van forse prijsstijgingen van bouwmaterialen, dit heeft een kostenverhogend effect op de bouwsom. Of dit een incidentele of structurele prijsstijging is, is op dit moment niet in te schatten. In de rijksbudgetten wordt prijscompensatie meegenomen. De vraag is, in de huidige markt, of dit toereikend is. In de regionale bijdrage is geen prijscompensatie meegenomen. Door de vertraging en de hoge inflatie van dit moment kan dit een substantieel probleem worden. Zeker nu er sprake is van verdere vertraging. De exacte omvang van het risico is moeilijk in te schatten. De aanbesteding van het werk geeft hierover duidelijkheid.

4 Natuurpact: uitvoering natuurontwikkelingsopgave

In 2011 hebben provincies en het Rijk in het Onderhandelingsakkoord Natuur afspraken gemaakt over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hiermee zijn wij verantwoordelijk geworden voor de uitvoering van de Natuuropgave.

De decentralisatie is verder uitgewerkt in het Natuurpact. Het Natuurpact is afgesloten voor de periode 2014 – 2027. De uitvoering van het Natuurpact is in de begroting opgenomen in hoofdstuk 3.1 Natuur. Het betreft daar de planning voor het lopende begrotingsjaar op hoofdlijnen. In deze paragraaf Grote projecten wordt een toelichting gegeven op één van de onderdelen van het Natuurpact: natuurontwikkelingsopgave.

In het kader van het Natuurpact is met het Rijk afgesproken dat in 2027 het NatuurNetwerkNederland (NNN) wordt gerealiseerd. Fryslân heeft vanaf 1 januari 2023 nog een opgave van ca. 1600 ha verwerven/functiewijziging en 3600 ha inrichting NNN. Provinciale Staten heeft november 2023 besloten dat er maximaal wordt ingezet om het NNN te realiseren. Gelet op de beschikbaarheid van geld, menskracht en beschikbaar instrumentarium is gebleken dat niet zonder meer het gehele NNN kan worden gerealiseerd. Vooral het verkrijgen van de benodigde grond dan wel het geïnteresseerd krijgen van grondeigenaren voor natuurbeheer is een cruciale factor voor het slagen van de ambities. En natuurlijk moeten voldoende middelen voorhanden zijn. Fryslân heeft een realisatiestrategie opgesteld die uitgaat van de realisatie van 750 ha verwerven/functiewijziging en 2000 ha inrichting NNN in 2027.

De realisatie van het NNN wordt in Fryslân gedaan middels vier grote gebiedsontwikkelingsprojecten (Achtkarspelen Zuid, Alde Feanen, Beekdal Linde en Koningsdiep). Natuer mei de Mienskip (NmdM) is in 2018 middels een Right to Challenge (RtC) gestart omdat op dat moment er minder budget beschikbaar was voor de realisatie van het NNN waardoor er minder NNN aangelegd kon worden; NmdM kwam met een voorstel hoe het NNN grotendeels wel te kunnen realiseren. In 2019 is het een RtC in samenwerking met de provincie geworden. Middels het uitwerken van een aantal pilots heeft NmdM een aanpak/werkwijze ontwikkeld en vastgelegd in een koersdocument. PS heeft maart 2022 aangegeven verder te willen gaan met NmdM en hiervoor 13 FTE beschikbaar te stellen.

PS besluiten

- Op 21 december 2011 hebben Provinciale Staten besloten het onderhandelingsakkoord Natuur (2011) niet te aanvaarden. Provinciale Staten hebben wel de bereidheid uitgesproken te zullen meewerken aan de uitvoering van het akkoord.
- Op 27 juni 2012 hebben Provinciale Staten ingestemd met de Nota 'Natuer & Lanlik Gebiet' en gekozen voor scenario 2 plus: dit scenario betreft de realisatie van de EHS-taakstelling volgens het Onderhandelingsakkoord Natuur met als plus de prioritaire Friese natuurprojecten in Achtkarspelen Zuid, Beekdal Linde en Beekdal Koningsdiep (minimaal 200 en maximaal 500 ha).
- Op 22 januari 2014 zijn Provinciale Staten akkoord gegaan met het Natuurpact tussen de Provincies en het Rijk.
- Op 10 maart 2015 zijn Provinciale Staten geïnformeerd over de ontwikkelingen in het financiële kader van het program Lanlik Gebiet.
- Op 10 mei 2017 zijn Provinciale Staten geïnformeerd over de uitkomsten van het onderzoek naar de geconstateerde tekorten op de Natuuropgave door BMC.
- Naar aanleiding van dit onderzoek is een aantal scenario's uitgewerkt in het rapport Natuur in Fryslân - Haalbaar en Betaalbaar. Uitgangspunten van deze scenario's waren dat het tekort op de natuuropgave opgelost moest worden, én dat de oplossing gevonden moest worden in de natuurontwikkelingsopgave (1 van de onderdelen van de natuuropgave). Naast de provinciale scenario's is vanuit de mienskip ook een scenario ingebracht. Provinciale Staten hebben op 18 juli 2018 een besluit genomen over deze scenario's. Besloten is om drie scenario's verder uit te werken (waaronder het alternatieve scenario van de mienskip, dat als voorkeursscenario is aangemerkt).
- Op 10 juli 2019 zijn de uitgewerkte scenario's ter besluitvorming voorgelegd aan PS. PS hebben besloten om scenario 5b, Natuer mei de Mienskip (binnen bestaand budget) verder uit te werken door het uitvoeren van 3 pilots en in 2021 een definitieve scenariokeuze te maken. Als terugvaloptie is gekozen voor scenario 3+.
- Op 25 mei 2020 heeft PS het grondbeleid vastgesteld. Dit is relevant voor de grondverwerving voor natuur.
- Op 1 juli 2020 heeft PS de evaluatiecriteria pilots Natuer mei de Mienskip vastgesteld.
- Op 1 december 2020 is PS geïnformeerd over de financiële voortgang Natuurpact.
- Op 24 november 2021 hebben Provinciale Staten de financiële voortgang natuurontwikkelingsopgave besproken. Hierin is een doorkijk gegeven welk budget beschikbaar is voor de komende jaren voor de realisatie van het NNN. In dit stuk is aan de orde geweest dat realisatie in 2027 niet lukt, vanwege onvoldoende inzet capaciteit, te weinig middelen en instrumentarium op basis van vrijwilligheid. PS heeft besloten dat er € 10 mln. in 2022 beschikbaar wordt gesteld voor realisatiekansen prioriteit 3 en 4 NNN (betreft aankopen/functiewijziging, niet voor inzet capaciteit).
- Op 23 maart 2022 hebben Provinciale Staten het aanbod van Natuer mei de Mienskip besproken. NmdM heeft najaar 2021 een aanbod gedaan om 500 ha aan functiewijziging en 1000 ha aan

inrichting te doen in de periode t/m 2027 in het NNN buiten de vier gebiedsontwikkelingsprojecten Alde Feanen, Achtkarspelen Zuid, Beekdal Linde en Koningsdiep. PS heeft ingestemd met optie 2, principebesluit: GS op te dragen om m.b.t. NmdM een aantal voorwaarden uit het aanbod uit te werken, zodat dit in de uitwerking van het herziene planning van het natuurpact meegenomen kan worden.

- Op 20 april 2022 hebben Provinciale Staten de strategische grondnota NNN besproken. Hierin ligt een aantal opties voor over de inzet van instrumentarium om de gronden binnen het NNN te realiseren voor natuur. PS heeft ingestemd met optie 3. Dit betekent inzetten op maximale vrijwilligheid in de periode t/m 2027 en inzet op basis van volledige schadeloosstelling vanaf 2028 voor realisatie van prioriteit 1 en 2 NNN. Dit betekent dat er meer capaciteit beschikbaar gesteld moet worden om actiever met de grondaankoop aan de slag te gaan en om meer instrumentarium in te zetten.
- Op 30 november 2022 hebben Provinciale Staten de herziene planning NNN besproken. PS heeft aangegeven dat de provincie haar maximaal gaat inzetten om het NNN te realiseren. En heeft hiervoor ook meer capaciteit voor beschikbaar gesteld (zowel voor de inzet van NmdM als voor de uitvoering van de strategische grondnota) en daarnaast is de aankoopstop voor het provinciale deel van het NNN (prioriteit 3 en 4 NNN) eraf gehaald zodat we weer in het gehele NNN aan de slag kunnen. Daarnaast is afgesproken dat er in 2025 een Mid Term Review is om de voortgang van de realisatie te bespreken.

Te realiseren doelen

Met de realisatie van het NNN wordt invulling gegeven aan het vergroten van de biodiversiteit. Hiermee wordt een robuust netwerk gerealiseerd. In 2027 is een robuust en samenhangend natuurnetwerk gerealiseerd: vanaf 1-1-2022 betreft dit 750 ha verwerving/functiewijziging en 2000 ha inrichting NNN t/m 2027. Hiermee is er na 2027 nog een restanttaakstelling van ca. 850 ha verwerving/functiewijziging en 1600 ha inrichting NNN.

Indicator	doelwaarde 2024
Gerealiseerde hectare Natuurnetwerk Fryslân: grondverwerving / functieverandering (cumulatief)	300 ha
Gerealiseerde hectare Natuurnetwerk Fryslân: inrichting (cumulatief)	690 ha

Financiële stand van zaken

Onderstaand is het overzicht opgenomen van de stand van zaken van het Natuurpact. Dit is de tabel met de programmering van de totale natuuropgave in de nieuwe indeling op basis van het scenario 750 ha te verwerven en 2.000 ha in te richten, conform het PS besluit over de herziene planning NNN (november 2022). Betreft de periode 2014-2027. In deze tabel zijn voor de realisatiecijfers de peildatum 1/1/2023 aangehouden. En is de financiële programmering aangepast naar de stand van zaken 1 juni 2023.

Natuurpact Programmering 2014 t/m 2027 op basis van 750 ha

programmering 2014 t/m 2027

INKOMSTEN	Realisatie 2014-2022	Programmering 2023-2027	Totaal
1. Rijksmiddelen	336.036.099	175.880.914	552.959.013
2. Provinciale middelen	99.630.397	49.929.692	158.859.090
3. Europese middelen	85.168.358	67.452.722	166.105.651
4. pMJP middelen	20.927.322	0	20.927.322
5. Overige middelen	21.859.453	18.469.948	43.629.401
SUBTOTAAL	563.621.629	311.733.276	942.480.476

UITGAVEN	Realisatie 2014-2022	Programmering 2023-2027	Totaal
1. Ontwikkelopgave	66.476.765	84.288.469	162.693.534
2. Natura 2000	17.433.543	28.828.321	48.634.364
3. Natuurbeheer	149.548.721	93.195.955	264.094.576
4. Agrarisch natuurbeheer	143.040.896	93.493.273	258.654.540
5. Wet natuurbescherming	936.031	150.120	1.121.851
6. Soortenbeleid - weidevogels	5.917.424	0	5.917.424
7. Soortenbeleid - Ganzen	97.399.964	56.998.878	167.013.942
8. Soortenbeleid overige soorten	1.360.295	2.076.597	3.981.892
9. Diversen	32.389.187	16.922.822	52.072.810
10. Risico reservering	55.772	3.250.000	3.305.772
SUBTOTAAL	514.558.598	379.204.435	967.490.704

TOTAAL	Realisatie 2014-2022	Programmering 2023-2027	Totaal
Subtotaal inkomsten	563.621.629	311.733.276	942.480.476
Subtotaal uitgaven	514.558.598	379.204.435	967.490.704
TOTAAL	49.063.030	-67.471.159	-25.010.228

Bovenstaande tabel is gebaseerd op het door PS gekozen scenario 3 bij de behandeling van de herziene planning in november 2022. Dit gaat uit van een maximale inspanning en een realistische planning waarbij de inschatting is dat er 750 ha functiewijziging/verwerving en 2.000 ha inrichting in de periode t/m 2027 wordt gerealiseerd. Op basis van de huidige programmering is er berekend dat er dan een tekort is van ca. € 25 mln. Hierin is bijvoorbeeld rekening gehouden met: de verhoging van de indexatie voor het Agrarische Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), de aanpassing standaardkostprijzen van Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL), de verhoogde kosten voor de ganzenschade, de benodigde inzet voor NmdM en uitvoering strategische grondnota NNN (totaal 18 FTE in de periode 2023 t/m 2027). Er is geen sprake van een financieel risico omdat het beschikbare budget kaderstellend is en we de komende tijd op zoek gaan naar aanvullend budget. Hierbij kan gedacht worden aan financiering vanuit het FPLG of uit Programma Natuur.

Wat gaan we doen in 2024?

Inhoudelijk rapporteren we hier alleen over de voortgang van de natuurontwikkelingsopgave. Voor de andere onderdelen wordt verwezen naar programma 3.1 Natuur. De natuurontwikkelingsopgave wordt uitgevoerd middels Natuur mei de Mienskip en vier gebiedsontwikkelingsprojecten: Achtkarspelen Zuid, Alde Feanen, Beekdal Linde en Koningsdiep. Algemeen geldt dat we verder gaan met de uitvoering van de

natuurontwikkelopgave conform de besluitvorming van PS. Hiervoor is een realisatiestrategie opgesteld waar uitvoering aan wordt gegeven. Daarnaast wordt uitvoering gegeven aan het verkopen van ingerichte provinciale grond conform het uitvoeringskader verkoop gronden NNN.

Natuer mei de Mienskip

NmdM heeft een aanbod gedaan dat zij in de periode t/m 2027 500 ha functiewijziging en 1000 ha inrichting NNN gaan realiseren. In 2023 is de organisatie vormgegeven en is gestart met verkenningen. Op basis van de verkenningen wordt meer duidelijk waar de kansen liggen en vervolgens welke werkwijze hiervoor nodig/mogelijk is. Hierbij wordt bekeken of er aangesloten kan worden bij andere projecten/gebiedsprocessen of dat dit een zelfstandig project onder NmdM wordt (zoals bijvoorbeeld Burgumermar & De Leijen). In 2024 is voorzien dat gewerkt wordt aan:

- Op basis van de verkenningen wordt duidelijk in welke gebieden kansen liggen voor de realisatie. Dit wordt verder uitgewerkt in een aanpak per gebied en vervolgens wordt hier uitvoering aangegeven. Ten tijde van het schrijven van de Begroting 2024 was nog niet bekend om welke gebieden het gaat.
- In het gebiedsproject Burgumermar & De Leijen wordt gewerkt aan een inrichtingsplan voor het deelgebied 't Swartfean en een aanpak voor het gehele plangebied. Hierbij het uitzicht op de realisatie van 70 ha NNN.
- Er wordt uitvoering gegeven aan Tsjoch op!. Grondeigenaren kunnen met initiatieven voor realisatie van het NNN terecht bij dit loket. Vervolgens wordt samen met de eigenaar onderzocht welke mogelijkheden er zijn voor realisatie.
- Ook is er inzet op fondsenwerving en het vinden van koppelkansen om extra middelen beschikbaar te maken voor het NNN. Hier wordt in 2024 een vervolg aangegeven.

Gebiedsontwikkelingsprojecten

In 2024 vindt in gebiedsontwikkelingsproject Beekdal Linde de uitvoering van het hermeanderingsbestek Linde plaats en wordt een vervolg gegeven aan de uitvoering van de 4e module, waaronder de realisatie van de deelgebieden "Polder Ykenverlaat" en "gronden Ter Schure" en de uitvoering van de 5de module "Stuttebosch".

In 2024 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Achtkarspelen Zuid gestart met de uitvoering van de Drogehamstermieden, gestart met de uitvoering van Reahel-Oost en in z'n algemeenheid wordt verder gegaan met de uitvoering van het plan "Mieden op z'n Mooist". Er zijn diverse grondruilen waarmee er grond binnen het NNN beschikbaar komt t.b.v. de natuurontwikkeling.

In 2024 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Alde Feanen gestart met de uitvoering van de 4e module en met de voorbereiding van verschillende aanvullende inrichtingswerkzaamheden.

In 2024 wordt in het gebiedsontwikkelingsproject Koningsdiep een vervolg gegeven aan de uitvoering van de aanleg van een aantal fietspaden, de inrichting natuur perceel Mjûmsterwei (3,5 ha), inrichting natuur & aanleg faunapassage perceel De Poasen (3,5 ha) en de inrichting natuur gebied Hemrikkerscharren Midden(19,4 ha). Daarnaast wordt gestart met de uitvoering van de aanleg beekonderleider & faunapassage Bakkefeanster Feart. Op basis van de uitkomsten van de MER voor de boven- en middenloop zal een inrichtingsplan worden opgesteld.

Tabel met geactualiseerde programmering te realiseren uitvoering Natuurpact

Betreft periode 2014-2027, peildatum 1-1-2023. Gebaseerd op de realisatie van het volledige Friese NNN.

Opgave 2014-2027	Taakstelling	Gerealiseerd t/m 2022	Restantaakstelling	prognose 2023	prognose 2024
Verwerving/functiewijziging	2.527 ha	1.029 ha	1.498 ha	100 ha	100 ha
Inrichting	5.766 ha	2.167 ha	3.599 ha	90 ha	200 ha

Risico's

Algemeen:

In deze paragraaf lichten we alleen de risico's toe van de natuurontwikkelingsopgave. Over de risico's van de rest van het Natuurpact rapporteren we in hoofdstuk 3.1 Natuur van deze begroting.

Ontwikkelopgave:

- **Tempo grondverwerving te laag** - Indien het tempo van vrijwillige grondverwerving te laag is zullen de doelen voor de ontwikkelopgave en daarmee de KaderRichtlijn Water (KRW) en Natura 2000 niet worden gehaald. In april 2022 heeft PS op basis van de strategisch grondnota NNN een besluit genomen over het in te zetten instrumentarium. Hiermee wordt ingezet op het maximaal vrijwillig realiseren van natuur. Na 2028 kan voor prioriteit 1 en 2 NNN gerealiseerd worden op basis van volledige schadeloosstelling. Het eventueel inzetten van schadeloosstelling brengt wel hogere kosten met zich mee en voor maximaal vrijwillig kunnen realiseren is meer capaciteit nodig. Dit heeft op zichzelf weer een negatief effect op het aantal ha's dat kan worden gerealiseerd met het budget.
- **Tempo van doorlevering van ingerichte natuurgrond te laag** – Als het niet lukt om door de provincie verworven en als natuur ingerichte gronden door te verkopen aan een eindbeheerder heeft dit als gevolg dat de provincie dan kosten heeft voor het beheer maar ze kan zichzelf geen beheersubsidie toekennen. Als beheersmaatregel kunnen de beheerkosten dan worden gefinancierd uit het budget voor de ontwikkelopgave.
- **Onvoldoende budget voor de realisatie NNN** – Op dit moment is er onvoldoende budget voor de realisatie van het NNN (schadeloosstelling en realisatie van de provinciale opgave). Daarnaast is er nog een risico dat andere onderdelen van Natuurpact meer financiering nodig hebben en dit zou ten koste kunnen gaan van de realisatie van NNN. Als beheersing wordt ingezet op het maken van een financiële risicoanalyse, zodat er tijdig en goed beeld is van de financiële voortgang van het totale natuurpact.
- **Onvoldoende beschikbare capaciteit** – Voor de realisatie van het NNN is meer inzet van capaciteit nodig. Op dit moment zijn er zoveel ontwikkelingen in het landelijk gebied dat het beeld is dat er onvoldoende beschikbare capaciteit is om het NNN te realiseren. Zowel qua inzet als het vinden van personeel dat voldoende kennis en ervaring heeft. Zeker gezien de grote opgaven die aan de orde zijn in het landelijk gebied.
- **Invloed FPLG** - De inschatting is dat de besluitvorming en het vervolg rond de aanpak stikstof en het FPLG invloed gaan hebben op de realisatie van het NNN.

5 Programma Natuur

Algemeen

Programma natuur

De provincies en het Rijk hebben als onderdeel van de structurele aanpak stikstof afgesproken om een gezamenlijk Programma Natuur op te stellen, aanvullend op het Natuurpact. Belangrijke hoofdlijn van het Programma Natuur is om condities te realiseren voor een gunstige staat van instandhouding (Svl) van alle soorten en habitats onder de Vogel- en Habitatrictlijn (VHR). Hiermee wordt gestreefd, in samenhang met de andere maatregelen in de structurele aanpak stikstof, om aan de eisen te voldoen die de VHR stelt. De inzet richt zich vooral op maatregelen in en rond beschermde natuurgebieden (Natura 2000 en het Natuurnetwerk Nederland).

De provincie heeft voor de periode 2021-2023 een Uitvoeringsprogramma Natuur opgesteld. Hierin is beschreven hoe gebiedsgericht invulling wordt gegeven aan het realiseren van de condities, die nodig zijn voor een landelijk gunstige Staat van Instandhouding, waar bij aanvang van het programma sprake is van een te hoge stikstofdepositie voor stikstofgevoelige soorten en habitattypen in de provincie Fryslân. Ook is aangegeven welke maatregelen in de gebieden worden uitgevoerd. Dit zijn vooral maatregelen gekoppeld aan het herstel van stikstofgevoelige natuur in zowel Natura 2000-gebieden als in het overige NNN die binnen drie jaar uitgevoerd kunnen worden en aanvullend op het Natuurpact zijn. In deze fase vindt een voorbereiding plaats op de gebiedsgerichte aanpak NPLG en wordt de koppeling onder andere met brongerichte maatregelen stikstof voorbereid. Deze maatregelen worden in de jaren 2024 en 2025 uitgevoerd. In het programma Natuur is ook een 2e fase voorzien. De planvorming daarvan start in 2023 en gaat nog door in 2024. Deze is nauw verwant aan het Friese Programma Landelijk Gebied (NPLG) en

maakt er onderdeel van uit. Deze 2e fase loopt van 2024 tot 2030. De te treffen maatregelen hebben betrekking op benodigd systeemherstel voor realisatie instandhoudingsdoelstellingen, met de focus op de met stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden. De Natuurdoelanalyses (NDA's) zullen de basis vormen voor de te treffen maatregelen. De financiering van deze maatregelen vindt plaats via Programma Natuur en heeft een duur van 2024 – 2030. De exacte omvang hiervan is nog niet bekend. Dit programma zal in samenhang met het FPLG worden opgesteld.

NPLG /Gebiedsplan

Via de gebiedsgerichte aanpak wil het kabinet stikstofmaatregelen slim combineren met andere maatregelen om de natuur, de bodem en de waterkwaliteit te verbeteren en de klimaatopgave te halen. Dat gebeurt via het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Het kabinet heeft hiervoor € 24,3 miljard beschikbaar gesteld. In het programma worden zowel landelijke maatregelen genomen als voor een gebiedsgerichte benadering gekozen. Per gebied wordt inzichtelijk gemaakt wat het toekomstperspectief is, op basis van de opgaven voor emissiereductie, natuurherstel en water. In de periode tot oktober 2022 worden de doelen en keuzes verder uitgewerkt voor natuur, stikstof, water en klimaat. In juli 2023 moet de provincie een gebiedsplan aanleveren bij het Rijk waarin zij aangeeft op welke wijze zij uitvoering gaat geven aan dit programma dat naast stikstof ook doelen op het gebied van water, natuur en klimaat bevat.

PS besluiten

Uitvoeringsprogramma 2e fase programma Natuur
Dit programma zal in 2024 ter kennisgeving aan PS verzonden.

Wetgeving:
Wet Stikstof en Natuurherstel (WSN)

Financiële stand van zaken

Voor het uitvoeringsprogramma Natuur hebben we van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit € 44,8 mln. ontvangen, dit op basis van de ingediende plannen. De maatregelen (€ 31 mln.) worden uitgevoerd door de terrein beherende organisaties (TBO) en door de provincie zelf. Verder kunnen de middelen ingezet worden voor grondaankopen (€ 10,7 mln.) en voor onderzoek en personeelsinzet (€ 3,2 mln.). Onderling kan binnen het budget geschoven worden. Het totaalbedrag ad € 44,8 mln is reeds ontvangen. Tot nu toe is er van dit bedrag ca € 10 mln besteed. Het zwaartepunt van de uitvoering ligt op de jaren 2024 en 2025. Niet bestede middelen gaan terug naar het ministerie. Jaarlijks vindt er een verantwoording plaats aan het Rijk over de stand van zaken. De eindafrekening vindt plaats in 2026. Het verantwoordingsproces vindt plaats via SiSa.

Wat gaan we doen in 2024?

De 1e fase programma Natuur wordt uitgevoerd in 2024 en 2025 door de verschillende terrein beherende organisaties en via projecten die de provincie zelf uitvoert. Daarnaast wordt het uitvoeringsprogramma programma Natuur 2e fase opgesteld en vastgesteld en zal een start worden gemaakt met de uitvoering van de maatregelen.

Risico's

Uitvoeringsprogramma Natuur:

Alle provincies plegen een extra inspanning voor natuurherstel. Zij hebben ook allen hiervoor middelen ontvangen van het Rijk. Al deze werkzaamheden vragen ook veel capaciteit die niet bij iedere organisatie aanwezig is. Het risico is dat er landelijk te weinig capaciteit aanwezig is om alle werkzaamheden tijdig uit te voeren. LNV heeft ter verkleining van het risico een kennisbank opgezet om daarmee kennis met elkaar te delen waardoor de kwetsbaarheid daalt.

Door de inflatie stijgen de kosten en kunnen projecten mogelijk niet binnen het budget worden uitgevoerd. Dit kan er toe leiden dat er keuzes moeten worden gemaakt over projecten die niet kunnen worden uitgevoerd.

6 FPLG (Fries programma landelijk gebied)

PS-besluiten

Het definitieve gebiedsprogramma FPLG wordt voorgelegd aan PS.

Op 31 mei 2023 hebben Provinciale Staten besloten dat voor de jaren 2023 en 2024 tot een maximum van € 7 mln. aan kosten gemaakt mogen worden voor het FPLG.

Financiële stand van zaken

Voor de uitvoering van drie versnellingsvoorstellen, Fochtelooërveen, Aldeboarn de Deelen en van middelen- naar doelen beleid is in 2022 via een regeling van de minister van Natuur en Stikstof, € 24 mln. ontvangen. Deze middelen zijn bedoeld om de gebiedsgerichte aanpak voor natuur, inclusief stikstof, water en klimaat te versnellen. De uitkering is verstrekt voor kosten die gemaakt zijn tot 31 december 2024. Niet bestede middelen gaan terug naar het ministerie.

Wat gaan we doen in 2024?

- 1. Afronden en vaststellen definitief gebiedsprogramma FPLG
- 2. Uitvoeringsorganisatie opstarten en doorontwikkelen
- 3. Doelen per regio bepalen en uitrollen naar de gebiedsprocessen

In vermoedelijk het eerste kwartaal van 2024 dient het Fries Programma Landelijk Gebied definitief te worden afgerond, na ontvangst van de toets resultaten van het Rijk. Op 31 mei 2023 hebben uw Staten al een concept versie FPLG vastgesteld en het definitieve programma zal wederom aan uw Staten worden voorgelegd. Voor het definitieve programma zal wederom nadrukkelijk het commitment van de overige Friese overheden en overige partners (bijvoorbeeld landbouw en natuur) gezocht worden. Vervolgens dient een uitvoeringsorganisatie opgestart en doorontwikkeld te worden. Daarvoor zullen vermoedelijk onder meer steunpunten in de regio moeten worden gerealiseerd en bemenst en de governance van de uitvoering moeten worden doorgevoerd.

In het definitieve programma zullen ook doelen per regio worden opgenomen. Die zullen, na vaststelling door uw Staten, moeten worden uitgerold richting de gebiedsprocessen. Daarover zullen afspraken moeten worden gemaakt met gebiedscommissies waar die er al zijn. Waar die niet zijn zullen ze moeten worden opgericht (of een alternatieve gebiedsstructuur indien gewenst). Ten slotte zal ook het gebied in brede zin moeten worden geïnformeerd.

Risico's

De kosten van het FPLG worden voorlopig geraamd op €5,2 miljard. Vanuit de nationale overheid is in totaal €24,3 miljard beschikbaar en inmiddels is duidelijk dat de provincies veel meer aangevraagd hebben dan de beschikbare middelen in het transitiefonds. Het FPLG is opgesteld onder de voorwaarde dat er voldoende (Rijks)middelen beschikbaar worden gesteld en een lagere toewijzing hiervan vormt een risico voor de uitvoerbaarheid van het programma. Daarnaast zien we in het FPLG maatschappelijke onrust en soms grote tegengestelde belangen van de stakeholders. Tot nu toe is er met de meeste stakeholders constructief gewerkt aan een concept gebiedsprogramma. Dit gebiedsprogramma dient nog verder uitgewerkt te worden tot een definitieve versie. Hierbij is het een risico dat nog steeds niet alle doelstellingen door het Rijk bekend zijn gemaakt. Een ander risico wordt gezien in het ontbreken van perspectief voor de agrarische sector, o.a. door het klappen van het nationale landbouwakkoord. Ten slotte vormt de beschikbare capaciteit een risico. Het FPLG is een grote opgave en het bemensen van de organisatie zal een uitdaging zijn.

7 Veenweide

Veeweide verdelen we onder in:

- 7a. Veenweideprogramma 2021-2031
- 7b. Gebiedsontwikkeling Aldeboarn De Deelen
- 7c. Gebiedsontwikkeling Hegewarren
- 7d. Gebiedsontwikkeling Idzegea

7a. Veenweideprogramma

Inleiding

Onze ambitie voor de lange termijn (2050) is een blijvend evenwicht, waarin veenafbraak, bodemdaling en CO₂-uitstoot nagenoeg zijn gestopt. De kwaliteit van landschap en natuur is verbeterd. Ook de leefbaarheid en vitaliteit staan op een hoog peil; de landbouw heeft zich aangepast aan de veranderde omstandigheden en recreatie en toerisme hebben zich verder ontwikkeld. Om tot deze ambitie te komen richten we ons voor 2030 op de volgende veenweidedoelen:

1. De negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd (gemiddeld 0,2 cm minder bodemdaling per jaar): Enerzijds door de absolute bodemdaling te beperken, anderzijds door de negatieve

effecten te beperken, mitigeren of te compenseren. Dit moet ertoe leiden dat schade aan woningen, wegen en infrastructuur wordt beperkt, de stijging van kosten van waterbeheer in het gebied ook in de toekomst beperkt blijft, de verdroging van natuurgebieden is afgenomen, en het landschap en de cultuurhistorie van het veenweidegebied herkenbaar blijven.

2. De uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodem is in 2030 met 0,4 megaton CO2 equivalenten per jaar afgenomen.
3. De landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief.
4. Het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.
De uitvoering van het Veenweideprogramma vindt plaats in de gebiedsprocessen. Deze processen lopen (in 2023) in drie ontwikkelgebieden, Aldeboarn-De Deelen, de Hegewarren en Idzegea. Ook zijn er drie kansrijke gebieden, Groote Veenpolder, Grouster Leechlân en Brekkenpolder. Ontwikkelgebieden hebben prioriteit boven kansrijke gebieden en zijn verder in de planvorming.

PS besluiten

- Op 21 januari 2015 is de integrale visie vastgesteld voor het veenweidegebied, de Veenweidevisie, in nauwe samenwerking met Wetterskip Fryslân, de Friese gemeenten, belangenorganisaties en de mensen die er wonen en werken.
- Op 18 juli 2018 is de zogeheten tussenstap 18/19 vastgesteld voor de uitvoering van de Veenweidevisie na 2019
- Op 22 januari 2020 is ingestemd met de drie sporen aanpak gebaseerd op aanbevelingen uit de de maatschappelijke kosten – batenanalyse van het veenweidegebied in Friesland.
- Op 26 mei 2021 is het Veenweideprogramma 2021-2030 vastgesteld waarmee invulling wordt gegeven aan de te realiseren opgaven in het Friese veenweidegebied tot 2030.
- Op 21 december 2022 is de Funderingsaanpak vastgesteld door PS.
- Op 21 december 2022 zijn moties ingediend n.a.v. de Funderingsaanpak. Het PS-voorstel voor uitvoering van de Funderingsmoties van PS en AB is 13 juni 2023 vastgesteld door GS. Het gaat om subsidie duurzaam funderingsherstel, financiering code rood, maximale duur garantieregeling, eigen bijdragen funderingsonderzoek kwijtschelden, psycho-sociale kant van funderingsproblematiek, commissie bijzondere gevallen en financiële verbreding Funderingsaanpak.

Financiële stand van zaken

Veenweide uitvoering algemeen			
Bedragen in euro's			
Peildatum: 20/6/2023			
Omschrijving	Actueel budget	Aandeel Provincie	Besteed
Uitvoering jaarplannen	27.356.900	24.076.900	17.491.361
Funderingsaanpak	5.792.000	2.374.000	968
Funderingsaanpak uitvoering moties *)	8.668.600	4.323.300	
Regiodeal NIL 2022-2024	950.000	0	81.249
Totalen	42.767.500	30.774.200	17.573.578
*) onder voorbehoud goedkeuring PS en DB			

1) Besteed is incl. besteed door Wetterskip.

Wat gaan we doen in 2024

In 2024 komt een versnelling van de uitvoering van het Veenweideprogramma. Belangrijk daarbij is het kader dat is gegeven in het Frysk Programma Landelijk Gebied, dat op 27 juni 2023 door GS is vastgesteld. Een element daarbij is dat de Veenweide-opgave zich naast de klimaattaakstellingen, verbreed met taakstellingen op het terrein van natuur – inclusief de stikstofaanpak – en water.

In het kader van het FPLG is € 68 miljoen aangevraagd bij het Rijk voor uitvoering van de maatregelpakketten Veenweide in 2024 en 2025. Ook wordt er gebruik gemaakt van de mogelijkheden van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (Samenwerkingsmaatregel Veenweide en de niet

grondgebonden maatregelen). Gaandeweg 2023 wordt duidelijk wat het geheel aan beschikbare middelen is voor 2024 en verder.

In 2024 gaan we binnen de programmalijnen de volgende werkzaamheden uitvoeren:

P1 Waterbeheer en klimaatadaptatie

- Voortzetting en verdere uitrol van de pilots met flexibel peilbeheer (HAKLAM);
- Samen met de partners in de gebiedsprocessen de beoogde peilverhogingen verder uitwerken;
- Samen met de partners in de gebiedsprocessen in beeld brengen wat er nodig is om gevolgen van klimaatverandering op te vangen;
- Als onderdeel van de integrale aanpak de KRW-maatregelen voor waterkwaliteitsverbetering meenemen in de gebiedsgerichte aanpak.

P2 Bodem en grondgebruik

- Voortzetting proeftuin bodem; veenoxidatie afremmen door bodemaanpak;
- Volgen proeven waterbergend vermogen van de bodem;
- Volgen proeven bodemvruchtbaarheid;
- Voortzetting projecten integraal bodembeheer;
- Voortzetting proeven draagkracht en bodemverdichting;
- Voortzetting proef duurzame maisteelt en biodiversiteit (weidevogels).

P3 It Nije Buorkjen

- Afronden systematiek Flankerend Beleid, borgen in de uitvoeringsorganisatie en adviseurs Landbouwadvisiepool opleiden;
- Voortzetting verdien capaciteit (verdienmodel) landbouw behouden en verbeteren;
- Toekenning Groeifonds voor twee proefbedrijven, uitwerken en opzetten governance, organisatie, begroting en realisatie in het veld;
- Benutten generieke instrumenten zoals subsidieregelingen om veranderingen in de landbouw te stimuleren.

P4 Leefomgeving, natuur en biodiversiteit

Voor natuur en biodiversiteit sluiten we aan bij FPLG en diverse provinciale programma's die daarin zijn opgenomen zoals het Biodiversiteitsherstelprogramma, de Bossenstrategie, het programma Landschap en het Aanvalsplan Grutto.

- Uitvoeren Aanvalsplan Grutto in Aldeboarn De Deelen en opstellen uitvoeringsplan Grutto voor Idzegea;
- Uitvoeren LESA (of vergelijkbaar) in heel het veenweide programmagebied;
- Archeologische waarden/resten in beeld brengen in Hegewarren en in ieder geval twee andere gebieden;
- Onderzoek naar CO₂-vastlegging, zones, buffers en overgangsgebieden;
- Verder ligt binnen leefomgeving de focus op funderingen.

Funderingsaanpak: funderingsloket om woningeigenaren te helpen met informatie, funderingsonderzoek en -plan, en financiering

Uitvoeren funderingsmoties: subsidie funderingsherstel, financiering code rood gevallen, maximale duur garantieregeling, eigen bijdrage funderingsonderzoek kwijtschelden, psychosociale kant funderingsproblematiek, commissie bijzondere gevallen, financiële verbreding Funderingsaanpak.

P5 Integrale gebiedsaanpak

In de ontwikkel- en kansrijke gebieden kijken we hoe we in deze gebieden kunnen komen tot een integrale gebiedsaanpak om alle opgaven in deze gebieden in één keer op te kunnen pakken. De te realiseren opgaven brengen we in kaart, dit bevindt zich in de verschillende gebieden in verschillende fasen. In 2023 worden de startdocumenten van Grouster Leechlân en Groote Veenpolder vastgesteld.

Separaat wordt nader ingegaan op de vier belangrijkste gebiedsprojecten (ontwikkelgebieden) van Veenweide, namelijk Aldeboarn de Deelen, Hegewarren, Groote Veenpolder en Idzegea. Daarnaast wordt vanuit Veenweide nog een aantal gebiedsprocessen actief ondersteund:

Groote Veenpolder: We gaan verder met het ontwikkelen van een integraal gebiedsplan. We streven ernaar dit in 2025 klaar te hebben. Verder Hiervoor maken we een aantal gebiedsanalyses om scherp te krijgen wat de (on)mogelijkheden zijn om gebiedsdoelen te realiseren en wat de houdbaarheid van het

watersysteem in 2050+ is. De pilots rondom flexibel peilbeheer en de proeftuin Bodem worden voortgezet. We verkennen de mogelijkheden en rechtsvorm van een gebiedsorganisatie zoals een grondcoöperatie om als gebiedsregie te hebben op vrijkomende grond van stoppers en verplaatsters.

Brekkenpolder: We gaan verder met de voorbereiding van het gebiedsplan, continuering van diverse pilots rondom flexibel waterbeheer en het verkennen van mogelijkheden van verkaveling grond.

Grouster Leechlan: We gaan verder met de eerste uitwerking van actiepunten zoals genoemd in het startdocument. Daarnaast wordt een nieuwe projectleider aangesteld die samen met het gebied verantwoordelijk wordt voor een nieuwe fasering.

Akkrummer Goedland: We geven uitvoering aan de initiatieven om te komen tot een collectief verdienmodel vanuit de doelstellingen Veenweide. Hiervoor wordt concreet invulling gegeven aan de opgave van het landelijke Groeifonds (NL2120) en samengewerkt met Innovatiepolder Hegewarren.

P6 Onderzoek en monitoring

Op het gebied van onderzoek en monitoring gaan we het volgende doen:

- Voortzetting van deelname aan nationale onderzoeksprogramma's, onder andere op het gebied van broeikasgasmetingen en monitoring van bodemdaling en daarnaast ook eigen lopende monitoring van broeikasgassen en bodemdaling;
- Voortzetting van de monitoring van grondwaterpeilen en bodemvocht bij aangepast peilbeheer (o.a. bij Boeren Meten Water);
- Voortzetting van het vervolgonderzoek naar preventie en risico's op het ontstaan of toenemen van dierziekten bij nattere omstandigheden (met name leverbot en salmonella);
- Het actueel houden van de meetpunteninventarisatie voor grond- en oppervlaktewatermeetpunten;
- Het uitvoeren van de jaarlijkse analyse van meetgegevens van grondwaterstanden en vochtgehalten.

Daarnaast blijven wij samenwerken met landelijke initiatieven, onder meer vanuit het Nationaal Onderzoekscentrum Bodemdaling Veenweide en het onderzoeksprogramma Somers.

Risico's

Nationaal Programma Landelijk Gebied: het is onzeker hoe de vervlechting van het veenweideprogramma met het NPLG, het beschikbaar komen van middelen vanuit het NPLG voor veenweide en de daar bijbehorende personele inzet er uit gaan zien. Wij zien dit dan ook als een mogelijk risico voor het programma wat niet direct is gekoppeld aan een programmalijn. Een gebrek aan draagvlak voor het FPLG vertaalt zich ook naar de gebiedsprocessen Veenweide Fryslân.

Onvoldoende beschikbare capaciteit: Voor de gebiedsprocessen is tijd nodig om zorgvuldig met stakeholders in het gebied te komen tot een invulling van de verschillende opgaven. Hiervoor is voldoende inzet noodzakelijk. Het vinden van personeel dat voldoende kennis en ervaring heeft om deze processen met stakeholders uit het gebied te kunnen organiseren is noodzakelijk. Met een toenemend aantal gebiedsprocessen in het veenweidegebied zien wij dit als een risico. Dit geldt ook voor de beschikbaarheid van menskracht voor funderingen, subsidies en natuur en biodiversiteit.

Onvoldoende budget voor de realisatie: Zoals bij de vaststelling van het veenweideprogramma aangegeven is naar schatting € 550 miljoen nodig om het veenweideprogramma tot uitvoering te brengen. Een nieuwe berekening vanuit het FPLG laat zien dat dit bedrag hoger is, namelijk € 1,9 mld, inclusief de aanpak funderingen. Voor de financiering wordt gekeken naar onder andere het NPLG, het groeifonds, het nieuwe GLB en overige financieringsbronnen vanuit het Rijk en Europa. Het is nog onvoldoende duidelijk welke financieringsbronnen waarvoor beschikbaar komen en in hoeverre dit allemaal ingezet kan worden voor de uitvoering van het veenweideprogramma.

Onvoldoende tempo in de grondverwerving: Invulling van de opgaven in de gebiedsprocessen vraagt de mogelijkheid om af te kunnen waarden en te kunnen compenseren. Grond is hierin cruciaal. Tot op heden hebben we onvoldoende grond beschikbaar in de verschillende gebieden om te kunnen afwaarderen en compenseren en kunnen wij onvoldoende snel handelen.

Daarnaast zien wij nog een aantal specifieke risico's:

Voor het waterbeheer van de toekomst zullen ruimtelijke keuzes nodig zijn met de nodige impact. Dit is sterk afhankelijk van de voortgang in de gebiedsprocessen en bestuurlijke keuzes.

De kans bestaat dat niet alle bodemproeven in aanmerking komen voor landelijke cofinanciering.

Voor de uitvoering van een aantal Funderingsmoties inzet van het Rijk noodzakelijk. Hiervan zijn we, zeker op de langere termijn, afhankelijk. Landelijke beleidswijzigingen op het gebied van natuur, biodiversiteit en onder andere stikstof kunnen van invloed zijn de haalbaarheid van de gestelde doelen.

Onduidelijke kaders voor de gebiedsdoelen

Technische problemen met innovatieve meetapparatuur zoals bijvoorbeeld de sensoren in aquapinnen en peilbuizen en de closed chambers die de CO2 meten.

7b. Aldeboarn - De Deelen

Inleiding

Aldeboarn- De Deelen is één van de ontwikkelgebieden in het Veenweideprogramma 2021-2030. Binnen deze gebieden liggen er op inhoudelijke gronden en vanuit maatschappelijke energie veel kansen, én zijn er middelen om aan de slag te gaan.

In het gebied loopt sinds 2016 een proces 'van onderop', gestart door burgers en boeren namelijk de Stichting Beekdallandschap Koningsdiep en gebiedscoöperatie It Lege Midden. GS heeft in 2021 een breed samengestelde gebiedscommissie ingesteld met de opdracht om een integraal ontwerp gebiedsplan op te leveren. In 2023 is als tussenstap naar een gebiedsprogramma, wat het integraal ontwerp gebiedsplan moet zijn, een koersdocument voor de lange termijn opgesteld voor ADD. Het doel daarbij is de leefbaarheid en vitaliteit van het gebied, waarbij de opgaven uit het veenweideprogramma en het FPLG, maar ook de ambities uit het gebied zelf integraal onderdeel zijn.

Op verschillende manieren wordt ook nu al gewerkt aan de toekomst van het gebied, zo is de GLB-pilot Veenweide met flexibel peilbeheer (HAKLAM) in ADD Noord verlengd voor 2024 en worden waar mogelijk door de provincie strategische grondaankopen gedaan. Koppelkansen met de veenweideopgave worden verder uitgewerkt met de beschikking van de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw, de Erfgoeddeal en een gebiedsofferte in het kader van Aanvalsplan Grutto voor ADD Noord.

PS besluiten

- Op 25 november 2020 heeft PS besloten om € 7 miljoen, van de € 22 miljoen aan Friesland toegekende Impulsgelden van het Rijk, toe te kennen aan de gebiedsontwikkeling Aldeboarn- De Deelen.
- Op 12 juli 2022 heeft PS via de Berap besloten om € 21.846.750, toegekend door het Rijk via de Versnellingsagenda 2022-2023, toe te kennen aan de gebiedsontwikkeling Aldeboarn-De Deelen

Financiële stand van zaken

Financieel overzicht Gebiedsproject Aldeboarn - De Deelen			
Bedragen in euro's			
Peildatum 21/6/2023			
Omschrijving	Actueel budget	Gecontracteerd *)	Besteed
Inrichtingskosten	2.196.288	0	0
Planstudie	1.534.435	1.307.940	1.138.654
Aankoop- en proceskosten Vastgoed	11.000.000	5.848.467	5.834.018
Afwaardering Gronden (versnellingsagenda)	21.846.750	0	0
Uitvoeringskosten Regiodeal NIL	1.400.000	414.776	112.109
Uitvoering GLB pilot (via It Lege Midden)	1.721.032	0	0
Totalen	39.698.505	7.571.183	7.084.781
*) gecontracteerd = besteed + openstaande contracten			

Wat gaan wij doen 2024?

- Op basis van het koersdocument toewerken naar een ontwerp integraal gebiedsprogramma, bestaande uit verschillende gebiedsplannen voor delen van het gebied inclusief een volwaardige organisatie vanuit de overheden in samenwerking met het gebied.
- Opleveren van een gebiedsprogramma bestaande uit verschillende gebiedsplannen door de gebiedscommissie ADD en ter besluitvorming voorleggen aan GS, DB en de colleges van B&W in de betreffende gemeenten.
- Uitvoering en afronding van de GLB-pilot HAKLAM in ADD Noord op basis van de afgesproken verlenging in 2023.
- Afronding van lopende projecten uit de regiodeal NIL.
- Op advies van de gebiedscommissie worden vooruitlopend op de vaststelling van het ontwerp integraal gebiedsplan no regret maatregelen uitgevoerd.
- Uitwerking van de Erfgoeddeal.
- Uitwerking van de gebiedsofferte Aanvalsplan Grutto in samenwerking met het gebied.

Risico's

ADD is een voorloper, zowel in Fryslân als in Nederland in de manier waarop we gebiedsprocessen integraal willen oppakken. Dit betekent dat waar zaken nog niet bekend zijn, dit moet worden uitgezocht en ontdekt. Dit vraagt tijd, terwijl je in een proces zit waarin je verder wil en duidelijkheid aan het gebied wil bieden wat het wordt. Het behouden van het draagvlak en ontdekken van nieuwe dingen die we nog niet weten is een belangrijk risico voor het gebiedsproces.

7c. Hegewarren

Inleiding

De Hegewarren is één van de ontwikkelgebieden in het Veenweideprogramma 2021-2030. De bodem in de Hegewarren zakt en het waterbeheer wordt er ingewikkelder. Door het dalende veen komt er veel CO₂ vrij en door lagere grondwaterstanden verdrogen omliggende natuurgebieden. Daarnaast ligt de Hegewarren naast het stikstofgevoelige natuurgebied De Alde Feanen. De peilen moeten omhoog om de problemen op te lossen. Dat heeft ingrijpende gevolgen voor de mensen die in en om de Hegewarren wonen en de grond gebruiken. Daarom is juist hen gevraagd om na te denken over een goede invulling van het gebied met een hoger waterpeil.

Bijna een jaar lang heeft een groep inwoners en betrokkenen uit en rondom de Hegewarren gewerkt aan oplossingen voor de toekomst van de Hegewarren in het veenweidegebied. Ze deden dat in een zogenaamd co-creatieproces. In 2022 heeft u op basis van de resultaten uit dat proces het besluit genomen om de polder om te vormen naar een waterrijk gebied met veel ruimte voor natuur en recreatie.

Voor veehouders in het gebied verandert er veel. Ze kunnen of willen niet blijven in een polder met hogere grondwaterstanden. Ze gaven aan ervoor open te staan om in gesprek te gaan over het verplaatsen van hun bedrijf. Daarom heeft u hier geld voor beschikbaar gesteld in 2020.

PS besluiten

- Op 27 november 2019 heeft PS vastgesteld dat een integrale gebiedsontwikkeling van de Hegewarren kansrijk is.
- Op 25 november 2020 heeft PS (vooruitlopend op de planvorming) een uitvoeringskrediet van € 30 miljoen, waarvan € 15 miljoen aan Impulsgelden van het Rijk, beschikbaar gesteld voor het aankopen van de agrarische bedrijven in de Hegewarren
- Op 21 april 2022 lag een keuze voor tussen voorkeursvarianten Polderaquarel en Open en Natuurlijk als oplossing voor de gestapelde problematiek in de Hegewarren. Uw Staten hebben verzocht een aantal punten verder uit te werken en eerst een besluit te willen nemen over de beroepsvaarweg Drachten
- Op 21 september 2022 heeft PS besloten dat de vaarweg Drachten door de Hegewarren niet gerealiseerd wordt.
- Op 21 september 2022 heeft PS ook de toekomstige koers van de Hegewarren vastgesteld in de vorm van de voorkeursvariant 'Open en Natuurlijk', en daarmee ook besloten om het eerste deel van de planfase te starten.

Financiële stand van zaken

Financieel overzicht Gebiedsproject Hege Warren			
Bedragen in euro's			
Peildatum 6/6/2023			
Omschrijving	Actueel budget	Aandeel Provincie	Besteed
Aankoop- en proceskosten Vastgoed	30.638.000	15.000.000	11.176.162
Kosten Planstudie	870.000	570.000	194.007
Totalen	31.508.000	15.570.000	11.370.170

Van het in november 2020 beschikbaar gestelde uitvoeringskrediet van € 30 miljoen t.b.v. het aankoopproces is ruim € 11 miljoen besteed (peildatum juni 2023). In september 2022 hebben de drie partijen budget (€ 150.000 per partij) en personeel beschikbaar gesteld voor het eerste deel van de planfase (tot medio 2024). Het provinciale aandeel in de tabel is inclusief de personeelscomponent.

Wat gaan wij doen 2024?

Op dit moment is ongeveer de helft van het gebied aangekocht. We blijven in gesprek met de overige eigenaren in het gebied over de aankoop (of verplaatsing) van hun bedrijf en gronden.

Ondertussen beheren we de gronden en panden die we in eigendom hebben. Daarbij richten we ons op innovatieve proeven met extensieve agrarische activiteiten op nattere veengrond, zoals andere teeltgewassen. In 2023 is er door het Nationaal Groeifonds € 12,5 miljoen beschikbaar gesteld voor praktijkproeven met nieuwe en aangepaste verdienmodellen in het Friese veenweidegebied, met 'nature-based solutions' als uitgangspunt waaronder innovatieboerderijen in de Hegewarren.

Dit is onderdeel van een nationaal kennisprogramma: NL2120. De uitrol hiervan start in 2024. In 2023 wordt in overleg met onze landelijke partners en mede-overheden, de kennispartners binnen NL2120 én met behulp van kennis uit de omgeving het kennisprogramma voor de proef-/innovatieboerderijen uitgewerkt.

We gaan verder met de planuitwerking van de gekozen variant Open en Natuurlijk. Dat betekent o.a. dat we een nadere analyse laten uitvoeren om inzicht te krijgen in de potentiële effecten van de beoogde maatregelen op de kwaliteit van het water, de bodem en de natuur. Ook stellen we een recreatievisie op om te kijken naar welke recreatieve functies passen bij het gebied (o.a. het aantal recreatiewoningen) en onderzoeken we hoe we het stukje blauwgrasland kunnen behouden in de toekomstige inrichting. De keuzes die hieruit voortvloeien vertalen wij naar een programma inclusief financiële onderbouwing. We betrekken de omgeving en omwonenden bij de uitwerking van het plan.

Na de planuitwerking leggen wij u een go/no-go besluit voor. Wij hopen dit eind 2024 te kunnen doen.

Risico's

Het is de afgelopen periode niet gelukt alle benodigde posities te vullen binnen de organisaties van het Veenweideprogramma en de Hegewarren. Dit heeft o.a. te maken met de krapte op de arbeidsmarkt. Dit kan gevolgen hebben voor het tempo van het planvormingsproces en de haalbaarheid van de beoogde mijlpaal om eind 2024 een go/no-go besluit voor te leggen. Dit kan ook gevolgen hebben voor het inzetten van de Groeifonds middelen.

Een ander punt van aandacht is het aankoopproces. Verplaatsen van bedrijven wordt lastiger in verband met het schaarser worden van landingslocaties met een goede vergunning (met ruimte voor de toekomst), concurrentie van agrariërs uit andere provincies (waar hectareprijzen hoger zijn) en stijgende (ver)bouwkosten.

7d. Idzegea

Inleiding

Idzegea is één van de ontwikkelgebieden in het Friese Veenweideprogramma 2021-2030. Het gebied is ongeveer 2500 hectare groot en telt 55 boerenbedrijven. Het ligt in een waterrijke omgeving en is daardoor erg in trek bij toeristen. De bodem bestaat uit een dikke laag veen. Door de ligging biedt het gebied kansen voor weidevogels.

Boeren, betrokkenen, belanghebbenden en de overheden (provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en de gemeente Súdwest-Fryslân) werken samen toe naar een integraal plan voor de toekomst van het gebied. Hiervoor is in 2023 een gebiedscommissie geïnstalleerd. In 2023 is een eerste inhoudelijke verkenning van het gebied afgerond. In 2024 wordt verder gewerkt aan een integraal ontwerp voor de toekomst van het gebied. Hierin wordt invulling gegeven aan de veenweideopgave en de koppelkansen zoals aanvalsplan Grutto maar ook leefbaarheid en energie.

Pilots en leren

In Idzegea lopen verschillende pilots waarin we leren over het gebied en haar mogelijkheden. Zo brengen we knelpunten en kansen bij de invoering van hogere waterpeilen in beeld. Dit doen we bijvoorbeeld in een proef met flexibel peilbeheer. Ook nemen we deel aan het meetnetwerk Boeren meten Water. We voeren deze onderzoeken uit samen met betrokken partijen in het gebied. Waar nodig doen wij aanvullend onderzoek naar de bodem en grondwaterstanden. In 2024 hopen we een proef met ruige mest uit te rollen in het gebied.

PS besluiten

Geen.

Financiële stand van zaken

Er is 1,6 miljoen euro beschikbaar gesteld door de Provincie voor capaciteit en producten voor de ontwikkel en ontwerpfase die van 2023 tot 2025 loopt.

Financieel overzicht Gebiedsproject Idzegea			
Bedragen in euro's			
Peildatum 21/6/2023			
Omschrijving	Actueel budget	Aandeel Provincie	Besteed
Uitvoering startnotitie	1.768.996	1.622.500	603
Uitvoering Regiodeal NIL 2022-2024	292.200	0	0
Totalen	2.061.196	1.622.500	603

Wat gaan wij doen 2024?

- Er wordt toegewerkt naar een integraal gebiedsplan. De insteek is om op basis van de gebiedsanalyse die in 2023 uitgevoerd wordt de vertaling te maken naar een ontwerpplan waarin invulling gegeven wordt aan de opgaven, kansen, (financiële) haalbaarheid en draagvlak
- In 2024 gaan we verder met diverse pilots zoals HAKLAM en Boeren Meten Water waarin we leren over het gebied
- We starten met een pilot Ruge Dong, waarin we experimenteren met ruige mest ter bevordering van biodiversiteit en als alternatief voor kunstmest
- Inventariseren no regret maatregelen voor het watersysteem
- Toewerken naar een gebiedsofferte Aanvalsplan Grutto
- Uitvoering van de vervanging van gemalen in it Joo en de Geeuw?

Risico's

Een gebiedsproces valt of staat bij draagvlak. In Idzegea is motivatie en energie om aan de slag te gaan maar tegelijk zijn de kaders en regelgeving voor het NPLG en het landelijk gebied niet altijd helder. Nieuwe of aangescherpte doelen kunnen tot discussie leiden. Afspraak is dat de gebiedscommissie keuzes maakt over hoe nieuwe doelstellingen worden meegenomen.

Paragraaf 10.

Samenwerkingsverbanden

De provincie werkt in toenemende mate met een grote verscheidenheid aan partners op allerlei gebieden en onderwerpen samen. Als het gaat om (gebiedsgerichte) samenwerking onderscheiden we hierbij drie vormen:

- Vanuit het gebied: er is een langjarige samenwerkingsstructuur in een gebied waarvan de betrokken (overheids)partijen voldoende en voldoende regelmatig met elkaar te maken hebben om zo'n vaste structuur lonend te maken. De gemeenschappelijkheid en de gezamenlijke opgaven in het gebied vormen daarmee de basis voor een (uitvoerings)programma of gebiedsagenda.
- Vanuit de thematiek: deze samenwerking komt voort uit het belang gezamenlijk specifieke thema's aan te pakken (bijvoorbeeld verzilting, veenweide, economische ontwikkelagenda's). Vaak overlappen die thema's meerdere gebieden, waarbij wordt gewerkt met een vaste samenwerkingsstructuur.
- Vanuit de maatschappij: de laatste jaren komen in toenemende mate maatschappelijke initiatieven op. Vaak spelen die zich af in een specifiek geografisch gebied. Daarbij aansluiten als overheid leidt tot een vorm van gebiedsgerichte samenwerking.

Hieronder worden een aantal vormen van samenwerken vermeld.

Regionale Samenwerking

De afgelopen jaren wordt de bestuurlijke regionale samenwerking in toenemende mate vorm gegeven door het aanvragen en uitvoeren van Regio Deals. De Regio Deals vormen hierbij veelal de motor voor de samenwerking in het betreffende gebied.

Onderstaand wordt nader ingezoomd op de Regionale Samenwerking in Noordoost, Zuidoost, Zuidwest, Noordwest en de Waddeneilanden.

Regio Noordoost-Fryslân

In de regio Noordoost Fryslân participeert de provincie in de Regio Deal (Versnellingsagenda en Holwerd aan Zee). Met de Versnellingsagenda wordt ingezet op het versterken van de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt, het versterken van innovatie en de doorontwikkeling van de publiek-private regionale samenwerking (overheid, onderwijs, ondernemers en inwoners). Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan een economisch vitale regio. Holwerd aan Zee heeft als doel om de leefbaarheid en werkgelegenheid in Holwerd en omgeving te behouden en te versterken. Om dit te bereiken wordt ingezet op het uitwerken van een natuurvariant van het project.

Eind 2022 heeft het Rijk besloten tot het verlengen van de looptijd van de Regio Deal met een jaar, waarmee de einddatum is bepaald op 1 januari 2025. De cofinanciering van de Regio Deal door de provincie is in 2018 vastgesteld op € 5,7 miljoen. De verlenging heeft geen financiële gevolgen.

Aanvullend op de Regio Deal is in 2022 de samenwerkingsagenda ANNO III (Agenda Netwerk Noordoost) vastgesteld met als belangrijkste opdracht om de regio in 2040 te laten uitgroeien tot de topregio van Noord-Nederland voor wat betreft wonen, werken en recreëren. De uitvoering van de Agenda is een samenwerking tussen provincie, wetterskip, vier gemeenten, kennisinstellingen en ondernemers uit de regio.

Regio Zuidoost-Fryslân

De Regio Deal Zuidoost-Friesland zet in op een leefbaar platteland, vitale kernen en een veerkrachtig landschap door aandacht te besteden aan biodiversiteit en het versterken van de landschaps- en waterstructuren. Tevens wordt ingezet op circulaire economie, recreatie en toerisme en projecten vanuit de Mienskip. Deze Regio Deal loopt tot 1 oktober 2024 en bevindt zich dus in de afrondende fase. In 2024 zal ook duidelijk worden of, en zo ja, op welke wijze een vervolg wordt gegeven aan deze Regio Deal.

Regio Noordwest-Fryslân

In 2023 heeft het kabinet een positief besluit genomen op de aanvraag Regio Deal Noordwest-Fryslân, waarbij de regio maximaal een bedrag van € 20 miljoen krijgt toegekend. De drie programmalijnen (veerkrachtige economie, van krimp naar kwaliteit van leven en natuurlijk in balans) zijn uitgewerkt tot een Convenant, waarin per programmalijn meer concreet is uitgeschreven hoe de doelen per programmalijn gerealiseerd gaan worden en welke middelen daarvoor noodzakelijk zijn. Middelen die zowel door de partners uit de regio (drie gemeenten, wetterskip, provincie) en het Rijk bijeen worden gebracht. De cofinanciering vanuit de provincie gebeurt in beginsel uit bestaande budgetten. De Regio Deal heeft een looptijd van 4 jaar.

Regio Zuidwest-Fryslân

De regionale samenwerking in Zuidwest Fryslân wordt vormgegeven via de Gebiedsagenda Súdwesthoeke. Het doel is om projecten die bijdragen aan een sterke regio samen met alle partners zo efficiënt mogelijk uit te voeren. Het gaat hierbij niet alleen om overheidsprojecten, maar ook om projecten die door burgers, bedrijven en organisaties worden aangedragen. De belangrijkste thema's van de Gebiedsagenda Súdwesthoeke zijn: Vitale kernen, Stedelijke ZoneA6/A7, Natuurinclusief platteland en de Friese IJsselmeerkust.

De partners in de regio hebben uitgesproken de samenwerking een extra impuls te willen geven door het aanvragen van een Regio Deal. De aanvraag hiervoor is eind 2023 ingediend. Bij een positief besluit, naar verwachting begin 2024, volgt een proces van dealmaking en start uitvoering.

Regio Waddeneilanden

In 2023 heeft het kabinet een positief besluit genomen op de aanvraag Regio Deal van de Friese Waddeneilanden en de provincies Fryslân en Noord-Holland (Texel), waarbij de regio maximaal een bedrag van € 15,5 miljoen krijgt toegekend. De opgaven en ambities zijn verdeeld over vijf programmalijnen, te weten: goed wonen & leven, toekomstbestendig ondernemen & ontwikkelen, optimaal bereikbaar & verbonden, duurzame energie en circulaire economie. De cofinanciering vanuit de provincie gebeurt in beginsel uit bestaande budgetten die gekoppeld zijn aan de opgaven die in de Regio Deal aanvraag zijn gedefinieerd. De looptijd van de Regio Deal is 2023 – 2027.

Waddengebied

Voor wat betreft het Waddengebied (Waddeneilanden, Waddenzee en Waddenkust) werken we samen met Rijk, regionale overheden en stakeholders in één governance. Hierbij vormt de Agenda voor het Waddengebied 2050 en het bijbehorende Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2026 het vertrekpunt. Verder geven we samen met de provincies Noord-Holland en Groningen uitvoering aan het Waddenfonds en het interprovinciale Investeringskader Waddengebied 2016-2026. Zie ook Programma 1, beleidsveld 1.5 Bestuurlijke samenwerking.

Samenwerking met de Mienskip

Initiatieven vanuit de Mienskip weten de provincie steeds vaker te vinden. De beleidsbrief 'grote integrale maatschappelijke initiatieven' van 16 september 2020 geeft richting aan hoe we als provincie omgaan met majeure maatschappelijke initiatieven, zoals de al lopende initiatieven Holwerd aan Zee (onderdeel van de Regio Deal Noordoost-Fryslân) en de gebiedspilot Tsjûkemar. In 2024 zal de beleidsbrief geëvalueerd worden om op basis hiervan de werkwijze, ook voor nieuwe initiatieven die zich aandienen, aan te scherpen.

LEADER

LEADER is een Europees subsidieprogramma gericht op de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland en is een van de niet grondgebonden instrumenten van het GLB-NSP (zie ook Programma 3, beleidsveld 2. Landbouw). Door middel van een 'bottom-up'-aanpak geven we samen met bestuurlijke partners en private partijen vorm aan het LEADER-programma. Het nieuwe LEADER-programma loopt van 2023-2027 in drie gebieden.

Samenwerking De Friese Aanpak

De Friese Aanpak is opgericht om de samenwerking tussen Friese overheden te stimuleren en faciliteren zonder institutie maar via een netwerksamenwerking, waarbij elke deelnemer autonoom blijft in het benutten van de gezamenlijk tot stand gekomen bouwstenen. Samenwerking tussen overheden is vandaag de dag van groot belang, gezien de diverse complexe en maatschappelijke uitdagingen waarmee we worden geconfronteerd. Denk aan de klimaatdoelen, de energie transitie en de inrichting van het landelijk gebied. Overheden krijgen steeds meer gedeelde verantwoordelijkheden. Samenwerken loont doordat er o.a. kennis kan worden uitgewisseld en er schaalvoordelen kunnen worden benut. Samenwerken zien we daarbij als middel. De Friese Aanpak heeft als doel om op diverse onderwerpen het functioneren van en tussen Friese overheden te verbeteren door bundeling van ambtelijke kennis en strategische denk- en ontwikkelkracht. Deze onderwerpen kunnen variëren, afhankelijk van de politieke prioriteiten en belangen van de betrokken partners. In de basis gaat het om het aanpakken van uitdagingen die alle, of een groot deel van de, samenwerkende partijen hebben.

De Friese Aanpak heeft begin 2023 een doorstart gekregen. Er is een andere programmaregisseur geworven. Deze heeft een tweeledige opdracht:

1. Onderzoek wat er gerelateerd aan de implementatie van de omgevingswet nog moet gebeuren en doe daar een voorstel voor.
2. Analyseer de huidige positionering van DFA en geef een advies over de doorontwikkeling.

In 2023 heeft dit geleid tot een samenwerkingsprogramma op het gebied van de omgevingswet en zijn gesprekken gevoerd om op diverse andere strategische opgaven ook deze vorm van samenwerking in te zetten (o.a. FPLG, NOVEX en de energietafel). De samenwerking wordt voortgezet in 2024. De provincie draagt maximaal €65.000 per jaar bij aan deze samenwerking.

Samenwerken in het bestuurlijk overleg Friese samenwerking van overheden.

De bestuurlijke overleggen tussen de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Vereniging van Friese Gemeenten (VFG) en de gemeente Leeuwarden ter bevordering van de Friese samenwerking van overheden worden ook in 2024 voortgezet. Naast het afstemmen van actuele zaken, de Friese bestuurdersdag en het bevorderen van 'horizontaal besturen', worden ook de laatste ontwikkelingen besproken wat betreft bestuurlijke samenwerking (o.a. omgevingsvisie, regionale energiestrategie, sociaal domein, gemeenschappelijke regelingen) evenals samenwerking in bedrijfsvoering (o.a. lokale belastingen, digitale agenda, Fryske Flekspool).

Samenwerkingsagenda Fryslân Leeuwarden 2030

Dit betreft de samenwerkingsagenda met de gemeente Leeuwarden. Gemeente en Provinsje bundelen de krachten richting 2030 waarin een aantal majeure opgaven leidend zijn: o.a. Spoorzone, Kennisinfrastuctuur, Culturele infrastructuur, digitalisering en greidhoeke plus.

Financiële begroting

Introductie op financiële begroting 2024

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is bepaald, dat de financiële begroting bestaat uit het overzicht van baten en lasten en een uiteenzetting van de financiële positie met de daarbij behorende toelichtingen.

In onderdeel 3.2 schetsen we de ontwikkeling van het financieel kader vanaf de begroting 2023.

Onderdeel 3.3 bevat de baten, lasten en investeringen op basis waarvan Provinciale Staten het College autoriseren door het vaststellen van de begroting. Dit betreft twee overzichten. Het eerste overzicht betreft de exploitatie (baten en lasten) en het tweede overzicht betreft de nieuwe investeringen (uitgaven en inkomsten).

De uiteenzetting van de financiële positie staat in onderdeel 3.4 en bevat conform het BBV de volgende totaaloverzichten:

- Bestaand versus nieuw beleid voor de meerjarenbegroting
- Geprognosticeerde balans
- Raming van het EMU saldo
- Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen
- Stand van de investeringen
- Financiering en beleggingen
- Stand en verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva
- Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd.
- De verwijzing naar de nadere uitwerkingen van deze overzichten is hierbij aangegeven.

Voor de beoordeling van de financiële positie zijn ook de bijlagen van belang. Dit betreft de volgende de bijlagen:

- Bijlage 1 Onderhanden investeringen
- Bijlage 2 Begrotingswijzigingen: van bestuursrapportage 2023 naar begroting 2024
- Bijlage 3 Verloop vaste activa
- Bijlage 4 Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva
- Bijlage 5 Tijdelijke budgetten
- Bijlage 6 Raming EMU-saldo
- Bijlage 7 Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen
- Bijlage 8 Uitgangspunten begroting 2024
- Bijlage 9 Voorstellen Bestuursakkoord 2024
- Bijlage 10 Verwerkte voorstellen Bestuursrapportage 2023

Overige bijlagen:

- Bijlage 11 Subsidiestaat begroting 2024
- Bijlage 12 Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld
- Bijlage 13 Verplichte indicatoren in het kader van het BBV
- Bijlage 14 Begrippenlijst
- Bijlage 15 Trends Staat van Fryslân

Ontwikkeling financieel kader

Financieel kader Begroting 2024

In dit hoofdstuk worden de volgende onderdelen van het financieel kader nader toegelicht:

1. Onze uitgangspunten
2. Ontwikkeling begrotingssaldo
3. Ontwikkeling baten en lasten
4. Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)

1 – Onze uitgangspunten

- De meerjarenbegroting is structureel sluitend. Dit betekent dat de begroting op een termijn van zo'n 10 jaar sluitend is.
- Om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen streven wij er naar om hiervoor structurele financiële ruimte beschikbaar te houden.
- De minimale stand van de Vrije Aanwendbare Reserve bedraagt € 10 miljoen.
- Structurele uitgaven dekken wij uit structurele middelen.
- Bij inzet van revolverende middelen zijn de gedeerde rendementen gedekt: de rente die wij mislopen of die wij moeten betalen dekken we af.
- Geld geven we alleen uit als we alle initiële kosten en (eventuele) structurele financiële gevolgen van een activiteit kunnen betalen.
- Bij elk voorstel aan Provinciale Staten dat geld kost, maken wij duidelijk hoe wij dit op verantwoorde wijze betalen.
- Gedeputeerde Staten voeren alleen moties uit die financieel gedekt zijn. Bij amendementen verwachten wij van Provinciale Staten dezelfde discipline.
- Aan het meefinancieren van projecten van anderen stellen we voorwaarden zodat we goed zicht kunnen houden op de resultaten. De verplichting tot verantwoording moet in verhouding staan tot de inspanning die de ander levert.
- Als wij financiële afspraken maken met anderen zijn die voor ons hard. Tegenvallers of extra benodigde middelen zijn voor rekening van de partij die deze het beste had kunnen voorzien. Dat is over het algemeen de partij waarmee we die afspraken hebben gemaakt.

2 - Ontwikkeling begrotingssaldo

Het financieel kader actualiseren we periodiek. Dit gebeurt naar aanleiding van externe wijzigingen (zoals veranderingen in het provinciefonds) of door besluiten van Provinciale en Gedeputeerde Staten. Vaak stellen uw Staten deze wijzigingen vast bij de behandeling van een begroting, de jaarstukken, of een bestuursrapportage. Daarnaast heeft het college het mandaat om een aantal niet beleidsmatige wijzigingen zelf in de begroting te verwerken. Het betreft hier bijvoorbeeld wijzigingen in het provinciefonds, opbrengst motorrijtuigenbelasting, rendement vermogensbeheer of dividenduitkering. Hieronder geven we de ontwikkeling van het begrotingssaldo vanaf de begroting 2023 tot aan de begroting 2024 stapsgewijs weer.

Bij de begroting 2023 hebben we de stand van het begrotingssaldo op dat moment gepresenteerd. Daarna hebben uw Staten enkele begrotingswijzigingen vastgesteld bij de 2e bestuursrapportage 2022. Na verwerking van de effecten van de wijzigingen van de 2e bestuursrapportage 2022 hebben uw Staten in vergaderingen juni, oktober en december nog een aantal begrotingswijzigingen vastgesteld waaronder

een aantal moties en amendementen. Tevens zijn de effecten van de september- en decembercirculaire en de wijzigingen onder mandaat GS in onderstaande overzicht verwerkt. Dit resulteert in de stand van het begrotingssaldo bij de jaarrekening 2022.

Onder GS-mandaat zijn de uitgangspunten bij de begroting vastgesteld en verwerkt in de begroting. Tevens is onder GS-mandaat het dividend van Alliander opgehoogd. Daarnaast zijn de wijzigingen onder PS-mandaat bij de bestuursrapportage 2023 die effect hebben op het begrotingssaldo in dit overzicht opgenomen. Hierbij merken wij op dat de wijzigingen van de bestuursrapportage 2023 bij het opstellen van de begroting 2024 nog niet definitief zijn vastgesteld (de behandeling van bestuursrapportage 2023 is gepland op 27 september). Conform de hierover gemaakte afspraken hebben wij daarom in bijlage 10 een overzicht met de begrotingswijzigingen opgenomen die bij de bestuursrapportage 2023 ter vaststelling aan PS worden voorgelegd.

Ná de bestuursrapportage zijn de effecten van de meicirculaire en de resultaatbestemmingen bij de jaarrekening verwerkt. De uitvoering van de motie van PS over de funderingsaanpak Fries veenweidegebied zijn eveneens doorgevoerd. Tot slot zijn de voorstellen en heroverwegingen uit het Bestuursakkoord die effect hebben op het begrotingssaldo in dit overzicht opgenomen. Door de inzet van middelen in het Bestuursakkoord, daalt het begrotingssaldo onder nul. Conform stand beleid*) is de begrotingssaldo aangevuld vanuit de VAR naar nihil.

In de tabel hieronder staan de verschillende stappen cijfermatig weergegeven.

*) Als er een negatief begrotingssaldo is wordt dat direct verwerkt met de vrij aanwendbare reserve door daar daadwerkelijk al over te beschikken. Deze werkwijze wordt alleen bij de begroting gevolgd zodat mutaties in het jaar en de effecten daarvan zichtbaar blijven.

Ontwikkeling begrotingssaldo	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1 mln.					
Begrotingssaldo bij begroting 2023	1,3	13,2	23,5	3,7	11,8
Voorstellen GS 2e berap 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Voorstellen PS 2e berap 2022	-3,8	-4,7	-4,2	-4,5	-4,5
Begrotingssaldo bij 2e berap 2022	-2,6	8,5	19,3	-0,7	7,4
GS verhoging opcenten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS dividend	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS onvoorzien	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS provinciefonds - effecten septembercirculaire	1,3	3,1	3,7	7,5	1,8
GS nominaal	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
GS provinciefonds - effecten decembercirculaire	-0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 29-6-2022 Zero Based Budgetting aanpassing	0,0	0,0	-0,3	0,0	0,0
PS 9-11-2022 2e berap 2022 amendemint 1 Reparaasje oergong Doarpshuzenregeling nei IMF	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 9-11-2022 2e berap 2022 motie 1 Meer warme kamers in Fryslân	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 9-11-2022 begroting 2023 amendement 2 Geld voor uitvoerig Naar een schone en gezonde leefomgeving	-0,2	-0,3	0,0	0,0	0,0
PS 30-11-2022 Beliedsnota Ynvasieve Exoten amendemint 01 Ook geld voor 2024	0,0	-0,4	0,0	0,0	0,0
Begrotingssaldo bij jaarrekening 2022	-2,7	10,9	22,7	6,8	9,2
GS dividend	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0
GS bestuursakkoord 2023-2027	3,8	0,3	0,1	-3,3	-2,5
Voorstellen PS berap 2023	-0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,2
Begrotingssaldo bij berap 2023	3,7	11,2	22,4	3,5	6,5
GS provinciefonds - effecten meicirculaire	2,7	4,0	1,8	-0,5	5,3
GS aanvulling vanuit Vrij aanwendbare reserve	0,0	19,3	24,3	37,0	41,4
PS 28-6-2023 resultaatbestemming impuls gelden weerbaar bestuur	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,0
PS 28-6-2023 bestemming jaarrekeningresultaat Een ton voor een regenton	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 28-6-2023 resultaatbestemming Gebiedsontwikkeling WTC fase II	-4,9	0,0	0,0	0,0	0,0

Ontwikkeling begrotingssaldo	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1 mln.					
PS 28-6-2023 reserve spaarverlof	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 28-6-2023 terugbetaling resultaat Marrekrite 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
PS 12-7-2023 uitvoering moties funderingsaanpak Fries veenweidegebied	-0,2	-0,8	-0,7	-0,7	-2,0
PS 19-7-2023 Bestjoersakkoart 2023-2027 voorstellen	-0,5	-36,1	-48,6	-39,3	-51,2
PS 19-7-2023 Bestjoersakkoart 2023-2027 heroverwegingen	14,4	2,5	0,8	0,0	0,0
Begrotingssaldo bij begroting 2024	14,7	0,0	0,0	0,0	0,0

3 - Ontwikkeling baten en lasten

Hieronder staat de ontwikkeling van de baten, de lasten en de mutaties van de reserves. Op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wordt onderscheid gemaakt tussen structurele en incidentele baten en lasten. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt of de provinciale begroting structureel in evenwicht is en blijft.

De structurele baten en lasten betreffen alle budgetten met een looptijd tot en met 2032. Dus ook de onderdelen voorzieningen, overlopende passiva of reserves.

De mutaties in de bestemmingsreserves hebben vooral betrekking op de reserves van de tijdelijke budgetten. De verschuiving van de bestedingsritmes over de jaren heen verloopt via deze reserves. In het ene jaar wordt gevormd en in het volgende jaar en/of volgende jaren wordt onttrokken aan deze reserves.

Ontwikkeling financieel kader		Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Bedragen x € 1 miljoen						
Baten	structureel	331,8	330,8	333,2	324,5	333,1
	overig	75,1	102,0	42,2	22,8	10,4
Totaal baten		406,9	432,8	375,5	347,3	343,4
Lasten	structureel	277,7	301,9	307,0	314,7	330,3
	overig	257,0	216,2	140,3	79,5	66,8
Totaal lasten		534,6	518,1	447,3	394,2	397,1
Saldo voor bestemming reserves	structureel	54,1	28,9	26,2	9,8	2,8
	overig	-181,9	-114,2	-98,0	-56,7	-56,4
Saldo voor bestemming reserves		-127,7	-85,3	-71,8	-46,9	-53,6
Reserves	structureel	8,3	13,9	4,5	-1,0	9,6
	overig	134,1	71,3	67,3	48,0	44,0
Totaal reserves		142,4	85,3	71,8	46,9	53,6
Saldo na bestemming reserves	structureel	62,5	42,9	30,7	8,7	12,4
	overig	-47,8	-42,9	-30,7	-8,7	-12,4
Begrotingssaldo		14,7	0,0	0,0	-0,0	0,0

Ontwikkeling financieel kader		Begroting 2028	Begroting 2029	Begroting 2030	Begroting 2031	Begroting 2032
Bedragen x € 1 miljoen						
Baten	structureel	338,9	346,1	353,4	360,7	368,2
	overig	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9
Totaal baten		347,8	355,0	362,3	369,6	377,1
Lasten	structureel	342,6	351,1	360,6	370,7	381,1
	overig	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Totaal lasten		345,9	354,4	363,9	374,0	384,5
Saldo voor bestemming reserves	structureel	-3,7	-5,0	-7,2	-9,9	-13,0
	overig	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6
Saldo voor bestemming reserves		1,9	0,6	-1,6	-4,4	-7,4
Reserves	structureel	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
	overig	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7
Totaal reserves		2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
Saldo na bestemming reserves	structureel	2,2	0,9	-1,3	-4,0	-7,1
	overig	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Begrotingssaldo		4,1	2,8	0,5	-2,2	-5,2

T/m 2030 is er sprake van 'zwarte cijfers'. Vanaf 2031 zakt het begrotingssaldo onder nul. Hiermee wordt niet voldaan aan het uitgangspunt uit het bestuursakkoord dat de meerjarenbegroting structureel sluitend is.

Voor nu vinden wij dit een acceptabele situatie, omdat:

- de komende periode meer zicht komt op de impact van de herverdeeleffecten van het provinciefonds;
- er onderzoek wordt gedaan naar de herziening van provinciaal belastinggebied met ingang van 2030.

Wanneer de mogelijke gevolgen van deze majeure ontwikkelingen zich voor de provincie uitkristalliseren, is er nog voldoende tijd om hier op te anticiperen met eventueel aanvullende maatregelen. Wel is het zo dat door de investeringen uit het Bestuursakkoord de Vrij Aanwensbare Reserve voor een aanzienlijk deel is ingezet. Dit betekent dat de buffers voor het opvangen van eventuele onvoorziene tegenvallers afneemt. De noodzaak om toe te werken naar een sluitende meerjarenbegroting is daarmee evident.

Baten

Provinciefonds algemene uitkering

Compensatie inflatie 2022

Via de meicirculaire ontvangt de provincie een extra structurele compensatie vanaf 2023 voor de hoge inflatie in 2022. Deze was oorspronkelijk bedoeld ter compensatie voor de gestegen energielasten voor 'culturele en maatschappelijke voorzieningen'. Uiteindelijk zijn deze middelen niet geoormerkt en daarmee vrij besteedbaar voor de provincie. Er is voor gekozen om deze extra compensatie via een extra index toch uit te keren aan onze budgetinstellingen. Het gaat om een structureel bedrag van circa € 0,6 mln.

Ontwikkeling en raming van het accres

In de meicirculaire is een actualisatie van het accres opgenomen. Ten opzichte van de decembercirculaire 2022 is tot en met 2024 sprake van een toename van het accres. Dit kan enerzijds worden verklaard door de loon- en prijsontwikkeling. Mede door geopolitieke ontwikkelingen is er sprake van forse prijsstijgingen. Dit werkt door in het accres.

Vanaf 2026 daalt het volume-deel van het accres omdat de 'trap-op-trap-af' is systematiek is losgelaten; deze systematiek hield in dat het accres voor een belangrijk deel werd bepaald door de ontwikkeling van de totale rijksuitgaven. Via de meicirculaire is voor het nadelige effect hiervan een structurele compensatie toegekend aan de lagere overheden.

Vanwege de hoge accessen (> 5%) is, conform bestaand beleid, rekening gehouden met een voorzichtigheidsmarge van 2%. Gezien het historisch hoge accres voor 2023 hebben wij voor 2023 zelfs rekening gehouden met een afslag van 3%. Omdat in de meicirculaire het accres voor 2024 toeneemt tot

meer dan 9%, is de voorzichtigheidsmarge voor 2024 in lijn met 2023 aangepast naar 3%. Omdat vanaf 2026 het accres alleen nog muteert als gevolg van loon- en prijsontwikkelingen, stellen wij het accres vanaf 2026 gelijk aan de toegepast indexering op de lasten.

De accresreeks ziet er dan als volgt uit:

(in procenten)	2023	2024	2025	2026	2027
Accres meicirculaire 2023	9,8	9,4	5,9	3,6	3,2
Voorzichtigheidsmarge	-3,0	-3,0	-2,0		
Bijstelling accres naar niveau indexering				-0,9	-0,7
Accresberekening Algemene Uitkering Fryslân	6,8	6,4	3,9	2,7	2,5

Dit resulteert in onderstaande raming van de algemene uitkering.

Bedragen x €1 miljoen	2023	2024	2025	2026	2027
Begroting 2023	213,5	220,9	222,8	212,8	217,0
Financieel kader 2024	218,2	226,1	228,6	222,4	221,1
Begroting 2024	222,4	230,7	231,0	222,5	226,9
<i>Mutatie</i>	4,2	4,6	2,4	0,0	5,8

Opcenten motorrijtuigenbelasting (MRB)

De gegevens over het wagenpark van onze provincie zijn geactualiseerd aan de hand van de opgaaf van de belastingdienst per 1 januari 2023. Hieronder zijn de verwachte inkomsten opcenten motorrijtuigenbelasting aangegeven. Hierbij is een afslag van de omvang van het wagenpark van 1% meegenomen in verband met de ontwikkeling en samenstelling van het wagenpark. De indexering is gebaseerd op de ontwikkeling van het bruto binnenlands product (bbp).

Bedragen x € 1 miljoen	2023	2024	2025	2026	2027
Begroting 2023	72,6	73,7	74,9	76,1	77,3
Kader 2024	72,6	74,6	76,7	78,8	80,8
Begroting 2024	72,6	74,6	76,7	78,8	80,8
Mutatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Rendement vermogen

Het vermogen van de provincie neemt de komende jaren sterk af. Ondanks de hogere rentetarieven op de geld- en kapitaalmarkt wordt er hierdoor steeds minder rendement behaald op het belegde vermogen.

Bedragen x € 1 miljoen	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Begroting 2023	1,7	1,7	1,1	1,1	1,1
Financieel kader 2024	7,9	4,7	2,5	0,3	0,0
Begroting 2024	7,9	4,7	2,5	0,3	0,0
<i>Mutatie</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Dividend

De provincie Fryslân neemt deel in het aandelenkapitaal van een aantal bedrijven. Wij ontvangen daarvoor dividend. Vanwege de grote investeringen die Vitens de komende jaren moet doen, houdt het bedrijf de komende jaren al het dividend in ter versterking van het eigen vermogen. Hieronder zijn de verwachte dividendinkomsten weergegeven.

Bedragen x € 1 miljoen	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Begroting 2023	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6
Financieel kader 2024	13,3	10,6	10,8	10,9	11,1
Begroting 2024	17,6	10,6	10,8	10,9	11,1
<i>Mutatie</i>	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0

Lasten

Nominale ontwikkeling

Door geopolitieke ontwikkelingen zien we een toename in de ontwikkeling van de inflatie voor zowel 2022 als in de jaren erna. Daarom is ervoor gekozen af te wijken van de werkwijze van voorgaande jaren. De indexering werd normaliter voor het merendeel gebaseerd op de septembercircularis t-1. Vanwege de onzekerheden rondom de ontwikkelingen van de inflatie is er voor gekozen de indexcijfers vanaf 2023 te ontleen aan de meest recente gegevens van het CPB (maart 2023).

Conform de uitgangspunten begroting (bijlage 8) worden aan bepaalde onderdelen in de begroting afwijkende inflatiepercentages toegekend.

In onderstaande tabel zijn de toegepaste indexcijfers voor structurele budgetten weergegeven en daarbij is tevens de omvang van de 'stelpost nominaal' in de begroting weergegeven.

Bedragen x €1 miljoen	2023	2024	2025	2026	2027
Nominaal lonen	3,6%	5,2%	5,8%	4,8%	4,2%
Nominaal goederen en diensten	3,0%	3,0%	2,8%	2,7%	2,5%

Begroting 2023	1,1	9,7	18,6	26,7	34,5
Financieel kader 2024	3,4	13,5	24,6	34,9	44,8
Begroting 2024 *)	1,1	1,1	12,5	22,9	32,8

*) De prijs en looninflatie zijn reeds aan de budgetten in de begroting toegerekend

4 - Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)

Hieronder staat de ontwikkeling van de VAR. Conform de afspraak met uw Staten vloeit het rekening- en begrotingssaldo aan het eind van het jaar automatisch in de VAR. Het rekeningssaldo 2022 en de verwachte begrotingssaldi 2023-2027 zijn hier in opgenomen.

In de financiële uitgangspunten is opgenomen dat de minimale stand van de VAR altijd € 10 mln. bedraagt. Aan het eind van deze collegeperiode (2027) bedraagt het saldo, onder aftrek van een minimale stand van de VAR van € 10 mln., totaal € 42,4 mln. Dit saldo is meegenomen bij de bepaling van de beschikbare weerstandscapaciteit. De VAR neemt de komende jaren af vanwege de geplande investeringen die zijn opgenomen in het bestuursakkoord voor de periode 2023-2027.

Voor het bepalen welke middelen in de toekomst van uit de reserves kunnen worden ingezet, wordt gekeken naar de omvang c.q. ratio van het weerstandsvermogen. Door de plannen uit het bestuursakkoord is zogeheten weerstandsnorm afgenomen van 'ruim voldoende' naar 'voldoende'. Er wordt een plan gemaakt om het weerstandsvermogen in deze bestuursperiode terug te brengen naar ruim voldoende. Dit betekent dat er op dit moment financieel geen ruimte is om (een deel van) de VAR in te zetten.

VAR	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1 mln.					
Beginsaldo	211,2	177,0	155,2	130,8	93,8
Beschikking over reserve	-48,9	-21,9	-24,3	-37,0	-41,4
Begrotingssaldo ná bestuursakkoord	14,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand ultimo	177,0	155,2	130,8	93,8	52,4
Minimale stand VAR					-10,0
Stand VAR ná mutaties	177,0	155,2	130,8	93,8	42,4

Eerder is toegelicht dat het begrotingssaldo daalt door de investeringen uit het bestuursakkoord. Daarbij is aangegeven dat negatieve begrotingssaldi worden aangevuld vanuit de VAR. De opbouw van de beschikking over de VAR in de komende jaren staat in de tabel hieronder.

Vorming van en beschikking over reserve	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1 mln.					
Beschikking over reserve					
Begroting 2020: dekking negatief begrotingssaldo	48,9	1,0	0,0	0,0	0,0
Begroting 2022: dekking negatief begrotingssaldo		1,5	0,0	0,0	0,0
Begroting 2024: dekking negatief begrotingssaldo		19,3	24,3	37,0	41,4
Totaal	48,9	21,9	24,3	37,0	41,4

Overzicht van lasten en baten in de begroting

3.3 Overzicht van lasten en baten in de begroting

Het overzicht van lasten en baten is het onderdeel waarin is aangegeven tot welke bedragen Provinciale Staten de begroting 2024 vaststellen. Er zijn twee overzichten opgenomen: het eerste overzicht betreft lasten en baten in de exploitatiebegroting (beleidsprogramma's), het tweede overzicht betreft uitgaven en bijdragen van derden met betrekking tot investeringen.

Hieronder zijn de lasten en baten gesplitst in structurele en niet structurele budgetten. Budgetten met een einddatum worden als niet-structureel aangemerkt. Deze indeling wordt zowel bij de lasten als bij de baten gehanteerd.

I - Overzicht van lasten en baten programma's

<i>Exploitatie - Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Programma 1 - Bestuur						
Lasten						
Structureel	9.319	10.072	11.693	12.080	12.134	12.134
Niet structureel	9.845	10.474	9.863	9.626	9.626	0
Totaal Lasten	19.164	20.546	21.556	21.706	21.760	12.134
Baten						
Structureel	1.491	1.605	737	737	737	737
Niet structureel	2.380	0	0	0	0	0
Totaal Baten	3.871	1.605	737	737	737	737
Saldo	15.293	18.941	20.819	20.969	21.023	11.397
Vorming van reserves (lasten)	157	0	0	0	0	0
Beschikking over reserves (baten)	78	307	237	0	0	0
Saldo programma 1	15.372	18.635	20.582	20.969	21.023	11.397
Programma 2 - Infrastructuur						
Lasten						
Structureel	88.470	94.082	104.229	95.262	93.997	97.298
Niet structureel	115.535	36.063	29.418	22.981	13.851	12.596
Totaal Lasten	204.005	130.146	133.647	118.242	107.849	109.894
Baten						
Structureel	2.865	3.578	3.127	2.886	2.886	2.886
Niet structureel	13.366	4.252	7.032	1.000	0	0
Totaal Baten	16.231	7.830	10.160	3.886	2.886	2.886
Saldo	187.775	122.316	123.487	114.356	104.963	107.008
Vorming van reserves (lasten)	31.875	13.094	1.223	3.553	3.033	1.450
Beschikking over reserves (baten)	121.955	32.687	23.915	15.666	12.179	12.895
Saldo programma 2	97.695	102.723	100.794	102.243	95.817	95.563

<i>Exploitatie - Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Programma 3 - Natuur en Landbouw						
Lasten						
Structureel	58.725	63.987	59.375	53.952	53.652	56.352
Niet structureel	24.733	41.704	54.066	35.521	6.706	125
Totaal Lasten	83.457	105.691	113.442	89.473	60.358	56.477
Baten						
Structureel	2.794	3.821	1.000	1.000	1.000	1.000
Niet structureel	13.884	26.266	49.678	17.063	1.937	121
Totaal Baten	16.678	30.087	50.678	18.063	2.937	1.121
Saldo	66.780	75.604	62.763	71.410	57.421	55.356
Vorming van reserves (lasten)	24.623	9.155	2.700	2	3.791	0
Beschikking over reserves (baten)	27.521	26.812	8.885	15.199	2.730	3.850
Saldo programma 3	63.882	57.947	56.578	56.213	58.482	51.506
Programma 4 - Ruimte en Klimaat						
Lasten						
Structureel	11.578	12.854	12.627	12.357	12.357	12.357
Niet structureel	25.313	34.215	31.694	12.138	4.972	781
Totaal Lasten	36.891	47.069	44.322	24.495	17.329	13.138
Baten						
Structureel	1.449	1.253	1.257	1.257	1.257	1.257
Niet structureel	18.682	10.779	13.502	3.287	774	85
Totaal Baten	20.131	12.032	14.759	4.544	2.031	1.342
Saldo	16.760	35.037	29.563	19.951	15.298	11.796
Vorming van reserves (lasten)	13.126	7.855	471	200	0	0
Beschikking over reserves (baten)	8.842	38.028	9.649	2.875	3.054	107
Saldo programma 4	21.044	4.864	20.385	17.276	12.244	11.689
Programma 5 - Economie en Mienskip						
Lasten						
Structureel	36.635	40.393	37.859	39.081	37.525	37.525
Niet structureel	47.850	73.760	37.883	26.150	25.109	25.433
Totaal Lasten	84.485	114.152	75.742	65.231	62.634	62.958
Baten						
Structureel	498	373	289	289	192	192
Niet structureel	4.288	7.030	1.906	971	435	158
Totaal Baten	4.786	7.403	2.195	1.260	627	350
Saldo	79.699	106.749	73.548	63.970	62.007	62.608
Vorming van reserves (lasten)	19.719	8.902	448	0	0	0
Beschikking over reserves (baten)	34.642	44.496	11.157	1.374	1.085	50
Saldo programma 5	64.776	71.156	62.838	62.596	60.922	62.558
Programma 6 - Bedrijfsvoering						
Lasten						
Structureel	43.397	48.021	45.492	42.537	41.292	41.264
Niet structureel	353	467	0	0	0	0
Totaal Lasten	43.750	48.488	45.492	42.537	41.292	41.264
Baten						
Structureel	443	100	100	100	100	100
Niet structureel	42	0	0	0	0	0
Totaal Baten	485	100	100	100	100	100

<i>Exploitatie - Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Saldo	43.265	48.388	45.392	42.437	41.192	41.164
Vorming van reserves (lasten)	2.446	959	0	0	187	212
Beschikking over reserves (baten)	1.454	1.822	1.153	556	19	0
Saldo programma 6	44.257	47.525	44.239	41.881	41.360	41.375
Programma 7 – Provincie financiën						
Lasten						
Structureel	2.285	3.299	3.320	14.602	24.943	34.877
Niet structureel	6.907	19.827	33.474	23.151	10.940	23.688
Totaal Lasten	9.192	23.125	36.794	37.753	35.882	58.565
Baten						
Structureel	308.575	319.194	324.053	326.763	318.099	326.696
Niet structureel	35.709	26.070	29.260	19.918	19.669	9.994
Totaal Baten	344.284	345.264	353.312	346.681	337.768	336.690
Saldo	-335.092	-322.139	-316.519	-308.928	-301.885	-278.125
Vorming van reserves (lasten)	36.182	24.147	4.484	3.944	3.758	3.758
Beschikking over reserves (baten)	64.482	62.379	39.594	43.809	38.627	42.153
Saldo programma 7	-363.392	-360.371	-351.628	-348.793	-336.754	-316.520
Overhead						
Lasten						
Overhead*	43.755	45.424	47.111	47.822	47.116	42.637
Totaal Lasten	43.755	45.424	47.111	47.822	47.116	42.637
Baten						
Overhead	2.568	2.611	900	208	208	206
Totaal Baten	2.568	2.611	900	208	208	206
Saldo overhead	41.187	42.813	46.211	47.614	46.908	42.431
Totaal programma's						
Lasten						
Structureel	291.566	278.063	297.000	301.289	308.778	324.397
Niet structureel	233.135	256.578	221.104	145.970	85.442	72.670
Totaal Lasten	524.700	534.642	518.104	447.259	394.220	397.066
Baten						
Structureel	319.650	331.800	330.847	333.237	324.477	333.074
Niet structureel	89.384	75.132	101.993	42.242	22.817	10.357
Totaal Baten	409.034	406.932	432.840	375.479	347.294	343.431
Saldo	115.666	127.710	85.264	71.780	46.926	53.635
Vorming van reserves (lasten)	128.128	64.112	9.326	7.699	10.768	5.420
Beschikking over reserves (baten)	258.973	206.530	94.590	79.479	57.694	59.055
Begrotingssaldo	-15.179	-14.708	0	0	0	0

* In de post overhead is de totale overhead meegenomen (programma 1, 6 en 7)

Een negatief resultaat na bestemming is een positief begrotingssaldo aangezien hier uitgegaan wordt van lasten minus baten.

Begrotingswijzigingen

Een overzicht van begrotingswijzigingen per programma van bestuursrapportage 2023 tot begroting 2024 is opgenomen in bijlage 2 Begrotingshistorie.

II - Overzicht van investeringen *): uitgaven en bijdragen van derden 2023

<i>Bedragen x € 1.000</i>	Totaal	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Programma 1 - Bestuur						
Uitgaven	80	80	0	0	0	0
Bijdragen van derden	0	0	0	0	0	0
Saldo programma 1	80	80	0	0	0	0
Programma 2 - Infrastructuur						
Uitgaven	342.506	123.453	88.829	72.375	49.743	8.106
Bijdragen van derden	137.964	34.116	31.348	36.000	36.500	0
Saldo programma 2	204.542	89.336	57.482	36.375	13.243	8.106
Programma 3 - Natuur en Landbouw						
Uitgaven	46.386	22.228	24.123	0	36	0
Bijdragen van derden	33.753	8.348	24.939	9	457	0
Saldo programma 3	12.634	13.879	-816	-9	-421	0
Programma 4 - Ruimte en Klimaat						
Uitgaven	19.180	19.086	94	0	0	0
Bijdragen van derden	6.472	5.477	911	28	28	28
Saldo programma 4	12.707	13.609	-817	-28	-28	-28
Programma 5 - Economie en Mienskip						
Uitgaven	0	0	0	0	0	0
Bijdragen van derden	0	0	0	0	0	0
Saldo programma 5	0	0	0	0	0	0
Programma 6 - Bedrijfsvoering						
Uitgaven	3.278	1.550	1.728	0	0	0
Bijdragen van derden	0	0	0	0	0	0
Saldo programma 6	3.278	1.550	1.728	0	0	0
Programma 7 - Provincie financiën						
Uitgaven	25.250	25.250	0	0	0	0
Bijdragen van derden	26.356	4.856	5.055	5.263	5.478	5.703
Saldo programma 7	-1.106	20.394	-5.055	-5.263	-5.478	-5.703
Totaal programma's en bedrijfsvoering						
Uitgaven	436.680	191.646	114.774	72.375	49.779	8.106
Bijdragen van derden	204.545	52.798	62.253	41.300	42.463	5.731
Saldo	232.135	138.848	52.520	31.075	7.317	2.375

*) Investerings inclusief aandelen, leningen en inrichtingsprojecten

Uiteenzetting financiële positie

3.4 Financiële positie

De uiteenzetting van de financiële positie geeft een samenvatting van onderdelen die elders in de begroting zijn opgenomen.

Bestaand versus nieuw beleid

Hieronder worden de saldi van lasten en baten van de gehele begroting meerjarig weergegeven. Daarbij worden ook de bedragen voor nieuw beleid weergegeven..

Exploitatie <i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023		2024		2025		2026		2027	
	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw	Totaal	Waarvan nieuw
Lasten	534.642	500	518.104	35.117	447.259	46.614	394.220	39.425	397.066	51.250
Baten	406.932	0	432.840	0	375.479	0	347.294	0	343.431	0
Resultaat voor bestemming	127.710	500	85.264	35.117	71.780	46.614	46.926	39.425	53.635	51.250
Vorming van reserves (lasten)	64.112	0	9.326	1.000	7.699	2.000	10.768	0	5.420	0
Beschikking over reserves (baten)	206.530		94.590		79.479	33	57.694	100	59.055	100
Resultaat/saldo na bestemming	-14.708	500	0	36.117	0	48.581	0	39.325	0	51.150

De begroting bestaat voor het grootste deel uit bestaand beleid. De voorstellen uit het Bestuursakkoord zijn opgenomen in bijlage 9. Een negatief resultaat na bestemming is een positief begrotingssaldo aangezien hier uitgegaan wordt van lasten minus baten.

Hieronder worden de totalen van de structurele en niet structurele lasten en baten in de begroting meerjarig weergegeven.

Exploitatie <i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023		2024		2025		2026		2027	
	Structureel	Niet structureel	Structureel	Niet structureel	Structureel	Niet structureel	Structureel	Niet structureel	Structureel	Niet structureel
Lasten (L)	278.063	256.578	297.000	221.104	301.289	145.970	308.778	85.442	324.397	72.670
Baten (B)	331.800	75.132	330.847	101.993	333.237	42.242	324.477	22.817	333.074	10.357
Saldo (L-B)	-53.737	181.447	-33.847	119.111	-31.948	103.728	-15.699	62.625	-8.677	62.312

Het betreft hier de lasten en baten exclusief de mutaties van de reserves. In onderdeel 3.3 is dit overzicht gespecificeerd per programma. Bij de niet structurele budgetten zijn de lasten hoger dan de baten. Dit wordt gecompenseerd door onttrekkingen aan de reserves waaronder de reserve tijdelijke budgetten.

Geprognosticeerde balans

Met het oog op een betere raming en beheersing van het EMU saldo is in het nieuwe BBV een geprognosticeerde balans voorgeschreven. Met deze balans wordt meer inzicht gegeven in de ontwikkeling van onder meer de investeringen, het aanwenden van de reserves en voorzieningen en in de financieringsbehoefte.

	Realisatie	Geprognosticeerde balans				
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Activa						
Vaste activa						
Immateriële vaste activa	5.100	18.068	7.185	8.185	7.685	7.685
Materiële vaste activa	368.705	452.015	507.040	528.833	527.872	521.606
Financiële vaste activa: Kapitaalverstrek	128.964	159.717	159.717	159.717	159.717	159.717
Financiële vaste activa: Leningen	358.102	332.415	306.732	292.966	286.860	280.729
Financiële vaste activa: Uitzetting. > 1 jr	0	0	0	0	0	0
Totaal vaste activa	860.871	962.215	980.673	989.701	982.134	969.737
Vlottende activa						
Voorraden	3.886	8.870	0	0	0	0
Uitzettingen korter dan één jaar	334.868	95.310	31.484	31.484	31.484	31.484
Liquide middelen	1.322	0	0	0	0	0
Overlopende activa	36.172	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
Totaal vlottende activa	376.249	110.180	37.484	37.484	37.484	37.484
Totaal activa	1.237.119	1.072.396	1.018.157	1.027.185	1.019.618	1.007.221
Passiva						
Vaste Passiva						
Eigen vermogen	936.775	809.065	723.801	652.021	605.095	551.460
Voorzieningen	8.038	7.929	7.922	8.178	8.434	8.691
Vaste schuld	67.644	59.199	50.755	42.310	33.866	25.421
Totaal vaste passiva	1.012.457	876.193	782.477	702.509	647.395	585.572
Vlottende passiva						
Vlottende schuld	92.360	92.360	184.348	291.736	339.094	387.711
Overlopende passiva	132.302	103.842	51.332	32.940	33.128	33.939
Totaal vlottende passiva	224.663	196.202	235.680	324.676	372.222	421.649
Totaal passiva	1.237.119	1.072.396	1.018.157	1.027.185	1.019.618	1.007.221

Raming van het EMU-saldo

In bijlage 6 is de raming van het EMU saldo nader uitgewerkt.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Raming EMU-saldo	-169.097	-129.413	-104.317	-75.208	-67.114

Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

In de begroting zijn onderstaande structurele bedragen opgenomen voor aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen. Een nadere toelichting is opgenomen in bijlage 7.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Wachtgelden en pensioenen Gedeputeerde Staten	579	596	596	596	596
Wachtgelden voormalig personeel	300	309	309	309	309
Frictiepost personeel	255	268	268	268	268

Stand van de investeringen

In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de vaste activa waaronder de investeringen. In bijlage 1 is een nadere detaillering van de investeringen opgenomen, dit betreft investeringen die nog onderhanden of opgeleverd zijn. Onderstaand is het totaal van investeringen met een economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut opgenomen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Investerings met economisch nut	110.294	150.626	151.398	147.795	144.094	141.001
Investerings met maatschappelijk nut	258.411	301.389	355.642	381.038	383.778	380.605
Totaal investeringen	368.705	452.015	507.040	528.833	527.872	521.606

Financiering

In de paragraaf 4 financiering en beleggingen is het beheer van de financiële middelen nader uitgewerkt. Hieronder zijn de overzichten voor de komende jaren opgenomen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Financieringssaldo per 1 januari	274.800	243.303	134.489	38.647	-35.961
Mutatie EMU-saldo (zie bijlage 6)	-169.097	-129.413	-104.317	-75.208	-67.114
Vrijval Uitzetting	137.600	20.600	8.475	600	400
Financieringssaldo per 31 december	243.303	134.489	38.647	-35.961	-102.675

Gemiddelde omvang belegd vermogen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Kortlopende beleggingen	216.700	146.700	87.700	35.700	1.000
Langlopende beleggingen	83.900	69.800	38.600	700	200
Gemiddelde beleggingen over het jaar	300.600	216.500	126.300	36.400	1.200

Rendement beleggingen en rente baten/-lasten.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Rendement beleggingen obligaties & leningen aan decentrale overheden	210	150	10	0	0
Rentebaten lang	1.550	1.540	1.030	0	0
Rentebaten kort	6.100	3.000	1.500	300	0
Totaal rendementen & rentebaten	7.860	4.690	2.540	300	0

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Rentelasten lang	721	796	689	689	689
Rentelasten kort	0	0	0	0	0
Totaal rentelasten	721	796	689	689	689

Stand en verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva

In bijlage 4 is een gespecificeerd overzicht opgenomen van de reserves, voorzieningen en overlopende passiva.

Bij de stand van de VAR hieronder is nog rekening gehouden met toekomstige begrotingsaldi.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Algemene reserve	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve (VAR)	211.209	177.015	155.163	130.846	93.806	52.412
Bestemmingsreserves	715.566	622.050	558.638	511.175	501.289	489.048
Totaal reserves	936.775	809.065	723.801	652.021	605.095	551.460
Totaal voorzieningen	8.038	7.929	7.922	8.178	8.434	8.691
Totaal overlopende passiva (OP)	132.302	103.842	51.332	32.940	33.128	33.939
Totaal reserves en voorzieningen en overlopende passiva	1.077.115	920.836	783.055	693.139	646.658	594.089

Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd

De cijfers over het jaar 2022 hebben betrekking op de cijfers uit de jaarstukken 2022 zoals door PS vastgesteld op 28 juni 2023. De voor 2023 en volgende jaren vermelde bedragen zijn inclusief de besluitvorming van de Staten tot en met 1 juli 2023, de doorwerking van de begrotingswijzigingen van voorgaande jaren, de financiële voorstellen uit het bestuursakkoord (zie bijlage 9) en de concept-begrotingswijzigingen bij de bestuursrapportage 2023 (zie bijlage 10).

In bijlage 8 zijn de uitgangspunten begroting 2023 inclusief toelichting opgenomen.

Bijlagen

Bijlage 1. Onderhanden en opgeleverde investeringen

Onderhanden en opgeleverde investeringen

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaarde totaal
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale inkomsten	
Totaal Huisvesting	137.426	2.274.600	6.105.200	0	0	0	8.517.226	0	0	0	0	0	0	0	8.517.226
Totaal Overige bedrijfsmiddelen	0	80.000	0	0	0	0	80.000	0	0	0	0	0	0	0	80.000
Totaal Bedrijfsmiddelen	137.426	2.354.600	6.105.200	0	0	0	8.597.226	0	0	0	0	0	0	0	8.597.226
Totaal Financiële vaste activa	504.884.321	39.797.100	93.600	0	0	0	544.775.021	84.586.900	5.110.400	5.083.400	5.290.600	5.506.400	5.731.000	111.308.700	433.466.322
Totaal Financiële vaste activa	504.884.321	39.797.100	93.600	0	0	0	544.775.021	84.586.900	5.110.400	5.083.400	5.290.600	5.506.400	5.731.000	111.308.700	433.466.322
Totaal Grondbeleid	58.999.992	36.339.900	0	0	0	0	95.339.892	24.720.447	1.848.400	1.045.800	0	0	0	27.614.647	67.725.245
Totaal Grondbeleid	58.999.992	36.339.900	0	0	0	0	95.339.892	24.720.447	1.848.400	1.045.800	0	0	0	27.614.647	67.725.245
Totaal Afstandsbediening	41.830.373	9.137.900	4.900.900	0	0	0	55.869.173	5.519.053	11.779.000	0	0	0	0	17.298.053	38.571.120
Totaal Fietspaden	572.377	295.500	3.176.800	0	0	0	4.044.677	0	0	0	0	0	0	0	4.044.677
Totaal Friese Meren Projecten	3.645.147	-40.100	0	0	0	0	3.605.047	0	0	0	0	0	0	0	3.605.047
Totaal Kunstwerken (MPK)	36.268.050	17.354.400	22.268.400	20.837.000	7.362.900	8.106.000	112.196.750	341.870.298	11.596.800	823.500	0	0	0	354.290.598	-242.093.849
Totaal Majeure projecten	583.423.262	22.399.000	2.418.400	0	0	0	608.240.662	270.000	0	0	0	0	0	270.000	607.970.662
Totaal Overige projecten	29.436.553	21.819.500	51.444.400	48.309.000	40.971.500	0	191.980.953	32.067	8.390.400	50.932.600	35.009.000	36.956.500	0	131.320.567	60.660.385
Totaal Projecten niet geactiveerd	431.827.687	7.746.700	2.800.000	0	0	0	442.374.387	7.033.239	717.700	549.800	1.000.000	0	0	9.300.739	433.073.648
Totaal Reguliere en kleine projecten	48.504.493	27.806.300	21.566.000	3.228.900	1.445.000	0	102.550.693	342.035.006	10.453.800	3.818.200	0	0	0	356.307.006	-253.756.313
Totaal Rijksprojecten	233.512.221	5.786.000	0	0	0	0	239.298.221	172.187.062	1.279.200	0	0	0	0	173.466.262	65.831.958
Totaal Infrastructurele werken	1.409.020.162	112.305.200	108.574.900	72.374.900	49.779.400	8.106.000	1.760.160.562	868.946.726	44.216.900	56.124.100	36.009.000	36.956.500	0	1.042.253.226	717.907.336
Eindtotaal	1.973.041.902	190.796.800	114.773.700	72.374.900	49.779.400	8.106.000	2.408.872.702	978.254.073	51.175.700	62.253.300	41.299.600	42.462.900	5.731.000	1.181.176.573	1.227.696.129

Uitgebreid overzicht

Activa	UITGAVEN						INKOMSTEN						aanschafwaarde totaal	
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027 totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027 totale inkomsten		
Douchevoorziening Skulherne	1.356	23.600	0	0	0	0	24.956	0	0	0	0	0	0	24.956
Steunpunt Bolsward installaties	0	0	377.200	0	0	0	377.200	0	0	0	0	0	0	377.200
Steunpunt Bolsward inrichting	0	0	46.100	0	0	0	46.100	0	0	0	0	0	0	46.100
Steunpunt Bolsward	53.453	100.000	3.953.900	0	0	0	4.107.353	0	0	0	0	0	0	4.107.353
Stelpost energieneutrale gebouwen programma 2	0	544.300	0	0	0	0	544.300	0	0	0	0	0	0	544.300
Laadpaal steunpunt Uitwellingerga	5.260	21.700	0	0	0	0	26.960	0	0	0	0	0	0	26.960
PV panelen steunpunt Stiens	27.720	4.000	0	0	0	0	31.720	0	0	0	0	0	0	31.720
Energie neutraal maken steunpunt Stiens	42.680	31.300	0	0	0	0	73.980	0	0	0	0	0	0	73.980
Ionisatie ventilatie energie neutrale gebouwen	0	153.000	0	0	0	0	153.000	0	0	0	0	0	0	153.000
Glas vervangen monumentaal deel energie neutr geb	6.957	215.000	0	0	0	0	221.957	0	0	0	0	0	0	221.957
Aanwezigheidsdetectie energie neutrale gebouwen	0	79.000	0	0	0	0	79.000	0	0	0	0	0	0	79.000
PV panelen op dak energie neutrale gebouwen	0	33.000	0	0	0	0	33.000	0	0	0	0	0	0	33.000
Aansl warmtenet va 2027 energie neutrale gebouwen	0	85.000	0	0	0	0	85.000	0	0	0	0	0	0	85.000
Led verlichting energie neutrale gebouwen	0	159.700	0	0	0	0	159.700	0	0	0	0	0	0	159.700
Vervanging bureaustoelen 2023	0	35.000	0	0	0	0	35.000	0	0	0	0	0	0	35.000
Vervanging kantoormeubilair 2023	0	120.000	0	0	0	0	120.000	0	0	0	0	0	0	120.000
Vervanging meubilair algemene ruimte 2023	0	60.000	0	0	0	0	60.000	0	0	0	0	0	0	60.000
Doorstep 3 2024	0	0	1.728.000	0	0	0	1.728.000	0	0	0	0	0	0	1.728.000
Smartphones 2023	0	440.000	0	0	0	0	440.000	0	0	0	0	0	0	440.000
FortiGate 600D 2023	0	170.000	0	0	0	0	170.000	0	0	0	0	0	0	170.000
Totaal Huisvesting	137.426	2.274.600	6.105.200	0	0	0	8.517.226	0	0	0	0	0	0	8.517.226
Vervanging ICT statenleden 2023	0	80.000	0	0	0	0	80.000	0	0	0	0	0	0	80.000
Totaal Overige bedrijfsmiddelen	0	80.000	0	0	0	0	80.000	0	0	0	0	0	0	80.000
Totaal Bedrijfsmiddelen	137.426	2.354.600	6.105.200	0	0	0	8.597.226	0	0	0	0	0	0	8.597.226
FVA aandelen Thialf OG BV	4.055.622	0	0	0	0	0	4.055.622	0	0	0	0	0	0	4.055.622
FVA Participatie Oikocredit Nederlands Fonds	111.438	0	0	0	0	0	111.438	0	0	0	0	0	0	111.438
FVA FSFE BV kapitaal	18.066.500	7.187.500	0	0	0	0	25.254.000	0	0	0	0	0	0	25.254.000
FVA FSFE BV lening	41.937.500	18.062.500	0	0	0	0	60.000.000	3.500.000	0	0	0	0	3.500.000	56.500.000
FVA B1104 Revolverend DTC Dairy training center	300.000	0	0	0	0	0	300.000	300.000	0	0	0	0	300.000	0
FVA B1102 Rev Kredietb prime mover fac Compakboard	1.580.000	0	0	0	0	0	1.580.000	1.580.000	0	0	0	0	1.580.000	0
FVA B 1105 Revolv. Krediet Urgente proj. Pl groep	842.500	0	0	0	0	0	842.500	745.819	0	0	0	0	745.819	96.681
FVA B0603 Energy Challenges	300.000	0	0	0	0	0	300.000	300.000	0	0	0	0	300.000	0
FVA B0603 NLD energie UA	300.000	0	0	0	0	0	300.000	300.000	0	0	0	0	300.000	0
B0601 FOM kapitaalstorting	8.420.750	1.338.300	0	0	0	0	9.759.050	0	0	0	0	0	0	9.759.050
B0603 Hartman Energie BV kredietsubsidie	4.900.000	0	0	0	0	0	4.900.000	4.100.000	0	0	0	0	4.100.000	800.000
FVA Revolverend Van der Meulen Hallum	800.000	0	0	0	0	0	800.000	561.081	200.000	0	0	0	761.081	38.919
FVA B0603 Windpark Fryslan	20.000.000	0	0	0	0	0	20.000.000	0	0	0	0	0	0	20.000.000
Hybride kapitaal NWB en BNG	100.000.000	0	0	0	0	0	100.000.000	50.000.000	0	0	0	0	50.000.000	50.000.000
Leningen decentrale overheden via BNG	60.875.000	0	0	0	0	0	60.875.000	23.200.000	0	0	0	0	23.200.000	37.675.000
FVA B1105 Zorgboederij De Stobbepoele	148.750	0	0	0	0	0	148.750	0	9.900	9.900	9.900	9.900	49.500	99.250
FVA B1105 East-Kime Modderman	175.000	0	0	0	0	0	175.000	0	11.800	11.800	11.800	11.800	59.000	116.000
FVA B1105 VOF Trijesprong Drachten	125.000	0	0	0	0	0	125.000	0	6.300	6.300	6.300	6.300	31.500	93.500
FVA Aandelen NOM PS 22-6-2016	28.097.047	0	0	0	0	0	28.097.047	0	0	0	0	0	0	28.097.047
FVA Lening Innovatieve Fonds Noord Nederland IFNN	3.333.333	0	0	0	0	0	3.333.333	0	0	0	0	0	0	3.333.333
Breedband lening	35.000.000	0	0	0	0	0	35.000.000	0	0	0	0	0	0	35.000.000
Windpark Fryslân BV achtergestelde lening	89.970.265	0	0	0	0	0	89.970.265	0	4.856.300	5.055.400	5.262.600	5.478.400	5.703.000	26.355.700
Windpark Fryslân BV kapitalisatie rente	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
FOM Agio internationaal ondernemen	1.318.750	1.681.300	0	0	0	0	3.000.050	0	0	0	0	0	0	3.000.050
FOM Agio overname leningen MKB Ondernemingsimpuls	2.208.750	481.300	0	0	0	0	2.690.050	0	0	0	0	0	0	2.690.050
FVA B1105 Tieluk BV	568.117	0	0	0	0	0	568.117	0	26.100	0	0	0	26.100	542.017

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaarde totaal
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale inkomsten	
FOM groeifaciliteit MKB	2.068.750	9.131.300	0	0	0	0	11.200.050	0	0	0	0	0	0	0	11.200.050
Fryslan Hurde Wyn BV voorfinanciering	149.900	0	0	0	0	0	149.900	0	0	0	0	0	0	0	149.900
Herstelplan Thialf	2.073.465	614.900	93.600	0	0	0	2.781.965	0	0	0	0	0	0	0	2.781.965
FOM OIF 2.0 Ondernemersimpuls Fryslan 2.0	700.000	1.300.000	0	0	0	0	2.000.000	0	0	0	0	0	0	0	2.000.000
Alliander NV	76.457.885	0	0	0	0	0	76.457.885	0	0	0	0	0	0	0	76.457.885
Totaal Financiële vaste activa	504.884.321	39.797.100	93.600	0	0	0	544.775.021	84.586.900	5.110.400	5.083.400	5.290.600	5.506.400	5.731.000	111.308.700	433.466.322
Totaal Financiële vaste activa	504.884.321	39.797.100	93.600	0	0	0	544.775.021	84.586.900	5.110.400	5.083.400	5.290.600	5.506.400	5.731.000	111.308.700	433.466.322
Natuurgrond tbv internationale opgave	12.491.334	15.415.100	0	0	0	0	27.906.434	285.970	251.100	0	0	0	0	537.070	27.369.364
Natuurgrond tbv provinciale opgave	9.311.208	0	0	0	0	0	9.311.208	2.220.657	3.399.000	883.000	0	0	0	6.502.657	2.808.551
IKG Gronden buiten herijkte NNN	31.630.577	0	0	0	0	0	31.630.577	3.580.000	20.000	0	0	0	0	3.600.000	28.030.577
Veenweidevisie grond De Welle Woudsend	167.934	1.600	0	0	0	0	169.534	3.074.980	-758.000	0	0	0	0	2.316.980	-2.147.447
Anticiperende aankoop opstal	531.124	18.800	0	0	0	0	549.924	2.102.709	-786.600	0	0	0	0	1.316.109	-766.184
Strategische grondvoorraad	2.595.588	20.904.400	0	0	0	0	23.499.988	13.456.131	-827.100	0	0	0	0	12.629.031	10.870.956
Grond in expl. Natuurgrond tbv internat. opgave	649.643	0	0	0	0	0	649.643	0	0	162.800	0	0	0	162.800	486.843
Grond in expl. Natuurgrond tnv prov. opgave	1.622.584	0	0	0	0	0	1.622.584	0	550.000	0	0	0	0	550.000	1.072.584
Totaal Grondbeleid	58.999.992	36.339.900	0	0	0	0	95.339.892	24.720.447	1.848.400	1.045.800	0	0	0	27.614.647	67.725.245
Totaal Grondbeleid	58.999.992	36.339.900	0	0	0	0	95.339.892	24.720.447	1.848.400	1.045.800	0	0	0	27.614.647	67.725.245
FMP Afstandbed bruggen cluster Dokkum	702.735	74.800	0	0	0	0	777.535	0	-3.900	0	0	0	0	-3.900	781.435
FMP Afstbed bruggen cluster Leeuwarden	2.220.657	2.951.200	0	0	0	0	5.171.857	0	1.042.900	0	0	0	0	1.042.900	4.128.957
PAB Glasvezel en programmakosten	9.571.703	1.190.600	2.000.000	0	0	0	12.762.303	0	0	0	0	0	0	0	12.762.303
PAB Cluster Van Harinxmakanaal	1.686.020	181.500	0	0	0	0	1.867.520	0	0	0	0	0	0	0	1.867.520
PAB Cluster Zuid-Westhoek	2.349.587	248.700	0	0	0	0	2.598.287	0	0	0	0	0	0	0	2.598.287
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 10 jr.	521.859	45.900	0	0	0	0	567.759	0	0	0	0	0	0	0	567.759
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 25 jr.	727.955	63.900	0	0	0	0	791.855	0	0	0	0	0	0	0	791.855
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 50 jr.	324.680	28.500	0	0	0	0	353.180	0	0	0	0	0	0	0	353.180
PAB Cluster Zuid Westhoek 10 jr.	550.472	3.100	0	0	0	0	553.572	20.000	0	0	0	0	0	20.000	533.572
PAB Cluster Zuid Westhoek 25 jr.	798.065	4.600	0	0	0	0	802.665	5.224.053	10.572.300	0	0	0	0	15.796.353	-14.993.688
PAB Cluster Zuid Westhoek 50 jr.	431.050	2.400	0	0	0	0	433.450	275.000	0	0	0	0	0	275.000	158.450
PAB Aansluiting bruggen op swettehus 10 jr.	0	719.900	0	0	0	0	719.900	0	0	0	0	0	0	0	719.900
PAB Aansluiting bruggen op Swettehus 25 jr.	0	1.679.700	0	0	0	0	1.679.700	0	0	0	0	0	0	0	1.679.700
PAB Aansluiting bruggen op Swettehus	1.167.970	1.231.600	0	0	0	0	2.399.570	0	0	0	0	0	0	0	2.399.570
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 10 jr	279.800	0	0	0	0	0	279.800	0	0	0	0	0	0	0	279.800
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 25 jr	419.800	0	0	0	0	0	419.800	0	0	0	0	0	0	0	419.800
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug 50 jr.	233.200	0	0	0	0	0	233.200	0	0	0	0	0	0	0	233.200
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug	859.944	317.200	0	0	0	0	1.177.144	0	0	0	0	0	0	0	1.177.144
Sudergoabrege en Panhuysbrug 10 jaar	183.102	30.000	0	0	0	0	213.102	0	0	0	0	0	0	0	213.102
Prov bruggen Heerenveen 10 jaar	0	0	247.000	0	0	0	247.000	0	0	0	0	0	0	0	247.000
Prov bruggen Heerenveen 25 jaar	0	0	370.600	0	0	0	370.600	0	0	0	0	0	0	0	370.600
Prov bruggen Heerenveen 50 jaar	0	0	205.900	0	0	0	205.900	0	0	0	0	0	0	0	205.900
Prov bruggen Heerenveen	0	0	823.500	0	0	0	823.500	0	0	0	0	0	0	0	823.500
Sudergoabrege en Panhuysbrug 25 jaar	274.695	45.000	0	0	0	0	319.695	0	0	0	0	0	0	0	319.695
Sudergoabrege en Panhuysbrug 50 jaar	152.513	25.000	0	0	0	0	177.513	0	0	0	0	0	0	0	177.513
Sudergoabrege en Panhuysbrug	651.039	71.300	0	0	0	0	722.339	0	0	0	0	0	0	0	722.339
Swettehus totaal	12.819.028	1.106.000	0	0	0	0	13.925.028	0	0	0	0	0	0	0	13.925.028
Steunpunt Swettehus totaal 12 jaar	289.500	0	0	0	0	0	289.500	0	0	0	0	0	0	0	289.500
Steunpunt Swettehus totaal 24 jaar	1.710.000	0	0	0	0	0	1.710.000	0	0	0	0	0	0	0	1.710.000
Steunpunt Swettehus totaal 48 jaar	1.537.000	0	0	0	0	0	1.537.000	0	0	0	0	0	0	0	1.537.000
Afstandsbediening overig	0	-883.000	1.253.900	0	0	0	370.900	0	75.000	0	0	0	0	75.000	295.900
Steunpunt Swettehus totaal 100 jaar	1.197.000	0	0	0	0	0	1.197.000	0	92.700	0	0	0	0	92.700	1.104.300
Steunpunt Swettehus totaal 30 jaar	171.000	0	0	0	0	0	171.000	0	0	0	0	0	0	0	171.000
Totaal Afstandsbediening	41.830.373	9.137.900	4.900.900	0	0	0	55.869.173	5.519.053	11.779.000	0	0	0	0	17.298.053	38.571.120

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaarde totaal
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale inkomsten	
Verbetering Fietsnetwerk Fietspaden	572.377	27.600	0	0	0	0	599.977	0	0	0	0	0	0	0	599.977
Hoofd fietsroutes	0	267.900	3.176.800	0	0	0	3.444.700	0	0	0	0	0	0	0	3.444.700
Totaal Fietspaden	572.377	295.500	3.176.800	0	0	0	4.044.677	0	0	0	0	0	0	0	4.044.677
Electric Only route Bûtenfjild	3.645.147	-40.100	0	0	0	0	3.605.047	0	0	0	0	0	0	0	3.605.047
Totaal Friese Meren Projecten	3.645.147	-40.100	0	0	0	0	3.605.047	0	0	0	0	0	0	0	3.605.047
Onderzoek en voorbereiding kunstwerken	6.393	93.500	0	0	0	0	99.893	0	0	0	0	0	0	0	99.893
Brug Hallummervaat te Hallum	87.043	10.000	390.000	1.100.000	1.000.000	0	2.587.043	0	0	0	0	0	0	0	2.587.043
Brug Baard	2.961.682	23.300	0	0	0	0	2.984.982	0	0	0	0	0	0	0	2.984.982
Brug Dokkumer Grootdiep Engwierum	718.763	1.426.400	929.200	0	0	0	3.074.363	0	0	0	0	0	0	0	3.074.363
Brug Kiestertzijl	1.427	100.000	1.098.600	4.500.000	0	0	5.700.027	0	0	0	0	0	0	0	5.700.027
Brug Dronrijp	15.005.549	375.500	0	0	0	0	15.381.049	0	0	0	0	0	0	0	15.381.049
Kunstwerken N359	5.297.182	8.501.600	6.897.700	0	0	0	20.696.482	0	0	0	0	0	0	0	20.696.482
Brug Follega Follegaasterbrug	3.089.094	347.900	0	0	0	0	3.436.994	95.367.606	573.700	0	0	0	0	95.941.306	-92.504.312
Vaste brug Hijum	41.962	10.000	390.000	1.658.000	0	0	2.099.962	239.632.130	9.258.300	0	0	0	0	248.890.430	-246.790.468
Prikkedam te Makkinga	53.706	54.000	0	425.000	1.052.300	0	1.585.006	1.333.048	0	0	0	0	0	1.333.048	251.958
MPK Bedrijfsvoering	49.500	0	0	0	0	0	49.500	0	0	0	0	0	0	0	49.500
Brug Rottum	8.462	150.000	1.145.500	2.096.000	0	0	3.399.962	0	0	0	0	0	0	0	3.399.962
Jousterbrug Heerenveen	4.559	150.000	345.500	600.000	0	0	1.100.059	0	0	0	0	0	0	0	1.100.059
Skarsterbrug	3.950	0	0	0	95.000	1.001.000	1.099.950	1.518.671	27.400	0	0	0	0	1.546.071	-446.120
Gerke Numanbrug Gorredijk	3.950	25.000	0	90.000	525.000	1.246.000	1.889.950	1.669.258	138.300	0	0	0	0	1.807.558	82.393
Brug Zijlsterrijd Kollum	389.099	2.089.200	136.700	0	0	0	2.614.999	2.349.587	10.100	0	0	0	0	2.359.687	255.312
Olderijsterbrug	8.792	1.500	448.000	2.400.000	2.591.600	0	5.449.892	0	0	0	0	0	0	0	5.449.892
Brug Nieuweschoot	26.170	150.000	1.250.000	1.773.800	0	0	3.199.970	0	0	0	0	0	0	0	3.199.970
Brug Mildam	3.950	0	0	200.000	1.195.000	681.000	2.079.950	0	0	0	0	0	0	0	2.079.950
Brug Oldelamer Munnekeburen	3.950	0	450.000	1.383.000	103.000	0	1.939.950	0	0	0	0	0	0	0	1.939.950
Brug Zijlroede Lemmer	80.253	20.000	854.700	2.495.000	0	0	3.449.953	0	0	0	0	0	0	0	3.449.953
Brug Ravenswoud Appelscha	3.950	0	0	200.000	990.000	506.000	1.699.950	0	0	0	0	0	0	0	1.699.950
Brug Noorder Oudeweg Broek	3.950	10.000	1.190.000	800.000	-1.344.000	1.750.000	2.409.950	0	0	0	0	0	0	0	2.409.950
Brug Linthorst Homansluis	3.950	0	0	0	405.000	2.306.000	2.714.950	0	0	0	0	0	0	0	2.714.950
Brug Donkerbroek	3.950	5.000	0	0	850.000	506.000	1.364.950	0	1.218.400	0	0	0	0	1.218.400	146.550
Sansleatbrege Terherne	3.072.813	537.200	0	0	0	0	3.610.013	0	0	0	0	0	0	0	3.610.013
Venekoterbrug	4.137.936	542.600	0	0	0	0	4.680.536	0	0	0	0	0	0	0	4.680.536
Koebrug bij Metslawier	821.882	133.000	1.200.000	0	0	0	2.154.882	0	0	0	0	0	0	0	2.154.882
Brug Janesloot	21.392	296.300	0	0	0	0	317.692	0	295.600	0	0	0	0	295.600	22.092
Brug Willem Loresluis	8.476	47.400	150.000	794.200	0	0	1.000.076	0	0	0	0	0	0	0	1.000.076
Aquaduct Ie	0	20.000	50.000	0	0	0	70.000	0	0	0	0	0	0	0	70.000
Aquaduct Jeltsloot en Galamadammen	5.644	20.000	674.400	0	0	0	700.044	0	0	0	0	0	0	0	700.044
Brug Ravenswoud	112.329	7.700	0	0	0	0	120.029	0	0	0	0	0	0	0	120.029
Frisiabrug	152.482	2.500	595.000	0	-100.000	110.000	759.982	0	0	823.500	0	0	0	823.500	-63.518
Visvliet Lauwers	73.858	300.000	226.100	0	0	0	599.958	0	0	0	0	0	0	0	599.958
Friese Sluis Zoutkamp	0	30.000	570.000	0	0	0	600.000	0	0	0	0	0	0	0	600.000
Johan Frisosluis	0	0	400.000	0	0	0	400.000	0	75.000	0	0	0	0	75.000	325.000
Stationsbrug Franeker	0	10.000	230.000	0	0	0	240.000	0	0	0	0	0	0	0	240.000
Tsjerk Hiddessluizen	0	1.727.800	2.400.000	160.000	0	0	4.287.800	0	0	0	0	0	0	0	4.287.800
Convenant Tsjerk Hiddessluizen Harlingen	0	137.000	247.000	162.000	0	0	546.000	0	0	0	0	0	0	0	546.000
Totaal Kunstwerken (MPK)	36.268.050	17.354.400	22.268.400	20.837.000	7.362.900	8.106.000	112.196.750	341.870.298	11.596.800	823.500	0	0	0	354.290.598	-242.093.849
N381	172.712.620	778.300	0	0	0	0	173.490.920	0	0	0	0	0	0	0	173.490.920
CA: Algemeen	392.196.413	12.926.000	1.000.000	0	0	0	406.122.413	0	0	0	0	0	0	0	406.122.413
Reconstructie N359 Lemmer	13.030.693	152.300	0	0	0	0	13.182.993	0	0	0	0	0	0	0	13.182.993
OV plushaltes	182.109	267.900	0	0	0	0	450.009	0	0	0	0	0	0	0	450.009
Busremise Schiermonnikoog	101.551	150.000	1.418.400	0	0	0	1.669.951	270.000	0	0	0	0	0	270.000	1.399.951

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaarde totaal
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale inkomsten	
N359 drie tunnels	5.199.875	8.124.500	0	0	0	0	13.324.375	0	0	0	0	0	0	0	13.324.375
Totaal Majeure projecten	583.423.262	22.399.000	2.418.400	0	0	0	608.240.662	270.000	0	0	0	0	0	270.000	607.970.662
Duurzame Openbare Verlichting	2.199.094	383.400	0	0	0	0	2.582.494	32.067	0	0	0	0	0	32.067	2.550.426
Bochtverruiming Franeker	107.468	219.100	694.000	8.500.000	4.679.500	0	14.200.068	0	0	0	0	0	0	0	14.200.068
Bochtverruiming Leeuwarden Fonejacht	0	0	980.000	0	0	0	980.000	0	0	0	0	0	0	0	980.000
Hekkeldepot de Bakkerij	42.640	0	1.149.700	0	0	0	1.192.340	0	0	0	0	0	0	0	1.192.340
Oevers VH kanaal	0	500.000	500.000	500.000	0	0	1.500.000	0	0	0	0	0	0	0	1.500.000
Ligplaatsen/wachtvoorziening VH kanaal	52.383	797.600	2.197.000	953.000	0	0	3.999.983	0	0	0	0	0	0	0	3.999.983
Bocht Froskepolle VH kanaal	0	50.000	1.450.000	0	0	0	1.500.000	0	0	0	0	0	0	0	1.500.000
Schreiersbrug	1.943.725	93.300	0	0	0	0	2.037.025	0	-100	0	0	0	0	-100	2.037.125
Aanpassing busstation Sneek	371.699	628.300	0	0	0	0	999.999	0	0	0	0	0	0	0	999.999
N357 Hallum (Doniawei) RYP 2	268.331	1.067.700	0	0	0	0	1.336.031	0	0	0	0	0	0	0	1.336.031
Sluis Kornwerderzand 1e fase bruggen	7.375.739	5.624.300	15.000.000	36.000.000	36.000.000	0	100.000.039	0	0	25.000.000	35.000.000	36.500.000	0	96.500.000	3.500.039
N924 - Rohel - Echtenerbrug - Oosterzee RYP 2	5.050	540.400	1.760.200	0	0	0	2.305.650	0	0	431.200	0	0	0	431.200	1.874.450
N361 Dokkum - Aldtsjerk RYP 2	610	321.400	0	0	0	0	322.010	0	0	0	0	0	0	0	322.010
N359 Wyckel (Vogelenzang) RYP 2	2.071	119.900	0	0	0	0	121.971	0	0	0	0	0	0	0	121.971
N392 Akkrum - Aldeboarn RYP 2	75.528	648.800	406.000	256.000	256.000	0	1.642.328	0	0	0	0	0	0	0	1.642.328
N355 kom Noardburgum RYP 2	109	371.900	317.000	0	0	0	689.009	0	66.000	317.000	0	0	0	383.000	306.009
N355 Vijversburg RYP 2	252.373	229.400	0	0	0	0	481.773	0	-51.000	0	0	0	0	-51.000	532.773
Gebiedsproject Aldeboarn - De Deelen	6.192.738	4.404.700	5.015.800	0	0	0	15.613.238	0	5.012.100	4.581.700	0	0	0	9.593.800	6.019.438
Gebiedsproject Hege Warren	10.322.126	1.452.700	18.145.800	0	36.000	0	29.956.626	0	2.089.000	19.233.400	9.000	456.500	0	21.787.900	8.168.726
PAB Brug Baard	38.245	282.800	0	0	0	0	321.045	0	321.000	0	0	0	0	321.000	45
PAB Brug Baard 10 jaar afschrijving	0	192.000	0	0	0	0	192.000	0	0	0	0	0	0	0	192.000
PAB Brug Baard 25 jaar afschrijving	0	290.000	0	0	0	0	290.000	0	0	0	0	0	0	0	290.000
PAB Brug Baard 50 jaar afschrijving	0	160.000	0	0	0	0	160.000	0	0	0	0	0	0	0	160.000
Dris panelen	0	570.000	0	0	0	0	570.000	0	0	0	0	0	0	0	570.000
Aanpassing bus/treinhalt	186.624	1.313.400	0	0	0	0	1.500.024	0	0	0	0	0	0	0	1.500.024
Busremise Schiermonnikoog inrichting	0	0	57.200	0	0	0	57.200	0	0	0	0	0	0	0	57.200
Busremise Schiermonnikoog Aanschaf grond	0	220.000	0	0	0	0	220.000	0	0	0	0	0	0	0	220.000
Busremise Schiermonnikoog Installaties	0	0	202.400	0	0	0	202.400	0	0	0	0	0	0	0	202.400
N355 Kruispunt Burum RYP 2	0	100.000	804.000	50.000	0	0	954.000	0	0	204.000	0	0	0	204.000	750.000
N353 kruispunt Westvierdeparten RYP 2	0	65.000	0	0	0	0	65.000	0	0	0	0	0	0	0	65.000
N919 Rijweg RYP 2	0	30.000	0	0	0	0	30.000	0	0	0	0	0	0	0	30.000
N369 Krp Reitsmastr nabij Harkema RYP 2	0	100.000	804.000	50.000	0	0	954.000	0	0	204.000	0	0	0	204.000	750.000
Gebiedsproject Idzegea	0	953.400	961.300	0	0	0	1.914.700	0	953.400	961.300	0	0	0	1.914.700	0
N380 Beb kommen Mildam, Nieuwe- en Oudeh RYP2	0	90.000	0	0	0	0	90.000	0	0	0	0	0	0	0	90.000
Hoofdfietsroutes	0	0	1.000.000	2.000.000	0	0	3.000.000	0	0	0	0	0	0	0	3.000.000
Totaal Overige projecten	29.436.553	21.819.500	51.444.400	48.309.000	40.971.500	0	191.980.953	32.067	8.390.400	50.932.600	35.009.000	36.956.500	0	131.320.567	60.660.385
N31 Haak om Leeuwarden	163.279.705	2.320.400	0	0	0	0	165.600.105	1.764.909	336.700	0	0	0	0	2.101.609	163.498.497
Vaarweg Lemmer-Delfzijl	18.424.039	294.100	0	0	0	0	18.718.139	0	0	0	1.000.000	0	0	1.000.000	17.718.139
Vervanging brug Skulenboarch en Kootstertille	1.058.991	282.800	0	0	0	0	1.341.791	721.000	381.000	0	0	0	0	1.102.000	239.791
Vervanging brug Burgum	23.179.596	0	0	0	0	0	23.179.596	2.202.891	0	0	0	0	0	2.202.891	20.976.705
RSP Bereikbaarheid Leeuwarden	172.038.183	1.336.300	0	0	0	0	173.374.483	-48	0	0	0	0	0	-48	173.374.531
Turfroute profielverruiming	9.459.022	1.553.100	0	0	0	0	11.012.122	183.150	0	0	0	0	0	183.150	10.828.972
ESGL-tunnel Hurdegaryp	7.784.711	833.500	0	0	0	0	8.618.211	942.732	0	0	0	0	0	942.732	7.675.479
Project ESGL Extra Sneltrain Gron Lwd	36.603.440	1.126.500	2.800.000	0	0	0	40.529.940	1.218.606	0	549.800	0	0	0	1.768.406	38.761.535
Totaal Projecten niet geactiveerd	431.827.687	7.746.700	2.800.000	0	0	0	442.374.387	7.033.239	717.700	549.800	1.000.000	0	0	9.300.739	433.073.648
N358 Uterwei (Noordelijke deel)	6.177.126	5.811.600	4.000.000	0	0	0	15.988.726	981.502	1.415.900	1.018.200	0	0	0	3.415.602	12.573.125
N359 Bolsward-A7 aansluiting noordzijde	575.331	3.002.600	100.000	1.000.000	0	0	4.677.931	989.960	3.150.500	0	0	0	0	4.140.460	537.471
N354 Tsienserbuorren- Dearsum	3.441.767	2.704.900	0	0	0	0	6.146.667	0	0	0	0	0	0	0	6.146.667
N917 Selmien Haulerwijk RYP	4.274.846	94.900	0	0	0	0	4.369.746	0	0	0	0	0	0	0	4.369.746

Activa	UITGAVEN							INKOMSTEN							aanschafwaarde totaal
	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale uitgaven	1-1-2023	2023	2024	2025	2026	2027	totale inkomsten	
N393 Stiens Harlingen RYP	2.420.113	21.800	0	0	0	0	2.441.913	0	0	0	0	0	0	0	2.441.913
N384 Dongjum Tzummarum RYP	1.610.128	7.600	0	0	0	0	1.617.728	0	0	0	0	0	0	0	1.617.728
N369 Drachten-Kootstert: bajon. en fietsover. RYP	2.733.983	2.900	0	0	0	0	2.736.883	0	0	0	0	0	0	0	2.736.883
N359 Bolsward Workum RYP	4.403.693	1.000.300	2.049.800	0	0	0	7.453.793	0	0	0	0	0	0	0	7.453.793
N355 Twijzel Quatrebras RYP	2.098.824	1.685.600	2.018.200	0	0	0	5.802.624	0	944.700	0	0	0	0	944.700	4.857.924
N351 Slikenburg - Wolvega RYP	1.054.886	5.340.200	0	0	0	0	6.395.086	0	0	0	0	0	0	0	6.395.086
N361 Tytsjerk - Gytsjerk RYP	684.323	107.200	0	0	0	0	791.523	0	0	0	0	0	0	0	791.523
Op zichzelfstaande locaties RYP	264.478	195.000	0	0	0	0	459.478	0	308.100	0	0	0	0	308.100	151.378
Bermverharding RYP	960.471	476.200	0	0	0	0	1.436.671	0	0	0	0	0	0	0	1.436.671
N351 Wolvega-Oosterwolde uitritten RYP	1.014.039	4.100	0	0	0	0	1.018.139	0	0	0	0	0	0	0	1.018.139
Obstakelbeveiliging RYP	569.530	73.800	0	0	0	0	643.330	0	0	0	0	0	0	0	643.330
Afstandsbediening bedrijfsvoering	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N358 Skieding	10.952.367	7.185.300	122.700	12.900	0	0	18.273.267	0	0	0	0	0	0	0	18.273.267
Oever Tjonger	0	0	2.740.000	0	0	0	2.740.000	0	0	0	0	0	0	0	2.740.000
Oever Vierhuistervaart	0	0	1.020.000	0	0	0	1.020.000	0	0	0	0	0	0	0	1.020.000
Oever Polder De Waard 19-14-VB	544.438	127.400	0	0	0	0	671.838	0	0	0	0	0	0	0	671.838
Oever Leeuwarden-Zuid	0	0	1.430.000	0	0	0	1.430.000	0	0	0	0	0	0	0	1.430.000
Oever Langesloot	0	0	0	0	0	0	0	0	360.700	0	0	0	0	360.700	-360.700
Oever Kiesterzijl-West	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oever Jeltsloot Heeg	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000	0	537.200	0	0	0	0	537.200	662.800
Oever Hoodamsloot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oever Helomavaart	0	22.800	350.000	0	0	0	372.800	0	0	0	0	0	0	0	372.800
Oever Harlingen 20-04-VB	845.508	95.000	0	0	0	0	940.508	0	0	0	0	0	0	0	940.508
Oever Franeker-West	38.388	0	495.000	0	0	0	533.388	0	0	0	0	0	0	0	533.388
Oever Franeker-Oost	10.239	15.000	957.300	0	0	0	982.539	0	0	0	0	0	0	0	982.539
Oever Dronryp-Oost 19-11-VB	2.637.492	-227.900	0	0	0	0	2.409.592	0	0	0	0	0	0	0	2.409.592
Oevers VHK Dronryp en Deinum 23-09VB	0	0	628.000	0	0	0	628.000	0	0	0	0	0	0	0	628.000
Oever Depot Deinum-Skalkewiid 19-42-VB	1.192.523	60.000	0	0	0	0	1.252.523	0	0	0	0	0	0	0	1.252.523
Oever Wilde Greons en optimalisatie bocht Oost	0	0	770.000	0	0	0	770.000	150.886.525	1.775.600	0	0	0	0	152.662.125	-151.892.125
Oever vaarweg Drachten Earnewald	0	0	800.000	0	0	0	800.000	18.424.039	294.100	0	0	0	0	18.718.139	-17.918.139
Oever vaarweg Drachten Smelle Ie	0	0	1.370.000	0	0	0	1.370.000	1.058.991	282.800	0	0	0	0	1.341.791	28.209
Oever Kingmatille noord	0	0	0	0	1.445.000	0	1.445.000	23.179.596	0	0	0	0	0	23.179.596	-21.734.596
Oever Harlingen	0	0	0	670.000	0	0	670.000	137.055.371	-1.295.500	0	0	0	0	135.759.871	-135.089.871
Oever Kingmatille Zuid	0	0	1.515.000	0	0	0	1.515.000	9.459.022	1.553.100	0	0	0	0	11.012.122	-9.497.122
Oever Deinum-Ritsumasyl	0	0	0	911.000	0	0	911.000	0	0	0	0	0	0	0	911.000
Oever Franeker	0	0	0	635.000	0	0	635.000	0	1.126.600	2.800.000	0	0	0	3.926.600	-3.291.600
Totaal Reguliere en kleine projecten	48.504.493	27.806.300	21.566.000	3.228.900	1.445.000	0	102.550.693	342.035.006	10.453.800	3.818.200	0	0	0	356.307.006	-253.756.313
RSP Traverse Harlingen	141.788.916	471.900	0	0	0	0	142.260.816	105199681	1279200	0	0	0	0	106478881	35.781.935
RSP Joure	81.722.277	4.182.300	0	0	0	0	85.904.577	63.351.207	0	0	0	0	0	63.351.207	22.553.369
RSP Startkrediet	10.001.028	1.131.800	0	0	0	0	11.132.828	3.636.174	0	0	0	0	0	3.636.174	7.496.654
Totaal Rijksprojecten	233.512.221	5.786.000	0	0	0	0	239.298.221	172.187.062	1.279.200	0	0	0	0	173.466.262	65.831.958
Totaal Infrastructurele werken	1.409.020.162	112.305.200	108.574.900	72.374.900	49.779.400	8.106.000	1.760.160.562	868.946.726	44.216.900	56.124.100	36.009.000	36.956.500	0	1.042.253.226	717.907.336
Eindtotaal	1.973.041.902	190.796.800	114.773.700	72.374.900	49.779.400	8.106.000	2.408.872.702	978.254.073	51.175.700	62.253.300	41.299.600	42.462.900	5.731.000	1.181.176.573	1.227.696.129

Bijlage 2. Begrotingswijzigingen: van bestuursrapportage 2023 naar begroting 2024

In deze bijlage worden per beleidsprogramma de begrotingsmutaties weergegeven die hebben plaatsgevonden tussen de besluitvorming berap 2023 en de begroting 2024.

Programma 1: Bestuur

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	20.713	18.976	18.895	18.895	9.269
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoort 2023-2027	0	33	33	33	33
PS 27-9-2023:					
- I 1 Provinciale bijdrage Giro 555 voor slachtoffers aardbeving	330	0	0	0	0
- I 2 Aanpassen provinciale bijdrage aan het samenwerkingsverband IKW	47	0	0	0	0
- I 3 Fractiebudgetten	194	259	259	259	259
- I 4 Aanpassen vergoedingen Provinciale Statenleden	241	316	316	316	316
- II 1 Deelnemersbijdrage SNN	-700	-400	0	0	0
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	24	1.971	1.990	2.042	2.042
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	-187	187	0	0	0
GS:					
GS nominaal	5	215	213	215	215
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-47</i>	<i>2.580</i>	<i>2.811</i>	<i>2.864</i>	<i>2.864</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	20.666	21.556	21.706	21.760	12.134
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	1.605	737	737	737	737
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
GS:					
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	1.605	737	737	737	737
Lasten - Baten	19.061	20.819	20.969	21.023	11.397

Programma 2: Infrastructuur

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	145.397	131.986	97.336	95.076	98.692
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	333	2.888	7.966	3.533	3.078
PS 27-9-2023:					
- I 5 Verkoop wegensteunpunten	0	0	15	15	15
- I 6 Busremise Schiermonnikoog	0	-7	1	1	1
- II 2 Vrijval budget Herinrichting/verplaatsen OV knooppunt Zurich	-250	0	0	0	0
- II 3 Vrijval budget Project onrechtmatig gebruik	-35	0	0	0	0
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	-8	-286	-286	-286	-286
- IV 1 Afwikkeling RSP-projecten DEO en WIW	649	0	0	0	0
- IV 4 Aanvullende wijziging in de projecten 'Bereikbaarheid Leeuwarden' en 'Onderdoorgang Hurdegaryp' naar aanleiding van de vrijval infraprojecten 2022	1.000	-27	-27	-27	-27
- IV 5 Aanvullende wijziging in de bijdrage van het project De Skieding naar aanleiding van de vrijval infraprojecten 2021	-2.600	0	87	87	87
- IV 6 Bijdrage 2023 uit Regiospecifiek Pakket (RSP) aan project Joure	-1.636	0	0	0	0
- IV 7 Overeenkomst Gemeente Leeuwarden	1.656	883	-35	-35	-35
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-10.521	-779	500	5.800	5.000
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	-564	1.086	0	0	0
- V C 2 Verlenging tijdelijk budget Verduurzamen OV bus	-500	-1.500	500	500	500
- V C 3 Verlenging tijdelijk budget opdracht proef batterijtrein	-50	50	0	0	0
- VI Bestedingsritme reserves	-2.727	-3.979	8.999	-1	-317
GS:					
GS nominaal	1	3.331	3.187	3.187	3.187
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-15.251</i>	<i>1.661</i>	<i>20.906</i>	<i>12.773</i>	<i>11.202</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	130.146	133.647	118.242	107.849	109.894
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	6.187	9.785	3.816	2.816	2.816
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 27-9-2023:					
- I 5 Verkoop wegensteunpunten	350	305	0	0	0
- II 4 Inkomst verkoop watersteunpunt	475	0	0	0	0
- IV 1 Afwikkeling RSP-projecten DEO en WIW	295	0	0	0	0
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	523	0	0	0	0
GS:					
GS nominaal	0	70	70	70	70
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>1.643</i>	<i>375</i>	<i>70</i>	<i>70</i>	<i>70</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	7.830	10.160	3.886	2.886	2.886
Lasten - Baten	122.316	123.487	114.356	104.963	107.008

Programma 3: Natuur en Landbouw

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	123.754	103.931	79.903	72.560	51.791
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	0	2.625	2.625	0	0
PS 27-9-2023:					
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	-431	-738	-738	-738	-738
- IV 8 Landschapsbeheer nieuwe natuurgebieden	0	0	50	50	50
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-272	272	0	0	0
- V C 4 Verlenging tijdelijk budget Potato Valley	-275	180	55	40	0
- V C 5 Verlenging tijdelijk budget Dutch Dairy Centre	-35	35	0	0	0
- VI Bestedingsritme reserves	-18.119	5.172	5.806	-13.128	3.800
GS:					
GS bijdrage derden	400	-400	0	0	0
GS breed cofinancierings budget	253	791	198	0	0
GS nominaal	41	1.574	1.574	1.574	1.574
GS provinciefonds	375	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-18.063</i>	<i>9.511</i>	<i>9.570</i>	<i>-12.202</i>	<i>4.686</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	105.691	113.442	89.473	60.358	56.477
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	28.806	49.447	18.063	2.937	1.121
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 27-9-2023:					
- VI Bestedingsritme reserves	881	1.631	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	400	-400	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>1.281</i>	<i>1.231</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	30.087	50.678	18.063	2.937	1.121
Lasten - Baten	75.604	62.763	71.410	57.421	55.356

Programma 4: Ruimte en Klimaat

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	44.803	32.080	19.843	16.002	12.964
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 28-6-2023:					
- 7 Jierstikken	50	0	0	0	0
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	0	6.250	2.450	250	250
PS 27-9-2023:					
- I 12 Deelnemersbijdrage IPO/BIJ12	5	2	2	2	2
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	95	-476	-480	-480	-480
- IV 9 Inkomsten actieprogramma Missy Wetterwaarmte	64	98	0	0	0
- IV 10 Cofinanciering Blue energy	-134	0	0	0	0
- IV 12 Bijdrage budget Erfgoeddeal Greppellân	-125	0	0	0	0
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-637	310	110	110	107
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	1.437	-424	-1.012	0	0
- VI Bestedingsritme reserves	-1.979	1.570	267	392	0
GS:					
GS bijdrage derden	2.000	2.700	1.400	0	85
GS breed cofinancierings budget	1.074	1.996	1.706	843	0
GS nominaal	12	196	189	189	189
GS provinciefonds	190	21	21	21	21
GS voorwaardelijk budget	215	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>2.266</i>	<i>12.242</i>	<i>4.652</i>	<i>1.327</i>	<i>174</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	47.069	44.322	24.495	17.329	13.138
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	9.342	10.138	1.584	1.257	1.257
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 27-9-2023:					
- IV 9 Inkomsten actieprogramma Missy Wetterwaarmte	64	98	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	2.000	2.700	1.400	0	85
GS breed cofinancierings budget	1.002	1.823	1.560	774	0
GS nominaal	0	0	0	0	0
GS provinciefonds	-376	0	0	0	0
GS voorwaardelijk budget	0	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>2.690</i>	<i>4.621</i>	<i>2.960</i>	<i>774</i>	<i>85</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	12.032	14.759	4.544	2.031	1.342
Lasten - Baten	35.037	29.563	19.951	15.298	11.796

Programma 5: Economie en Mienskip

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	115.186	54.419	39.145	36.412	35.737
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 28-6-2023:					
- 7 Jierstikken	4.947	0	0	0	0
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	-397	14.108	22.823	23.193	25.223
PS 27-9-2023:					
- I 6 Busremise Schiermonnikoog	-150	0	0	0	0
- II 5 Vrijval collegegeld universitair onderwijs	-105	0	0	0	0
- II 6 Vrijval (deel) middelen Breed corona budget 2e pakket	-250	0	0	0	0
- II 7 Vrijval Iepen Mienskipsfûns – Thema Vrijheid	-39	0	0	0	0
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	-11	-92	-87	-87	-87
- IV 10 Cofinanciering Blue energy	-125	0	0	0	0
- IV 11 Bestedingsritme Netwerk Mienskipsinisiatieven voor capaciteit	0	156	-172	-259	0
- IV 12 Bijdrage budget Erfgoeddeal Greppellân	125	0	0	0	0
- IV 15 Uitvoeringskosten subsidieregeling daken	-42	0	0	0	0
- IV 16 Omzetten exploitatiebudgetten Nij Poadium naar capaciteit	0	-869	0	0	0
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-575	-550	550	575	0
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	-4.834	4.675	159	0	0
- V C 7 Verlenging tijdelijk budget Fries in het MBO	-100	100	0	0	0
- V C 8 Verlenging tijdelijk budget Taal	-372	22	350	0	0
- V C 9 Verlenging tijdelijk budget Ryksbydrage feroaring Kurrikulum	-285	285	0	0	0
- V C 10 Verlenging tijdelijk budget Fase 2 gebiedsontwikkeling Centrale As	-354	0	-89	443	0
- VI Bestedingsritme reserves	-1.200	1.200	0	0	0
- VII 1 Lastneming subsidiebeschikkingen	305	-237	-69	0	0
GS:					
GS breed cofinancierings budget	1.780	417	587	333	61
GS nominaal	647	2.107	2.033	2.025	2.025
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-1.034</i>	<i>21.324</i>	<i>26.086</i>	<i>26.222</i>	<i>27.221</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	114.152	75.742	65.231	62.634	62.958
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	7.203	1.799	703	408	389
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 28-6-2023:					
- 8 Marrekrite jierstikken 2022	44	0	0	0	0
PS 27-9-2023:					
- I 7 Correctie terugbetalen vermogensafbouw aan deelnemers GR De Marrekrite 2022 t/m 2025	0	0	0	-97	-97
GS:					
GS breed cofinancierings budget	156	396	558	316	58
GS nominaal	0	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>200</i>	<i>396</i>	<i>558</i>	<i>219</i>	<i>-39</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	7.403	2.195	1.260	627	350
Lasten - Baten	106.749	73.548	63.970	62.007	62.608

Programma 6: Bedrijfsvoering

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	92.703	82.289	79.104	77.953	75.072
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	167	6.167	8.667	8.667	7.167
PS 27-9-2023:					
- I 9 Capaciteit Legaliseren PAS-melders	-40	40	0	0	0
- I 10 Aanvullende afspraken CAO 2022-2023	660	0	0	0	0
- I 11 Capaciteit Subsidies 2023	417	0	0	0	0
- I 12 Deelnemersbijdrage IPO/BIJ12	349	-73	-73	-73	-73
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	-33	-269	-269	-269	-269
- IV 11 Bestedingsritme Netwerk Mienskipsinitiatieven voor capaciteit	275	0	0	0	0
- IV 13 Capaciteitsinzet Natuurpact	-365	0	0	0	0
- IV 15 Uitvoeringskosten subsidieregeling daken	42	0	0	0	0
- IV 16 Omzetten exploitatiebudgetten Nij Poadium naar capaciteit	0	869	0	0	0
- IV 17 Verlenging HR Traineeprogramma statushouders	-435	-85	520	0	0
- V C 11 Verlenging tijdelijk budget Energieneutrale provinciale gebouwen	-199	100	99	0	0
- VI Bestedingsritme reserves	-1.163	1.093	120	0	-212
GS:					
GS bedrijfsvoering	670	-1.400	-1.074	-1.137	-1.050
GS bijdrage derden	6	6	6	6	6
GS nominaal	-5	3.242	3.250	3.251	3.251
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>347</i>	<i>9.690</i>	<i>11.246</i>	<i>10.446</i>	<i>8.821</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	93.049	91.979	90.349	88.398	83.893
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	1.627	1.740	1.337	1.399	1.312
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 27-9-2023:					
- I 12 Deelnemersbijdrage IPO/BIJ12	29	29	29	29	29
- IV 13 Capaciteitsinzet Natuurpact	-365	0	0	0	0
GS:					
GS bedrijfsvoering	670	-1.400	-1.074	-1.137	-1.050
GS bijdrage derden	6	6	6	6	6
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>341</i>	<i>-1.364</i>	<i>-1.039</i>	<i>-1.101</i>	<i>-1.014</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	1.968	376	298	298	298
Lasten - Baten	91.081	91.603	90.051	88.100	83.595

Programma 7: Provincie financiën

Lasten en baten

Van berap 2023 naar begroting 2024.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Lasten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	43.020	28.290	39.677	42.717	51.416
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 28-6-2023:					
- 7 Jierstikken	75	200	125	0	0
PS 12-7-2023:					
- 8 Utfiering moasjes fundearringsoanpak Fryske Feangreidegebiet	223	808	658	658	1.978
PS 19-7-2023:					
- 6 Bestjoersakkoart 2023-2027	0	500	1.250	3.750	15.500
PS 27-9-2023:					
- I 13 Rente Nazorgfonds	62	106	0	0	0
- I 14 Rentevergoeding ten behoeve van RSP	775	0	0	0	0
- II 8 Toevoeging onvoorzien aan begrotingssaldo	-275	0	0	0	0
- II 9 Deelnemersbijdrage IPO	0	-501	-501	-501	-501
- IV 10 Cofinanciering Blue energy	259	0	0	0	0
- IV 21 Breedband 5% regeling super witte adressen	7.000	0	0	0	0
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-10.455	10.455	0	0	0
- V B Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B	1.250	0	0	-1.250	0
- VI Bestedingsritme reserves	-15.756	8.585	6.750	421	0
GS:					
GS breed cofinancierings budget	-1.950	-985	-373	-86	-3
GS nominaal	-701	-10.595	-10.377	-10.372	-10.372
GS provinciefonds	555	555	555	555	555
GS voorwaardelijk budget	-215	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-19.152</i>	<i>9.127</i>	<i>-1.914</i>	<i>-6.825</i>	<i>7.157</i>
Lasten begroting t/m begroting 2024	23.868	37.417	37.763	35.892	58.573
Baten begroting t/m berap 2023 (voor besluitvorming PS)	344.101	342.666	344.288	337.738	330.866
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 27-9-2023:					
- V A Bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A	-6.655	6.655	0	0	0
GS:					
GS dividend	4.326	0	0	0	0
GS provinciefonds	4.235	4.615	2.402	40	5.831
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>1.906</i>	<i>11.270</i>	<i>2.402</i>	<i>40</i>	<i>5.831</i>
Baten begroting t/m begroting 2024	346.007	353.936	346.691	337.778	336.697
Lasten - Baten	-322.139	-316.519	-308.928	-301.885	-278.125

Bijlage 3. Verloop vaste activa

bedragen x € 1.000,-	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Immateriële vaste activa						
IMA bijdragen aan activa van derden	5.100	18.068	7.185	8.185	7.685	7.685
Overige investeringen met economisch nut						
MA: gronden en terreinen	39.529	76.451	76.784	76.775	76.355	76.355
MA: bedrijfsgebouwen	62.713	62.899	65.103	62.695	60.291	57.961
MA: vervoermiddelen	1.898	1.790	1.691	1.593	1.495	1.397
MA: machines, apparaten en installaties	2.631	1.657	837	575	401	342
MA: overig	3.523	7.828	6.982	6.157	5.552	4.946
	110.294	150.626	151.398	147.795	144.094	141.001
Investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut						
MA: grond-, weg- en waterbouwkundige werken	258.411	301.389	355.642	381.038	383.778	380.605
Financiële vaste activa						
FA: kapitaalverstrekking aan deelnemingen	128.964	159.717	159.717	159.717	159.717	159.717
FA: leningen aan openbare lichamen	37.675	30.075	9.475	1.000	400	0
FA: leningen aan deelnemingen	284.471	265.763	260.707	255.445	249.966	244.263
FA: overige langlopende leningen	35.956	36.577	36.549	36.521	36.493	36.465
FA: overige uitzettingen	0	0	0	0	0	0
	487.066	492.132	466.448	452.683	446.576	440.445
totaal vaste activa	860.871	962.215	980.673	989.701	982.134	969.737

Bijlage 4. Verloop reserves, voorzieningen en overlopende passiva

De reserves en voorzieningen behoren, tezamen met de schulden (korte en lange termijn leningen), tot het vermogen van de provincie zoals dat in de jaarrekening in de balans tot uitdrukking wordt gebracht. Het vermogen geeft aan op welke wijze de activa van de provincie (bezittingen, etc.) zijn gefinancierd.

Reserves

De reserves vormen tezamen het eigen vermogen van de provincie. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de algemene reserves en de bestemmingsreserves. Het (positieve) jaarrekeningresultaat en het begrotingssaldo 2023 wordt toegevoegd aan de algemene reserve onderdeel vrij aanwendbare reserve.

Voorzieningen

Voorzieningen maken deel uit van het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd wegens:

- Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten;
- Op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

Overlopende passiva

Overlopende passiva maken deel uit van het vreemd vermogen. Overlopende passiva worden gevormd wegens:

- Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden en waar een terugbetalingsverplichting op rust.

Voorzieningen en overlopende passiva maken geen deel uit van het eigen vermogen; er ligt een verplichting op naar derden toe. Voorbeelden hiervan zijn de doeluitkeringen die wij van andere overheden hebben ontvangen.

Hieronder wordt het verloop van de afzonderlijke reserves, de voorzieningen en overlopende passiva weergegeven.

Reserves per einde jaar						
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Algemene reserve						
Algemene reserve	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve VAR *)	211.209	177.015	155.163	130.846	93.806	52.412
totaal	221.209	187.015	165.163	140.846	103.806	62.412
*) VAR inclusief rekeningsaldo 2022 en begrotingssaldo						
Bestemmingsreserve						
R. Fractieondersteuning	345	345	345	345	345	345
R. De Nieuwe Afsluitdijk	17.657	17.815	19.194	0	0	0
R. Investing eigendom derden	23.910	31.030	31.030	31.030	31.030	31.030
R. Groot onderhoud Wegen	16.634	16.548	12.936	14.254	17.287	15.743
R. Groot onderhoud Water	17.963	19.545	19.423	19.645	19.618	21.068
R. Risicoreserve strategische grondvoorraad	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
R. Natuurpact 2014	45.081	38.979	34.391	34.341	38.091	34.241
R. Aankoop natuurterreinen (fase 1)	3.982	3.982	3.102	3.102	3.102	3.102
R. Ticketrisico's culturele producties	1.012	0	0	0	0	0
R. Jaarovergang structurele budgetten	1.816	0	0	0	0	0
R. Generatiepact	683	380	205	113	94	94
R. Groot onderhoud Gebouwen	2.048	1.704	826	461	647	859
R. Spaarverlof	0	419	419	419	419	419
R. Weerstandsbuffer	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
R. Risicobuffer revolverende middelen	105.668	100.026	101.330	102.553	103.699	104.854
R. Breed cofinancieringsbudget	32.246	30.594	17.826	4.822	760	1
R. Afwaardering aandelenkapitaal windpark Fryslân	1.000	2.000	3.000	4.000	5.000	6.000
R. Windpark Fryslân	22.720	7.312	796	653	83	99
R. Risicoreserve lening herstelplan Thialf	942	942	942	942	942	942
R. Rente kapitaalverstrekking Alliander	1.682	3.269	4.855	6.442	8.028	9.615
<i>Beklemd reserves</i>						
R. Dekkingsreserve kapitaallasten	185.688	177.852	174.350	170.742	164.841	158.939
R. Verstrekte subsidies	32.361	2.000	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten categorie A	45.235	41.470	23.162	11.592	5.107	0
Tijdelijke budgetten categorie B	55.693	24.639	9.306	4.521	999	499
totaal	715.566	622.050	558.638	511.175	501.289	489.048
Totaal Reserves	936.775	809.065	723.801	652.021	605.095	551.460

De vorming en beschikking van de reserves zijn meegenomen zoals opgenomen in de begroting.

Voorzieningen per einde jaar						
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
V. Buma-legaten	363	363	363	363	363	363
V. Grondwaterplan	1.553	1.443	1.435	1.690	1.945	2.200
V. Jorritsma-Boschmafonds	131	131	132	132	132	133
V. Legaat van Harinxma thoe Sloten	24	24	25	25	26	27
V. Waardeoverdracht pensioenen GS leden	5.969	5.969	5.969	5.969	5.969	5.969
Totaal Voorzieningen	8.038	7.929	7.922	8.178	8.434	8.691

Overlopende passiva per einde jaar						
	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>						
OP 4e trein Sneek Leeuwarden	8.836	8.368	1.336	1.336	1.336	1.336
OP Deltaprogramma Waddengebied	99	27	27	27	27	27
OP Economic Board Noord Nederland	14	14	14	14	14	14
OP Europa Pact Fryslan	579	0	0	0	0	0
OP Fries Bestuursakkoord Waterketen 3 2021-2025	89	89	89	89	89	89
OP GRO06c Regiodeal NIL Veenweide 2022-2024	679	1.109	0	0	0	0
OP Life Alde Feanen N2000 voorbereiding	790	790	790	790	790	790
OP Life19/IP/DL00004 Grassbird Habbitats	235	615	615	1.015	1.415	1.772
OP Life19/IP/NL000011 All 4 Biodiversity	139	0	0	0	0	0
OP Nog af te sluiten weidevogelcompensatie	1.455	1.382	1.382	1.382	1.382	1.382
OP Omgevingsberaad Waddengeb diverse reserveringen	11	11	11	11	11	11
OP POP 3 ANLB Leefgebied water SP 2019	156	156	156	156	156	156
OP Programma NIL Friese Kleiweide	112	112	112	112	112	112
OP Regiodeal NIL Aldeboarn-De Deelen	127	127	127	127	127	127
OP Samenwerkingsverband IKW	68	68	68	68	68	68
OP SCW Secretariaat Stuurgroep Waddenprovincies	84	84	84	84	84	84
OP SPUK C10-2 Verb dig dienstv Zicht op stikstofk	104	104	104	104	104	104
OP SPUK C13 Ontzorgingsprogr maatschapp vastgoed	1.076	304	304	304	304	304
OP SPUK C210 Flexibele inzet woningbouw 2e fase	702	702	702	702	702	702
OP SPUK C26 Culturele voorzieningen prov 2020	16	16	16	16	16	16
OP SPUK C41 Flexibele inzet woningbouw	192	42	42	42	42	42
OP SPUK C81 Opstellen en uitvoeren woondeals	281	281	281	281	281	281
OP SPUK C86 Ontzorgingspr maatsch vastg 2e tranche	868	1.436	1.436	1.436	1.436	1.436
OP SPUK C99 Vitale logiesaccommodaties	11	8	8	8	8	8
OP SPUK D13 Matching Rijk - Verbreding en vernieuw	124	0	0	0	0	0
OP SPUK E1 Beschikbaarheidsvergoeding OV 2020	307	307	307	307	307	307
OP SPUK E12 Bermmaatregelen	1.281	1.281	1.281	1.281	1.281	1.281
OP SPUK E15 Regionale aanpak laadinfrastructuur	335	0	0	0	0	0
OP SPUK E20 Reg stimul verkeersveilighe maatr SPV	3.465	1.432	1.432	432	432	432
OP SPUK E3 Sanering verkeerslawaa	96	96	96	96	96	96
OP SPUK E33-2 MIRT 17-19 Fiets in de Keten 18-2022	165	165	165	165	165	165
OP SPUK E38 Veilig doelm en duurz gebr verk infra	27	27	27	27	27	27
OP SPUK E48 4e trein Sneek Leeuwarden 2020-2022	154	154	154	154	154	154
OP SPUK E56b BO MIRT verkeersinfrastructuur 20201	101	101	101	101	101	101
OP SPUK E83 bodemopgaven 2022	380	380	380	380	380	380
OP SPUK E84 Stimul verkeersveilighmtr 2022-2023	408	408	408	408	408	408
OP SPUK E86 Beschikbaarheidsvergoeding OV 2022	427	427	427	427	427	427
OP SPUK E87 FRESHEM-NL fase 2	0	394	394	0	0	684
OP SPUK F11 MKB-deal Skillsbooster	398	398	398	398	398	398
OP SPUK Freshem-NL bijdrage derden	939	2.808	1.558	958	958	939
OP SPUK H23 Bijdrage Rijk vervangingen Thialf	711	711	711	711	711	711

Overlopende passiva per einde jaar						
	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>						
OP SPUK L05B Regiodeal ZuidOost Friesland	423	138	138	138	138	138
OP SPUK L10 Impulsgelden veenweiden	9.834	5.624	2.834	2.834	2.834	2.834
OP SPUK L16 PN Programma Natuur	20.970	31.505	16.585	0	0	0
OP SPUK L24 Voorbereiding NPLG	1.830	0	0	0	0	0
OP SPUK L25 Versnellingsvoorstellen	24.247	21.847	0	0	0	0
OP SPUK L7 IBP vitaal platteland	4.116	3.466	116	116	116	116
OP SPUK L8 prov aank veehouderijen nabij natuurgeb	5.232	5.096	5.096	5.096	5.096	5.096
OP Topattractie Subs Toerisme Natuurlijk STINAF	333	333	333	333	333	333
OP Wadlopen	76	76	76	76	76	76
OP Weidevogelcompensatie	2.613	2.401	2.188	1.976	1.764	1.552
OP Overig Vooruitontvangen rente Alliander	28.165	0	0	0	0	0
OP Overig Vooruitontvangen bedragen	8.423	8.423	8.423	8.423	8.423	8.423
Totaal Overlopende passiva	132.302	103.842	51.332	32.940	33.128	33.939
Totaal reserves, voorzieningen en overlopende passiva	1.077.115	920.836	783.055	693.139	646.658	594.089

De Voorzieningen en Overlopende passiva zijn opgenomen op basis van daadwerkelijke lasten en baten en dus (nog) niet op begrotingsbasis.

Bijlage 5. Overzicht tijdelijke budgetten

De in dit overzicht opgenomen bedragen zijn de begrote budgetten in enig jaar voor zowel de lasten als de baten. Hierin is geen rekening gehouden met de al aangegane verplichtingen op deze budgetten.

Beleidsveld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
Eindig 2023											
B0101	Donatie slachtoffers aardbeving Turkije en Syrie	329.800	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0101	It Steatekomitee Frysk	10.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0101	Statenverkiezingen 2023	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0104	Aanpak ondermijning Friese gemeenten	21.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0105	Versterking duurzame en economische ontwikkelingen Waddengebied	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Innovatiebudget OV/Verkeersveiligheid	137.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Onbeveiligde overwegen	761.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Rondweg Wanswerd	600.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verduurzaming emplacement Leeuwarden	1.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verkeersveiligheid educatie	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0203	Pilot voorkomen wildongevallen op provinciale wegen	197.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Cofinanciering deelfietsen	89.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0204	Grote trein/busstations	342.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Biodiversiteit	905.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Natuurinclusief verduurzamen gebouw soorten	505.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Reparatie rente en aflossing convenantsleningen Groenfonds	1.305.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Weidevogelbeleid	1.619.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Weidevogels predatiebeheer	187.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Landbouwagenda met Dairy Valley	840.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Transitie natuurinclusieve landbouw	643.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Cofinanciering rijksregeling volkshuisvestingsfonds	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Demografische ontwikkelingen	165.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Beleidsveld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
B0401	Flexibele inzet woningbouw	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Bestuurlijke overeenkomst (BOK) visserij	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Bestuursovereenkomst Blauwe Drager	-44.600	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Een ton voor een regenton	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	IJsselmeeragenda 2050	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	De Saiter	1.076.400	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Energiecoaches	232.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Gebiedsontwikkeling WTC fase II	4.947.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Gezondheidseconomie	405.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Investeringskader Waddengebied	101.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Ontwikkeling ondernemers	79.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Beleefcentra en rondgangen Friese bedrijven	750.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Breed corona budget 2e pakket	1.211.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0502	Recreatie en toerisme	3.421.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Breed corona budget 2e pakket	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Museum Hindeloopen	500.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Skoalkeatsen	40.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Breed corona budget 2e pakket	294.700	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Demografische ontwikkelingen	745.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Meer warme kamers in Fryslân	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	MFA Sexbierum Pietersbierum	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Procesgelden DOM's	646.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Transitiefonds leefbare fysieke omgeving	1.009.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Aanpassing systemen voor omgevingswet	275.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Cyberweerbaarheid OKTT	66.900	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Grondbank instrument	125.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal eindig 2023		27.041.300	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eindig 2024											
B0104	Bestuurlijke vernieuwing	187.000	237.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	BO Mirt Mobiliteitsgedrag	420.000	360.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Lelylijn onderzoek	707.300	825.000	500.000	500.000	0	522.500	0	0	0	0
B0201	Opdracht proef batterijtrein	0	50.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Verkeersveiligheidsgedrag	200.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0202	Openbaar vervoer Fryslân	300.000	1.151.400	0	0	0	0	0	0	0	0
B0203	Fryske Gruntafel	0	125.000	125.000	125.000	125.000	0	0	0	0	0
B0203	Project onrechtmatig gebruik	15.600	50.600	0	0	0	0	0	0	0	0

Beleidsveld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
B0301	Invasieve exoten bestrijding	399.800	400.000	0	0	0	50.000	0	0	0	0
B0301	Opkoop- en beeindigingsregeling	186.500	116.500	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Programmateam Stikstof	250.000	45.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Provinciale wolvenacties	73.000	131.100	0	0	0	50.000	131.100	0	0	0
B0302	Dutch Dairy Centre	60.400	35.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Herbestemming gebouwen	973.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Naar een schone en gezonde leefomgeving	30.000	259.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Opruiming drugsafval	9.900	9.900	0	0	0	0	0	0	0	0
B0403	Versterking omgevingveiligheidsdiensten	26.000	26.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Friese energietafel	341.600	341.600	0	0	0	341.600	341.600	0	0	0
B0501	Arbeidsmarkt/onderwijs en kennisinstellingen/bedrijfsleven	29.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Bijdrage Friese projectenmachine	576.500	473.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Koopstromen onderzoek	150.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Beleidsbrief CTOS Mei hert, holle en hannen	5.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Breedtesport	170.000	200.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Cultuur continuering tijdelijke budgetten	3.705.900	2.956.600	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Erfgoed continuering tijdelijke budgetten	15.000	15.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Fries in het MBO	0	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Friese musea	305.200	309.600	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Sichtberens Frysk en streektalen	350.000	350.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	We the North	3.000	6.600	0	0	0	3.000	3.000	0	0	0
B0504	Monitoring aandachtsgebieden	9.700	23.400	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Proceskosten Streekwurk	250.000	150.000	0	0	0	50.000	0	0	0	0
B0504	Regenboogbeleid	30.000	30.000	0	0	0	0	0	0	0	0
	Subtotaal eindig 2024	9.779.900	9.077.300	625.000	625.000	125.000	1.017.100	475.700	0	0	0
Eindig 2025 en verder											
B0105	Decentralisatie uitkering Waddenfonds	9.626.000	9.626.000	9.626.000	9.626.000	0	0	0	0	0	0
B0201	Fietsveiligheid	100.000	100.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Knelpunten geluidhinder provinciale wegen	0	30.000	75.000	75.000	120.000	0	0	0	0	0
B0201	Preventie en voorlichting fiets	125.000	115.000	115.000	0	0	0	0	0	0	0
B0201	Bestrijding fietsonveiligheid	7.932.100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0202	Investeringsagenda Drachten - Heerenveen	221.300	455.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0202	RSP concrete infraprojecten	6.255.600	5.170.000	500.000	5.800.000	5.000.000	295.000	0	0	0	0
B0204	Openbaar Vervoer	0	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	0	0	0	0	0
B0204	Verduurzamen OV bus	0	500.000	500.000	500.000	500.000	0	0	0	0	0

Beleidsveld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
B0204	Invoering ERTMS European Rail Traffic Management System	3.292.900	6.595.700	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Vergroenen schoolpleinen	200.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Natuur en landschap	0	1.625.000	1.625.000	0	0	0	0	0	0	0
B0301	Gebiedsontwikkeling Franekeradeel - Harlingen	290.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Potato valley	655.000	180.000	55.000	40.000	0	0	0	0	0	0
B0302	Landbouw	0	1.000.000	1.000.000	0	0	0	0	0	0	0
B0302	Regiodeal Natuurinclusieve landbouw	615.100	272.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0401	Wonen	0	3.750.000	750.000	250.000	250.000	0	0	0	0	0
B0402	Decentralisatie uitkering bodemsanering	494.100	850.000	84.500	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Veenweidevisie	3.842.600	3.011.300	3.000.000	2.843.200	0	0	0	0	0	0
B0402	Water en bodem	0	1.500.000	1.500.000	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Tussenstap Veenweideaanpak 2020-2029	371.000	333.900	333.800	338.800	338.800	0	0	0	0	0
B0402	Bestuursvereenkomst versterken Friese IJsselmeerkust	914.300	630.000	0	0	0	260.000	130.000	0	0	0
B0402	DU Deltaprogramma zoetwater	6.500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0402	Kaderrichtlijn water	188.200	110.000	110.000	110.000	106.900	0	0	0	0	0
B0403	Legaliseren PAS-melders	76.600	201.000	201.000	0	0	108.800	222.400	222.400	0	0
B0404	Samenwerking energie een loket	57.000	57.000	55.000	0	0	0	0	0	0	0
B0404	Energie	0	1.000.000	1.000.000	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Clusters economie	1.628.400	2.088.400	440.000	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Governance	359.300	205.400	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Human capital	1.106.900	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Jaarplan circulair	250.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Kennisinfrastructuur	3.504.000	1.611.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Leef- en woonklimaat	136.000	350.000	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Ondernemerschap	3.456.800	220.500	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Procesgeld team Europa	59.900	0	0	0	0	25.000	0	0	0	0
B0501	Economie	0	3.500.000	5.000.000	5.000.000	6.500.000	0	0	0	0	0
B0501	Breedband	-8.600	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	Innovatiecluster Drachten	149.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0501	REP Wetsus fase 1	12.500	50.000	50.000	75.000	0	0	0	0	0	0
B0502	Gastvrijheid	0	400.000	1.000.000	1.600.000	1.000.000	0	0	0	0	0
B0502	Investeringsagenda Drachten - Heerenveen	2.838.200	400.000	500.000	500.000	0	0	0	0	0	0
B0503	Erfgoeddeal Greppellan	634.400	25.000	158.600	0	0	187.500	0	0	0	0
B0503	Taal	2.117.800	2.178.300	350.000	0	0	0	0	0	0	0
B0503	Cofinanciering rijksbijdrage monumenten	1.285.100	1.200.900	0	0	0	10.000	0	0	0	0
B0503	Cultuur	0	4.375.000	4.375.000	4.375.000	4.375.000	0	0	0	0	0

Beleidsveld	Voorstel PS GS tijdelijke budgetten	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
B0503	Erfgoed	0	1.250.000	1.250.000	1.250.000	1.250.000	0	0	0	0	0
B0503	Sport	0	540.000	540.000	540.000	540.000	0	0	0	0	0
B0503	Taal	0	1.500.000	3.000.000	3.000.000	2.500.000	0	0	0	0	0
B0503	Dingtiid Orgaan voor de Friese taal	56.200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0503	LF2028	1.400.500	0	0	0	0	134.000	0	0	0	0
B0504	Gebiedsbudget	209.100	306.300	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Iepen mienskipfunts Fryslan categorie B	4.302.600	580.600	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Projectsubsidie sociale leefbaarheid	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Fase 2 gebiedsontwikkeling Centrale As	0	0	0	442.900	0	0	0	0	0	0
B0504	Netwerk mienskipinitiatieven	0	320.000	320.000	397.000	0	0	0	0	0	0
B0504	Cofinanciering Regiodeals	0	400.000	1.000.000	1.000.000	1.600.000	0	0	0	0	0
B0504	Doarpswurk	0	677.600	677.500	677.500	677.500	0	0	0	0	0
B0504	DOM's	0	320.000	800.000	800.000	1.280.000	0	0	0	0	0
B0504	Gebiedsbudget	0	500.000	1.250.000	1.250.000	2.000.000	0	0	0	0	0
B0504	Leefbaarheid	0	3.500.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000	0	0	0	0	0
B0504	Tsjukemar-Nannewiid	0	200.000	600.000	200.000	0	0	0	0	0	0
B0504	Agenda netwerk Noord Oost fase 3	446.000	248.900	248.900	0	0	138.200	138.200	138.200	0	0
B0504	Bestuursovereenkomst Lauwersmeer	342.500	0	0	0	0	150.000	0	0	0	0
B0504	DU Regiodeal Holwerd aan zee	1.200.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	Regiodeal NOF Versnellingsagenda	969.200	968.800	0	0	0	0	0	0	0	0
B0504	REP Friese Meren Project	-200	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Energieneutrale provinciale gebouwen	81.500	100.000	98.500	0	0	0	0	0	0	0
B0602	Digitalisering 2022-2026	2.730.000	2.600.000	2.600.000	2.600.000	0	0	0	0	0	0
B0602	Wet Open Overheid (WOO)	128.400	128.400	128.400	128.400	0	0	0	0	0	0
B0705	Weerbaar bestuur	75.000	200.000	125.000	0	0	0	0	0	0	0
B0705	Bijdrage aan provincie Zeeland	501.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B0705	Tussenstap Veenweideaanpak 2020-2029	1.250.000	0	423.800	607.200	911.200	0	0	0	0	0
B0705	Veenweide funderingsaanpak	223.300	807.500	657.500	657.500	1.977.500	0	0	0	0	0
B0705	DU Regiodeal Holwerd aan zee	0	11.778.900	10.373.100	5.500	0	0	7.978.900	73.100	5.500	0
Subtotaal eindig 2025 en verder		66.808.300	81.743.400	61.096.600	49.189.000	35.426.900	1.308.500	8.469.500	433.700	5.500	0
Eindtotaal		103.629.500	90.820.700	61.721.600	49.814.000	35.551.900	2.325.600	8.945.200	433.700	5.500	0

Bijlage 6. Raming van het EMU-saldo

Hieronder staat het aandeel van de provincie Fryslân in het landelijke EMU-saldo.

Omschrijving	2023	2024	2025
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	Volgens realisatie tot en met sept. 2023, aangevuld met raming resterende periode	Volgens begroting 2024	Volgens meerjarenraming in begroting 2024
1. Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-127.710	-85.264	-71.780
2. Mutatie (im)materiële vaste activa	41.278	44.142	32.793
3. Mutatie voorzieningen	-109	-7	256
4. Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)			
5. Verwachte boekwinst bij verkoop effecten en verwachte boekwinst bij verkoop (im)materiële vaste activa			
Berekend EMU-saldo	-169.097	-129.413	-104.317

Toelichting

De berekening van het EMU saldo is gebaseerd op de meerjarenbegroting. Hierbij zijn correcties toegepast bij de investeringen. Dit omdat de ervaring leert dat er altijd sprake is van planningsoptimisme in de begroting. Hiermee verwachten wij een realistischer beeld van het EMU saldo te geven.

Het geraamde EMU-saldo overschrijdt de komende jaren fors. De overschrijding is inherent aan het ambitieuze programma voor een aantal grote projecten die de komende periode tot afronding komen (investering).

Een groot deel van de begroting wordt gedekt door de inzet van de bestemmingsreserves. Deze reserves tellen niet mee voor de berekening van het EMU saldo omdat deze inkomsten in eerdere jaren al ontvangen zijn.

In theorie kan de Minister van Financiën op grond van de wet Hof die inmiddels door de Tweede Kamer is aangenomen, een sanctie opleggen aan de overheidslaag die een overschrijding van de EMU norm veroorzaakt. De minister heeft echter aangegeven dat door het planningsoptimisme van de decentrale overheden, hij niet verwacht dat de EMU-norm daadwerkelijk overschreden wordt.

Bijlage 7. Aan arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Voor verplichtingen die aan jaarlijks terugkerende arbeidskosten van een vergelijkbaar volume zijn verbonden schrijft het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) voor, dat een structurele begrotingspost wordt opgenomen. Dit heeft erin geresulteerd, dat voor de volgende verplichtingen een structurele begrotingspost is opgenomen:

- Wachtgelden en reeds ingegane pensioenen Gedeputeerde Staten leden en hun nabestaanden: € 596.000 en is opgenomen in programma 1 beleidsveld 1.2 Gedeputeerde Staten.
- Lasten voormalig personeel. De structurele begrotingspost bedraagt € 309.000 en is opgenomen in programma 6, beleidsveld 6.1 Mensen.
- Frictiepost personeel. De structurele begrotingspost bedraagt € 268.000 en is opgenomen in programma 6, beleidsveld 6.1 Mensen.

De bovengenoemde bedragen zijn inclusief de indexering die over 2024 is toegepast.

We kennen een voorziening voor waardeoverdracht pensioenen GS leden. Gedeputeerden die na 1 januari 1998 afgetreden zijn, hebben het recht om hun opgebouwde pensioen over te dragen aan een pensioenfonds. Op pensioenoverdrachten kan ook een beroep worden gedaan door gedeputeerden die voor 1 januari 1998 zijn afgetreden. Waardeoverdracht van pensioen is niet meer mogelijk wanneer het pensioen is ingegaan. Jaarlijks wordt een herberekening gemaakt voor de op handen zijnde overdracht van de pensioenen aan het ABP. De omvang van de voorziening bedraagt per 31 december 2022 € 5.968.500.

Hieronder staan de structureel in de begroting opgenomen bedragen.

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2023	2024	2025	2026	2027
Wachtgelden en pensioenen Gedeputeerde Staten	579	596	596	596	596
Wachtgelden voormalig personeel	300	309	309	309	309
Frictiepost personeel	255	268	268	268	268

Bijlage 8. Uitgangspunten begroting 2024

Gronden van de ramingen

Uitgangspunten van de ramingen:

Onderwerp	2023	2024
<i>Inflatievergoeding</i>		
Loonstijging provincie	3,60%	5,20%
Prijsstijging provincie	3,00%	3,00%
Loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen	3,30%	4,10%
IBOI vergoeding RSP projecten	5,20%	1,60%
Indexering langlopende projecten	0,00%	0,00%
Parkeervoorziening provinciehuis (vast percentage)	2,50%	2,50%
Indexering exploitatiekosten openbaar vervoer	3,42%	4,00%
<i>Rendementsderving</i>		
Toevoegingen verplichte rente aan voorzieningen/ overlopende passiva	0,90%	3,21%
Rentetoe rekening bij inzet extra middelen	0,82%	3,19%

Toelichting op de uitgangspunten

Algemeen

Door geopolitieke ontwikkelingen zien we een toename in de ontwikkeling van de inflatie vanaf 2022. Daarom is ervoor gekozen af te wijken van de werkwijze van voorgaande jaren. De indexering werd normaliter voor het merendeel gebaseerd op de septembercirculaire t-1. Vanwege de onzekerheden rondom de ontwikkelingen van de inflatie is er vanaf de begroting 2023 voor gekozen de indexcijfers te ontleen aan de meest recente gegevens van de het CPB. Voor de begroting zijn dit de cijfers uit het Centraal Economisch Plan (CEP) van 9 maart 2023.

Inflatievergoeding

Loonstijging provincie

De huidige cao heeft een looptijd tot en met 31 december 2023. In de huidige begroting (2023) is een indexatie meegenomen van 3,6%.

Bij de septembercirculaire 2022 is, met het oog op de gestegen salarissen, de hogere loonvoet voor 2022 structureel verwerkt in de begroting (van 1,5% naar 4,8%, totaal financieel effect € 2,5 mln.)

Voor de jaren 2024 t/m 2027 wordt de loonstijging gebaseerd op de prijsindex loonvoet sector overheid zoals opgenomen in de kerngegevens tabel van het CPB (maart 2023). Voor 2024 bedraagt deze index 5,2%.

Prijsstijging provincie

De raming van de nominale ontwikkeling goederen en diensten is gebaseerd op de prijsstijging van het bruto binnenlands product conform de kerngegevens tabel van het CPB (maart 2023). Voor het jaar 2024 bedraagt deze 3,0%.

Bij de begroting 2018 is besloten om deze index ook weer van toepassing te verklaren op (groot) onderhoud wegen en vaarwegen. Daarbij is afgesproken om periodiek (elke 4 jaar) te herijken of deze indexering afgeweken heeft van de CBS index grond, weg- en waterbouw 42/43 Grond, weg- en waterbouw. Deze herijking heeft in 2022 plaatsgevonden.

Loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen

Bij de gesubsidieerde instellingen wordt voor de prijsinflatie rekening gehouden met de eerder genoemde 3,0% (goederen en diensten) en de geraamde loonstijging provincie van 5,2%. Het gemiddelde van beide percentages (4,1%) vormt de indexatie, omdat deze partijen zowel met prijsstijgingen van goederen en diensten als van personele kosten te maken hebben.

Bij enkele instellingen worden de richtlijnen van de begroting voor de indexering niet standaard gevolgd aangezien hierover andere afspraken zijn gemaakt. Het gaat hier om de volgende instellingen:

- SNN
- Noordelijke Rekenkamer
- Fumo
- Marrekrite
- Tresoar
- Fryske Akademy
- IPO
- Noordelijk Archeologische Depot Nuis

In de begroting is voor deze instellingen vooralsnog rekening gehouden met het hierboven beschreven prijsstijgingspercentage voor goederen en diensten van 3,0%.

IBOI vergoeding RSP projecten

RSP gelden*) voor de infrastructurele projecten zijn de afgelopen jaren eerder uitgekeerd door het rijk dan dat qua kasritme benodigd was voor de RSP projecten. Hierdoor wordt over deze gelden geen inflatie meer vergoed. Om dit te compenseren wordt een inflatievergoeding toegekend over het nog niet bestede saldo van de RSP(infra)gelden. Het percentage dat hierbij gehanteerd wordt, is gebaseerd op het IBOI (index bruto overheidsinvesteringen) percentage zoals opgenomen in de kerngegevensstabel horende bij de maartraming 2023 van het CPB. Het meest actuele cijfer is hiermee de IBOI over 2024 van 1,6%.

*) Regiospecifiek Pakket (Zuiderzeelijngelden)

Indexering langlopende projecten

Bij langlopende projecten is het gebruikelijk om deze te ramen met de prognose einde werk. Vandaar dat hier geen indexering meer plaatsvindt.

Parkeervoorziening provinciehuis

Voor de parkeervoorziening provinciehuis is de indexering op 2,50% vastgesteld vanaf het moment van ingebruikname hiervan.

Indexering exploitatiekosten openbaar vervoer

In de overeenkomsten met de vervoerders is vastgelegd dat deze de LBI (Landelijk Bijdrage Index) index toegekend krijgen. Deze indexering zal afwijken van de door ons bepaalde indexering.

Het percentage dat hierbij gehanteerd wordt, is gebaseerd op de raming 2023 (voorlopige raming LBI 2023, bus diesel, december 2022), zijnde 4,0%.

Bij de bestuursrapportage worden de budgetten structureel bijgesteld op basis van de definitieve index van het voorgaande jaar.

Rente/Rendement

Toevoeging rente aan voorzieningen/overlopende passiva

Voor de toerekening van rente aan de voorzieningen/overlopende passiva daar waar dat verplicht wordt gesteld sluiten wij aan bij het gemiddelde rentepercentage van de 10- en 5-jaars Nederlandse staat (op basis van de forwardcurve).

Waar deze verplichting niet aanwezig is, worden voorzieningen niet geïndexeerd. De hoogte van voorzieningen is afhankelijk van de onderbouwing van de betreffende voorziening. Deze onderbouwing bepaalt het niveau van de voorziening.

Rentetoerekening bij inzet extra middelen

Indien extra middelen ingezet moeten worden voor projecten die nog niet in de begroting zijn opgenomen, waardoor aanspraak wordt gemaakt op onze liquide middelen, dan brengen wij daar met

ingang van 2020 de 10-jaars IRS-rente op basis van de forwardcurve, met een minimum van 0%, voor in rekening.

In het geval dat wij substantiële bedragen vooruit ontvangen van derden en daaraan rendement wordt toegerekend, dan hanteren wij daarvoor het dan geldende rentepercentage van schatkistbankieren.

Overige

Externe tarieven 2024

Jaarlijks worden de externe tarieven berekend op basis van de normbedragen en een opslag voor de bedrijfsvoeringskosten. Deze tarieven worden jaarlijks door het college vastgesteld.

Provinciefonds

De raming van het Provinciefonds is gebaseerd op de septembercirculaire 2022, hierin is de laatste actualisatie van het accres verwerkt. Vanwege de hoge accressen (> 5%) is rekening gehouden met een voorzichtigheidsmarge van 2%. Gezien het historisch hoge accres voor 2023 (> 9%) is voor 2023 rekening gehouden met een afslag van 3%.

Omdat vanaf 2026 het volume-deel niet meer onderdeel uitmaakt van accres, passen we vanaf 2026 geen voorzichtigheidsmarge toe. Vanaf 2026 stellen we het accres gelijk aan de raming van de prijsindex voor goederen en diensten.

De decentralisatie uitkeringen voor 2023 en verder zijn conform de meest actuele cijfers in de decembercirculaire 2022 begroot.

Daarnaast houden wij de verwachte toevoeging in de ruimte van het plafond btw compensatiefonds buiten de raming, gezien de onzekerheid hiervan. De ruimte onder dit plafond wordt in de meicirculaire na afloop van het betreffende jaar toegekend.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

De raming van de opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting baseren wij op een geactualiseerd wagenpark van de belastingdienst per 1-1-2023.

We zien in de afgelopen maanden dat opbrengsten van de MRB achterblijven bij de verwachtingen. De oorzaak hiervan ligt in de ontwikkeling van de omvang en samenstelling van het wagenpark; we zien bijv. een afname van het aantal dieselauto's. Met het oog op deze ontwikkelingen hebben wij uit voorzichtigheid een afslag van 1% gedaan op de raming van opbrengsten voor de motorrijtuigenbelasting vanaf 2023. Vanaf 2024 passen wij een index toe op basis de prijsontwikkeling van het bruto binnenlands product conform de kernegevenstabel van het CPB (maart 2023).

Bijlage 9. Voorstellen

Bestuursakkoord 2024

Programma	Voorstel	Totaal 2023-2027	2023	2024	2025	2026	2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>							
1	<i>Bestuur</i>						
	Coördinatiefunctie Werelderfgoed Wadden	50	0	13	13	13	13
	Integraal beheerplan Waddenzee beheerautoriteit Waddenzee	80	0	20	20	20	20
2	<i>Infrastructuur</i>						
	Lelylijn	1.000	0	0	500	500	0
	Scenario 1 Geluidsanering gebouwen langs provinciale wegen 68 dB	300	0	30	75	75	120
	Mobiliteit en infrastructuur hoofdfietsroutes provinciaal	233	0	0	33	100	100
	Sluis Kornwerderzand	4.500	0	0	4.500	0	0
	Energielasten provincie provinciale waterstaat	1.665	333	333	333	333	333
	Fryske Grûntafel	500	0	125	125	125	125
	Groot onderhoud Turfroute	1.600	0	400	400	400	400
	Onderhoud en beheer bak Súd Ie	200	0	50	50	50	50
	Onderhoud en beheer vismigratierivier	2.000	0	500	500	500	500
	Onderhoud oevers	1.800	0	450	450	450	450
	Openbaar vervoer	4.000	0	1.000	1.000	1.000	1.000
3	<i>Natuur en Landbouw</i>						
	Natuur en landschap	3.250	0	1.625	1.625	0	0
	Landbouw	2.000	0	1.000	1.000	0	0
4	<i>Ruimte en Klimaat</i>						
	Wonen	5.000	0	3.750	750	250	250
	Water en bodem	3.000	0	1.500	1.500	0	0
	Energie	2.000	0	1.000	1.000	0	0
5	<i>Economie en Mienskip</i>						
	Economie	20.000	0	3.500	5.000	5.000	6.500
	Gastvrijheid	4.000	0	400	1.000	1.600	1.000
	Cultuur	17.500	0	4.375	4.375	4.375	4.375
	Erfgoed	5.000	0	1.250	1.250	1.250	1.250
	Sport	2.160	0	540	540	540	540
	Taal	10.000	0	1.500	3.000	3.000	2.500
	Cofinanciering regiodeals	4.000	0	400	1.000	1.000	1.600
	Doarpswurk	2.033	0	169	508	678	678
	DOM's	3.200	0	320	800	800	1.280
	Gebiedsbudget Noord Oost Fryslân	1.000	0	100	250	250	400
	Gebiedsbudget Noord West Fryslân	1.000	0	100	250	250	400
	Gebiedsbudget Wadden	1.000	0	100	250	250	400
	Gebiedsbudget Zuid Oost Fryslân	1.000	0	100	250	250	400
	Gebiedsbudget Zuid West Fryslân	1.000	0	100	250	250	400
	Leefbaarheid	14.000	0	3.500	3.500	3.500	3.500

Programma	Voorstel	Totaal 2023-2027	2023	2024	2025	2026	2027
	Tsjukemar/Nanneveen	1.000	0	200	600	200	0
6	<i>Bedrijfsvoering</i>						
	Basiscapaciteit	12.000	0	3.000	3.000	3.000	3.000
	Tijdelijke capaciteit uitvoering bestuursakkoord	10.000	0	1.000	3.500	3.500	2.000
	Energielasten provincie provinciehuis	835	167	167	167	167	167
	Informatiebeveiliging	3.200	0	800	800	800	800
	Informatievoorziening	4.800	0	1.200	1.200	1.200	1.200
7	<i>Provincie financiën</i>						
	Cofinancieringsbudget EFRO-EZ	5.000	0	500	1.250	1.250	2.000
	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid cofinanciering	16.000	0	0	0	2.500	13.500
Totaal voorstellen		172.906	500	35.117	46.614	39.425	51.250

Bijlage 10. Verwerkte voorstellen

Bestuursrapportage 2023

Onderdeel	Programma	Omschrijving programma	2023	2024	2025	2026	2027
I Wijzigingsvoorstellen met gevolgen voor het begrotingsaldo							
Lasten							
	1	Bestuur	811.700	574.600	574.600	574.600	574.600
	2	Infrastructuur	0	-6.700	15.300	15.300	15.300
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	4.800	1.700	1.700	1.700	1.700
	5	Economie en Mienskip	-150.000	0	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	1.385.100	-33.300	-73.300	-73.300	-73.300
	7	Provinciefinanciën	837.500	106.400	0	0	0
Totaal lasten			2.889.100	642.700	518.300	518.300	518.300
Baten							
	1	Bestuur	0	0	0	0	0
	2	Infrastructuur	350.000	305.000	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	-96.800	-96.800
	6	Bedrijfsvoering	29.100	29.100	29.100	29.100	29.100
	7	Provinciefinanciën	0	0	0	0	0
Totaal baten			379.100	334.100	29.100	-67.700	-67.700
Saldo van lasten en baten			2.510.000	308.600	489.200	586.000	586.000
II Wijzigingsvoorstellen met gevolgen voor het begrotingsaldo vrijval							
Lasten							
	1	Bestuur	-676.400	1.570.600	1.990.400	2.042.400	2.042.400
	2	Infrastructuur	-293.200	-286.200	-286.200	-286.200	-286.200
	3	Natuur en Landbouw	-430.500	-737.900	-737.900	-737.900	-737.900
	4	Ruimte en Klimaat	94.600	-476.000	-480.000	-480.000	-480.000
	5	Economie en Mienskip	-405.100	-91.600	-87.400	-87.400	-87.400
	6	Bedrijfsvoering	-33.400	-268.900	-268.900	-268.900	-268.900
	7	Provinciefinanciën	-274.700	-501.000	-501.000	-501.000	-501.000
Totaal lasten			-2.018.700	-791.000	-371.000	-319.000	-319.000
Baten							
	1	Bestuur	0	0	0	0	0
	2	Infrastructuur	475.000	0	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	0	0	0	0	0
	7	Provinciefinanciën	0	0	0	0	0
Totaal baten			475.000	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten			-2.493.700	-791.000	-371.000	-319.000	-319.000
IV Overige wijzigingsvoorstellen niet van invloed op het begrotingsaldo							
Lasten							
	2	Infrastructuur	-930.600	856.300	24.700	24.700	24.700
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	-194.800	97.500	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	-42.000	-713.000	-172.000	-259.000	0
	6	Bedrijfsvoering	-482.500	784.000	520.000	0	0
	7	Provinciefinanciën	258.800	0	0	0	0
Totaal lasten			-1.391.100	1.024.800	372.700	-234.300	24.700
Baten							
	2	Infrastructuur	295.000	0	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	64.000	97.500	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	-364.500	0	0	0	0
	7	Provinciefinanciën	0	0	0	0	0
Totaal baten			-5.500	97.500	0	0	0
Saldo van lasten en baten			-1.385.600	927.300	372.700	-234.300	24.700
V A Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie A							
Lasten							
	2	Infrastructuur	-10.520.700	-779.300	500.000	5.800.000	5.000.000
	3	Natuur en Landbouw	-272.000	272.000	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	-636.900	310.000	110.000	110.000	106.900
	5	Economie en Mienskip	-575.000	-550.000	550.000	575.000	0
	7	Provinciefinanciën	-10.454.700	10.454.700	0	0	0
Totaal lasten			-22.459.300	9.707.400	1.160.000	6.485.000	5.106.900
Baten							
	2	Infrastructuur	0	0	0	0	0

Onderdeel	Programma	Omschrijving programma	2023	2024	2025	2026	2027
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	7	Provinciefinanciën	-6.654.700	6.654.700	0	0	0
Totaal baten			-6.654.700	6.654.700	0	0	0
Saldo van lasten en baten			-15.804.600	3.052.700	1.160.000	6.485.000	5.106.900
V B Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B							
Lasten							
	1	Bestuur	-187.000	187.000	0	0	0
	2	Infrastructuur	-563.900	1.086.400	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	50.000	131.100	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	1.436.700	-424.300	-1.012.400	0	0
	5	Economie en Mienskip	-4.833.800	4.675.200	158.600	0	0
	7	Provinciefinanciën	1.250.000	0	0	-1.250.000	0
V B Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B			-2.848.000	5.655.400	-853.800	-1.250.000	0
	2	Infrastructuur	-550.000	-1.450.000	500.000	500.000	500.000
	3	Natuur en Landbouw	-310.000	215.000	55.000	40.000	0
	5	Economie en Mienskip	-1.111.200	407.000	261.300	442.900	0
	6	Bedrijfsvoering	-198.500	100.000	98.500	0	0
V C Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B verlenging			-2.169.700	-728.000	914.800	982.900	500.000
Totaal lasten			-5.017.700	4.927.400	61.000	-267.100	500.000
Baten							
	1	Bestuur	0	0	0	0	0
	2	Infrastructuur	522.500	0	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	50.000	131.100	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	7	Provinciefinanciën	0	0	0	0	0
V B Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B			572.500	131.100	0	0	0
	2	Infrastructuur	0	0	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	0	0	0	0	0
V C Voorstellen tot aanpassing bestedingsritme tijdelijke budgetten categorie B verlenging			0	0	0	0	0
Totaal baten			572.500	131.100	0	0	0
Saldo van lasten en baten			-5.590.200	4.796.300	61.000	-267.100	500.000
VI Voorstellen tot aanpassing van reserves							
Lasten							
	2	Infrastructuur	-2.726.600	-3.979.200	8.998.800	-900	-317.200
	3	Natuur en Landbouw	-18.169.200	5.040.500	5.856.000	-13.078.400	3.850.000
	4	Ruimte en Klimaat	-1.979.300	1.570.100	267.100	392.100	0
	5	Economie en Mienskip	-1.200.000	1.200.000	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	-1.162.600	1.092.500	120.000	0	-211.500
	7	Provinciefinanciën	-8.756.400	8.585.000	6.750.000	421.400	0
Totaal lasten			-33.994.100	13.508.900	21.991.900	-12.265.800	3.321.300
Baten							
	2	Infrastructuur	0	0	0	0	0
	3	Natuur en Landbouw	831.000	1.500.000	0	0	0
	4	Ruimte en Klimaat	0	0	0	0	0
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
	6	Bedrijfsvoering	0	0	0	0	0
	7	Provinciefinanciën	0	0	0	0	0
Totaal baten			831.000	1.500.000	0	0	0
Saldo van lasten en baten			-34.825.100	12.008.900	21.991.900	-12.265.800	3.321.300
VII Lastneming subsidies beschikkingen							
Lasten							
	5	Economie en Mienskip	305.200	-236.500	-68.700	0	0
Totaal lasten			305.200	-236.500	-68.700	0	0
Baten							
	5	Economie en Mienskip	0	0	0	0	0
Totaal baten			0	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten			305.200	-236.500	-68.700	0	0
Algeheel totaal lasten			-61.686.600	28.783.700	23.664.200	-6.082.900	9.152.200
Algeheel totaal baten			-4.402.600	8.717.400	29.100	-67.700	-67.700
Algeheel totaal saldo van lasten en baten			-57.284.000	20.066.300	23.635.100	-6.015.200	9.219.900

Bijlage 11. Subsiestaat begroting 2024

Inleiding

De provincie mag volgens de hoofdregel van artikel 4:23, eerste lid Algemene wet bestuursrecht (Awb) slechts een subsidie verstrekken op grond van een wettelijk voorschrift dat regelt voor welke activiteiten subsidie kan worden verstrekt. De Algemene subsidieverordening provincie Fryslân 2013 (hierna: ASV) is een door Provinciale Staten vastgesteld wettelijk voorschrift dat beleidsmatige en budgettaire buitengrenzen formuleert met betrekking tot de subsidieverstrekking. De ASV heeft de volgende subsidies benoemd: projectsubsidies, boekjaarsubsidies en incidentele subsidies. Omdat in de ASV niet de subsidiabele activiteiten zijn geregeld vormt de ASV geen wettelijke grondslag op basis waarvan subsidie verstrekt kan worden in de zin van de Awb. Artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c Awb biedt in deze uitkomst. Dit artikel maakt een uitzondering op de hoofdregel die een wettelijke grondslag vereist, indien de begroting de subsidieontvanger en het bedrag waarop de subsidie ten hoogste kan worden vastgesteld vermeldt.

Om te voldoen aan de vereisten gesteld in artikel 4:23, derde lid Awb zijn in de subsiestaat de boekjaar- en projectsubsidies opgenomen zonder wettelijke grondslag. Omdat aanvragen voor projectsubsidies gedurende het gehele jaar binnen kunnen komen, kan er bij de bestuursrapportage en het autorisatiemoment evt. aanpassing en aanvulling van de subsiestaat aan PS voorgelegd worden, zodat ook voor die subsidies de wettelijke grondslag geregeld is.

Boekjaarsubsidies

In de ASV is bepaald dat de provincie op aanvraag aan een privaatrechtelijke rechtspersoon met volledige rechtsbevoegdheid een boekjaarsubsidie kan verstrekken. Een boekjaarsubsidie wordt per kalenderjaar verstrekt voor een periode van maximaal vier aaneengesloten jaren, waarbij de hoogte van het subsidiebedrag gerelateerd kan zijn aan een bepaald niveau van activiteiten. NB. De instellingen die de musea- en kunstinfrastructuur vormen, zijn niet op de subsiestaat terug te vinden, omdat deze instellingen de wettelijke grondslag van hun boekjaarsubsidie ontleen aan de regeling Musea en kunstinfrastructuur die in het voorjaar van 2020 open heeft gestaan en in juni 2020 tot besluitvorming heeft geleid voor de periode 2021-2024.

Subsidiestaat

De in deze subsidiestaat opgevoerde bedragen zijn ontleend aan de begroting 2024. In de gepresenteerde bedragen is ook rekening gehouden met tijdelijke aanvullingen, ook al worden die uit andere budgetten bekostigd. Daarnaast wordt rekening gehouden met de loon- en prijsstijging gesubsidieerde instellingen zoals opgenomen in de uitgangspunten begroting (bijlage 8). Voor de begroting 2024 is deze op 4,1 % gesteld.

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
1	2	Stichting Veteranendag Friesland	Organisatie jaarlijkse provinciale veteranendag	34.000	
1	5	Nationale Ombudsman		4.800	
2	1	C.R.O.W.	Met deze subsidie ontwikkelt CROW collectieve kennis op het gebied van mobiliteit, door middel van het programma Kennisplatform Verkeer en Vervoer (KpVV)	684.000	
2	3	C.R.O.W.	Met deze subsidie ontwikkelt CROW collectieve kennis op het gebied van mobiliteit, door middel van het programma Kennisprogramma Beheer en Bouw (KpBB)	436.040	Voor een periode van 4 jaar (2024-2027)
2	4	ROCOV	ROCOV Fryslân komt op voor de belangen van de reizigers in het openbaar vervoer in Fryslân. Iedere provincie in Nederland heeft een ROCOV. De basis voor deze overleg- en adviestaak is vastgelegd in de Wet Personenvervoer 2000. Het werk van ROCOV Fryslân bestaat uit het voeren van overleg met de provincie en met de vervoerbedrijven en het geven van adviezen aan deze partijen over allerlei kwaliteitsaspecten van het openbaar vervoer in Fryslân. ROCOV Fryslân is een onafhankelijke stichting. De stichting wordt gerund door vrijwilligers.	45.900	
3	1	Bond Friese Vogelwachten	Het bevorderen van agrarische natuur- en landschapsbeheer door ondersteuning van agrarische natuurverenigingen (ANV's), door stimulering van samenwerking met andere maatschappelijke organisaties en door advisering van de overheid. Begeleiding en professionalisering ANV's en gebiedscoördinatoren. Kennisuitwisseling ANV's en gebiedscoördinatoren. Organiseren weidevogelkennisdag. Opzetten registratiesysteem weidevogelmonitoring samen met de BFVV.	166.300	
3	1	Faunabeheereenheid budgetsubsidie	Het beheer van inheems beschermde diersoorten en het voorkomen van belangrijke schade aan landbouwgewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren of schade aan de fauna.	333.600	
3	1	It Fryske Gea	De vereniging It Fryske Gea heeft als doel de biodiversiteit in Fryslân te behouden, te herstellen en te ontwikkelen, en de (cultuurhistorische) monumenten, die deel uitmaken van een natuurgebied of natuurwaarden bezitten of landschappelijk van belang zijn, te behouden. It Fryske Gea streeft naar natuurbescherming in brede zin. Zij doet dit ondermeer door het gericht beheren van haar terreinen	948.300	
3	1	IVN consulentenschap Fryslân	In de transitie van natuur en milieu educatie (NME) en het uitvoering geven aan het Akkoord Fan Earnewâld, een samenwerkingsafpraak van alle natuurorganisaties en de provincie op het gebied van NME, vervult IVN een voortrekkersrol. Via bijeenkomsten, arrangementen, trainingen en workshops nodigt IVN beroepskrachten en vrijwilligers uit om mee te gaan in deze transitie, zodat NME als een deskundige organisatie ingezet wordt bij het betrekken van (school)kinderen, jongeren en volwassenen bij hun leefomgeving. IVN zet zijn kennis en ervaring in om mensen met hoofd, hart en handen de leefomgeving te laten ervaren en waarderen.	239.100	

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
3	1	LTO Noord	Aanstellen DAW coördinator, die als taak heeft: het initiëren en aanjagen van projecten die invulling geven aan de doelstellingen van het DAW (deltaprogramma agrarisch waterbeheer)	200.000	Voor een periode van 2024 t/m 2027
3	1	Stichting Nationaal Park De Alde Feanen	Basisfinanciering NP De Alde Feanen	122.100	
3	1	Beheerstichting Nationaal Park Schiermonnikoog	Basisfinanciering NP Schiermonnikoog	122.100	
3	2	Stichting Living Lab Natuurinclusieve Landbouw	Stichting Living Lab Natuurinclusieve Landbouw draagt als onafhankelijke stichting bij aan de transitie van de landbouw naar natuurinclusief en circulaire landbouw in Fryslân	60.000	Cofinanciering SABE regeling.
4	1	Stichting Erfgoed Natuur en Landschap	Bevorderen van het behoud, beheer, draagvlak en bekendheid van de waarden van het Nationaal Landschap Súdwest Fryslân	56.300	
4	1	Stichting Landschapsbeheer Friesland	Het LBF heeft als oogmerk het behoud en versterking van het Friese landschap in al haar facetten alsmede soortenbescherming. Hiervoor ontvangt LBF jaarlijkse een budgetsubsidie uit de provinciale middelen en was een doeluitkering van het rijk via het ILG opgenomen. Deze laatste is als gevolg van het Natuurakkoord weggevalen vanaf 2013	293.300	
4	1	Vereniging Noardlike Fryske Wâlden	Bevorderen van het behoud, beheer, draagvlak en bekendheid van de waarden van het Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden	56.300	
4	2	Friese Milieu Federatie	De werkzaamheden van de functionarissen van de St. Friese Milieufederatie vormen een nuttige aanvulling op de eigen provinciale bemoeienissen met milieuaangelegenheden, mede gelet op de eigen invalshoek van waaruit de stichting deze aangelegenheden benadert. Voorts is het vanuit een oogpunt van subsidiëring gewenst om bij een veelheid van milieu- en natuurbeschermingsorganisaties in de provincie met één centraal adres te maken te hebben.	441.200	
5	1	Innovatiecluster Drachten	Bestemd voor het projectplan 2023-2025. Het Innovatiecluster Drachten (ICD) bestaat uit 23 bedrijven in Noord Nederland, met 4.300 medewerkers, die landelijk en internationaal opereren, met het zwaartepunt in Drachten. De bedrijven maken allemaal deel uit van de hoogtechnologische maakindustrie, één van de kurken van de Nederlandse economie. De bedrijven leveren een stevige bijdrage aan de regionale economie met (hoogwaardige) werkgelegenheid, innovatiekracht en economische en maatschappelijke waarde. Het ICD neemt een belangrijke plaats in de triple helix (overheid-ondernemers-onderwijs) door het bieden van een groot aantal stageplaatsen, onderwijs- en onderzoeksfaciliteiten voor opleidingen op mbo-, hbo- en universitair niveau. Voor de continuïteit van de programma's van het ICD is het belangrijk dat de provinciale bijdrage meerjarig wordt vastgelegd.	1.320.000	Voor de jaren 2023-2025 (€ 440.000 per jaar)
5	1	Stichting Wetsus	Exploitatiesubsidie	1.000.000	
5	1	Stichting Wetsus (penvoerder)	Watercampus Actieplan (WAP)	211.000	
5	2	St. Merk Fryslân	Merk Fryslân is de regiomarketingorganisatie van de provincie Fryslân die invulling geeft aan een overkoepelende regiomarketingstructuur in de provincie. De stichting werkt primair aan de toeristische marketing en promotie, ondersteunt productontwikkeling en het gastheerschap van Friesland. De Waddeneilanden worden hierbij als apart merk vermarkt. Om de regiomarketing te realiseren, is samenwerking met de ondernemers, gemeenten, provincie en andere stakeholders onontbeerlijk.	768.300	
5	3	Stichting voor Beroepsonderwijs, Volwasseneneducatie en Algemeen	Het betreft de activiteiten fierljeppen, zeilen/skûtsjesilen, schaatsen en opleiden buurtspportcoaches	28.400	

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
		voortgezet onderwijs in Friesland en Flevoland (Firda) (voorheen Friesland College CIOS)			
5	3	Koninklijke Nederlandse Kaatsbond	Verhogen deelname aan het kaatsen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het kaatsen in het algemeen.	78.200	Inclusief € 25.000 extra voor Us keats takomst
5	3	Dambûn Frysk spul	Verhogen deelname aan het Frysk damjen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het Frysk damjen in het algemeen	8.200	
5	3	Frysk Ljeppers Boun	Verhogen deelname aan het fierljeppen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het fierljeppen in het algemeen.	8.200	
5	3	Stichting Foar de neiteam	Verhogen deelname aan het skûtsjesilen (door jongeren) en bevordering bekendheid van het skûtsjesilen in het algemeen.	8.200	
5	3	Stichting Sport Fryslân	Expertisecentrum op het gebied van sport, ter ondersteuning van sportbonden en -verenigingen, gemeenten, onderwijs, instellingen en bedrijven in Fryslân, inclusief aangepast sporten.	708.050	Structureel € 664.500. Tijdelijk € 25.750 extra in 2024 voor Fryske Sport yn dyn Klasse en € 17.800 extra in 2024 voor sportprijzen.
5	3	Stichting Wereldkampioenschap Fries Dammen (WFD)	Nieuw toernooisysteem ontwikkelen.	15.900	
5	3	Topsport Noord	Individuele en collectieve begeleiding en ondersteuning van Friese sporttalenten. Topsportprogramma's van verschillende sportdisciplines.	369.600	€ 30.600 Topsport Noord. € 339.000 voor Centrum voor topsport onderwijs CTO Heerenveen
5	3	Watersportvereniging Sneek	De provincie verleent een bijdrage in de organisatiekosten van de Sneekweek	5.400	
5	3	Fries Landbouwmuseum	Het museum levert een bijdrage aan de vermeerdering van kennis over een typische Friese bedrijfstak: de landbouw. Behoudt van het Frysk erfgoed en het vertellen van het verhaal van Fryslân.	222.800	
5	3	Museumfederatie Fryslân/Museumstifting Fryslân	De instelling levert ondersteuning aan de kleine musea en oudheidskamers. Daarnaast t/m 2024 ook projectleiding en -coördinatie van de activiteitenweek 'Help pake en beppe de vakantie door'.	236.100	Inclusief tijdelijke subsidie € 15.000 per jaar t/m 2024 (Pake & Beppe-project)
5	3	Stichting Tsjerkepaad	Verzorgen en bekendmaken van openstelling en evenementen in honderden Friese kerkgebouwen op de zaterdagen in de zomermaanden.	17.200	
5	3	Stichting Alde Fryske Tsjerken	Beheer en behoud van de bij de stichting in bezit zijnde monumentale kerken.	314.000	
5	3	Stichting De Fryske Mole	Beheer en behoud van de bij de stichting in bezit zijnde monumentale molens.	114.400	
5	3	Stichting Befrijdingsfestival Fryslân	Organisatie Fries Befrijdingsfestival	45.000	Structureel per jaar
5	3	Stichting Centrum voor film in Friesland	Behoud en beheer van het filmarchief. Voor het onderdeel: Fries Film en Audioarchief (voorheen: Fries Filmarchief)	100.000	
5	3	Explore the North	Een stevige fundering neerzetten voor het taalproductiehuis	150.000	
5	3	Stichting Fers	Het leenverkeer van Friestalige boeken bevorderen. De dekking vindt plaats uit de rijksbijdrage voor de bevordering van de Friese taal en cultuur. Ook voert Bibliotheekservice Fryslân de taken uit van het voormalige Anna Blamanhus: ontsluiting archiefinspectie. En het Tomke-project ter bevordering van Frysk lezen.	3.616.200	Waarvan voor: * Tomke: € 30.800 (p.j.) * LêsNo: € 25.200 (p.j.) * Taalplan: € 52.200 (p.j.)

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
			Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan de ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.		
5	3	Stichting Frysk Jeugdorkest	Jonge musici (leeftijd 12-24 jaar) uit Friesland een podium te bieden om in een orkest met symfonische bezetting plezier te beleven aan samen muziek maken, streven naar professionele kwaliteit en bijzondere talenten door laten groeien naar het conservatorium.	17.000	
5	3	Stichting Het Fries Museum	It Frysk Museum is it sintrale kultuerhistoarysk museum foar de hiele provinsje en levert as sadanich in wezenlike bydrage ta fermeardering fan de kennis dy't foar it ferline tigewichtich is. Dit bedrach is ornearre foar oankeap fan Fryske wurken.	45.000	
5	3	Stichting Keunstwurk – KEK PO	Voor het programma Kultuuredukaasje mei Kwaliteit; een landelijke regeling (Cultuureducatie met Kwaliteit) van het FCP. Dit programma heeft als doel om programma's op terrein van cultuureducatie in het primair onderwijs (PO) te ontwikkelen en te borgen. Het programma zet in op deskundigheidsbevordering, ondersteuning van scholen en culturele aanbieders. Daarnaast zet het in op vakoverstijgend werken (onder andere de verbinding tussen taal en cultuur) via de zogenaamde 'meimakers'.	409.300	
5	3	Stichting Keunstwurk – KEK VO	Het plan cultuureducatie Voortgezet Onderwijs (VO) wil meer scholen dan in de vorige periode bereiken. In het nieuwe plan worden ongeveer 70 VO scholen bereikt. Dit streven naar een groter bereik van VO-scholen sluit goed aan bij de ambities van de Provincie Fryslân om ieder kind in aanraking brengen met kunst en cultuur. Een vierjarige projectsubsidie past bij deze ambitie en borgt continuïteit.	356.500	
5	3	Stichting Keunstwurk – Basisorganisatie	<ul style="list-style-type: none"> • Het stimuleren van cultuurparticipatie door ondersteuning van het amateurkunstenveld; • Het stimuleren van de verbinding tussen cultuur en het sociaal domein, waaronder zorg om tot een groter bereik van cultuurparticipatie te komen en • Het vergroten van kennis en professionalisering binnen het amateurkunstenveld onder meer vanuit de landelijke regeling gericht op cultuurparticipatie. Bij de steunfunctie legt de provincie de nadruk op drie taken: <ul style="list-style-type: none"> Informatievoorziening Deskundigheidsbevordering Netwerkvorming en collectieve activiteiten 	1.136.800	
5	3	Stichting Keunstwurk	Uitvoeringskosten van het programma Kultuuredukaasje mei Kwaliteit (KEK)	217.600	
5	3	Stichting Keunstwurk – Taalplan Frysk 2030	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	50.000	
5	3	Stichting Monumentenwacht Fryslân	Inspectie van de bij de Monumentenwacht aangesloten monumenten.	310.800	
5	3	Stichting Steunpunt Monumentenzorg Fryslân	Onbetaalde dienstverlening voor gemeenten, monumentenorganisaties en particulieren op het gebied van monumentenzorg, waaronder herbestemming, archeologie en cultuurhistorie. Het bieden van een platformfunctie voor de monumentenzorg. Onder deze subsidie valt ook de € 15.300 die jaarlijks beschikbaar is voor de vrijwilligersorganisaties. St. Steunpunt Monumentenzorg stelt dit budget beschikbaar aan deze organisaties.	216.100	

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
5	3	Stichting Restauratie OpleidingsProjecten Noord-Nederland (ROP Noord)	Stimulieren/zoeken van leerlingen voor het restauratieambacht bij monumenten (samenwerking drie Noordelijke Provincies)	10.000	
5	3	Algemeene Fryske Underrjocht Kommissje (AFUK)	It stypjen fan aktiviteiten yn de folwoeksene-edukaasje wat de Fryske taal oanbelanget. It giet hjir om it trochbeteljen fan it bedrach dat hjirfoar yn de Rykspost foar it fuortsterkjen fan de Fryske taal en kultuer opnommen is. Draachflakferbreedzjen/ fersterkjen fan de Fryske taal yn alle sektoren fan it maatskippelek libben. Ynformaasjefoarsjenning en algemiene promoasje fan 'e Fryske taal. Dêrneist Boeken fan Fryslân: (ynter)nasjonale promoasje fan de Fryske literatuer. Aktiviteiten op it mêd fan de taalstimulearring yn de foarskoalske perioade: Alden en professionals yn Fryslân dy't te krijen hawwe mei bern yn de foarskoalske perioade (VVE= Voor- en Vroegschoolse Educatie) ynformearje oer meartalich grutbringen. Professionals stimulearje om aktyf mei taalbelied dwaande te bliuwen. Brûkber en oantreklik materiaal oanbiede om in goede taalomjouwing te stimulearjen, sawol thús as op pjutteboartersplakken en bernedeiferbliuwen. Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	2.286.300	€ 653.800 structureel € 220.100 BFF € 255.800 taalbelied € 92.200 frysk yn de skreane media € 209.600 foarskoalsk € 854.800 taalplan 2030
5	3	Algemeene Fryske Underrjocht Kommissje (AFUK)	It fuortsterkjen fan de Fryske taal yn it ûnderwiis troch it fergees beskikber stelle fan it digitale platfoarm Edufrysk dêr't de digitale metoaden Spoar8 en Searje36 ûnderdiel fan binne oan alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis.	350.000	Ynset fan middels Materiële Ynstânhâlding Frysk jierren 2023 en 2024
5	3	Algemeene Fryske Underrjocht Kommissje (AFUK)	It boargjen en fuortsterkjen fan de Fryske taal en kultuer yn de opliedings fan de ROC's yn it middelber beropsûnderwiis yn Fryslân.	100.000	Ryksbydrage
5	3	CEDIN	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissektoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne. De programma's fan de Fryske skoalle- radio en -televyzje stypje it Frysk yn it basisûnderwiis, befoarderjen fan Fryske taal ûnder bern mei it tydskrift Tsjil en befoarderjen fan de Fryske taal ûnder jongerein mei it tydskrift LinKk.	1.137.000	Taalplan Frysk 2030-ambysje útfiering realisasjeplan.
5	3	CEDIN	It fuortsterkjen fan de Fryske taal yn it ûnderwiis troch it fergees beskikber stelle fan de edukative tydskriften Tsjil en LinKk en de begelieding by it fergees beskikber stelle fan it digitale platfoarm Edufrysk dêr't de digitale metoaden Spoar8 en Searje36 oan alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis.	320.000	Ynset fan middels Materiële Ynstânhâlding Frysk 2023 en 2024
5	3	Fryske Akademy	a. Stifting, dy't har taleit op it wittenskiplik ûndersyk en ûnderwiis yn en oangeande Fryslân en synmienskip, skiednis, taal en kultuer. b. Bydrage ûnderwiiskundige taak F.A. oan de Universiteit fan Amsterdam.	3.110.000	De subzysje bestiet út: - In ryksbydrage (lumpsum) fan €1,6 miljoen dy't OCW earmerke oermakket nei it provinsjefûns. - In provinsjale eksploitaasjesubsydze fan €1.2 miljoen en in tydelike provinsjale bydrage fan €200.000 foar it fuortsterkjen fan de wittenskiplike organisaasje (fernijingsympuls 2020-2024).
5	3	Fryske Akademy - Europees Buro foar Lytse Talen	Fuortsterking fan de relaasje tusken Europeeske fûnsen (Culture, Erasmus forAll, Interreg) & belied (ekfia NPLD) mei it belied & praktyk fan de Fryske en Nedersaksyske Taal- en Kultuer-organisaasjes.	11.700	

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
5	3	Fryske Akademy - Mercator Europeesk Kennisintrum foar Meartaligens en Taallearen en EBLT	Fuortsterken fan de gearwurking tusken de ûnderskate wittenskiplike en maatskiplike(ûnderwiis)ynstituten, dy't harren yn de Fryske kontekst mei meartaligens dwaande hâlde. Dit hâldt ek yn regionaal, nasjonaal en ynternasjonaal ta stân bringen fan de ferbining tusken de wittenskiplike wrâld, de beliedsûntwikkeling en dy fan de (praktyske) taalbefoarding fan it Frysk en it Frysk yn meartalige kontekst. Bydrage oan oan de realisasjepannen fan alle ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinne't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	248.300	
5	3	Fryske Akademy Mercator	Projektfinsiering The Intergenerational transmission of west Frisian: promoting multilingual child-rearing and supporting (future) parents. It projekt draacht by oan de refitalisearring fan it Frysk (taalfitaliteit) troch nei te gean hoe't de yntergenerasjonele oerdracht yn de thûssituaasje effektyf befoarderje wurde kin.	112.000	
5	3	Gerben Rypma stifting	Projektsubsydje foar de opnamen foarstelling "Siedkerlen" Gerben Rypma.	8.000	
5	3	Skriuwerboun	It besterkjen fan de Fryske literatuer en kultuer.	4.500	
5	3	Rijkuniversiteit Groningen, Faculteit der Letteren	Projektfinsiering projekt Nedersaksische spraaktechnologie: versterking en samenwerking. Voor de versterking en stimuleren van de gebruiksmogelijkheden voor de regionale Nedersaksische taal in Nederland.	150.000	
5	3	Semko Lesgeven B.V.	Utfiering jaan oan it realisasjepan primêr ûnderwiis t.g.f de Taalplan Frysk 2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	88.300	
5	3	Stichting Bildts Aigene	De stifting stelt him ta doel it Bildtsk as libbene streektaal en it Bildtsk eigene te hanthavenjen en te befoarderjen.	2.900	
5	3	Stichting Bildts Aigene	Projektsubsydje foar it fuortsterkjen fan de Fryske taal en streektaal troch it befoarderjen en sichtber meitsjen fan de streektaal it Bildts. Bildts Aigene is de stichting die't hurdoende hout met 't hoeden en noeden fan de Bildtse taal.	100.000	Utfiering moasje nr.2938 FNP Sichtberens Frysk en befoarding streektaal 29 juny 2022
5	3	Stichting De Moanne	In eigentiids opinyblêd dat der neistribbet in bydrage te leverjen oan it ynlibben hâlden fan kultuer en taal yn Fryslân sûnder ûndergeskikt te wezen oan in bepaalde (maatskiplike) ideologie.	85.200	
5	3	Stifting Fryske Rie	De Fryske Rie underhâldt kontakten tusken Fryslân en Noard- en East Fryslân yn Dútslân. De Fryske Rie organisearret utwisselings en befoardert dermei ynterfryske kontakten.	5.400	
5	3	Stifting Frysktalige berne-opfang, Ekspertizesintrum foar Frysk yn de foarskoalske perioade	Utfiering jaan oan de realisasjepannen fan alle ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinne't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne. Benammen rjochte op it foarkomme fan taalferlies en it rjochtdwaan oan de thústaal en it befoarderjen fan taaloerdracht troch it stimulearjen fan de taalûntwikkeling fan pjutten benammen rjochte op it Frysk en it ferbetterjen fan de oansluting op it primêr ûnderwiis.	653.000	
5	3	Stichting Historisch Centrum Westergo 'De Tiid'	Fuortsterkjen fan it Frysk en meartaligens, yn it bysûnder fanwege de betsjutting fan Gysbert Japicx foar it skreaune Frysk (it taalfergoed) fan hjoed-de-dei.	10.000	
5	3	Stichting Hispel	Frysk literâr (ynternet)tiidskrift mei de ambysje om in (digitaal) literatuerplein te wêzen.	40.500	

Prg	Bel.veld	Subsidieontvanger	Doelstelling	Bedrag in € Begroting 2024	Toelichting
5	3	Stifting It Frysk Amateur Toaniel (Stichting I.F.A.T.)	Aktiviteiten op it mêd fan it Fryske Amateurtoaniel.	11.800	
5	3	Stichting NHL Stenden Hogeschool	Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan alle ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêrbinnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	919.600	Taalplan Frysk 2030-ambysje ûnderdielen: € 43.100 Netwurk taalkoördinatoaren € 280.100 Learare-oplieding Frysk PU & FU € 120.000 Lektoraat Meertaligheid & Geletterdheid € 476.400 Taalplan Frysk
5	3	Stichting Omrop Fryslân	Utfiering jaan oan it konvenant "Bestuursafspraken Fries in de Media 2016", spesifyk de realisasje fan de programma's dy't mei elkoar de folsleine en alsidige Frysktalige programmearring foarmje op ferskate mediaplatforms. Utfiering jaan oan de realisasjeplannen fan de ûnderwiissectoren t.g.f. de Taalplan Frysk-2030 ambysje en doelstellings foar in rike Fryske ûnderwiisomjouwing wêr binnen't alle learlingen optimaal Frysk leare kinne.	997.700	(€ 849.000 Media en € 148.700 Taalplan Frysk) foar 2024
5	3	Stichting Ried fan de Fryske beweging	It bewarjen en befoarderjen fan de Fryske identiteit, taal en kultuer.	22.700	
5	3	Stichting Stellingwarver Schrieversronte	It ynstânhâlden en befoarderjen fan de Stellingwarver taal en kultuer. It dwaan fan: a. taalûndersyk en b. taalkundichûndersyk	28.500	
5	3	Stichting Stellingwarver Schrieversronte	Fernijingsympuls yn de regio foar gearwurking, fuortsterkjen en fernijing fan de Stellingwarver taal en kultuer.	26.300	
5	3	Stichting Utjouwerij Frysk Toaniel (STUFT)	Fersterking fan it Frysk troch de útjefte fan Frysktalige toaniel tekstboekjes.	19.600	
5	4	Planbureau Fryslân (voorheen Fries Sociaal Planbureau)	Begeleiding, kadervorming, documentatie, informatie, onderzoek en studie, verbinden van partijen, ondersteuning van gemeenten bij de ontwikkelingen rond de wet maatschappelijke ondersteuning, welzijn nieuwe stijl en aanpalende terreinen.	1.764.100	
5	4	Stichting Doarpswurk	Bevordering van de leefomstandigheden op het platteland. Het bieden van begeleiding, kadervorming, documentatie, informatie en ondersteuning t.b.v. vrijwilligers, verenigingen, dorpshuizen, plaatselijk belang en gemeenten in Fryslân.	718.400	Voor 2024 en 2025 samen
6	2	Hip-058 v.o.f.	Winkelruimte exploiteren	10.000	

Bijlage 12. Overzicht geraamde lasten en baten per BBV taakveld

Taakveld	Omschrijving taakveld	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>											
0.1	Uitkering provinciefonds	0	0	0	0	0	235.276	243.275	246.027	237.521	234.803
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	0	0	0	0	0	72.447	74.612	76.694	78.776	80.774
0.3	Geldleningen en uitzettingen	8.740	984	877	877	868	16.984	13.576	11.129	8.600	8.079
0.4	Deelnemingen	90	94	0	0	0	17.570	10.591	10.795	10.891	11.112
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	1.354	1.128	12.517	22.857	32.791	61	59	58	58	49
0.6	Overhead	45.424	47.111	47.822	47.116	42.637	2.611	900	208	208	206
0.8	Mutaties reserves	64.112	9.326	7.699	10.768	5.420	206.530	94.590	79.479	57.694	59.055
0.9	Resultaat	14.708	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.1	Provinciale Staten	5.011	4.657	4.596	4.596	4.596	17	17	17	17	17
1.2	Gedeputeerde Staten	2.283	2.364	2.364	2.364	2.364	5	5	5	5	5
1.4	Bestuurlijke organisatie	709	937	616	487	486	0	0	0	0	0
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	545	573	557	549	549	0	0	0	0	0
1.6	Openbare orde en veiligheid	55	35	35	35	35	0	0	0	0	0
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	5.295	6.994	7.374	7.419	7.419	2.114	1.250	1.250	1.250	1.250
2.1	Landwegen	47.476	44.817	35.675	38.326	42.300	3.721	478	1.237	237	237
2.2	Waterwegen	16.296	14.414	16.583	14.361	12.338	1.304	2.161	1.119	1.119	1.076
2.3	Openbaar vervoer	70.182	84.231	65.439	65.403	64.901	3.267	8.845	1.813	1.813	1.813
2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	18.885	8.331	7.512	7.223	7.265	37	37	37	37	37
3.1	Waterkeringen	3.733	62	13.558	63	63	78	0	0	0	0

Taakveld	Omschrijving taakveld	Lasten 2023	Lasten 2024	Lasten 2025	Lasten 2026	Lasten 2027	Baten 2023	Baten 2024	Baten 2025	Baten 2026	Baten 2027
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	12.407	13.403	5.559	5.578	4.358	5.597	8.082	0	0	0
3.3	Kwantiteit grondwater	893	895	895	895	895	726	726	726	726	726
3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	678	752	737	729	728	0	0	0	0	0
3.5	Kwaliteit grondwater	2.464	3.231	1.917	510	594	2.000	2.700	1.400	0	85
3.9	Water, overige baten en lasten	2.758	6.018	2.925	1.306	1.302	365	1.269	105	0	0
4.1	Bodembescherming	1.989	1.273	497	408	408	15	0	0	0	0
4.3	Geluidhinder	42	44	43	42	42	0	0	0	0	0
4.4	Vergunningverlening en handhaving	12.023	12.194	11.270	11.040	11.038	83	83	83	83	83
4.5	Ontgronding	0	0	0	0	0	86	86	86	86	86
4.6	Duurzaamheid	14.203	22.311	14.095	5.435	4.004	8.518	12.053	1.560	774	0
4.9	Milieu, overige baten en lasten	1.787	1.848	1.571	1.562	1.562	27	27	27	27	27
5.1	Natuurontwikkeling	17.890	14.924	10.978	20.861	10.916	3.300	1.000	1.000	1.000	1.000
5.2	Beheer natuurgebieden	56.635	76.382	53.141	26.362	38.561	14.811	38.678	17.028	220	220
5.3	Beheer flora en fauna	22.487	16.357	14.941	20.601	14.069	4.222	883	467	1.937	121
5.9	Natuur, overige baten en lasten	303	1.625	1.625	0	0	0	0	0	0	0
6.1	Agrarische aangelegenheden	17.003	11.730	9.911	4.133	14.975	1.725	0	0	0	0
6.3	Kennis en innovatie	25.723	11.420	10.745	6.490	7.895	1.376	270	175	19	0
6.4	Recreatie en toerisme	15.567	5.210	4.598	5.193	4.592	2.510	461	461	365	365
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	21.199	18.267	13.985	13.764	4.429	3.246	2.187	1.189	1.189	1.189
7.1	Cultuur	45.587	44.790	39.801	37.716	37.214	1.142	20	17	17	17
7.2	Maatschappij	14.400	11.083	8.655	8.177	8.176	0	0	0	0	0
8.1	Ruimtelijke ordening	20.183	27.060	23.304	11.210	12.164	1.694	8.513	769	321	58
8.2	Volkshuisvesting	782	510	498	492	491	0	0	0	0	0
8.3	Stedelijke vernieuwing	1.227	46	44	44	44	0	0	0	0	0
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	336	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eindtotaal		613.462	527.430	454.958	404.988	402.486	613.462	527.430	454.958	404.988	402.486

Bijlage 13. Verplichte indicatoren in het kader van het BBV

Zie ook hier: <https://www.ipo.nl/thema-s/financien/overzicht-bbv-indicatoren/>

Programma 1

Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kwaliteit openbaar bestuur	Opkomst verkiezingen Tweede Kamer	nvt	nvt	nvt	0,804	nvt	nvt
	Opkomst verkiezingen Provinciale Staten	nvt	0,591	nvt	nvt	nvt	0,655
	Opkomst verkiezingen Gemeenteraad	0,579	nvt	nvt	nvt	0,548	nvt
	Aantal gemeenten onder preventief toezicht	0	0	0	0	0	0
	% gemeenten onder preventief toezicht	0,00%	0%	0%	0%	0%	0%

Programma 2

Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Mobiliteit	Klantwaardering Openbaar Vervoer	7,8	7,7	7,8*	7,9	7,7	nmb

* alleen in Q1 gemeten als gevolg van Corona

Programma 3

Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Vitaal platteland, natuurbeheer en ontwikkeling natuurgebieden	Aantal hectare nieuwe natuur verworven (NNN) **	134	122	111	61	92,5	nmb
	Aantal hectare nieuwe natuur ingericht (NNN) **	696	585	372	0	223	nmb
	Aantal hectare natuur in gesubsidieerd beheer (SVNL) **	58.194	58.212	59.096	62.513	62.780	nmb

** Cijfers worden met terugwerkende kracht aangepast

Programma 4

Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Waterkwaliteit (oppervlaktewater)	% waterlichamen met een goede ecologische kwaliteit	0%	0%	0%	0%	nmb	nmb
Emissie van broeikasgassen	Totale emissie broeikasgassen (CO ₂) (in 1000 ton) *	4.378	4.110	3.809	3.916	nmb	nmb
Energienutraliteit	Productie hernieuwbare energie (in PJ) *	7,7	8,2	9,1	11,7	nmb	nmb

* Cijfers worden met terugwerkende kracht aangepast

Programma 5

Onderwerp	Indicatoren	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Werkgelegenheid	Bruto arbeidsparticipatie (in %)	69,9%	70,6%	70,2%	72,8%	74,2%	nbn
Bruto Regionaal Product	Toename BRP ten opzichte van vorig jaar (in %)	4,6%	6,1%	-0,1%*	6,9%*	nbn	nbn
Restauratie-volume	Rijksmonumenten (exclusief oorspronkelijke functie woonhuis) weergegeven naar de staat van het casco, categorie 'matig' en 'slecht' (in percentages van het totaal %)	16,4%	15,1%	9,3%	9,2%	8,4%	nbn

* Voorlopige cijfers

Bijlage 14. Begrippenlijst

Algemene middelen

Dekkingsmiddelen waarbij vooraf geen specifieke bestemming is meegegeven, bijvoorbeeld de vrij aanwendbare reserve, de algemene uitkering uit het provinciefonds en de opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting.

Accres

Het accres is het bedrag waarmee het beschikbare bedrag van het provinciefonds jaarlijks wordt aangepast, gebaseerd op een bestuurlijk overeengekomen normeringsystematiek.

Balans

Overzicht van de waarde van de activa (bezittingen, vorderingen) en passiva (reserves, voorzieningen, schulden) op één moment, bijvoorbeeld op 31 december van het kalenderjaar. De balans is een verplicht onderdeel van de jaarrekening. In de begroting wordt een geprognosticeerde balans opgenomen.

Baten en lasten

De provincie is verplicht het zogenoemde stelsel van baten en lasten toe te passen. Uitgangspunt voor het jaar waarin de lasten worden geraamd, c.q. verantwoord is het (verwachte) moment van prestatielevering. Dit in plaats van het betaalmoment (kaststelsel). Voor projectsubsidies geldt in principe dat de lasten worden genomen in het 1e jaar van de projectperiode, tenzij de subsidie het vastgestelde grensbedrag overschrijdt en uit de beschikking blijkt dat de activiteiten in meerdere jaren zal plaatsvinden.

Begroting

Het overzicht van de geraamde (verwachte) kosten en opbrengsten in een bepaald jaar, opgezet volgens het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). De begroting wordt vastgesteld door Provinciale Staten. In tegenstelling tot het rijk is de provincie verplicht met een sluitende begroting te werken.

Begrotingssaldo

Het saldo van in de begroting geraamde baten en lasten in de exploitatie (programma's).

Begrotingswijziging

Een aanpassing van de ramingen van baten en lasten tijdens het begrotingsjaar. Begrotingswijzigingen wordt vastgesteld door Provinciale Staten, behoudens enkele begrotingswijzigingen die door Gedeputeerde Staten onder mandaat worden vastgesteld.

Besluit begroting en verantwoording decentrale overheden (BBV)

Wettelijk bepaalde voorschriften voor de inrichting van de begroting en de jaarstukken.

Crediteuren

Balanspost (schuld) aan de passivakant van de balans. Indien prestaties door een derde aan de provincie geleverd zijn, maar de betaling in het volgende begrotingsjaar volgt wordt de volledige last in het jaar van levering genomen. Het nog te betalen bedrag wordt als schuld op de balans verantwoord. Deze methodiek vloeit voort uit het stelsel van baten en lasten, waarbij niet het betaalmoment, maar het moment van prestatielevering leidend is voor de ramingen en verantwoording van uitgaven en inkomsten. Zie hierboven bij baten en lasten.

Decentralisatie-uitkering provinciefonds

Een decentralisatie-uitkering is een uitkering voor een taak die het Rijk aan de provincie heeft overgedragen. De uitkering maakt deel uit van het provinciefonds, maar heeft een eigen verdeling over de provincies. Er vindt geen verantwoording naar het Rijk plaats, zoals bij een specifieke uitkering wel het geval is.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is het totaal aan inkomsten min de uitgaven van het rijk, sociale fondsen en lokale overheden. Hierbij zitten ook inkomsten en uitgaven met een kapitaalkarakter. Zoals aan- en verkopen van grond, investeringen, investeringsbijdragen en opbrengsten uit de verkoop van gas.

Exploitatie

De baten en lasten in de beleidsprogramma's. Dit betreffen de lopende inkomsten en uitgaven met betrekking tot een kalenderjaar, geraamd en verantwoord conform het stelsel van baten en lasten. Dit in tegenstelling tot investeringsuitgaven. Na oplevering van het investeringsproject worden de op de balans geactiveerde uitgaven afgeschreven. De afschrijvingslasten worden in de exploitatie bij de betreffende programma's geraamd, c.q. verantwoord.

Financiële beheershandeling

Handelingen zoals aanbesteden, inkopen en het verstrekken van subsidies. Deze handelingen leiden tot het verantwoorden van baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening. Financiële beheershandelingen zijn onderwerp van de interne controle op de rechtmatigheid en de externe controle op getrouwheid.

IBOI

Prijs bruto overheidsinvesteringen (IBOI): de gemiddelde prijsstijging van de bruto investeringen van de collectieve sector.

Jaarrekening

Overzicht van de in een bepaald jaar gerealiseerde baten en lasten. In de jaarrekening is een balans opgenomen waaruit de vermogenspositie blijkt.

Jaarrekeningresultaat

Het saldo van gerealiseerde baten en lasten in de jaarrekening. Een positief jaarrekeningresultaat wordt toegevoegd aan de vrij aanwendbare reserve (eigen vermogen). Een negatief jaarrekeningresultaat wordt opgevangen door een onttrekking aan de vrij aanwendbare reserve.

Leges

Leges worden geheven ter dekking van de kosten van provinciale dienstverlening.

Normenkader

Overzicht van wet- en regelgeving (extern en intern) aan de hand waarvan de accountant de getrouwheid van de financiële beheershandelingen controleert. In de beleidsprogramma's wordt de relevante wet- en regelgeving aangegeven.

Overlopende passiva

Dit zijn bijdragen van andere overheden voor specifieke doelen. Voor deze bijdragen geldt een verplichting tot terugbetalen in het geval van niet-besteding. De nog te ontvangen of terug te betalen bedragen worden verantwoord op de balans. De besteding en de daar tegenoverstaande dekking (bate) worden in de exploitatie (programma's) ten laste van deze balansposten verantwoord. Tegenover de last staat doorgaans een bate met dezelfde hoogte. Het gebruik van overlopende passiva is verplicht op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en gemeenten (BBV).

Planning- en controlcyclus

De jaarlijks terugkerende cyclus van kadernota, begroting, de bestuursrapportage en de jaarstukken.

Provinciefonds

Uitkering van het rijk die de provincie in principe vrij mag besteden. Dit ter onderscheiding van doeluitkeringen/specifieke uitkeringen met een gebonden besteding.

Reserve

Reserves behoren tot het eigen vermogen en kunnen worden ingedeeld in algemene en bestemmingsreserves. Aan bestemmingsreserves is door Provinciale Staten een bepaalde bestemming gegeven. Reserves waar bestemmingen (claims) op rusten bepalen voor een belangrijk deel de beschikbare weerstandscapaciteit.

Risicoparagraaf

Onderdeel van de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing waarin wordt ingegaan op risico's waarvoor geen beheersmaatregelen zoals voorzieningen en verzekeringen zijn getroffen. Indien een risico zich voltrekt komen de hieruit voortvloeiende kosten ten laste van de zogenoemde algemene middelen.

SiSa-verantwoording

SiSa staat voor Single Information, Single Audit en is de wijze waarop onder andere provincies, maar ook gemeenten en gemeenschappelijke regelingen, zich jaarlijks verantwoorden naar het Rijk en provincies over de besteding van specifieke uitkeringen.

Specifieke uitkering

Door een ministerie aan de provincie verstrekte gelden ter uitvoering van een specifieke taak. Een specifieke uitkering (SPUK) mag alleen aan het voorgeschreven doel worden besteed. Verantwoording vindt plaats via de SiSa-verantwoording.

Structurele budgetten

Middelen voor jaarlijks terugkomende uitgaven.

Niet structurele budgetten

Niet structurele budgetten (o.a. tijdelijke budgetten, reserves en voorzieningen) zijn geraamde uitgaven (lasten) die aan een specifieke periode zijn toegekend.

Tijdelijke Budgetten

Budgetten die voor een bepaalde periode in de begroting worden opgenomen. Elk tijdelijk budget heeft een einddatum. Er zijn 2 categorieën tijdelijke budgetten:

Categorie A: Overeenkomsten met medeoverheden en andere partijen

Bij deze categorie zijn er getekende overeenkomsten met derden waarin is opgenomen wat het resultaat moet zijn en welke bijdrage de provincie en de overige partijen leveren over de gehele looptijd van de overeenkomst. Na afloop van het project wordt er financieel afgerekend met de derde. Ten laste van deze budgetten kunnen meerjarige verplichtingen worden aangegaan voor maximaal de hoogte van de in de Meerjarenbegroting opgenomen bedragen. Bij de jaarovergang blijven de resterende middelen (al dan niet 'verplicht') beschikbaar voor deze projecten gedurende de looptijd van de overeenkomst.

Categorie B: Tijdelijke budgetten zonder overeenkomsten met derden

Dit zijn de overige tijdelijke budgetten. Bij deze tijdelijke budgetten kunnen meerjarige verplichtingen worden aangegaan voor maximaal de hoogte van de in de Meerjarenbegroting opgenomen bedragen. Bij de jaarovergang blijven alleen de in dat jaar nog openstaande subsidieplafonds en de subsidieverplichtingen die nog openstaan in verband met opschortende voorwaarden beschikbaar mits het budget in dat jaar toereikend was. Overige niet bestede en verplichte gelden vallen vrij naar het rekeningssaldo.

Treasury

Het geheel van activiteiten voor het beheer van de liquide middelen (geldstromen) en de financiering van de provinciale taken.

Voorziening

Voorzieningen worden gevormd voor risico's die financieel te kwantificeren zijn en voor niet bestede middelen van derden met een specifiek bestedingsdoel, met uitzondering van niet bestede middelen van Europese en Nederlandse overheidslichamen. Voorzieningen behoren tot het vreemd vermogen.

Weerstandvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt dan wel dat het beleid moet worden gewijzigd.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de 'benodigde weerstandscapaciteit' en de 'beschikbare weerstandscapaciteit'.

Bijlage 15. Trends Staat van Fryslân

Kerngegevens Fryslân

Voor deze gegevens verwijzen we naar de digitale omgeving van de Staat van Fryslân. Dit is de toegangspoort tot een breed palet aan beleidsinformatie, kaarten en overige publicaties. De inhoud is toegesneden op het beleid van de provincie Fryslân, maar kan ook voor andere organisaties en burgers interessant zijn. In de databank staan tabellen, grafieken en kaarten op verschillende schaalniveaus.

Link: [Cijfers en Kaarten provincie Fryslân](#)